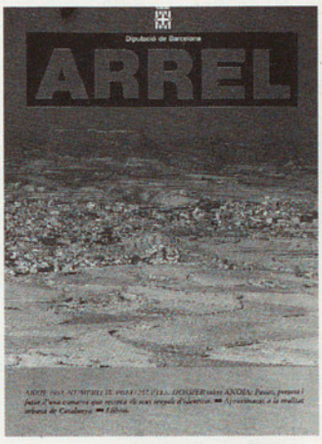
Diputació de Barcelona

ARREL

ABRIL 1987. NÚMERO 18. PREU 250 PTES. *DOSSIER sobre ANOIA: Passat, present i futur d'una comarca que recerca els seus senyals d'identitat.* ▬ *Aproximació a la realitat urbana de Catalunya.* ▬ *Llibres.*

S U M A R I

EDICIÓ:
Diputació de Barcelona. Rambla Catalunya, 126
08008 Barcelona

REDACCIÓ:
Gabinet de Premsa. Rambla de Catalunya, 126
08008 Barcelona. Telèfons 402 20 94

PRODUCCIÓ
Rambla Catalunya, 126, 08008 Barcelona
Telèfon: 402.21.19

DIRECTOR:
Joan Brunet i Mauri

CONSELL DE REDACCIÓ:
Josep Ametller, Francesc Borda, Albert Broggi, Joan Brunet i Mauri, Josep Maria Carbonell, Jordi Font, Joan Mauri, Antoni Zabala i Marc Soler (coordinador)

FOTOGRAFIA:
Oriol Clavell, Paco Ruiz, Jaume Soler, Pilar Viladegut i Arxiu

DOCUMENTACIÓ:
Grup de Documentació del Gabinet de Premsa de la Diputació de Barcelona

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC:
Oficina de Català de la Diputació de Barcelona

DISSENY GRÀFIC:
Ricard Badia

COL·LABORADORS EN AQUEST NÚMERO:
Joaquim Solé, Gonçal Lax, Josep Arcarons i Anglí, Jaume Carles i Freixes, Albert Mensa i Rosich, Llorenç Tusal i Rota, Jaume Ortínez, CEP, Antoni Oliver i Tomàs, Maria Antònia Bisbal, Maria Teresa Miret, Jaume Farrés, Salvador Juan, Pau Llacuna, Antoni González, Josep Elias, Jordi Enrich i Hoja, Joan Valls, Pilar Riera, Enrich Lluch, Ricard Pié i Ninot, Antoni Vicens, Francesc Vilanova i Vila-Abadal, Jordi Barrachina, Miquel Porta Perales

COMPOSICIÓ:
Fotocomposició Llovet, S.A.

FOTOLITS:
Cromoarte

IMPRESSIÓ:
Printcolor
Sabadell

DIPÒSIT LEGAL:
B. 16.299-1981
ISSN 0211-562 X

Aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ésser reproduïda, emmagatzemada o transmesa —ni totalment ni parcial— de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia, sense la prèvia autorització de la Diputació de Barcelona.

Anoia, avui, una realitat
Manuel Miserachs, alcalde d'Igualada 4

A propòsit d'Anoia
Antoni Dalmau, president de la Diputació de Barcelona 6

ANOIA

Territori, població i identitat comarcal
Joaquim Solé i Vilanova 8

El marc físic
Gonçal Lax 26

L'agricultura i la ramaderia
Josep Arcarons i Anglí 30

Algunes consideracions sobre la indústria
Jaume Carles i Freixes, Albert Mensa i Rosich i Llorenç Tusal i Rota 40

L'economia submergida com a pretext
Jaume Ortínez Vives 52

Perspectives industrials i creixement econòmic
Centre d'Estudis de Planificació 60

Els transports i les comunicacions: un passat d'oportunitats perdudes, un present de deficiències i un futur d'incògnites
Antoni Oliver i Tomàs 66

Els personatges de la comarca
Maria Antònia Bisbal i Maria Teresa Miret 74

Una comunitat de cultura indecisa
Jaume Farrés i Salvador Juan 88

Calendari de festes i tradicions d'una terra
Josep Elias 96

Els museus, espais on mostrar la realitat de l'entorn natural i l'evolució històrica
Jordi Enrich i Hoja 106

ANOIA: la comunicació
Joan Valls 112

Aproximació a la història de l'art
Pau Llacuna i Ortínez 116

Conservació del Patrimoni: recerca, disseny, ús (10 exemples a l'Anoia)
Antoni González 134

APROXIMACIÓ A LA REALITAT URBANA DE CATALUNYA

La xarxa urbana de Catalunya a partir d'una analisi funcional
Pilar Riera 142

Catalunya, la por a la «urbanitat»
Ricard Pié i Ninot 152

LLIBRES

Lliçons per a una introducció a la psicoanàlisi i Noves lliçons per a una introducció a la psicoanàlisi, de Sigmund Freud
Antoni Vicens 155

El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923), de Joan B. Culla i Clara
Francesc Vilanova i Vila-Abadal 156

Los descubridores, de D. J. Boorstin
Jordi Barrachina 157

Las metamorfosis de Europa, de Michel Richonnier
Miquel Porta Perales 158

Visió de Catalunya, de Josep Maria Rotger, coordinador
Miquel Porta Perales 160

Com Gertrudis educa els fills, de Johann H. Pestalozzi
Miquel Porta Perales 161

INAUGURACIÓ DE LA NOVA SEU DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA 163

ANOIA, AVUI, UNA REALITAT

Josep Iglésias, en el seu Assaig sobre l'extensió de la comarca d'Igualada, *llibre bàsic en aquesta matèria, davant de diverses alternatives toponomàstiques, optava finalment per parlar de comarca d'Igualada.*

Això vol dir que hom no podia estar gaire convençut de la identitat ni tampoc, afinant una mica més, de l'existència delimitada del que avui és la comarca d'Anoia, si es dubtava o no s'hi trobava el nom adequat. Sovint la simple denominació d'una cosa equival a una elemental definició. En el cas nostre, la vacil·lació en el nom suposava el dubte sobre la realitat de la cosa, o sigui, repeteixo, sobre els límits i l'extensió de la comarca.

Cal recordar que, abans de la Guerra Civil, hom designava conca d'Òdena la part central del territori corresponent a la depressió que rodeja la ciutat d'Igualada, flanquejada per les serres de Rubió, Castellolí, Claramunt i Queralt, és a dir, els municipis de la conurbació igualadina i alguns altres més. Per tant, en quedava eliminada la resta, que en extensió equival a la major part del territori d'Anoia.

Ni tenint en compte el medi natural ni amb criteris històrics, no podríem blasonar d'una definició de la nostra comarca. Geogràficament pertany a tres o quatre conques fluvials; històricament hem format part d'una manera esquarterada de les vegueries de Cervera, Manresa i Vilafranca. Ni la calma segarrenca de Calaf té res a veure amb la fossa de l'Anoia, ni aquestes amb els confins orientals, d'influències penedesenques.

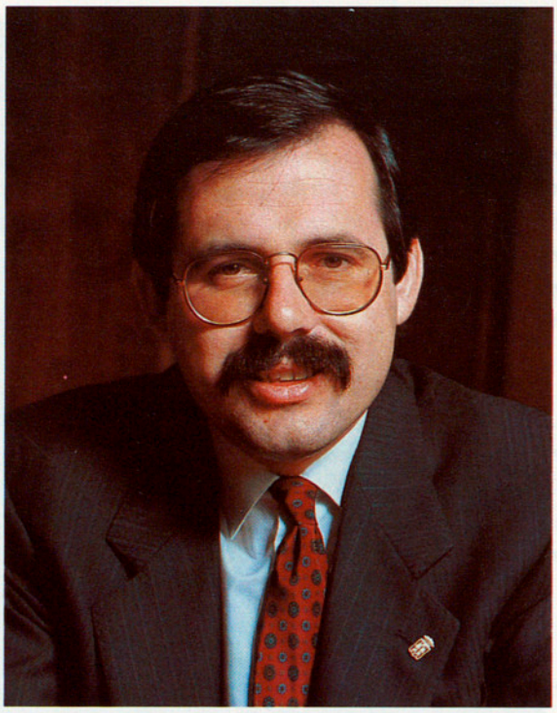
La comarca d'Anoia és una creació administrativa i jurisdiccional que arrenca de la divisió estatal del país l'any 1834 en partits judicials, un bon xic arbitrària. Aquest partit judicial es formà amb el nucli central dels municipis de la conca d'Òdena i afegint-n'hi altres dels corregiments de Cervera i Vilafranca, i com a capital, Igualada. No hem d'oblidar que el primer terç del segle passat la nostra ciutat era una de les poblacions de Catalunya amb un creixement demogràfic i econòmic més important.

Per tant, Anoia no ha tingut una definició geogràfica com el Priorat o la Cerdanya ni unes arrels històriques com la Conca de Barberà o el Gironès. Fou una creació artificial. Però des de la formació dels partits judicials ha baixat prou aigua per l'Anoia, ni que sigui d'un cabal tan migrat, perquè el que nasqué fruit de l'artifici, sense personalitat, s'hagi convertit en una demarcació ben característica dins del context de la divisió administrativa de Catalunya. Ni els habitants de Calaf —tot i considerar-se una subcomarca— ni els de Piera sostenen vel·leitats irredemptistes, ni pensen integrar-se en altres territoris. Les relacions econòmiques i administratives entre els pobles d'Anoia, durant un segle i mig, potenciades pel pes específic, industrial i demogràfic de la conurbació igualadina, han contribuït a incrementar les afinitats humanes i a establir una simbiosi entre tots els nostres municipis avui dia necessària. La divulgació del gentilici «anoienc» en els darrers anys, gràcies principalment a la premsa i la ràdio, és un símptoma de l'existència del país corresponent.

Mentre escric aquestes ratlles, el nostre Parlament ha aprovat la llei de la divisió comarcal de Catalunya, que ve a consagrar definitivament l'organització territorial del Principat, factor imprescindible de la qual seran les comarques. En això tots els partits polítics estan d'acord, ja que era una vella aspiració catalanista que fou confirmada per l'Estatut. Amb petits retocs —l'agregació de la Molsosa i la separació de Collbató—, la comarca d'Anoia es configura amb els límits tradicionals del partit judicial. Per tant, cada cop més els nous vincles administratius, amb les importants competències que la nova llei dóna als consells comarcals, consolidaran la nostra integració.

Anoia està destinada a tenir un paper considerable en el context de les comarques catalanes. En el darrer quart de segle ha estat una comarca capdavantera en l'expansió industrial i demogràfica entre les de l'interior de Catalunya, segons ens revelen les estadístiques. Saturades com estan les comarques de l'àrea metropolitana i del primer cinturó de Barcelona, l'onada expansiva de l'economia que s'ha iniciat ens ha de trobar ben preparats perquè Anoia, en tota la seva extensió i no pas reduint-se als límits d'Igualada i el seu entorn, esdevingui un territori ben dinàmic i equilibrat. La proverbial capacitat de treball i l'esperit d'iniciativa dels anoiencs, demostrats els darrers anys, ens ho fa esperançar. Ben diferenciada de les altres comarques, n'hem de potenciar al màxim els recursos. Així resistirem la força centrípeta de Barcelona i evitarem de convertir-nos en un altre suburbi de la capital. Enfortint la nostra personalitat comarcal preservarem la nostra identitat.

MANUEL MISERACHS I CODINA
alcalde d'Igualada

A PROPÒSIT D'ANOIA

(...) La diferència d'allò que s'esdevé en altres indrets de Catalunya, els homes i les dones de l'Anoia no s'identifiquen per aquesta pertinença a la comarca sinó per la seva adscripció més o menys directa a la ciutat d'Igualada i el seu entorn. D'altres es retroben amb més precisió en un concepte tan vaporós i tan precís alhora com és el de la Segarra o, en la part meridional de la comarca, en l'atracció moderada del Penedès o en la més irresistible de la proximitat de Barcelona. Aquesta és la realitat, i davant això poc hi poden les divisions administratives, eclesiàstiques o judicials.

I, tanmateix, hi ha un cert nombre de fills d'aquesta comarca indefinida (...) que ens apuntem a la causa «anoienca» —neologisme per cert recentíssim— perquè creiem en un projecte comú per a aquesta part de Catalunya.

TERRA DE TRANSICIÓ

(...) El desconeixement de l'Anoia, tanmateix, no s'explica només per la imprecisió de la comarca. Ha d'haver-hi altres raons. Així, per exemple, el fet que ens trobem davant una típica zona de transició, amb el desdibuixament i l'aiguabarreig que això sempre comporta. Aquesta condició de la nostra comarca es manifiesta en multitud d'aspectes: a mig camí del vell camí ral de Barcelona a Lleida; a l'extrem oriental de la Depressió Central catalana; al límit lingüístic fronterer del català occidental i del català oriental; a cavall d'una llarga i forta tradició industriosa i d'una àmplia extensió de cultius de secà; amb unes característiques sòcio-econòmiques gens extremes sinó més aviat ajustades sempre a allò que és el terme mitjà de Catalunya; amb un passat i amb un present poc estentoris però no pas grisos, etc.

Terra de transició, doncs, on el vell i el nou conviuen sense radicalismes. Tot sembla conjurat en aquesta comarca per definir aquell punt de moderació, aquell terme mitjà o aquell punt dolç que hauria fet les delícies dels teòrics de l'«aurea mediocritas» —i perdoneu l'extrapolació un pèl forçada—, lluny d'heroismes i de gestes sublims però lluny també de la follia o de la rauxa.

Una comarca així, poc extremosa, ni molt rica ni molt pobra, amb un paisatge poc atractiu però amb racons saborosos, sense catedrals ni monuments egregis però amb precioses ermites i torres mil·lenàries, amb uns fills poc «il·lustres» o coneguts però de treball tenaç i d'arrels profundes, una comarca així —dic— no és un focus d'atracció permanent i exigeix una atenció poc superficial. Per això és tan fàcil i erroni de despatxar-la amb quatre tòpics, basats en la ignorància o la frivolitat. Contra aquests perills necessitem dades, estudis rigorosos, anàlisis profundes.

UN PROJECTE PENDENT

(...) El primer tema a resoldre és, sens dubte, el nostre propi «problema existencial». Més enllà de l'artificiositat de qualsevol divisió administrativa que ens afecti, sembla que és imprescindible aclarir difinitivament els interrogants que encara pesen sobre els límits de la nostra comarca i els municipis que l'han d'integrar.

(...) Un cop fixada definitivament la delimitació de la comarca, encara restaria molt a fer, perquè, si bé és cert que la consciència comuna ha progressat molt des dels anys trenta, la realitat és que som lluny encara d'un grau d'integració comarcal suficient. Convindria, doncs, estimular totes aquelles iniciatives que reforcin la identitat de l'Anoia, en tots els àmbits. Un de fonamental és el dels municipis, que haurien d'esforçar-se a incrementar els seus lligams i les seves relacions mancomunades, amb una voluntat política inequívoca.

No cal dir que Igualada hi té un paper determinant. I no sols pel fet de ser la capital de La comarca o perquè en realitat ha estat i és l'eix on pivota la mateixa existència de la comarca, sinó perquè és l'únic pol que pot atreure i cohesionar la dispersió dels municipis. Aquest paper, Igualada l'ha exercit sovint de forma espontània, per la seva potència industrial i comercial, per la seva concentració demogràfica, per la seva força d'atracció, però en canvi aquesta voluntat de lideratge ha mancat sovint en la política municipal dels consistoris d'Igualada, absorts en una certa autocomplaença localista i incapaços de dissenyar una autèntica alternativa comarcal.

El lideratge d'Igualada és, alhora, la força i la feblesa del projecte. És una necessitat incontestable, però ha de ser exercit amb tacte i amb voluntat d'entendre la diversitat de l'Anoia i les subcomarques que de fet la integren, amb les seves particularitats i diferències. Altrament es corre el risc de despertar recels que acabarien frustrant la voluntat d'integració que defensem.

Si això és així, comença a ser possible d'abordar els grans problemes que la comarca té plantejats: creixement industrial, desenvolupament agrícola, comunicacions, infrastructures i equipaments comarcals, etc. No crec que calgui ara invocar els avantatges que suposa encarar tots aquests temes de forma conjunta, bandejant una mica les fronteres locals i els absurds del mapa dels nostres termes municipals. Per al cas d'Igualada i la seva conurbació la urgència d'aquest plantejament mancomunat comença a ser imperiosa, però la bondat de la proposta s'estén —en sembla— a tota la comarca.

I deixo voluntàriament aquí aquesta reflexió en veu alta sobre la necessitat i l'oportunitat d'aquesta visió conjunta dels municipis que integren l'Anoia. (...) Hi ha prou senyals indicadors, prou elements suggestius, prou alternatives concretes per comprendre que el projecte comú de l'Anoia té algun sentit i és, a més a més, possible. Cal, només, que hi hagi l'anhel, l'energia i la capacitat suficients per fer-ne una realitat palpable. (...)»

Fragments extrets del pròleg al llibre Visió econòmica de l'Anoia, *de Joaquim Solé i Vilanova, editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya el novembre de 1984.*

ANTONI DALMAU I RIBALTA
president de la Diputació de Barcelona

JOAQUIM SOLÉ I VILANOVA

TERRITORI, POBLACIÓ I IDENTITAT COMARCAL

Malgrat el protagonisme que les comarques han adquirit en els darrers deu anys en els mitjans de comunicació i en la vida pública catalana, Anoia segueix sent una comarca poc coneguda. Això es deu, en gran mesura, a la situació i les característiques particulars de la comarca mateixa. Tal com assenyala A. Dalmau i Ribalta, Anoia és «una típica zona de transició, amb el desdibuixament i l'aiguabarreig que això sempre comporta. Aquesta condició de la nostra comarca es manifesta en multitud d'aspectes: a mig camí del vell camí ral de Barcelona a Lleida; a l'extrem oriental de la Depressió Central Catalana; al límit lingüístic fronterer del català occidental i del català oriental; a cavall d'una llarga i forta tradició industriosa i d'una àmplia extensió de cultius de secà».[1]

La comarca d'Anoia no és una comarca històrica. Fou creada per la Generalitat en aprovar-se la Divisió Territorial de Catalunya l'any 1936 i rebé el nom del riu (o riera) que la travessa de nord-oest a sud-est. Té una extensió de 893 km^2 i està rodejada per les comarques del Solsonès, el Bages, el Baix Llobregat, l'Alt Penedès, l'Alt Camp, la Conca de Barberà i la Segarra.

Anoia està formada per 34 municipis i la seva capital és la ciutat d'Igualada, que es troba a la conca d'Òdena, al bell mig de la comarca. A la comarca no hi ha hagut fusions ni segregacions dels seus municipis des que fou creada, i durant tot el segle xx l'únic fet destacable d'aquest caire fou l'expansió del municipi d'Igualada a esquena del d'Òdena l'any 1925. El conjunt dels 34 municipis quasi coincideix amb els 34 municipis de l'actual partit judicial d'Igualada. L'única diferència rau en el municipi de la Molsosa que, tot i ser de la comarca d'Anoia, pertany al partit judicial de Solsona i a la província de Lleida; un altre cas és el municipi de Collbató que en la divisió territorial de 1936 es va incloure a la comarca del Baix Llobregat, però que forma part del partit judicial d'Igualada.

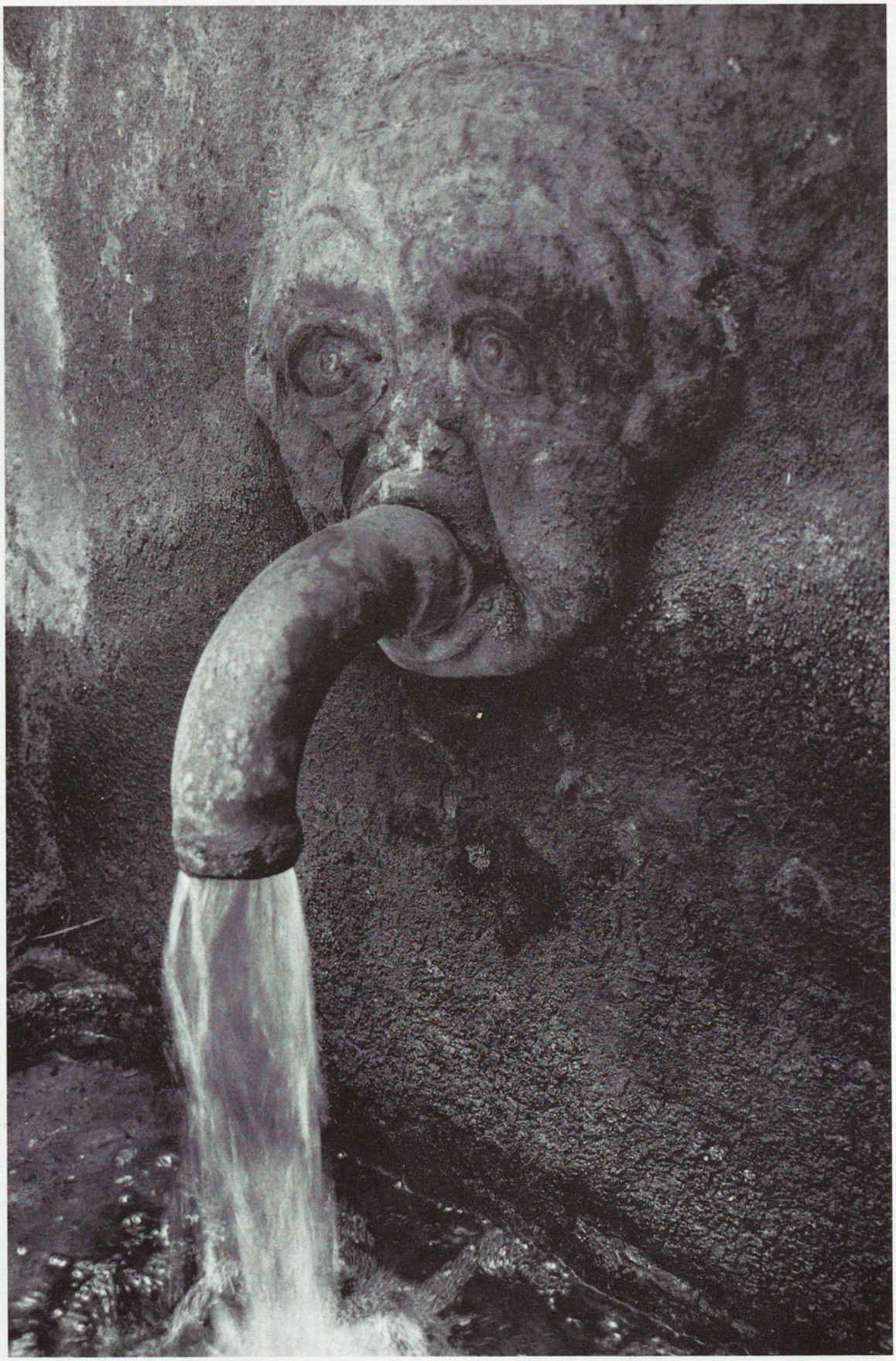
Una bona part de les terres de la comarca admeten conreus de secà i estan destinades al cultiu de cereals (zones nord i oest) o a la vinya (zones sud i sud-est). No obstant això, la majoria de treballadors d'Anoia troben ocupació a la indústria que és el sector que proporciona més riquesa a la comarca.

Gràcies precisament al creixement constant de la indústria del gènere de punt, a la consolidació de les indústries dedicades a adobar pells i a la fabricació de paper, i gràcies també a l'aparició de diverses grans empreses relacionades amb el metall, Anoia és avui una de les comarques de l'interior de Catalunya, fora de l'àrea d'influència de Barcelona, que destaca pel seu capital i empresariat, pel seu nivell de renda, superior a la mitjana de Catalunya, i pel creixement demogràfic sostingut dels darrers vuitanta-cinc anys.[2]

la població

Efectivament, la comarca d'Anoia ha crescut de manera continuada des de l'inici del segle xx, tal com es pot veure en el quadre 1. Els 35.957 habitants de l'any 1900 passen a ser 43.176 l'any 1940; 48.481, l'any 1960 i arriben a ser 79.843 el 1986. Anoia no és una comarca com tantes d'altres de l'interior de Catalunya que han perdut població, sinó una comarca industrial que no ha parat de créixer durant el segle xx.

Igualada, que l'any 1900 tenia 10.442 habitants i ocupava el setzè lloc entre les ciutats de Catalunya, actualment en té 30.878 i ocupa el lloc vint-i-vuitè. Dins la comarca la segueixen en importància demogràfica les poblacions de Santa Margarida de Montbui

COLITA

QUADRE 1

POBLACIÓ I SUPERFÍCIE A LA COMARCA D'ANOIA								
	POBLACIÓ							SUPERFÍCIE
	1900 1900	1940 1940	1960 1960	1981 1981	1986[2] 1986[2]	% var. 1900-1981	% var. 1981-1986	Km²
1 Argençola	510	672	382	221	185	−56,7	−16,3	47,10
2 Bellprat	315	322	187	107	93	−66,0	−13,1	30,95
3 El Bruc	1.186	757	855	652	707	−45,0	+8,4	46,76
4 Cabrera d'Anoia	328	337	333	139	251	−57,6	+80,6	17,04
5 Calaf	1.396	1.705	2.258	3.231	3.205	+131,4	−0,8	9,35
6 Calonge de Segarra	431	451	375	199	195	−53,8	−2,0	37,28
7 Capellades	2.629	2.276	2.466	4.883	4.917	+85,7	+0,7	2,90
8 Carme	817	723	683	717	697	−12,2	−2,8	11,22
9 Castellfollit de Riubregós	410	390	451	276	274	−32,7	−0,7	26,28
10 Castelloli	457	529	530	452	437	−1,1	−3,3	25,25
11 Copons	777	537	514	324	309	−58,3	−4,6	21,53
12 Igualada	10.442	15.981	19.558	31.532	30.878	+202,0	−2,1	8,29
13 Jorba	785	635	684	471	498	−40,0	+5,7	30,96
14 La Llacuna	1.420	1.169	1.098	2.287	2.490	+138,5	+8,9	17,06
16 La Molsosa	204	284	212	147	135	−27,9	−8,2	26,72
17 Montmaneu	303	356	317	309	282	+2,0	−8,7	13,55
18 Òdena	1.239	1.210	1.715	2.586	2.581	+108,7	−0,2	52,16
19 Orpí	324	330	257	158	151	−51,2	−4,4	15,42
20 Piera	2.663	3.248	3.266	4.730	5.125	+77,6	+10,3	57,50
21 Pierola	923	1.047	923	841	838	−8,9	−0,4	33,33
22 La Pobla de Claramunt	1.074	1.130	1.173	1.683	1.697	+56,7	−0,8	18,37
23 Els Prats de Rei	883	741	836	619	584	−29,9	−5,7	32,76
24 Pujalt	330	485	352	1709	180	−48,5	+5,9	31,72
25 Rubió	337	504	338	136	136	−59,6	0	38,51
26 Sant Martí Sesgueioles	568	620	596	415	396	−26,9	−4,6	3,80
27 Sant Martí de Tous	797	1.085	1.021	1.027	1.002	+28,9	−2,4	38,84
28 Sant Pere Sallavinera	300	364	304	183	194	−39,0	+6,0	21,95
29 Santa Margarida de Montbui	531	878	2.012	8.178	0.008	+1.440,1	+11,1	27,82
30 Santa Maria de Miralles	409	530	236	98	98	−76,0	0	25,38
31 La Torre de Claramunt	713	710	555	1.220	1.517	+71,1	+24,3	14,80
32 Vallbona d'Anoia	767	679	678	1.049	1.050	+36,8	+0,1	6,48
33 Veciana	284	512	504	211	199	−25,7	−5,7	38,89
34 Vilanova del Camí	446	644	1.714	8.368	8.609	+1.776,2	+2,9	10,54
Anoia	35.957	43.176	48.481	78.348	79.843	+117,9	+1,9	893,0

Notes: 1 Població de dret
2 Les dades de 1986, facilitades pels ajuntaments respectius, són els resultats definitius del Padró Municipal.
Font: INE. Censos de població i elaboració pròpia

i Vilanova del Camí que l'any 1986 comptaven amb 9.088 i 8.609 habitants respectivament. Aquestes dues poblacions es troben pràcticament enganxades a Igualada, que té un terme municipal molt petit i, junt amb la vila d'Òdena que compta amb 2.581 habitants, formen el que es pot anomenar la conurbació igualadina. De fet, aquesta conurbació, o conjunt de les quatre poblacions, és la que concentra la major part de la indústria de la comarca i la que fa que el moviment demogràfic d'Anoia hagi estat clarament positiu. El quadre 2 ens mostra el pes que Igualada i la seva rodalia han tingut al llarg del segle xx. De representar el 35,2 % de la població comarcal el 1900, el conjunt dels quatre municipis ha passat a representar el 51,6 % el 1960, i el 64,1 % el 1986. Per tant, es pot dir que gairebé dos terços dels habitants de la comarca resideixen a Igualada o en els tres municipis de la rodalia.

QUADRE 2

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA D'IGUALADA I LA SEVA RODALIA					
	1900	1940	1960	1981	1986
Igualada	10.442	15.981	19.558	31.532	30.878
Òdena	1.239	1.210	1.715	2.586	2.581
Santa Margarida de Montbui	531	878	2.012	8.178	9.088
Vilanova del Camí	446	644	1.714	8.368	8.609
Total conurbació igualadina	12.658	18.713	24.999	50.664	51.156
Pes de la conurbació respecte a Anoia	35,2 %	43,3 %	51,6 %	64,7 %	64,1 %

Unes altres vuit poblacions amb més de mil habitants han tingut un creixement destacable al llarg del segle xx. Piera passa de 2.663 habitants el 1900 a tenirne 5.215 el 1986. En el mateix període, Capellades passa de 2.629 a 4.917 habitants; Calaf passa de 1.396 a 3.205; Masquefa, de 959 a 2.490; la Pobla de Claramunt passa de 1.074 a 1.697; la Torre de Claramunt, de 713 a 1.517; Vallbona d'Anoia, de 767 a 1.050, i Sant Martí de Tous, de 797 a 1.002 habitants. Totes aquestes poblacions deuen el seu creixement a l'activitat industrial (tèxtil, paper, ceràmica, etc.) que s'ha desenvolupat en el seu terme. En alguns municipis, però, el creixement també es deu a la proximitat d'Igualada (és el cas de la Pobla de Claramunt i Sant Martí de Tous), o a l'aparició de serveis privats o públics propis de caps de subcomarca (cas de Piera i Calaf).

Només els dotze municipis que avui tenen més de

Arrel – Abril 1987

COLITA

mil habitants han vist augmentar la seva població en el període 1900-86. Per tant, els vint-i-dos restants han perdut població durant aquest període, inclosos la Llacuna i el Bruc que l'any 1900 comptaven amb més de 1.000 persones. Finalment, cal destacar que a començament de segle cap municipi de la comarca no tenia menys de dos-cents habitants, si bé ara ja en són 10 els que no hi arriben.

L'evolució demogràfica de la comarca d'Anoia ha estat molt semblant a la del conjunt de Catalunya. L'augment més fort de la població es donà, tant en un cas com en l'altre, en el període 1960-81. A Anoia, els municipis més industrials van rebre població d'altres municipis de la comarca o de comarques més occidentals i d'altres regions de l'Estat espanyol.

Cal, però, destacar que, darrerament, la crisi econòmica desencadenada el 1973 i el fort descens de la taxa de natalitat han fet variar la tendència demogràfica de Catalunya. El creixement vegetatiu de la població ha estat molt baix i el saldo migratori, tradicionalment positiu, ha passat a ser negatiu, ja que persones sense feina o jubilades han tornat a les seves terres d'origen.

Aquest doble fenomen demogràfic també s'ha donat a la comarca d'Anoia, però amb menys intensitat, ja que, si bé el descens de la taxa de natalitat en el període 1981-86 també ha estat alarmant, la crisi econòmica no es féu present fins a l'any 1980 i amb menys intensitat que a la resta de comarques de Catalunya. Això explica que en els darrers cinc anys les poblacions d'Anoia no hagin perdut els habitants que han perdut altres poblacions de Catalunya.

Segons dades molt recents, durant el període 1981-86, Barcelona ha perdut un 2,9 % dels seus habitants i els restants 26 municipis de la Corporació Metropolitana de Barcelona, un 2,5 %. Ciutats caps de comarca com Vic i Manresa han perdut un 5,2 % i un 4,1 % dels seus habitants, respectivament. En canvi, altres caps de comarca de característiques semblants, com Tàrrega, Olot, Valls, Figueres i Vilafranca del Penedès, han seguit creixent, tot i que potser a un ritme més baix. (Vegeu el quadre 3).

En el període 1981-86, Igualada ha perdut un 2,1 % de la seva població en passar de 31.532 habitants el 1981 a 30.878 el 1986. Ara bé, els municipis de la rodalia d'Igualada no han perdut població, sinó que n'han guanyat, així resulta que la conurbació igualadina ha passat de 50.664 habitants a 51.156, és a dir, ha augmentat 492 habitants. Això explica que la pèrdua demogràfica d'Igualada no es degui tant a les persones sense feina o jubilades que han tornat a les seves terres d'origen de fora de Catalunya, sinó al fet que hi ha famílies que han preferit traslladar la seva residència fora del nucli d'Igualada sense canviar de feina. Aquest ha estat el cas de famílies de classe treballadora que s'han traslladat a viure als municipis de la rodalia perquè el cost dels habitatges és més baix, ja que els preus dels solars també són més baixos que els d'Igualada. També s'ha donat el cas de famílies igualadines de classe mitjana professional que s'han fet la casa enjardinada als municipis de la rodalia on hi ha més espai disponible.

El conjunt de la comarca d'Anoia també ha crescut durant el període 1981-86 i no solament en la quantitat que ho ha fet la conurbació igualadina, sinó per un total de 1.495 habitants, és a dir ha augmentat un 1,9 %. Això referma la dinàmica mateixa de la comarca d'Anoia, tant en l'àmbit industrial com en el demogràfic. En els propers deu o quinze anys no és d'esperar que Anoia tingui un creixement espectacular, semblant al dels anys seixantes i setantes, però sí un augment lleugerament superior al que experimentarà el conjunt de Catalunya. Les causes d'aquest creixement diferencial poden ser el manteniment del ritme industrial de la comarca i la millora dels serveis públics i mitjans de transport i comunicació. Això comportarà que un nombre creixent de famílies d'Anoia es resisteixin a deixar la comarca, i que famílies de l'àrea barcelonina traslladin la seva residència habitual allà on, durant un temps, han tingut la segona residència dels caps de setmana. Aquest fenomen, el corrobora, per una part, el creixent nombre de ciutadans de la comarca que diàriament es traslladen a treballar a Barcelona i, per una altra, el creixement recent de municipis com Piera, Cabrera d'Igualada i el Bruc que tenen un nombre elevat de segones residències, algunes de les quals els estadants les han convertides en residència habitual.

QUADRE 3

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DE CAPS DE COMARCA

	Població			*% var.*	*% var.*
Cap de comarca	*1950*	*1981*	*1986*	*1950-81*	*1981-86*
Vic	16.975	30.155	28.583	+ 77,6	−5,2
Manresa	40.452	67.007	64.274	+65,6	−4,1
Igualada	16.965	31.532	30.878	+85,9	−2,1
Tàrrega	6.935	11.046	11.105	+59,3	+0,5
Olot	14.387	25.072	25.554	+74,3	+1,9
Valls	11.650	18.857	19.577	+61,9	+3,8
Figueres	16.589	30.412	31.942	+83,3	+5,0
Vilafranca del Penedès	11.177	25.025	26.433	+123,9	+5,6

comarca real i comarca administrativa

Tal com ens diu Josep Iglésies, «la comarca no és sols un territori amb tots els seus trets físics; ve definida també per una comunitat humana, amb unes característiques concretes; un cert tipus de paisatge, finalment, acaba de caracteritzar-la».[3]

La comarca administrativa creada amb el nom d'Anoia el 1936 no responia perfectament a aquesta concepció, sinó que obeïa a la necessitat de crear unes demarcacions al més homogènies possible, sense deixar zones mortes, que facilitessin la descentra-

COLITA

COLITA

lització administrativa del govern de la Generalitat.

Des de la seva creació, la comarca d'Anoia destaca per tenir tres subcomarques fàcilment delimitables i amb una gran cohesió en dues d'elles. Es tracta de la conca d'Òdena o comarca d'Igualada, situada al centre de la comarca i amb una tradició i vocació primordialment industrials, l'altiplà de Calaf o alta Segarra al nord-oest, amb una població majoritàriament dedicada al conreu de cereals, i la subcomarca de Piera al sud-est, on predomina el cultiu de la vinya.

Les dues primeres subcomarques sempre han tingut un centre mercadal o comercial indiscutible i un grau de cohesió elevat, coses que no ha tingut la zona de Piera. La configuració física de la conca d'Òdena i el pes industrial i demogràfic que hi té Igualada fan que aquesta ciutat tingui una gran influència sobre els municipis d'una rodalia àmplia i que hi hagi una relació intensa entre la seva gent. Calaf també és un centre d'atracció dels pobles pròxims que l'envolten i tots se senten part de la gran comarca agrícola i històrica de la Segarra. La zona de Piera, amb relacions vinícoles amb el Penedès, no té una unitat tan marcada i, a la vila de Piera mateix, li manca la força aglutinadora d'Igualada i Calaf. Aquesta manca d'unitat es deu, en part, al pes de Capellades dins la zona i a la influència de Sant Sadurní d'Anoia i de Martorell, exercida des de fora de la comarca.

A efectes d'anàlisi es pot dir que, dels 34 municipis de la comarca d'Anoia, la conca d'Òdena o comarca d'Igualada n'inclou els tretze municipis compresos entre l'eix format per Rubió-Copons i el dibuixat per Castellolí-Vilanova del Camí-Santa Margarida de Montbui-Santa Maria de Miralles. L'altiplà de Calaf està integrat pels municipis dels Prats de Rei i Veciana i els altres set situats al seu cantó nord. La subcomarca de Piera, formada per dotze municipis, inclou el Bruc, la Pobla de Claramunt, Orpí i la Llacuna i tots aquells situats al costat sud-est.

El volum de població de cada subcomarca sempre ha estat molt divers. El 1940, Anoia comptava amb 43.176 habitants, un 58 % dels quals residia a la conca d'Òdena, un 13 % a l'altiplà de Calaf i un 29 % a la zona de Piera i Capellades. El 1986 les diferències s'han accentuat: d'una població de 79.843 habitants, el 68 % pertanyia a la conca d'Òdena, el 7 % a l'altiplà de Calaf i el 25 % a la zona de Piera i Capellades.

Però els canvis no han estat merament quantitatius. De la mateixa manera que s'accepta obertament la manca d'unitat dels 34 municipis en el moment de la creació de la comarca d'Anoia, el 1936, ara cal reconèixer que en els 50 anys transcorreguts des de llavors hi ha hagut una sèrie de canvis econòmics, socials i tecnològics que han accelerat de forma natural la integració d'aquests municipis, n'han reduït les diferències i han augmentat la interrelació dels habitants de les tres subcomarques, i que per tant han facilitat el sorgiment de la comarca d'Anoia com a comunitat humana.

Aquest procés d'integració ha tingut diverses causes. N'hem de destacar les següents:

a) La creixent importància demogràfica d'Igualada i dels municipis més pròxims, que en conjunt passen de tenir un total de 18.713 habitants (el 43 % de la població de la comarca) el 1940, a tenir-ne 51.156 (el 64 %) el 1986. Aquest increment del pes demogràfic genera un important poder d'atracció laboral, comercial i financer, i converteix la capital d'Anoia en un centre de serveis privats cada dia més gran.

b) L'aparició d'empreses manufactureres (metall, ceràmica, gènere de punt, etc) a les zones de Calaf i Piera ha comportat un predomini del treball industrial a totes les zones d'Anoia i la pèrdua de protagonisme de l'activitat agrícola. A més, la gran unitat comarcal derivada d'aquesta major presència industrial a diferents indrets de la comarca s'ha vist reforçada pel treball a mans que les empreses de gènere de punt d'Igualada ofereixen i pels petits tallers que munten en els racons més inesperats de la comarca.

c) La radicació de determinats centres de serveis públics a Igualada oberts a tots els municipis de la comarca: instituts de batxillerat i de Formació Professional, centres sanitaris d'assistència primària i hospitalaris, jutjats, centres d'assistència cultural i pedagògica, etc.

d) La millora del transport públic i especialment del transport privat que permet mantenir unes relacions personals i mercantils en un àmbit molt més extens que el que permetia l'època del carro i la diligència.

e) La intensificació de les relacions familiars per part d'aquelles persones que un dia deixaren el seu poble d'origen per anar a viure (o simplement a treballar) a Igualada, però que hi segueixen tenint uns lligams familiars i de tipus patrimonial, i, potser, hi tenen la casa d'estiueig o dels caps de setmana.

f) L'increment de relacions socials derivades de les activitats realitzades en temps de lleure: lligues esportives, actes culturals, festes majors, discoteques, etc.

Tot i que avui els mercats setmanals ja no són l'element revelador de la identitat comarcal, com potser ho eren als anys trenta, el desenvolupament comercial de moltes capitals de comarca ha servit d'aglutinador de la població dels diferents municipis. A Anoia no es pot dir que aquest desenvolupament hagi estat espectacular, ni es pot assegurar que Igualada hagi exercit una forta i decisiva atracció comercial. Malgrat l'intent aglutinador d'una Fira de Setembre creada el 1952, i que des de fa anys se n'espera la revisió del

COLITA

plantejament, a Igualada li ha mancat la vocació i el desenvolupament comercial que la situació comarcal requeria.

En l'àmbit de la vida pública, Igualada tampoc no ha sabut aprofitar el seu poder i autoritat moral com a capital de comarca, ni durant el règim del general Franco, ni en els darrers vuit anys d'ajuntaments democràtics. La Corporació Municipal d'Igualada ha estat poc decidida, poc imaginativa i gens eficaç tant a l'hora d'animar i coordinar els alcaldes de la comarca per a la provisió de serveis supramunicipals, com en els moments que calia fer un front comú davant les adversitats que han afectat diversos municipis de la comarca.[4]

La manca d'iniciativa d'Igualada ha estat també evident en l'àmbit de les comunicacions. Durant molt de temps ha semblat que a Igualada només preocupava l'enllaç amb Barcelona per carretera, per això no és estrany que la xarxa de carreteres i camins de la comarca hagi estat i segueixi sent deficitària, tant pel que fa a la necessària comunicació entre els seus municipis com a la relació amb les capitals de les comarques veïnes (Manresa, Vilafranca del Penedès, Valls i Montblanc).

Malgrat aquests factors que han pogut ser un fre a la integració dels 34 municipis de la comarca, la cohesió d'Anoia ha augmentat en els últims cinquanta anys. Tot i que hi poden seguir havent diferències entre les diferents zones de la comarca, no es pot negar que la comarca real dels anys vuitanta coincideix cada cop més amb la comarca administrativa d'Anoia. En un costat i altre de la frontera comarcal hi ha, no obstant això, municipis limítrofs que tenen una doble relació. Aquest és el cas dels municipis anoiencs del Bruc, Hostalets de Pierola, Masquefa, Piera, Cabrera d'Anoia, la Llacuna, Montmaneu i Castellfollit de Riubregós, i els de Collbató, Castellfollit del Boix, Aguilar de Boixadors i Santa Coloma de Queralt, que s'analitzaran més endavant.

les propostes de delimitació de la comarca

Un cop descrita la comarca real i l'alt grau de coincidència amb la comarca administrativa d'Anoia en el transcurs dels darrers 50 anys, i abans d'analitzar el grau d'identificació que hi expressen els ciutadans dels seus municipis, pot ser útil, o si més no interessant, repassar quines han estat les propostes delimitadores de la conca d'Anoia fetes pels estudiosos del fet comarcal.

La divisió comarcal aprovada per la Generalitat el 1936 havia estat precedida de diferents propostes. Algunes van ser fetes per al conjunt de Catalunya i altres eren obra d'estudiosos locals i es referien només a la conca d'Anoia. Pel que fa a la delimitació de les zones de la meitat oest d'Anoia, les propostes es podrien classificar en tres grups: el primer grup seria el de les propostes que inclouen tant l'altiplà de Calaf com la conca d'Òdena a la comarca de la Segarra i, per tant, neguen que el riu Anoia caracteritza la comarca (Font Sagué, 1897 i Mn. J. Segura, 1908); el segon grup consistiria en les propostes que engloben Calaf i els municipis de la rodalia en la comarca de la Segarra (amb capital a Cervera) i identifiquen una comarca humana centrada a Igualada, que anomenen conca d'Òdena, conca d'Igualada o comarca d'Igualada, i segons els autors situen els Prats de Rei en una comarca o altra (Pau Vila, 1930, *Primer Projecte de la Ponència de la Generalitat,* 1932), i el tercer grup estaria format per les propostes d'estudiosos locals que no inclouen l'altiplà de Calaf i la conca d'Òdena dins la Segarra tradicional, sinó en una comarca centrada a Igualada (Gabriel Castellà, 1929, Borràs Quadres, 1932 i 1933).

Pel que fa als municipis de la meitat est d'Anoia, algunes propostes els inclouen a la comarca del Penedès si incorporen Igualada i la conca d'Òdena a la Segarra, i aleshores disputen a la Pobla de Claramunt la pertinença en una comarca o altra. En canvi, quan a la conca d'Òdena (o d'Igualada) se li reconeix una identitat comarcal, totes les propostes coincideixen en el que es considera el límit sud de la comarca, i només difereixen a l'hora de situar els municipis de Collbató o Masquefa en aquesta comarca.[5]

Des de l'aprovació de la divisió territorial, el 1936, fins ara, que al Parlament es planteja una nova ordenació territorial, pràcticament no s'han fet noves propostes de divisió comarcal per al conjunt de Catalunya. De fet, s'utilitza i es respecta la divisió de 1936 en obres tan destacables com la *Geografia de Catalunya*, dirigida per Lluís Solé Sabarís als anys seixanta, i la *Gran Enciclopèdia Catalana*, publicada la major part als anys setanta, i la col·lecció *Catalunya Comarcal* de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, iniciada el 1978.

En canvi, hi ha dues propostes molt distants en el temps a tenir en compte, perquè fan referència específica a la comarca d'Anoia. Una d'elles, la presenta Josep Iglésies a l'*Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada*, publicat el 1948 (tot i que al llibre hi figura la data de 1938, com a precaució davant la situació política de l'època). Josep Iglésies, que en qualitat de secretari havia format part de la Ponència de la Generalitat que prepararà els projectes de divisió territorial els anys 1931 i 1932, realitzà un estudi molt complet sobre la comarca humana a la qual pertany Igualada. Tingué en compte factors d'ordre físic i humà, però es basà en els cercles mercaders, tal com ho havia fet la ponència quinze anys abans. Iglésies conclou que el que ell anomena comarca (humana) d'Igualada està formada pels municipis que hi ha entre el Bruc, els Hostalets de Pierola, Vallbona d'Anoia, Cabrera d'Anoia, la Torre de Claramunt, Carme, Orpí, Santa Maria de Miralles, Bellprat, Argençola, Copons, Rubió i el nucli de Maians (de Castellfollit del Boix), i deixa

COLITA

COLITA

en una faixa intermitja Masquefa, Piera, la Llacuna, Montmaneu, Veciana i els Prats de Rei. Els municipis de Calaf i de Santa Coloma de Queralt amb les respectives rodalies, els considera part de la històrica Segarra i no n'especifica la capital.

L'altra proposta esmentada apareix el 1982 a la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, la qual adopta per a la majoria de comarques la divisió aprovada per la Generalitat el 1936. Hi ha, però, algunes excepcions, com la d'Anoia que es presenta dividida en la Segarra Calafina formada per 10 municipis (Calaf, Calonge de Segarra, Castellfollit de Riubregós, la Molsosa, els Prats de Rei, Pujalt, Sant Martí Sesgueioles, Sant Pere Sallavinera, Veciana i Aguilar de Boixadors, que en la divisió de 1936 s'inclogué al Bages) i Anoia pròpiament dita formada pels 25 municipis restants. Els autors i promotors de l'anomenada Segarra Calafina, Joan Graells i Antoni Pladevall (aquest darrer ensems era assessor general de la col·lecció) justifiquen la divisió dient que «calia tractar com a unitat a part aquest sector de la comarca d'Anoia, conegut també com la Calma de Calaf, i recuperar d'alguna manera el seu nom tradicional de Segarra, que avui dia s'ha reservat a la comarca que té per cap administratiu la ciutat de Cervera».

En un principi, pot semblar que les dues propostes esmentades darrerament podrien encaixar una amb l'altra dins del mapa comarcal de la zona. Però cal tenir en compte que entre l'una i l'altra han transcorregut 35 anys de grans canvis econòmics, socials i tecnològics que han afectat sensiblement aquest mapa. Josep Iglésies preveia aquestes transformacions quan escrivia que «Igualada va atraient, és a dir, capturant vers el seu mercat i el seu tràfic els pobles fronterers que pertanyen a zones veïnes i pot arribar fins a anul·lar o disminuir considerablement la importància d'aquestes altres zones, emmenant-se-les totalment o parcialment vers el seu si. Calaf i Santa Coloma de Queralt són, en aquest aspecte, les zones immediates que han d'oferir menys resistència.» (...) «I si un dia els nostres pagesos entren de ple en la motorització de llurs mitjans de transport i cadascú arriba a tenir el seu automòbil, aleshores tots els actuals cercles mercaders catalans restaran canviats, engolits els més febles pels més forts i importants.»[6]

La proposta de la Segarra Calafina, feta a l'edició de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* per estudiosos vinculats a la vila de Calaf és, si més no, un fet singular que, sense que negui —al nostre entendre— l'evolució i el procés d'integració que ha sofert la comarca d'Anoia des de 1936 fins avui, palesa la personalitat diferenciada que en certa manera conserva l'altiplà de Calaf.

la identitat comarcal

Val la pena estendre'ns sobre quin és el grau d'identificació de la gent de la comarca amb el nom d'Anoia i quins municipis de fora se senten anoiencs o voldrien pertànyer a Anoia.

El 1931 els ajuntaments de Rubió, Jorba, Sant Martí de Tous, Bellprat i tots aquells situats al seu costat oest, és a dir, els de l'altiplà que va d'Argençola a Calaf, responguerén que es consideraven de la Segarra a l'enquesta de la Ponència de la Divisió Territorial. Un total de 65 ajuntaments de les comarques del Solsonès, l'Urgell, les Garrigues, la Conca de Barberà, la Segarra i Anoia es manifestaren segarrencs; d'altra banda s'identificaren com a alta Segarra les poblacions de l'altiplà de Calaf i com a baixa Segarra els ajuntaments de Santa Coloma de Queralt i la rodalia. La Ponència de la Divisió Territorial de Catalunya s'adonà d'aquest sentiment col·lectiu i va escriure en un dels seus estudis: «Tal volta no hi ha comarca en què el nom [de Segarra] sigui més viu i més arrelat en llavis de tothom però, en canvi, tal vegada no existeix un tros del nostre territori més difícil de puntualitzar».

A l'enquesta mateixa els ajuntaments de Capellades, Vallbona d'Anoia, Cabrera d'Anoia, Piera, Masquefa i la Llacuna responguerén que pertanyien a l'Alt Penedès, i tan sols els ajuntaments d'Igualada, Vilanova del Camí, Òdena, Castellolí, el Bruc, Pierola, la Pobla de Claramunt, Carme, la Torre de Claramunt, Orpí i Santa Maria de Miralles s'identificaren amb la comarca d'Igualada.

Com veurem més endavant, el canvi notable en la identificació comarcal que s'observa avui no és fruit d'una evolució gradual durant els darrers cinquanta anys, sinó un fenomen dels darrers quinze anys. Durant molt de temps la gent de Calaf i la rodalia ha ignorat la capitalitat de Cervera a la Segarra i, a causa del fàcil accés mitjançant el transport ferroviari i de l'alt atractiu comercial s'ha dirigit a Manresa per ferhi compres i obtenir-hi determinats serveis sanitaris i educatius. Però des de final dels seixanta l'increment del transport propi i el potencial laboral i industrial d'Igualada han fet que la gent de l'altiplà de Calaf es dirigeixi cada cop més a la capital d'Anoia. La població de Prats de Rei ha estat sempre més pròxima i lligada a Igualada i el canvi no ha estat tan notable.

Amb l'aparició, l'abril de 1973, de «Fonts d'Anoia» com a separata mensual del setmanari igualadí *Revista Vida* —i que catorze anys després continua sortint—, es fa evident un cert grau d'identificació amb la comarca d'Anoia per part d'estudiosos de Prats de Rei, Sant Martí de Sesgueioles i Calaf, que s'ha anat consolidant en els darrers anys. Però aquesta opinió no és unànime; Joan Graells, estudiós calafí, en unes declaracions a *El Correo Catalán* del 19 de setembre de 1980 manifestà que «existeix una àmplia conscienciació, una total conscienciació, de que no som de l'Anoia. Ens sentim segarrencs perquè som segarrencs». Tanmateix, acabà dient que «Calaf té una creixent vo-

COLITA

COLITA

cació industrial que no trobaria acomodament a la Segarra i sí a l'Anoia». I aquí rau la qüestió. Tots els municipis de la franja de l'oest de la comarca fins quasi arribar a Igualada es van identificar amb la Segarra mentre hi predominà la pagesia, però més tard, quan la indústria i els serveis hi van adquirir un cert protagonisme, s'adonaren que l'atracció i la relació amb Igualada era cada vegada més forta.

A la zona de Piera la resistència a ser identificats amb Anoia potser no ha estat tan gran, però tampoc no s'ha d'interpretar que avui la identificació sigui molt forta. En primer lloc, perquè segueixen pesant els lligams agrícoles amb el Penedès i, en segon lloc, perquè la influència de Barcelona és més forta en aquells municipis que són més a prop. Ara bé, en els darrers anys els municipis d'aquesta zona han acceptat —i creiem que han assumit— la seva pertinença a Anoia, malgrat la relació de Masquefa amb Martorell i de Piera (particularment els nuclis de Sant Jaume, la Fortesa i Can Canals) amb Sant Sadurní d'Anoia.

A Igualada la identificació amb la comarca d'Anoia no es posa de manifest fins a principi dels anys setanta. Fins aleshores, els estudiosos, la premsa i les institucions locals segueixen parlant de comarca d'Igualada. El 1947 es creà el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, quasi coincidint amb l'esmentat *Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada* de Josep Iglésies. Fins el 1974, que es publicà la *Miscellanea Aqualatensia/2* on apareix el nom d'Anoia, en totes les publicacions editades per aquest centre s'havia parlat de la comarca d'Igualada. Encara el 1972 J. Riba Gabarró publicà un llibre titulat *La Pobla de Claramunt. Evolució econòmico-social d'un municipi de la comarca d'Igualada.*

La identificació d'Igualada amb la comarca d'Anoia es propicia decididament des del setmanari local *Revista Vida* els anys 1972 i 1973 amb articles de Jaume Ortínez i Vives i Antoni Dalmau i Ribalta. El febrer de 1973 apareix *Estudio de la Comarca de Anoia*, elaborat per l'autor d'aquest article —que també era collaborador de la *Revista Vida*— i editat pel Consejo Económico-Social Sindical. El febrer de 1973 el bisetmanari *Igualada* comença a incloure alternativament el subtítol de «periòdic de l'Anoya» a la pàgina 3, que s'escriu correctament a partir de l'octubre de 1973, i apareix de forma permanent a la capçalera del periòdic a partir de l'abril de 1975. És en aquesta època que les més diverses entitats mercantils d'Igualada comencen a utilitzar també el nom d'Anoia amb fins comercials i en iniciar-se el nou període democràtic ja es troba totalment assumit.

El setembre de 1982 apareix el setmanari *Anoia* —posteriorment *La veu de l'Anoia*— amb clara vocació comarcal. Va ser molt ben rebut per tots els municipis i ha ajudat a reforçar el procés d'identificació creixent amb la comarca d'Anoia a les tres zones o subcomarques.[7]

l'atracció de municipis fronterers

Hi ha municipis d'un costat i l'altre de la frontera comarcal que mantenen una doble relació i on lògicament la identificació comarcal de la seva gent no és tan marcada. Aquest és el cas del Bruc, Masquefa, Piera, els Hostalets de Pierola, Cabrera d'Igualada, la Llacuna, Montmaneu i Castellfollit de Riubregós, que actualment pertanyen a la comarca d'Anoia.

El quadre 4 mostra les poblacions que no formen part de la comarca d'Anoia, però que hi tenen una relació estreta o que en determinats moments han mostrat desitjos de voler-hi pertànyer. Aquests desitjos sovint els expressa l'alcalde de la població corresponent. Però els alcaldes canvien i, com que un alcalde no sempre pensa igual que el seu predecessor, pot ser que els desitjos de pertànyer a una comarca o a una altra variïn en funció de gustos personals i d'interessos econòmics o de partit.

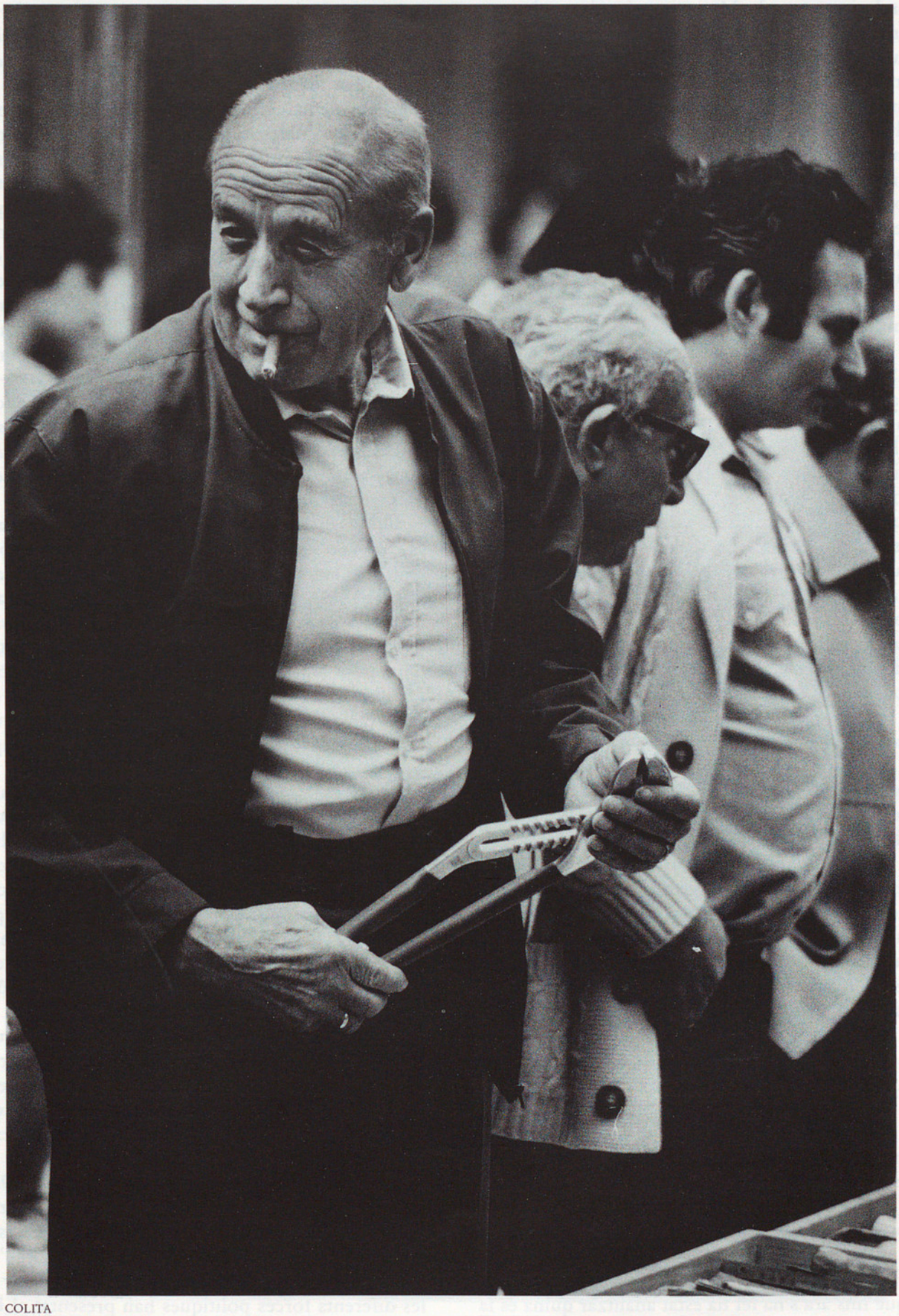
Collbató, amb 728 habitants el 1986, és l'unic municipi del partit judicial d'Igualada que no pertany a la comarca d'Anoia. Malgrat que el 1932 l'Ajuntament de Collbató s'identificà amb el Baix Llobregat, i malgrat la influència que Esparreguera i Martorell exerceixen sobre Collbató, un sector de la població veuria amb més bons ulls la integració a Anoia que la permanència a la populosa i complexa comarca del Baix Llobregat.

Castellfollit del Boix, amb 317 habitants el 1986, és un municipi d'una gran extensió que conté el poblet de Maians, que sempre ha estat lligat a Òdena i Igualada, i el de Castellfollit del Boix, que ha tingut relació amb totes dues, però que s'ha anat decantant cap a

QUADRE 4

MUNICIPIS EXTERNS RELACIONATS AMB ANOIA

Municipi	*Comarca*	*Població*			*Superficie*
		1940	*1981*	*1986*	*Km²*
Collbató	Baix LLobregat	435	592	728	17,74
Castellfollit del Boix	Bages	814	340	317	54,43
Aguilar de Boixadors	Bages	592	219	216	43,02
Santa Coloma de Queralt	Conca de Barberà	3.148	2.728	2.618	33,96
Llorac	Conca de Barberà	287	119	99	22,87
Savallà del Comtat	Conca de Barberà	266	58	62	14,58
Les Piles de Gaià	Conca de Barberà	385	130	132	22,54

COLITA

Anoia en els últims vint anys. La resta de nuclis de població del municipi, si bé en algun cas poden estar més relacionats amb Manresa, són de molt poca importància.

Aguilar de Boixadors, amb 216 habitants el 1986, està inclòs en el Bages coincidint amb la resposta que l'ajuntament donà a l'enquesta de 1931, malgrat que el nom històric i popular és el d'Aguilar de Segarra. Des de sempre el tren ha facilitat la seva relació amb Manresa, relació que s'ha mantingut en els darrers anys. Curiosament, però, la gent d'Aguilar ha anat tradicionalment a vendre els seus productes al mercat de Calaf que és més pròxim.

Santa Coloma de Queralt, amb 2.618 habitants el 1986, és la població de major importància de fora de la comarca d'Anoia que hi té més relació. Això és a causa que la gent de Santa Coloma, que se sent de la baixa Segarra, s'ha sentit sempre molt poc identificada amb la Conca de Barberà, amb capital a Montblanc, i que la potència industrial d'Igualada, lloc de pas cap a Barcelona, ha atret i ha donat feina a molts colomins que diàriament van des de la seva població a la capital d'Anoia. La població de Santa Coloma de Queralt i els municipis de la rodalia —Llorac, Savallà del Comtat i les Piles de Gaià, que avui no sumen més de 300 habitants— ja havien estat inclosos a la conca d'Òdena a la primera proposta de Divisió Territorial de la ponència el 1932. Per altra part, Santa Coloma de Queralt ha estat fins fa poc lloc de pas obligat per a la gent de Bellprat que desitjava traslladar-se a la capital de la comarca; per tant, no deixa de ser una contradicció el fet que les dues poblacions no pertanyin a una mateixa comarca.

Tal com escriu Josep Iglésies en el seu *Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada*, «quan hom cerca l'extensió d'una comarca i té exclusivament en la ment la que és objecte del seu estudi, cau en la tendència de donar-li l'extensió màxima. Aquest error esdevé més vistent quan el delimitador és un nadiu entusiasta de la comarca que delimita». Això succeí precisament en la proposta que féu l'Ajuntament d'Igualada a la ponència el gener de 1933, quan identificà 48 municipis dins de l'àmbit de la «Comarca d'Igualada».[8]

No volem, per tant, que s'interpreti aquí la menció de determinats municipis fronterers com una proposta de delimitació comarcal, ja que el mateix es podria fer en sentit invers amb els municipis de l'actual comarca que tenen també lligams amb altres comarques. Tan sols es pretén deixar constància i donar a conèixer aquells municipis que tenen una relació o identificació feble o intensa, però palpable, amb la comarca d'Anoia.

la reordenació territorial de Catalunya

El que fins ara s'ha fet ha estat analitzar quina és la comarca o comunitat humana d'Anoia i en quin grau s'hi identifica la gent dels seus pobles. Aquest estudi, centrat en la demarcació comarcal, no ha de fer pressuposar al lector que qualsevol reordenació territorial de Catalunya hagi de tenir com a solució les comarques. Tot depèn de quines funcions han de tenir aquestes demarcacions o de quines funcions se'ls ha d'assignar. Voldríem que això quedés molt clar.

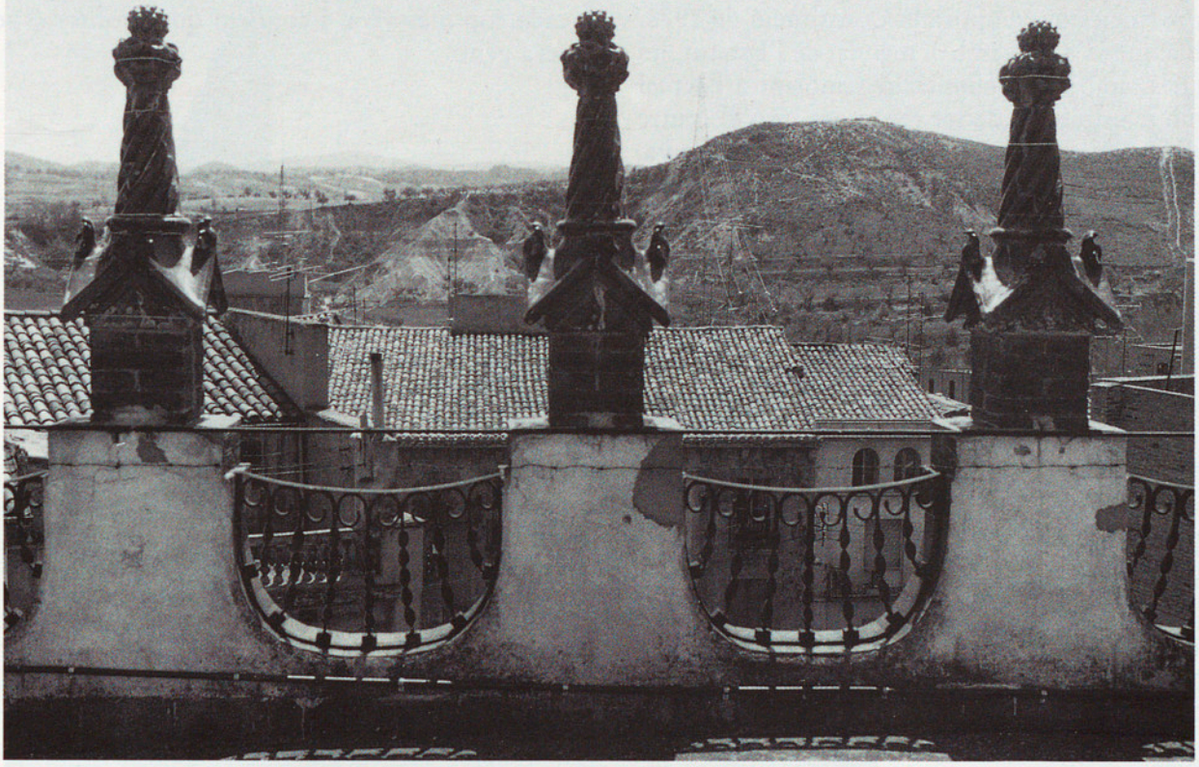
Si el que es pretén és descentralitzar els serveis de la Generalitat ens sembla que fer-ho en 38 comarques, que és el nombre que se'n crearen el 1936, és dispersar massa la gestió, i, per tant, potser un nivell d'administració com les vegueries o supercomarques, set o nou per a tot Catalunya, seria més idoni. Tanmateix, la creació de les vegueries comportaria un problema per a Anoia ja que la seva gent no s'identifica amb cap supercomarca. Ara bé, si s'hagués de prendre una decisió en aquest sentit, la solució menys dolenta —perquè no podríem pas dir que fos la bona— seria formar part de la vegueria o regió VII, junt amb el Solsonès, el Berguedà i el Bages, tot i que la relació d'Anoia amb aquestes comarques és molt minsa, però és que la que té amb altres comarques és nul·la.[9]

Si, per altra part, el que es pretén és dissenyar uns ens supramunicipals que col·laborin en la gestió local dels ajuntaments, creiem que la comarca catalana amb una mitjana de vint-i-cinc municipis és massa gran. La proposta de les *municipalies* que va fer J. Clusa i L. Casassas el 1981 ens sembla molt més correcta des d'un punt de vista tècnic, ja que cada *municipalia* agruparia una mitjana de vuit municipis.[10] En el cas de la zona d'Anoia els autors en proposaven quatre, centrades una a Igualada, i les altres a Calaf, Capellades i Piera.

Finalment, si el que es pretengués fos donar una representació política adequada a tots els territoris i comunitats de ciutadans dins el conjunt de Catalunya, la comarca podria ser la demarcació idònia. La comarca seria la circumscripció electoral per a les eleccions al Parlament català i, com a mínim, tindria un diputat; així, totes les comunitats de Catalunya tindrien vot i veu. Però això comportaria ampliar el nombre de diputats si es volgués mantenir el sistema d'elecció proporcional.

L'objectiu o finalitat de la delimitació comarcal aprovada per la Generalitat el 1936 era establir unes divisions que fessin de continents dels serveis descentralitzats pel govern de la Generalitat d'aquell temps. Per tant, les comarques no van ser ideades per exercir com a ens supramunicipals.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979, amb què ens regim avui, diu que la Generalitat «estructurarà la seva organització territorial en municipis i comarques» i que una llei del Parlament regularà l'organització territorial de Catalunya. Durant l'any 1986 les diferents forces polítiques han presentat al Parla-

COLITA

COLITA

ment documents de treball i avantprojectes de llei amb la finalitat d'aprovar amb el consens més ampli possible la reordenació territorial de Catalunya. Reordenació que es troba limitada per la pervivència de les províncies que imposa la Constitució de 1978.

Sembla que, d'acord amb el mandat de l'Estatut, les comarques, amb una delimitació semblant a l'actual però amb possibilitats de ser retocades, són el centre de la reforma que prepara el Parlament de Catalunya. Les comarques seran entitats locals amb personalitat jurídica pròpia i plena autonomia, amb competències sobre ordenació del territori i urbanisme, assistència sanitària, serveis socials, cultura, cooperació en l'ensenyament i medi ambient, i sobre aquells serveis que hi traspassin els municipis (de manera voluntària, forçosa o per incapacitat de gestionar-los), les diputacions i la Generalitat.

Perquè aquesta reforma tingui èxit hi ha dos grans condicionants de naturalesa molt diferent. El primer són els desequilibris territorials i demogràfics que hi ha entre les zones de muntanya, les zones rurals i urbanes i l'àrea metropolitana de Barcelona. Això fa que una fórmula única i uniforme no pugui resoldre, des d'un punt de vista d'eficiència econòmica, la situació de l'administració local catalana. El segon condicionant és l'alteració del poder polític que comportarà una reforma d'aquest tipus a Catalunya, fet realment problemàtic des de la perspectiva dels partits polítics, però molt menys per als ciutadans.

Malgrat que la proposta de les *municipalies*, que agruparien entre 5 i 10 municipis per proporcionar serveis de caire supramunicipal, seria per nosaltres la solució tècnica més idònia, la implantació de la comarca com a entitat local pot no ser un fracàs a Anoia, ja que no s'hi preveuen problemes d'ordre polític ni econòmic ni administratiu. La creació de la comarca d'Anoia amb els seus òrgans de govern i gestió permetrà proveir d'uns determinats serveis d'una manera més eficient a tots els ciutadans, i cooperar en el subministrament de serveis típicament municipals per a aquells ajuntaments que els sol·licitin, especialment per als 26 municipis de la comarca que tenen menys de dos mil habitants.

Els dissenyadors de la comarca administrativa d'Anoia l'any 1936, que eren conscients de la manca de cohesió de la comarca que creaven, poc es podien esperar que al cap de cinquanta anys la comarca hauria tingut un procés d'integració clarament perceptible i que avui la gent dels municipis s'identificaria majoritàriament amb el nom d'Anoia, tot i que, potser cal distingir encara entre Anoia segarrenca, la de la zona de Calaf, i Anoia penedesenca, la de la zona de Piera. Gràcies a aquesta nova situació de major identitat de la comarca, Anoia pot assimilar, de manera profitosa i sense els traumes que potser es donaran en altres indrets i a diferents nivells, la reordenació territorial que el Parlament aprovarà per al conjunt de Catalunya. Si els fets s'esdevenen tal com els preveiem, la comarca d'Anoia deixarà definitivament de ser un projecte de paper per esdevenir una realitat cada cop més viva, i confiem que profitosa, per a la seva gent.

JOAQUIM SOLÉ VILANOVA

Economista

NOTES

1. Vegeu el pròleg d'A. Dalmau Ribalta al llibre de J. Solé Vilanova, *Visió Econòmica de l'Anoia*, Col·lecció Catalunya Comarcal, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1984.
2. Vegeu una extensa i recent anàlisi sobre els aspectes sòcio-econòmics de la comarca al llibre *Visió Econòmica de l'Anoia*.
3. Vegeu Josep Iglésies, «La comarca com a unitat geogràfica» a la *Geografia de Catalunya*, vol. I, Aedos, 1968.
4. La manca d'iniciatives per part d'Igualada que facilitessin la relació i integració dels municipis de la comarca ja es posava de relleu en un treball nostre publicat en dues parts amb el títol «La responsabilitat comarcal de la ciutat d'Igualada» al bisetmanari *Igualada*, el 24 de novembre i l'1 de desembre de 1979.
5. Vegeu un recull d'aquestes i altres propostes a Josep Iglésies, *Assaig sobre l'extensió de la Comarca d'Igualada*, Igualada, 1938 (1948). Un treball recent de Lluís Casassas, «Per la definició de les terres de l'Anoia» a *Història de les comarques de Catalunya: Anoia*, vol. I, edicions Parcir, Manresa, 1986, fa un repàs dels estudiosos que des del segle XVI han intentat identificar amb una o més comarques la zona d'Anoia.
6. Vegeu l'*Assaig*..., pàg 147-148.
7. A la primavera de 1985 es presentà el llibre *Visió Econòmica de l'Anoia* als 13 principals municipis de la comarca. L'elevada assistència de públic a totes les presentaciones és una prova recent del creixent grau d'identificació amb la comarca d'Anoia.
8. Vegeu "l'Avant-projecte d'Estructuració de la «Comarca d'Igualada» de l'Ajuntament d'Igualada" *La genesi de la divisió territorial de Catalunya (1931-1936)*, d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo, Diputació de Barcelona, 1983, pag 310-311.
9. Vegeu l'article d'Antoni Dalmau Ribalta, «L'Anoia: un cas singular» publicat al bisetmanari *Igualada* l'11 de març de 1981, i reproduït a *El Debat de la Divisió Territorial de Catalunya (1939-1983)*, d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo, Diputació de Barcelona, 1984, pàg 1.073-1.075. En aquest treball es fa un diagnòstic semblant sobre la identitat de la comarca d'Anoia i sobre la seva difícil adscripció dins d'una vegueria o regió. Vegeu també el llibre *(Visió econòmica de l'Anoia)*, cap. 1
10. Vegeu J. Clusa i L. Casassas, *L'organització territorial de Catalunya*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1981.

COLITA

Gonçal Lax

El marc físic

La comarca d'Anoia és una zona de l'interior, situada al centre de Catalunya, formada pel conjunt de terres i de relleus de l'extrem oriental de la Depressió Central Catalana, que confronten amb el Sistema Mediterrani, més concretament amb la Serralada Pre-Litoral.

La comarca rep el nom del riu que la vertebra, l'Anoia, i és entre les comarques del Solsonès, el Bages, el Baix Llobregat, l'Alt Penedès, l'Alt Camp, la Conca de Barberà i la Segarra.

Podem diferenciar tres sectors de l'àrea d'estudi: la conca d'Òdena, situada a la part central de la comarca, on es troba bona part de la població i la capital, Igualada; l'àrea segarrenca, que comprèn la franja nord-oest i s'articula al voltant del municipi de Calaf, i el sector penedenc que inclou el municipi de la Llacuna i la part sud-oest de la comarca.

Estructuralment les zones central i nord, que coincideixen amb el territori ocupat per la conca d'Òdena i els altiplans de Calaf respectivament, pertanyen a la Depressió Central Catalana, i la zona de l'estret de Capellades, al sud, pertany al Sistema Mediterrani.

La formació dels materials de la Depressió Central és de les eres terciària i quaternària. Abans, la depressió, l'ocupava una mar que anava dels Pirineus a l'antic massís catalano-balear, paral·lelament a l'actual costa mediterrània.

L'antiga xarxa hidrogràfica hi dipositava els materials grossos que avui formen les masses de conglomerats que envolten la depressió. A la comarca d'Anoia es produí el desenvolupament més espectacular d'aquestes formes: la muntanya de Montserrat.

El plegament alpí tancà aquesta mar i els sediments dipositats pels rius l'anaren reblint. D'aquesta manera, a la fi de l'era terciària, quan queda al descobert, la Depressió Central resta construïda per unes capes eocèniques de sediments marins, generalment calcàries i margues, i per capes oligocèniques rogenques d'origen lacustre compostes per conglomerats, gresos i argiles.

El relleu que ara podem observar a Anoia és el resultat d'una forta erosió sobre aquests materials, molt heterogenis quant a la formació i composició i generalment tous i poc consistents.

La part central de la comarca té forma de closca de nou invertida, excavada pel riu Anoia. Els relleus, en forma de costers, constitueixen muntanyes que no són més que els testimonis dels antics nivells de la depressió i que han quedat enlairats en haver-s'hi instal·lat la xarxa fluvial. La conca anoienca està formada per un seguit de petites torrenteres sense un curs d'aigua regular que van excavant aquests materials tous i formant fondalades. Totes aquestes torrenteres conflueixen a la vall principal. Les primeres ajunten les seves aigües pels volts de Jorba, a la vora de l'inici de la conca d'Òdena. A partir d'aquí el riu Anoia s'obre pas cap a Igualada i en aquest punt central del seu curs és on la vall es converteix en una àmplia plana. També és aquí on rep les aportacions d'una sèrie de rieres que han anat excavant èls costats de la conca; les més importants són la riera de Tous, la riera de Carme o la riera d'Òdena. Més endavant el riu s'endinsa per l'estret de Capellades, travessa la Serralada Pre-Litoral i després arriba al Llobregat, on desemboca.

La indústria de la zona, especialment la paperera, sobretot a partir de la ciutat d'Igualada, converteixen l'Anoia en un curs d'aigua mort biològicament abans d'arribar a Capellades. Només una política seriosa de control i contenció de les fàbriques i pobles que fan servir l'aigua del riu podria posar fre a aquesta situació lamentable.

COLITA

COLITA

No tota la comarca està integrada a la conca del riu Anoia; encara que petites, hi ha zones orientades cap a d'altres conques hidrogràfiques, la més important de les quals és al sector nord de l'altiplà de Calaf, on neix el Llobregós, afluent del Segre.

La situació d'Anoia al límit de la Depressió Central i en contacte amb la Serralada Pre-Litoral fa que el clima de la comarca sigui de transició entre el clima cru o continental de la Segarra i el més suau o mediterrani del Penedès. El clima més dur, òbviament, el pateix la zona de Calaf i el més benigne, el sector de Piera. Generalitzant es pot afirmar que les estacions més llargues són l'estiu i l'hivern.

La forma de closca de nou invertida, de cubeta tancada, facilita els fenòmens d'inversió tèrmica que són l'origen de les boires al fons de la conca i que a l'hivern fan més freqüents les glaçades.

La distribució anual de les precipitacions es caracteritza per un màxim equinoccial, amb un clar predomini de la tardor. Les precipitacions a la conca d'Òdena donen una mitjana de 592 mm; a la Llacuna, de 661 mm, i a Calaf, de 575 mm. Les zones més plujoses de la comarca són les muntanyes del Bruc i Montserrat, on se sobrepassen els 700 mm l'any.

A la fossa igualadina les nevades són insignificants. Als altiplans segarrencs de Calaf i als d'Argençola neva més sovint: una mitjana de quatre dies l'any. El fet remarcable és que la neu es conserva als camps pel fred ambiental. Això permet que la terra conservi una calor i una humitat beneficioses per a la germinació dels cereals primerencs.

De la combinació de les característiques tèrmiques i pluviomètriques de la comarca, en resulta el domini d'un clima bastant sec, amb un rellevant balanç hídric negatiu.

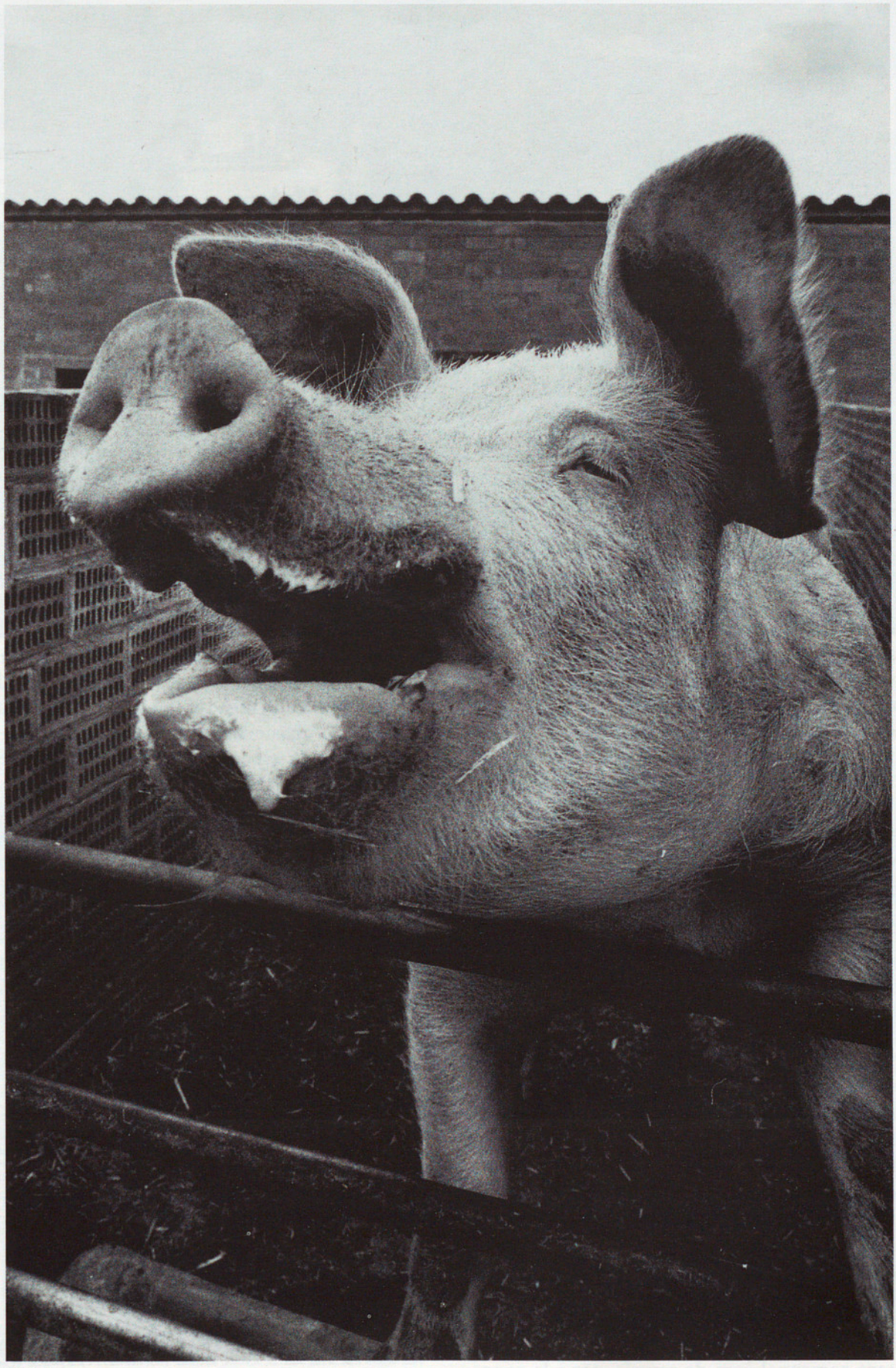
La vegetació natural actual, després de segles i segles d'explotació per part de l'home, acusa forts nivells de degradació. La tala exagerada, l'extensió de l'àrea de conreus, els incendis i el pasturatge excessiu han determinat la desaparició d'una gran part del bosc primitiu, amb la conseqüent erosió del sòl que ha perdut fertilitat.

Bona part de la comarca té una vegetació del tipus de terra baixa mediterrània, i tan sols les terres septentrionals i les més occidentals tenen una vegetació de muntanya mitjana de tipus submediterrani.

L'enorme difusió del pi blanc ha estat afavorida per l'home, que n'obté llenya —escorça—, emprada durant molts anys en tot tipus d'activitats humanes. Actualment els alzinars i les rouredes es troben reduïts en nuclis molt localitzats, que caldria preservar de la destrucció amb una cura molt especial. Al nucli central de la comarca, al fons de la conca d'erosió, el bosc és pràcticament inexistent ja que és el lloc més apropiat per a l'establiment humà i que el pla està pràcticament tot conreat.

Aquest és l'àmbit geogràfic i les característiques més destacades de la configuració física de la comarca d'Anoia, que tant han condicionat al llarg dels anys el seu desenvolupament econòmic i social.

GONÇAL LAX

COLITA

JOSEP ARCARONS I ANGLÍ

L' AGRICULTURA I LA RAMADERIA

Des de fa segles el condicionant que suposa l'escassetat d'aigua ha fet que, a Anoia, s'hi trobin conreus de secà típicament mediterranis com el blat i l'ordi, que a ple estiu ja s'han collit, i les oliveres, els ametllers i la vinya, que resisteixen bé els estius secs.

Les dades climatològiques ens indiquen que la mitjana de pluges anual a la comarca és d'uns 580 litres per metre quadrat, amb una distribució irregular però amb tendència a pluges torrencials al setembre i precipitacions abundoses a la primavera, això afavoreix els conreus que se sembren a la tardor i maduren a principi d'estiu.

Es donen, doncs, unes condicions ambientals de secà, no hi ha cap corrent fluvial important, ni cap embassament d'aigua que pugui regar les terres si cal.

estructura agrària de la comarca

Anoia és molt heterogènia i des del punt de vista de la configuració del relleu topogràfic s'hi podrien distingir tres zones ben diferenciades:

a) l'altiplà de la zona de Calaf, amb una altitud entre els 600 i 750 m, de clima fred i amb característiques pròpies de la Segarra,
b) la conca d'Òdena, on conflueixen els torrents de l'altiplà que formen el riu Anoia, i
c) l'única sortida que troba el riu Anoia, el congost que talla la Serralada Pre-litoral per Capellades i Vallbona d'Anoia i que s'obre entre l'Alt Penedès i el Baix Llobregat. Aquesta zona junt amb Cabrera d'Anoia, Piera, els Hostalets de Pierola i Masquefa, formen la zona de Piera.

Aquestes zones responen a la influència de diferents mercats. Igualada és clarament un centre d'atracció, tant comercial com de serveis, per a la conca d'Òdena; mentre la zona de Calaf es decanta cap a Manresa i la zona de Piera, cap a Vilafranca, Martorell i, en part, també cap a Igualada.

Al quadre 1 podem observar la superfície conreada i els rendiments de cada cultiu a Anoia. En els últims anys han augmentat les superfícies de cereals i han minvat la vinya i les oliveres. La pràctica totalitat d'aquesta superfície és de secà; només hi ha al voltant d'unes 650 ha de regadiu (un 2 %) molt repartides en horts que s'abasteixen d'aigua dels pous, de les rieres i del riu Anoia, especialment a la zona de Piera. Hi ha el projecte de construir una presa a la riera de Sant Martí de Tous amb una cabuda d'uns dos milions de metres cúbics d'aigua que permetrien regar una superfície de fins a 400 ha en el cas de cultius extensius. La realització d'aquest projecte podria capgirar l'economia agrària del municipi de Sant Martí de Tous i la rodalia.

Les superfícies dels conreus mediterranis tradicionals han evolucionat fins a arribar a la situació que ens presenta el quadre 1. Aquest canvi ha estat diferent a

QUADRE 1

Cultius	*Superfície ha* 1	*% superfície total cultivada* 2	*Rendiment kg/ha* 3	*% valor producció s/total Catalunya* 4
cereals	21.970	70,3	2.500 a 4.000	7,5
vinya	5.031	16,1	7.000 a 10.000	6,1
hortalisses	344	1,1	molt variable	3,5
fruiters	312	1,0	7.000 a 12.000	2,0
patata	625	2,0	20.000 a 40.000	2,0
ametllers	812	2,6	750 a 1.250	1,9
olivera	750	2,4	1.000 a 2.000	0,6
lleguminoses	437	1,4	1.000 a 3.000	3,0
farratgeres	562	1,8	20.000 a 30.000	0,2
avellaner	93	0,3	750 a 1.000	0,2
gira-sol	281	0,9	750 a 1.500	0,2
flors	15	0,05	molt variable	1,5
superfície total cultivada	*31.232*	*100,00*		

Font: dossiers Rosa Sensat, núm. 22, ANOIA, Barcelona, 1983, columnes 1 i 2: a partir de les dades del Ministeri d'Agricultura, 1976; columna 3: Servei d'Extensió Agrària d'Igualada, 1983; columna 4: Grifoll i altres, 1976.

COLITA

COLITA

les tres zones en què dividim la comarca, i també configura diferents tipus d'explotacions.

D'una banda, a l'altiplà de Calaf, on el clima fred i les característiques del sòl són més favorables per als cereals, es dóna el monocultiu: només hi trobem blat i ordi. Les finques, mecanitzades en excés, oscil·len entre 30 i 70 ha de secà, i el cultiu només ocupa mà d'obra durant 3 o 4 mesos l'any. Per això i per tal de donar plena ocupació a la família pagesa, les explotacions s'han complementat amb ramaderia porcina (40 o 60 truges i de 200 a 400 porcs d'engreix) o avicultura en règim d'integració amb el proveïdor de pinsos o l'escorxador.

Pel que fa a la conca d'Òdena, els cereals han desplaçat pràcticament totes les oliveres i una gran part de la vinya i els ametllers, principalment per causa dels rendiments més baixos dels cereals i del fet que les temperatures són més benignes i, per tant, més adequades per a la variació de cultius. Les finques són més petites (de 10 a 30 ha de secà), però, com que conserven part de la vinya i dels ametllers o d'altres fruiters, ocupen més mà d'obra. També s'hi troba ramaderia porcina, en molt menor proporció, i agricultura a temps parcial, alternada amb jornals a la indústria.

A la zona de Piera més propera a l'Alt Penedès i al Baix Llobregat, el clima i les millors característiques agronòmiques del sòl afavoreixen el cultiu de la vinya i els fruiters i s'hi obtenen rendiments superiors. Les finques encara són més petites (5-10 ha de secà). La distribució de conreus és un 60 % de vinya (per a l'elaboració de cava), un 30 % de cereal amb tendència a disminuir i un 10 % de fruiters (ametller, olivera, avellaner, presseguer, cirerer). El treball a la indústria, especialment el dels més joves, pot representar un 40 % dels ingressos familiars.

Segons el cens agrari de 1982, la superfície agrària comarcal en règim de propietat és del 76,5 %; de parceria, el 19 %, i d'arrendament, el 4 %. Tanmateix, només el 41,8 % de la superfície total en règim de propietat (vegeu el quadre 2) és utilitzable. Si a més considerem que les pastures incloses en aquest percentatge són explotades per tercers, però sense cap contracte escrit, tenim que el 50 % de les superfícies de conreu s'exploten sota un règim de parceria o arrendament. Aquesta observació està reforçada pel fet que a la comarca hi ha molts propietaris de terres que formalment consta que la cultiven directament, però que exerceixen altres professions i no volen fer cap contracte escrit de la terra, per poder-la tenir disponible per vendre-la en qualsevol moment, la cedeixen a un pagès perquè la cultivi en forma de pactes verbals de duració anyal semblants a la parceria, i el propietari rep una quarta o una cinquena part de la collita.

Aquesta pràctica, molt freqüent, dóna poca estabilitat als pagesos i no permet millorar les finques ni treure'n el màxim rendiment, ja que el pagès no sap si l'any següent les seguirà cultivant i, per tant, només procurarà que li rendeixin a molt curt termini.

La propietat del bosc, majoritàriament privada, ha esdevingut un problema per a la seva supervivència. L'explotació racional del bosc, de tipus mediterrani, ha deixat de ser rendible i el concepte «explotació» s'ha anat reduint a tallar arbres per vendre'n els troncs, mentre se'n deixa abandonat el brancatge (que abans s'utilitzava als forns i se'n deia fogots), i ja no es mantenen els camins forestals ni es neteja el bosc. D'aquesta manera, en anys secs, les probabilitats d'incendi augmenten molt.

La gran importància dels incendis forestals dels darrers anys a Catalunya, especialment els del 1982 i 1986 a Anoia, ha provocat l'alarma de tota la societat i ha posat d'actualitat la complexa problemàtica del règim de tinença dels boscos i les implicacions ecològiques, socials i econòmiques de la seva conservació, destrucció i repoblació.

La població activa agrària l'any 1975 representava un 6,7 %. Aquest percentatge era semblant al de Catalunya i al de molts països de la CEE i actualment sembla estabilitzat en aquestes xifres, a causa de la crisi econòmica dels últims 10 anys. Però, com a tot Catalunya, Anoia va veure baixar els seus efectius laborals al camp de 1960 a 1975, com a conseqüència de les transformacions sofertes per l'economia. Els sectors industrial i de serveis van absorbir una gran quantitat de mà d'obra del sector primari, en aquell període. Va ser la gent jove, principalment, la que va seguir aquell èxode rural i va provocar un envelliment progressiu de la població agrària activa. Segons dades recollides per l'Agència d'Igualada del Servei d'Extensió Agrària, el 1982 l'edat mitjana dels treballadors del camp d'Anoia era de 53 anys, amb els extrems d'edats mitjanes de 47 i 66 anys.

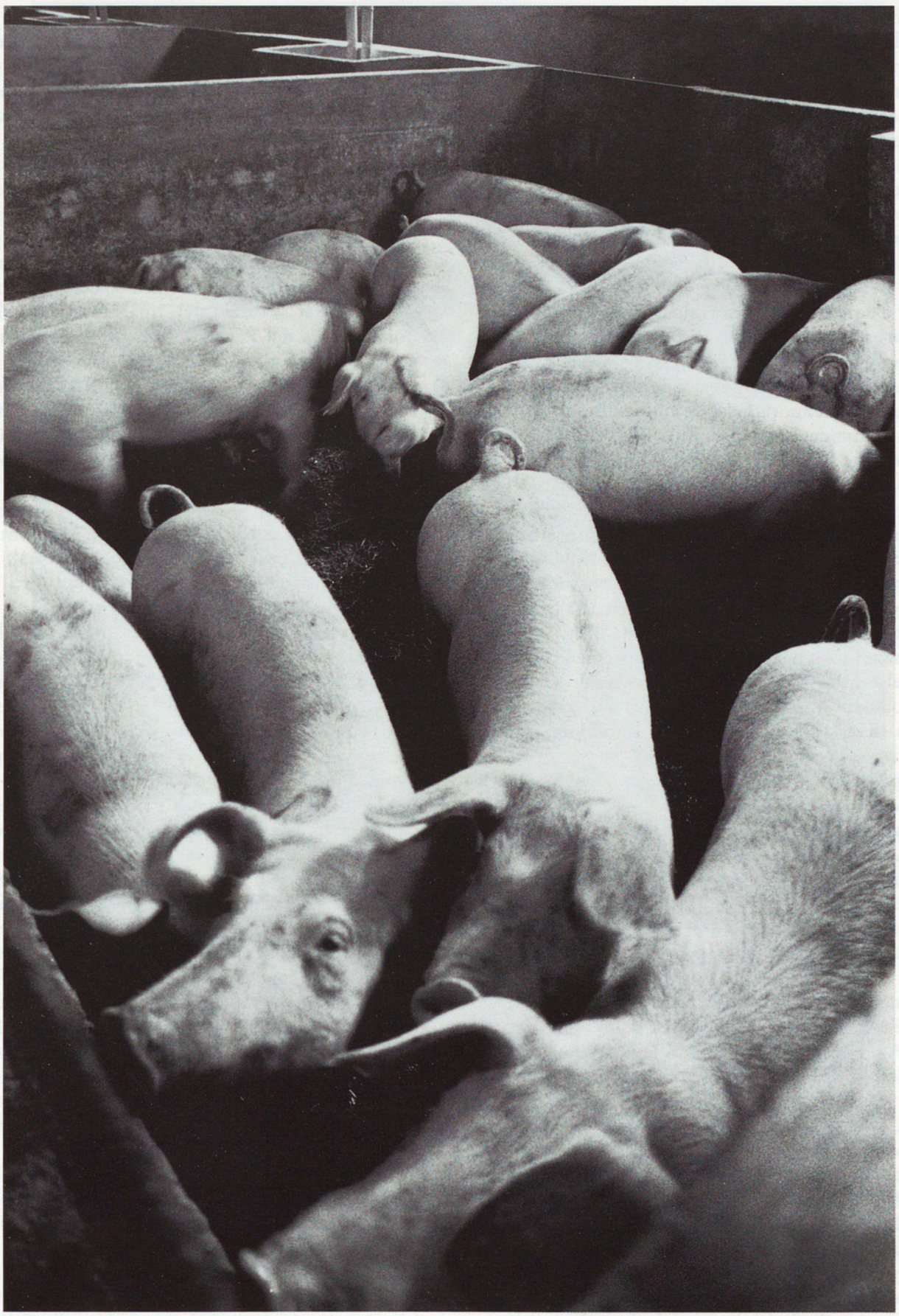
És de destacar l'envelliment de la població agrària i l'absència, en molts casos, de fills que continuïn la feina de pagès en famílies de la zona més meridional de la comarca i de la conca d'Òdena, especialment als voltants d'Igualada. En canvi, a la zona de Calaf, amb finques més grans i menys possibilitats d'altres treballs a prop de casa, s'ha configurat una població activa agrària més jove.

QUADRE 2

EXPLOTACIONS AGRÍCOLES SEGONS EL RÈGIM DE TINENÇA

Règims de tinença	*Superfície ha*	*% superfície total*	*% SAU/ superfície total*[1]
propietat	52.448	76,5	41,8
parceria	13.004	19,0	86,9
arrendament	2.779	4,0	79,8
altres règims de tinença	290	0,5	75,5
superfície total	68.521	100,00	

1. SAU: Superfície Agrària Utilitzada
Font: elaboració pròpia a partir del cens agrari de 1982

COLITA

principals conreus: actualitat i perspectives

a) Els cereals i altres conreus extensius

El blat ha estat el cereal que s'ha cultivat més i, si bé actualment encara continua compartint amb l'ordi la superfície sembrada de cereals a la comarca, la gran demanda d'ordi per a l'elaboració de pinsos i cervesa i els excel·lents rendiments d'aquests últims, com també l'exigència de més qualitat panificadora en els blats, ha fet augmentar el cultiu de l'ordi en detriment del de blat. En qualsevol cas, els millors rendiments d'aquests cereals s'obtenen a la zona de Calaf, perquè és una zona més freda i humida.

Els preus del blat i l'ordi encara poden agumentar fins a posar-se al nivell dels preus de la CEE, però a partir d'aquests límits s'estancaran, ja que la Comunitat Europea en té greus excedents i els preus del mercat mundial són més baixos. Una part del pressupost comunitari està destinat a mantenir els preus més alts i a finançar les exportacions dels excedents.

Els rendiments que obtenim (de 2.500 a 4.000 kg de gra per ha) són bons comparats amb els de la resta d'Espanya, però baixos en relació als obtinguts a les grans zones cerealístiques europees (de 5.000 a 6.000 kg per ha). Això es deu bàsicament a la poca utilització de llavors selectes, a l'empobriment dels sòls en matèria orgànica perquè no s'alternen els conreus, a la composició i profunditat dels sòls, etc. La causa més important, però, és la climatologia més seca que imposa un sostre de producció sempre més baix i, per tant, els costos de producció són més elevats; això es pot compensar, en part, gràcies a la situació de la comarca dintre d'una gran àrea consumidora, fet que estalvia despeses de transport.

El pagès cerealista hauria d'organitzar-se cooperativament o en altres formes d'associació de productors, per poder adquirir els serveis, la maquinària i els adobs en comú i vendre també en comú la producció. Això reduiria el cost de producció i faria més competitiu el cereal de la comarca.

Alternant amb el blat i l'ordi, a la comarca també es cultiva gira-sol, farratges (veces, trepadella) i varietats noves de pèsols per a pinso, molt interessants agronòmicament per a una rotació de cultius amb els cereals i també econòmicament per reduir les importacions de soja. A més, es van introduint llegums com els cigrons i les llenties. Alguns d'aquests cultius ja s'havien produït a la comarca molt temps endarrere, però s'havien deixat de conrear pels baixos rendiments. Ara, amb les noves varietats, i totalment mecanitzats, els conreus de llegums poden augmentar fàcilment la seva superfície.

b) La vinya

A la zona central de la comarca d'Anoia el cultiu de la vinya ha estat important fins als anys 60-70, quan la mà d'obra es va desviar cap a altres sectors i les vinyes es van anar substituint per cereals de molt fàcil mecanització. La baixa remuneració del vi va accelerar el procés d'arrancada dels ceps. Actualment, una bona part dels municipis de la conca d'Òdena estan catalogats com a zona vitícola especial, sense que, de moment, es vegin els avantatges que es poden derivar d'aquest nom, si els productors no s'uneixen per tipificar un bon producte, embotellar-lo, promoure'l i vendre'l bé.

En canvi set municipis del sud d'Anoia, tocant a l'Alt Penedès i al Baix Llobregat, estan inclosos totalment o parcialment en la denominació d'origen Penedès, i últimament s'ha vist un increment de les plantacions de ceps (especialment de la varietat Parellada, que cultivada en aquesta zona assoleix una extraordinària qualitat), el raïm dels quals es ven als elaboradors de cava del Penedès i també se'n fan vins amb aquesta denominació d'origen.

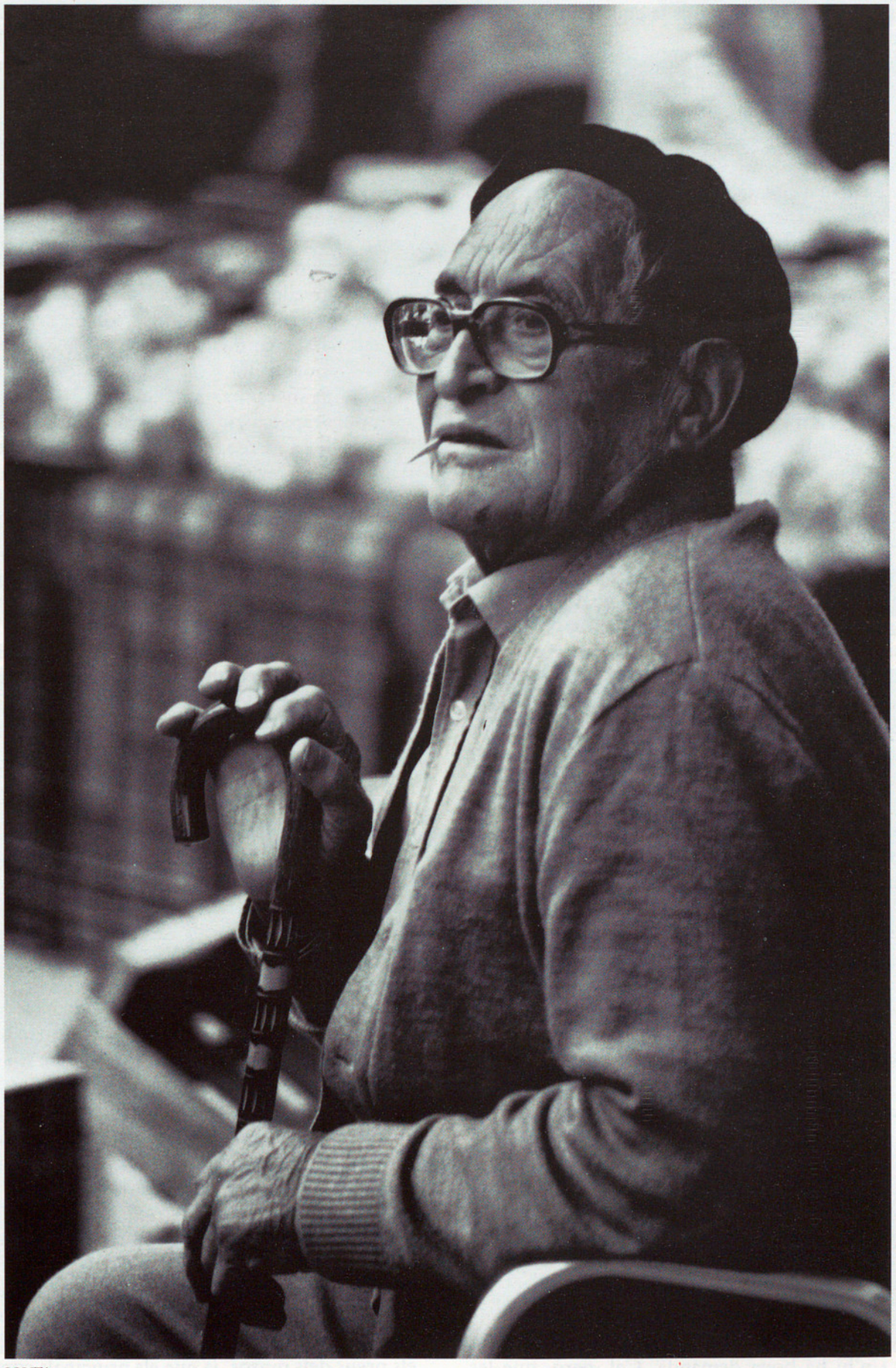
Agronòmicament, moltes terres d'Anoia són força adequades per produir bons vins i les vinyes podrien tornar a ocupar superfícies on ara es cultiven cereals, però cal que hi hagi accions associatives dels productors per treure'n i vendre un bon producte, ja que només tindran bona sortida els vins de qualitat. La venda del raïm per fer-ne cava continuarà sent rendible mentre el cava tingui l'acceptació actual, però a llarg termini no és una opció gaire segura per al pagès.

c) L'ametller

La superfície dedicada a l'ametller, com en el cas de la vinya, ha minvat en els últims 20 anys per raó dels preus tan baixos, i ha estat substituïda per conreus de cereals, tot i que tradicionalment ja ocupava terrenys poc favorables per al cereal. En els darrers temps, en apujar-se els preus se'n tornen a fer algunes plantacions.

El problema més gran de l'ametller és que el clima de la comarca és fred fins ben entrada la primavera, hi ha gelades al març i a principi d'abril que destrueixen la flor i l'ametlló ja format. Se'n salven, però, les plantacions planificades tenint en compte el microclima local, orientades a migdia i situades en pendents on no s'estanqui l'aire fred. Les noves varietats de floració més tardana (Tuono, Cristomorto, Ferragnes, Ferraduel, etc.), assajades ja en les condicions locals, només retarden la floració entre 10 i 15 dies respecte a les varietats tradicionals (Desmai-Llargueta i Marcona), i en bastants casos amb això n'hi pot haver prou per escapar als efectes d'una gelada, però aquestes noves varietats no són una solució definitiva a aquest problema.

Cal dir, tanmateix, que el conreu de l'ametller pot tenir bones perspectives a Anoia, si es planifiquen tècnicament les noves plantacions (pol·linització, nous peus híbrids) i ocupen terres que no són bones per a altres fruiters, com presseguers o cirerers. La demanda d'ametlla és ascendent a Europa i, si bé hi ha una forta competència amb la procedent de Califòrnia,

COLITA

més barata, la qualitat de la nostra i el fet de ser dins de la CEE ens beneficiarà a mitjà termini. També en aquest sector caldrà concentrar la comercialització en agrupacions de productors.

d) L'olivera

L'olivera havia estat un cultiu important a Anoia, però a partir de les excepcionals glaçades del febrer del 1956 que van afectar la majoria d'oliveres, es va substituir per cereal. Actualment hi ha plantacions a la zona de Piera, mentre a la conca d'Òdena només queden arbres dispersos per a l'autoconsum.

El sector de l'oli d'oliva sortirà beneficiat de l'ingrés a la CEE per la gran diferència de preus, tot i que a la comarca, com que la producció i comercialització estan molt atomitzades, no es pot pensar d'exportarne. En canvi, sí que es podran exportar els olis de les dues denominacions d'origen existents: Borges Blanques i Siurana, la qual cosa n'apujarà els preus. L'oli obtingut a la nostra comarca prové majoritàriament d'oliva de la varietat arbequina, de molt bona qualitat. S'han tornat a explotar arbres que s'havien abandonat; per ara no s'han fet noves plantacions, però podria ser interessant intentar-ho, si prèviament s'assegurava la comercialització de la producció.

e) El presseguer

Es cultiva al secà de la zona sud-occidental d'Anoia (Piera, els Hostalets, etc.). Si bé poc important per l'extensió de la superfície cultivada, és interessant per a les explotacions agràries de la zona, que n'obtenen un elevat producte brut i uns ingressos regulars combinats amb els de les cireres i la vinya (collites de cireres al maig, de préssecs al juny), perquè en ser de secà convé escapar dels rigors estivals i evitar l'arribada massiva de préssecs d'altres comarques pel juliol. Per competir amb el Rosselló es compta que a Anoia maduren entre 10 i 15 dies abans, però encara s'ha d'organitzar la comercialització d'aquest préssec primerenc.

Als llocs on hi ha prou aigua per fer un regatge per degoteig, que incrementa molt la producció, es podria organitzar una línia de comercialització per a una marca especialitzada de préssec gros i d'alta qualitat.

Actualment la producció, ja no l'absorbeixen els mercats locals dels voltants de Martorell, sinó que es deriva cap a Mercabarna, Sabadell, Terrassa i Manresa.

f) El cirerer

Es cultiva a la mateixa zona que el presseguer. Per bé que encara ocupa menys superfície, és un complement molt important per a aquelles explotacions. Molt poc sensible al fred, el cirerer s'escapa bé de les glaçades que afecten la floració perquè floreix tard (final de març-primeria d'abril). Suposa poques despeses de conreu i actualment les varietats són d'alta qualitat i n'hi ha bona demanda. Cal, però, que les noves plantacions es facin seguint estrictament les tècniques actuals.

g) Els altres fruiters i productes d'horta

És de destacar que al terme de Piera hi ha un important focus d'avellaners que aprofiten la terra sorrenca d'aquella zona, i també de regadius al voltant del riu Anoia amb plantacions de pomeres, pereres i algunes hortalisses només per al consum local.

ramaderia

Com que la climatologia no permet un conreu farratger generalitzat, la comarca no ha tingut una destacada vocació ramadera, només hi pasturen els soferts ramats d'ovelles que poden aprofitar millor la vegetació mediterrània i els rostolls. A les cases de pagès no hi han faltat mai uns quants conills, gallines i porcs per a l'autoconsum i els mercats locals. A final dels anys 50, la mecanització dels treballs del camp es va introduir ràpidament i va deixar lliures moltes hores de treball. Al mateix temps, les dimensions de les explotacions es feien petites per poder viure només del conreu de la terra i el pagès va trobar en el bestiar el complement que li permetia continuar en el seu ofici. Per altra banda, la demanda de carn va augmentar molt a causa del creixement econòmic d'aquella època.

Totes aquestes circumstàncies van influir perquè a la comarca s'introduís el sistema d'integració promogut per empreses dedicades a la fabricació de pinso i als escorxadors. En aquest sistema de producció, el pagès integrat hi aporta el local, els serveis de calefacció, aigua, llum, etc., i la mà d'obra; l'empresa integradora proporciona el pinso i el servei tècnic i veterinari al bestiar, el retira, el comercialitza o l'envia a l'escorxador de l'empresa mateixa i paga al pagès una quantitat ja fixada per cada animal engreixat, d'aquesta manera l'empresa s'estalvia personal a nòmina i despeses de seguretat social. A la comarca, la integració s'utilitza molt en l'avicultura i l'engreix de porcs, però no en l'explotació de truges per produir garrins.

El boví té poca importància a la comarca i es concentra en unes granges d'engreix intensiu de vedells, que s'alimenten sense farratge. Es tracta d'una ramaderia deslligada de les produccions agrícoles de la comarca i no es preveu que aquest sistema tingui perspectives, al contrari, ja que amb l'adhesió a la CEE s'imposarà el tipus de vedell criat amb farratge o pastura, que lògicament ha de tenir un cost més racional.

Si l'engreix de vedells és poc important a la comarca, encara ho és menys la producció de llet, reduïda a 7 o 8 explotacions de 20-30 vaques.

L'avicultura també és un sector deslligat de les produccions agrícoles comarcals. Amb l'adhesió a la CEE s'enduriran les condicions sanitàries i s'apujaran els preus dels pinsos, ja que els principals components

COLITA

COLITA

són importats i patiran els costos dels mecanismes comunitaris de protecció en frontera. Les solucions no són a l'abast del pagès, sinó de les grans empreses que controlen el sector i de l'administració que, entre altres mesures, hauran de promoure l'experimentació de components autòctons dels pinsos (ordis i llegums) que substitueixin els que ara cal importar.

Pel que fa al porcí, hi ha un element important que el diferencia d'altres subsectors ramaders, la producció a la comarca d'un dels components del pinso que consumeixen els súids: l'ordi. Cal afegir que per al pagès, tècnicament, aquest pinso és més fàcil d'elaborar. Això fa que la producció porcina vagi més lligada a la producció agrícola comarcal que no pas la producció avícola.

La porcina és l'activitat ramadera amb més importància econòmica a Anoia i s'hi troben les tres modalitats de producció: les granges que només es dediquen a produir garrins, les granges que només els engreixen i les granges que fan les dues coses, és a dir, que produeixen els porcs i els engreixen. Aquesta última modalitat és la més recomanable a efectes sanitaris, de gestió i econòmics.

L'adhesió a la CEE té fortes repercussions en aquest sector. La principal es deriva del problema de la pesta porcina africana que no permet vendre a cap país comunitari, i que caldrà abordar més seriosament per part dels pagesos a través d'accions col·lectives dins de les agrupacions de defensa sanitària i aprofitar aquestes formes associatives per abordar la gestió tècnica i rebaixar costos fins a arribar a una comercialització més correcta.

El bestiar de llana ha estat tradicionalment el més important de la comarca fins a l'arribada del porcí. El nombre d'ovelles està estabilitzat des de fa bastants anys; avui hi ha menys ramats, però més grans, ja que s'ha reduït el nombre de pastors per les dificultats que comporta aquest ofici.

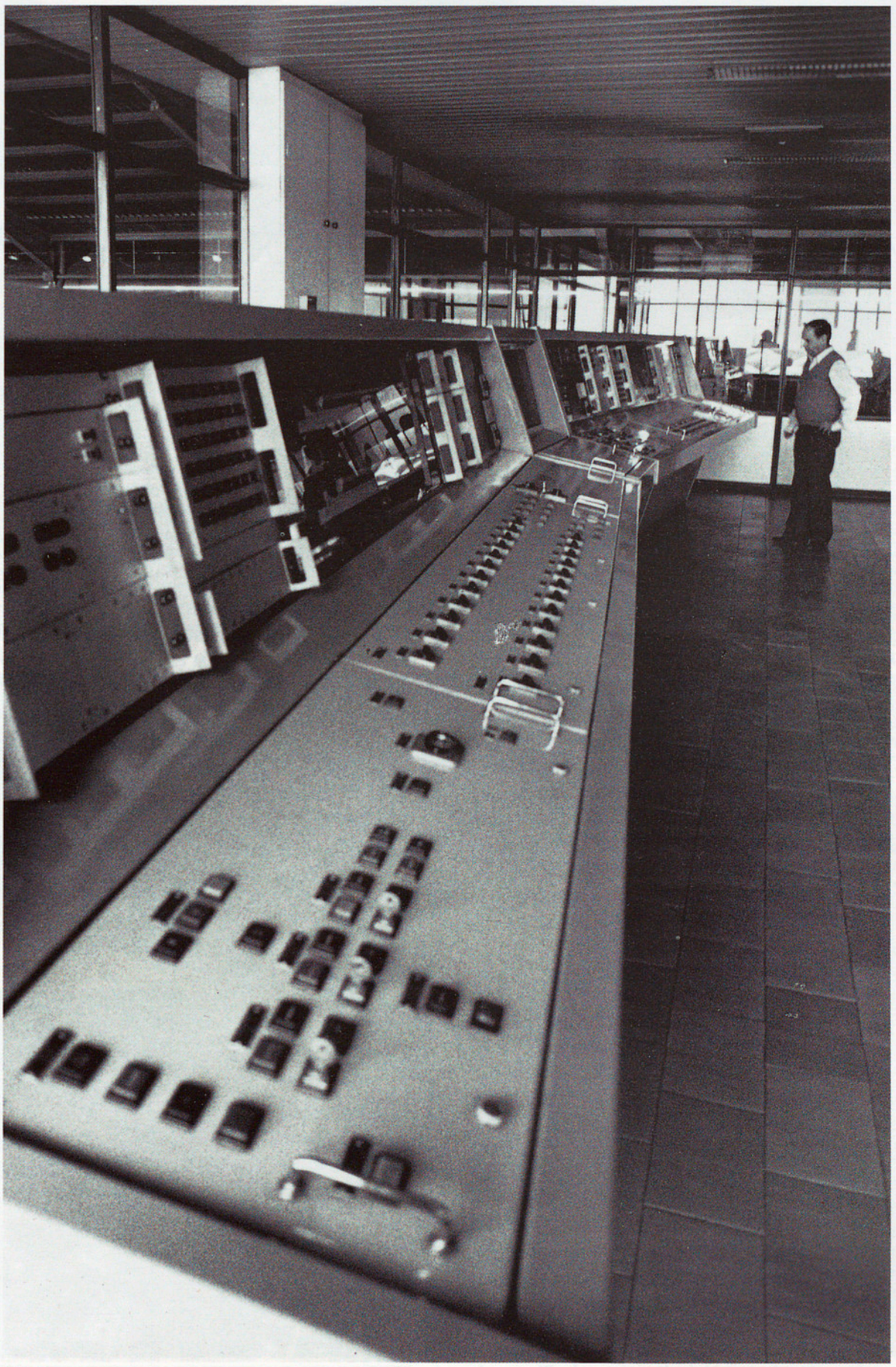
El sistema d'explotació extensiva és majoritari, però hi ha la tendència a passar del sistema extensiu al semiintensiu, que fa que disminueixi el temps de pastura, que augmenti l'alimentació dins del corral, que es tecnifiqui el maneig i la gestió i que el bestiar millori.

Les perspectives per a la cria de bestiar oví són bones. Per una banda, la comarca té recursos per aprofitar (pastures, rostolls de cereals) i, per l'altra, la demanda de carn ovina pot augmentar quan ens integrem a la CEE, que n'és deficitària. Però abans, cal organitzar-ne la comercialització, començant pel foment d'agrupacions de productors que puguin oferir regularment lots homogenis al mercat. Es tracta d'un sector amb possibilitats, però encara s'ha d'organitzar quasi tot.

Josep Arcarons i Anglí
Enginyer Tècnic Agrícola

NOTES

1. Vegeu J. Solé Vilanova, *Visió Econòmica de l'Anoia*, col·lecció Catalunya Comarcal, Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1984.

COLITA

JAUME CARLES I FREIXES, ALBERT MENSA I ROSICH, LLORENÇ TUSAL I ROTA

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE LA INDÚSTRIA

En aquest article ens proposem explicar amb unes quantes pinzellades l'evolució de la indústria a la comarca en aquests darrers anys. Prendrem com a dades de partida els percentatges que consten al llibre *Visió econòmica de l'Anoia*, de Joaquim Solé Vilanova, sobre l'ocupació l'any 1978:

QUADRE 1

PERCENTATGES D'OCUPACIÓ INDUSTRIAL D'ANOIA, CATALUNYA I ESPANYA (1978)

	Anoia %	*Catalunya* %	*Espanya* %	*Coeficient d'especialització % Anoia / % Catalunya base = 1*
Tèxtil	57,2	23,4	14,4	2,4
Cuir	7,1	1,2	0,9	5,9
Metall i material elèctric	15,0	34,3	32,6	0,4
Paper i arts gràfiques	9,6	5,8	4,9	1,7
Altres	11,1	35,3	47,2	0,3
TOTAL	100	100	100	

Font: J. Solé Vilanova, Visió econòmica de l'Anoia, *Caixa de Catalunya, Barcelona, 1984.*

D'acord amb el quadre 1, l'any 1984 el personal dedicat al sector tèxtil va tenir un pes molt gran en el conjunt de la indústria d'Anoia: va representar més de la meitat del personal industrial. També cal destacar la indústria del cuir, tot i que el personal que s'hi dedica és reduït; si el comparem amb el de la resta de Catalunya, s'hi observa una forta concentració.

Pel que fa a la localització, la indústria del gènere de punt es concentra a Igualada i la rodalia (Òdena, Santa Margarida de Montbui, Vilanova del Camí); la del teixit, a Sant Martí de Tous, Capellades i Vallbona, a més d'Igualada, i la indústria paperera, al nucli format pels termes de la Pobla de Claramunt, Capellades, la Torre de Claramunt, Carme i Orpí. Quant a la del metall, es troba en diversos indrets de la comarca: maquinària per a la ceràmica, a la rodalia d'Igualada; peces de cuina i material elèctric, a la Torre de Claramunt, mòduls de material elèctric, a Capellades; caixes fortes, a Vallbona; plastificació de material elèctric, a Piera; armaris i auxiliar de l'automòbil a Masquefa, etc.

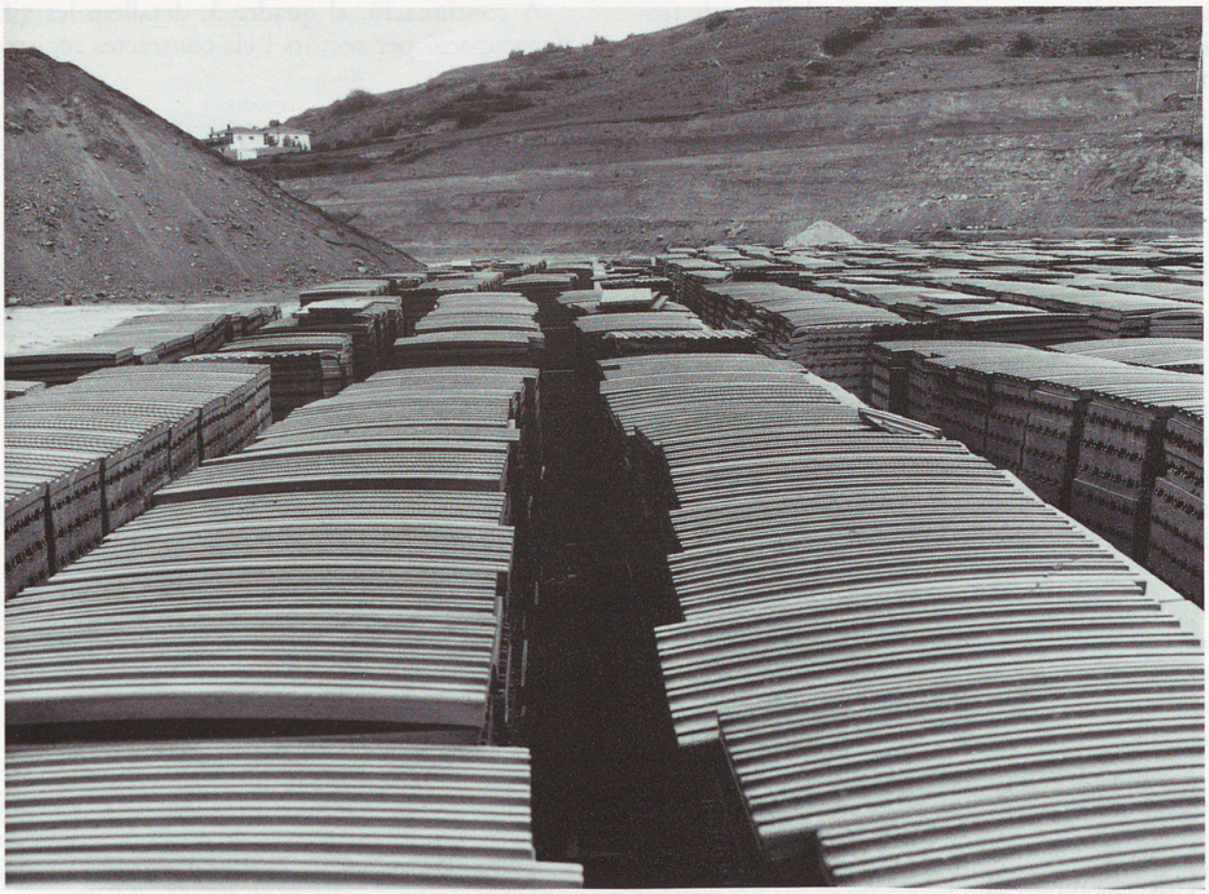
L'anàlisi de les dades de l'evolució del personal ocupat per sectors mostra clarament la reducció de llocs de treball produïda entre 1981 i 1985. D'un total de 17.491 persones amb feina a la indústria, la construcció i els serveis es passa a 14.075, cosa que representa una reducció del 20 %. Aquesta disminució és el reflex de l'impacte de la crisi a Anoia, que precisament es va produir a partir de 1981, i, per tant, amb un cert retard en relació amb la resta de comarques catalanes. Els efectes més forts de la crisi es van patir durant els anys 1982 i 1983, coincidint amb la disminució general més important del personal ocupat. A partir de l'any 1984, s'inicia una tímida recuperació

QUADRE 2

EVOLUCIÓ APROXIMADA DEL PERSONAL OCUPAT PER SECTORS

	1981	*1982*	*1983*	*1984*	*1985*	*% 1985 s/1981*
Gènere de punt						
Igualada i rodalia	5.849	5.865	5.521	5.403	5.112	87 %
resta de la comarca	389	439	336	335	315	81 %
Teixits						
Igualada i rodalia	936	686	603	415	328	35 %
resta de la comarca	1.103	911	825	609	531	48 %
Paper						
Igualada i la resta de la comarca	886	883	837	802	829	94 %
Arts gràfiques						
Igualada i la resta de la comarca	545	539	483	436	431	79 %
Metal·lúrgia						
Igualada i rodalia	571	498	457	517	501	88 %
resta de la comarca	1.174	1.106	1.044	964	925	79 %
Adoberia						
Igualada i la resta de la comarca	937	934	906	998	1.033	110 %
Fusteria						
Igualada i rodalia	198	199	181	159	134	68 %
resta de la comarca	45	47	42	43	58	129 %
Construcció						
Igualada i rodalia	297	182	179	166	161	54 %
resta de la comarca	112	59	55	51	52	46 %
Serveis i altres						
Igualada i rodalia	2.434	2.431	2.114	2.011	2.008	82 %
resta de la comarca	2.015	2.003	1.907	1.723	1.657	82 %
Totals generals	17.491	16.782	15.490	14.632	14.075	80 %

Font: Anuari Igualadi.

COLITA

COLITA

que no es manifesta en un increment de llocs de treball, sinó en un estancament en el procés de reducció de plantilla.

Si analitzem aquest procés per sectors destaca la important reducció en els teixits, que és del 65 % a Igualada i del 52 % a la resta de la comarca. La disminució és del 15 % en el gènere de punt, és a dir, en xifres absolutes representa una pèrdua d'uns vuitcents llocs de treball. Aquest fet és especialment important si tenim en compte que el gènere de punt i els teixits són els sectors industrials amb més pes dins la comarca. De l'any 1980 ençà, moltes empreses han fet suspensió de pagaments i totes han reduït el personal. No obstant això, per les característiques que té el gènere de punt, avui la plantilla de personal no reflecteix exactament la capacitat de producció del sector, ja que les indústries contracten feines concretes a petits tallers o a persones que treballen a mans a casa seva.

Les adoberies i la indústria del paper, sectors que tradicionalment han tingut una certa importància a la comarca, han mantingut el nivell d'ocupació al llarg d'aquests anys. La crisi industrial els ha afectat, però malgrat tot han pogut mantenir-se i suportar la crisi airosament. Les indústries de la pell, molt mecanitzades i especialitzades, tenen una estructura important per afrontar la competència exterior.

La metal·lúrgia ha estat sempre molt lligada a l'activitat dels altres sectors i ha anat creixent a mesura que els altres sectors s'expansionaven. A partir dels anys seixanta, una empresa d'Igualada s'especialitzà en la fabricació de maquinària i muntatge de fàbriques de ceràmica i es convertí en la principal firma exportadora de la comarca.

Les xifres d'atur de què disposem es corresponen a grans trets amb les baixes produïdes en el món del treball. Els treballadors del sector tèxtil i els que busquen feina per primera vegada són els que pateixen més intensament la crisi. El nombre de desocupats que busquen la primera feina creix un any rere l'altre mentre que el sector tèxtil, després del fort increment experimentat fins al 1984, va mostrar una certa estabilització l'any 1985.

L'atur creix a un ritme més alt que els contractes registrats a la comarca. No obstant això, l'any 1985 es van notar símptomes de reactivació en el nombre de contractes registrats. D'una xifra al voltant de 2.400 contractes anuals entre 1981 i 1984 es va passar a 3.725 contractes fets durant 1985, i aquesta tònica ha persistit l'any 1986. Aquest fort increment és indicatiu d'un cert control de la crisi i de la reactivació econòmica que s'experimentà a partir de 1984. També cal tenir en compte els contractes en pràctiques i de formació que ha promocionat l'INEM aquests darrers anys. Malgrat tot, però, no s'aconsegueix absorbir el contingent de joves que entren al mercat de treball per primera vegada.

A continuació, al quadre 3, detallem les xifres de desocupació per sectors i els contractes registrats.

QUADRE 3

DESOCUPACIÓ DE LA COMARCA PER SECTORS

	Des. 1979	*Des. 1980*	*Des. 1981*	*Des. 1982*	*Des. 1983*	*Des. 1984*	*Des. 1985*
tèxtil	321	406			1.224	1.727	1.722
primera feina	492	643			1.067	1.230	1.345
construcció	319	385			552	505	504
metall	46	100			296	277	342
paper i arts gràfiques	77	106			213	316	276
comerç	101[1]	104[1]			194	239	249
adoberia	105[2]	82[2]			164	168	274
calçat i vestits	—	—			160	157	180
reparacions	—	—			84	87	71
administració	—	—			69	131	131
hoteleria	—	—			60	88	108
alimentació	16	18			57	68	71
sanitat	—	—			57	80	80
fusta	30	20			56	49	71
transports	23	31			51	67	62
finances i assegurances	13	17			44	54	35
ensenyament	—	—			21	30	30
química	5	7			18	26	21
agricultura	—	—			10	15	17
altres	94	113			183	199	169
Total desocupació	1.642	2.032	3.569	4.226	4.580	5.513	5.758
Contractes registrats a la comarca		1.975	2.435	2.544	2.392	2.311	3.725

1 Inclou comerç i hoteleria
2 Inclou adoberia, calçat i vestits

Font: Anuari Igualadi i INEM.

polígon industrial d'Igualada

Fou creat a la dècada dels seixanta, en l'època dels plans de desenvolupament, mitjançant el Ministerio de la Vivienda, concretament l'Instituto Nacional de Urbanismo. L'any 1982 va ser traspassat a la Generalitat de Catalunya com a conseqüència d'una política de transferències.

Pràcticament, fins l'any 1986 aquest polígon no ha començat a progressar de manera notable. Les 27 parcel·les que s'han anat adquirint a l'Institut Català del Sòl fins a l'agost de 1986 ocupen en total 166.040 m^2, que representen un 17,5 % del total del terreny urbanitzat.

Els projectes industrials del polígon —exceptuant-ne uns quants— es van posar en marxa durant l'any 1986; això fa suposar que l'índex d'ocupació, malgrat que encara és baix, augmentarà sensiblement si es manté el ritme actual (vegeu el quadre 4).

QUADRE 4

DISTRIBUCIÓ SECTORIAL DELS PROJECTES CORRESPONENTS A LES PARCEL·LES VENUDES

	Parcel·les		*Superfície*	
	nre.	*%*	*m^2*	*%*
tèxtil	5	18,52	33.425	20,13
cuir	2	7,41	44.462	26,78
metall	8	29,63	19.747	11,89
paper	1	3,70	8.000	4,82
serveis	3	11,11	11.412	6,87
transports	3	11,11	13.137	7,91
altres	5	18,52	35.857	21,60
	27	100,00	166.040	100,00

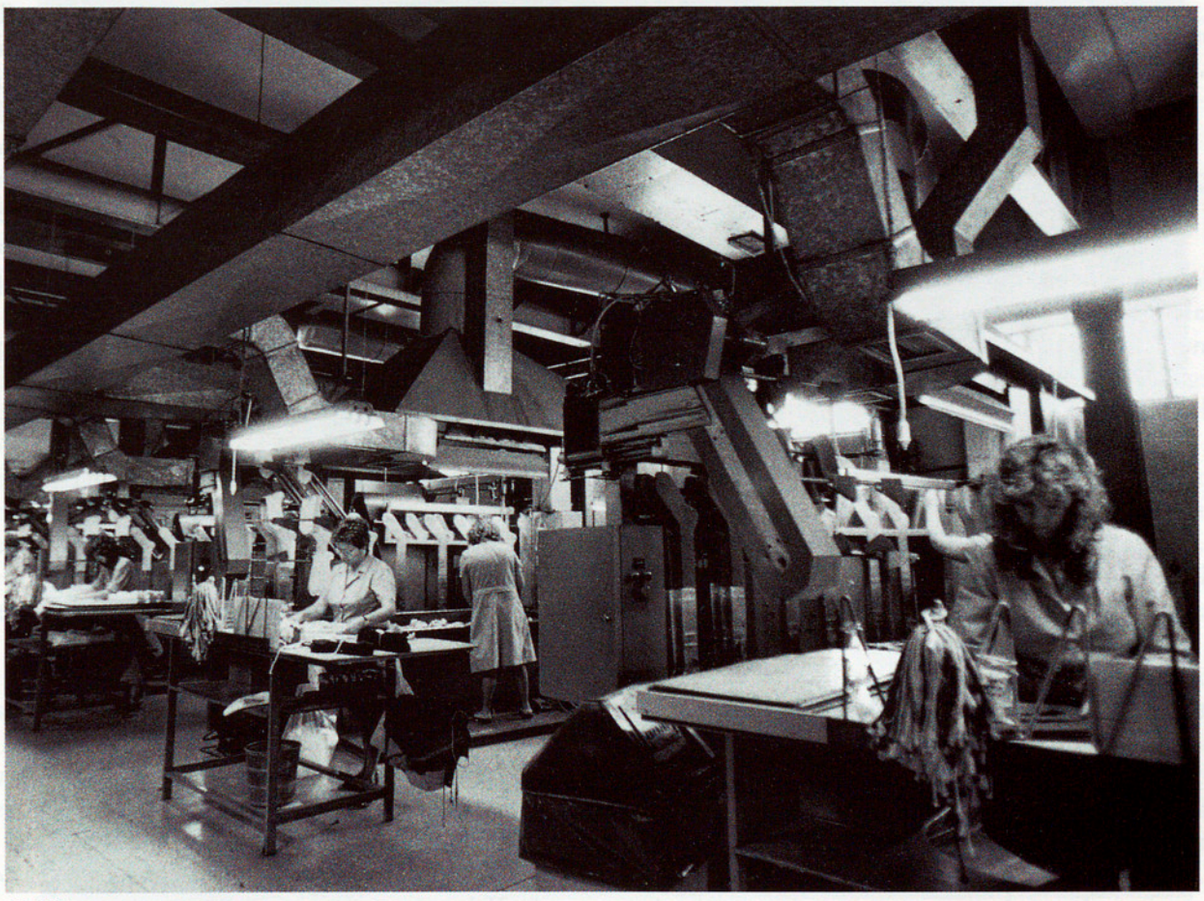
Font: elaboració pròpia.

la indústria del cuir

Igualada és el principal punt productor de cuir vacum per a soles i de vaqueta per a marroquineria i mobiliari; prop del 95 % de la producció espanyola

COLITA

COLITA

d'aquest subsector s'efectua en aquesta població. Les especialitats de l'adoberia vegetal hi han anat proliferant en els darrers anys. També s'hi han instal·lat algunes fàbriques que tracten la pell de be, de la qual Vic és la productora tradicional, i pells fines per a pelleteria.

En conjunt, Igualada ha anat al davant en l'evolució de la indústria del cuir, si més no d'una manera relativa. L'especialitat tradicional, la sola, cada vegada té menys importància en el conjunt de la indústria; el cuir vacum també ha anat endarrere dins del conjunt de la indústria adobera, i moltes empreses grans que tracten o tractaven el cuir vacum han fet fallida en els darrers anys. Però Igualada ha après a emmotllar-se: ha sabut recollir-se en èpoques difícils i s'ha llançat amb moderació quan les coses han tornat a funcionar.

Els darrers vint-i-cinc anys la xifra d'obrers que treballen en aquesta indústria s'ha estabilitzat prop dels mil, mentre que el nombre d'empreses ha anat baixant considerablement. Si l'any 1950 hi havia 230 industrials i 915 obrers, al cap de vint anys, el 1970, hi havia tan sols 104 empreses i, en canvi, el nombre d'obrers era de 1.108. Actualment, hi ha inscrites en el gremi local 53 empreses que donen ocupació a 883 obrers. En general, les empreses són petites, segons es desprèn del quadre 5.

QUADRE 5

VOLUM DE LES EMPRESES D'ADOBERIA SEGONS EL NOMBRE DE TREBALLADORS

Treballadors	*Empreses*
0	2
1 a 10	27
11 a 100	23
més de 100	1

Font: Agrupació de Fabricants d'Adobers d'Igualada.

L'adob de pells és una indústria que s'ha de sotmetre als alts i baixos dels preus i de les xifres de negoci, que tenen unes freqüències totalment imprevisibles. A la vegada, s'hi observa una creixent importància de la moda, cosa que obliga a una constant adaptació al mercat per poder-ne satisfer la demanda. Cal destacar la important recessió dels anys 1970 i 1980 i la relativa recuperació dels anys 1983 i 1984. Actualment, hi torna a haver una crisi que ha estat accentuada per la baixa del dòlar, que fa que les exportacions de sabates als Estats Units s'encareixin.

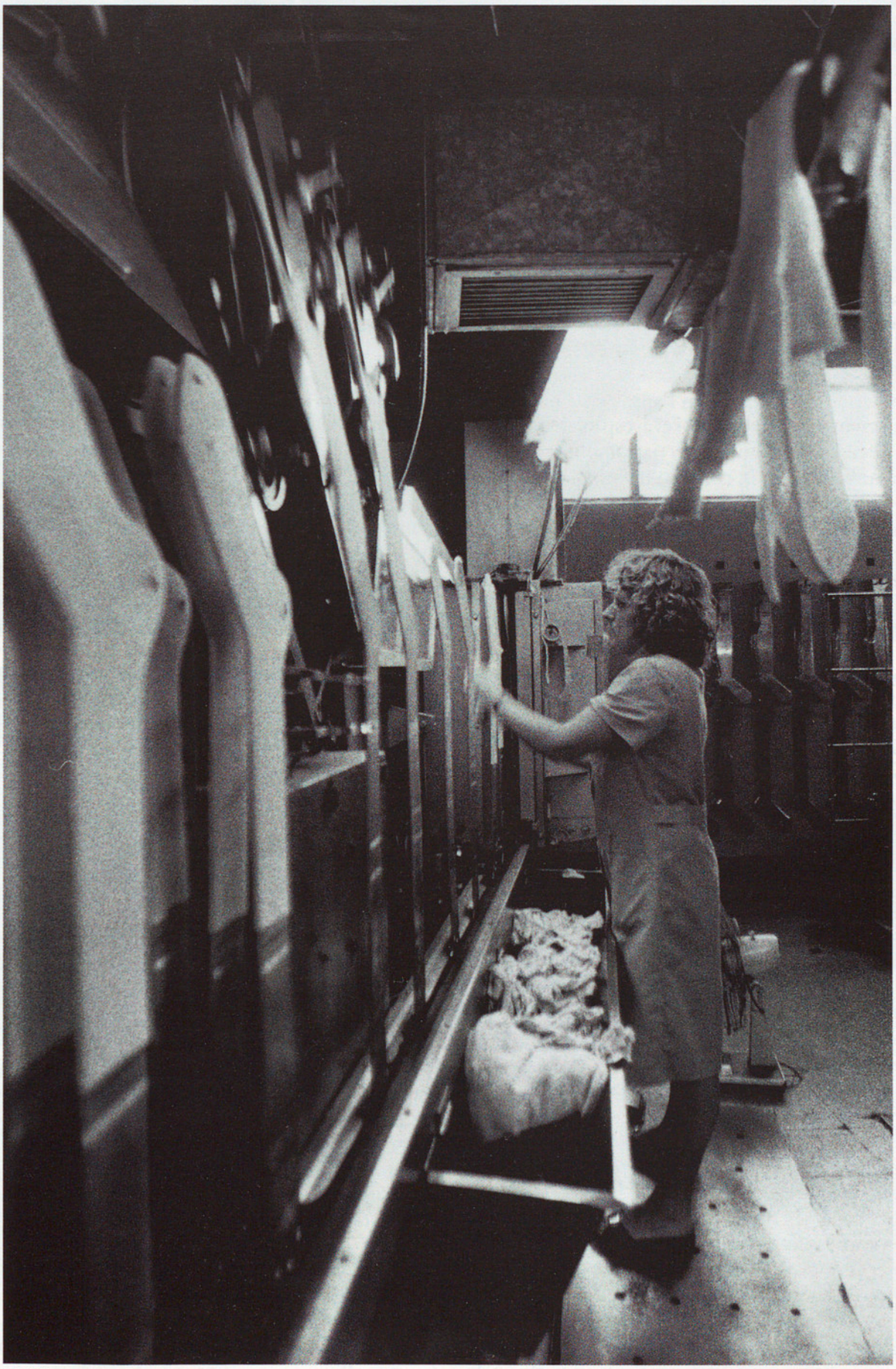
Així com en el sector de la sola es pot dir que Igualada no té competència a la resta de l'Estat, els altres subsectors de la pell han de lluitar amb la competència de zones com Galícia, València, Aragó, Múrcia, etc.; moltes vegades és una lluita en inferioritat de condicions ja que els polígons industrials d'aquelles regions reben ajudes com les ZUR, amb importants beneficis fiscals. A nivell internacional, a part de la tradicional competència italiana, hi comença a haver també la procedent de països del sud-est asiàtic i d'Amèrica del Sud. També es comença a notar la producció de Portugal. Els italians ens guanyen fonamentalment en productivitat, en innovació i possiblement també en economia submergida. Els països sud-americans i del sud-est asiàtic gaudeixen de mà d'obra molt més barata, encara que en alguns sectors, com és ara el de la sola, el factor mà d'obra és poc rellevant, ja que no arriba al 10 % del preu de venda del producte.

Quant a la infrastructura, podem dir que en principi hi ha l'inconvenient que no s'han construït fàbriques noves. D'altra banda, les estructures dels edificis no estan adaptades als sistemes actuals de producció, tot i que s'hi han fet reformes. En canvi, la maquinària s'ha anat renovant de mica en mica i hem de considerar que hi ha un nivell acceptable de mecanització.

L'adoberia és una indústria bruta i contaminant. Igualada ha construït una estació per depurar les aigües de l'Anoia, que ja està en fase de proves, però encara no funciona perquè sembla que no hi ha acord sobre qui n'ha de cobrir les despeses del funcionament. L'Ajuntament d'Igualada ha aprovat recentment el Pla General d'Ordenació Urbana, que ha de permetre una millora general de les comunicacions de la zona on estan situades gairebé la totalitat de les indústries adoberes. La majoria dels industrials han valorat positivament les solucions proposades, encara que algunes indústries en resulten afectades. També cal remarcar que no fa gaire s'ha posat en marxa el Polígon Industrial d'Igualada, encara que la possible repercussió en la indústria adobera ha de ser relativament petita, ja que tan sols s'hi podran instal·lar empreses d'acabat de pells, perquè, com que l'aigua del riu no hi arriba, no s'hi poden dur a terme els restants processos de l'adoberia. Tot i amb això, de les parcelles ja ocupades (vegeu el quadre 4) les dues empreses del sector n'ocupen el percentatge més alt.

Generalment, l'estructura financera de les empreses del sector es fonamenta en els recursos propis. El crèdit extern, a pesar que és menys rellevant que el d'altres sectors, cada vegada té més importància, donada la creixent necessitat de capital circulant per finançar el procés. En conjunt, podem dir que, malgrat un petit nombre de fallides dels darrers anys, aquesta indústria és prou solvent. L'industrial del sector cada vegada treballa amb menys estoc, és a dir, fa treballar més el capital esmerçat.

Igualada ha de comprar a fora les matèries primeres (cuirs i productes químics) i ven també la seva producció a fora, que va principalment als centres sabaters d'Elda i Elx, Mallorca i Saragossa. El volum actual d'exportació potser s'incrementarà en els propers anys, sobretot gràcies a la integració al Mercat Comú, per bé que cal potenciar les xarxes comercials. Pel que fa a Europa, s'observa que cada vegada

COLITA

més minven les fàbriques d'adob a països com França, Alemanya o Anglaterra i que s'accentua el procés de concentració a Itàlia i a Espanya. Per tal de promoure l'exportació, tant directa com indirecta, caldrà insistir en la modernització dels processos, en una línia de constant innovació i una millora considerable de la productivitat. En aquest sentit, cal dir que hi ha molt poques empreses que tenen més d'un torn.

Actualment, la comercialització s'efectua a través de representants que ofereixen els productes a empreses d'una certa importància o bé a través de magatzemistes en el cas de les empreses petites. Igualada està representada a la fira que es fa a Elda dues vegades l'any i també a la de París, el mes de setembre, on es poden trobar fins a deu estands igualadins.

Cal assenyalar que a Igualada hi ha l'Escola Superior d'Adoberia, que prepara tècnics d'aquest ram. Les seves activitats començaren l'any 1958, que va ser inaugurada, i és l'única en la seva especialitat a tot Espanya. Per les seves aules han passat alumnes d'arreu d'Espanya i Portugal, com també de països americans de parla castellana. Actualment, aquesta escola està adscrita a la Universitat Politècnica de Catalunya i els estudis que s'hi fan s'integren en tres grans apartats:

QUADRE 6

SISTEMES D'ADOBERIA

CUIR VACUM. ADOB AMB CROM

– Empenya de sabata:
S'utilitza per confeccionar la part principal de la sabata que cobreix la part del peu que no està en contacte amb el terra.

– Cuir industrial:
Havia estat important per a la indústria de teixits. S'hi fabriquen corretges, politges dentades, etc.

– Tapisseria:
Destinada als sofàs i els seients d'automòbils. Té la peculiaritat que s'ha de tractar amb colorants que no deixin tintura.

– Cuir de protecció:
És molt engreixat per fabricar manoples, guants i davantals.

– Confecció:
Ant (apelfat) o napa (llis).

CUIR VACUM. ADOB VEGETAL
(castanyer, quebratxo, mimosa)

– Sola:
Es fa servir per confeccionar la part inferior que toca el sòl. N'hi ha moltes varietats (prima, doble, flexible, acolorida).

– Vaqueta:
És molt flexible; s'utilitza, de color natural o pintada, en marroquineria i mobiliari (bosses, maletes, cinturons, culs de cadira, respatllers, etc.)

– Cuir dur:
És un cuir flexible i molt engreixat. Es fabrica molt poc.

– Plantilles:
És un cuir poc engreixat, de flor o serratge. Es posa a dintre de la sabata i li dóna més consistència; és quasi tan gruixut com la sola.

– Folre
És més aviat fi; es fa servir per folrar la sabata interiorment.

PELLETERIA

– Fina:
Qualsevol mena de pell per a la confecció de pelleteria. Normalment, el pelleter compra les pells i les dóna a adobar a mans. Igualada té una fàbrica important en aquest ram.

– Ant/llana:
Pell de be adobada amb la llana; es destina a la confecció. Igualada en té dues fàbriques.

a) Tècnic en adoberia. Consta de tres cursos i un projecte de fi de carrera. S'exigeix nivell de BUP o bé el segon curs de FP, amb química i un curs preparatori.
b) Curs de postgraduat, d'especialització en adoberia, adreçat a llicenciats en químiques o enginyers químics.
c) Enginyeria tècnica en química industrial. Consta de tres cursos i un treball de fi de carrera. Per accedir-hi cal tenir els estudis de COU. El primer curs és comú a totes les especialitats.

Com a dada a destacar, s'ha de dir que la demanda de tècnics en adoberia que surten d'aquesta escola és superior al nombre de titulats que cada any acaben els seus estudis.

el gènere de punt

Dins el sector tèxtil, sobretot després de la forta crisi soferta pels teixits, la indústria més important de la comarca és el gènere de punt. Aquesta indústria fou iniciada l'any 1895 per en Pau Salinas, que començà a fabricar samarretes. Es tracta, per tant, d'una indústria nova si la comparem amb les de paper, teixits i adob de pells, de les quals tenim referències dels segles XII, XIII i XIV, respectivament.

El nombre d'empreses afiliades al FAGEPI (Fabricants de Gènere de Punt d'Igualada) és un exemple il·lustratiu de l'evolució d'aquest sector en els darrers anys, tal com mostra el quadre 7.

QUADRE 7

NOMBRE DE TREBALLADORS I EMPRESES DEL FAGEPI

	Empreses		*Treballadors*	
Any	*nre.*	*% s/1980*	*nre.*	*% s/1980*
1980	109	100	6.370	100
1981	110	101	6.382	100
1982	109	100	6.280	99
1983	105	96	5.634	88
1984	98	90	5.225	82
1985	96	88	5.102	80

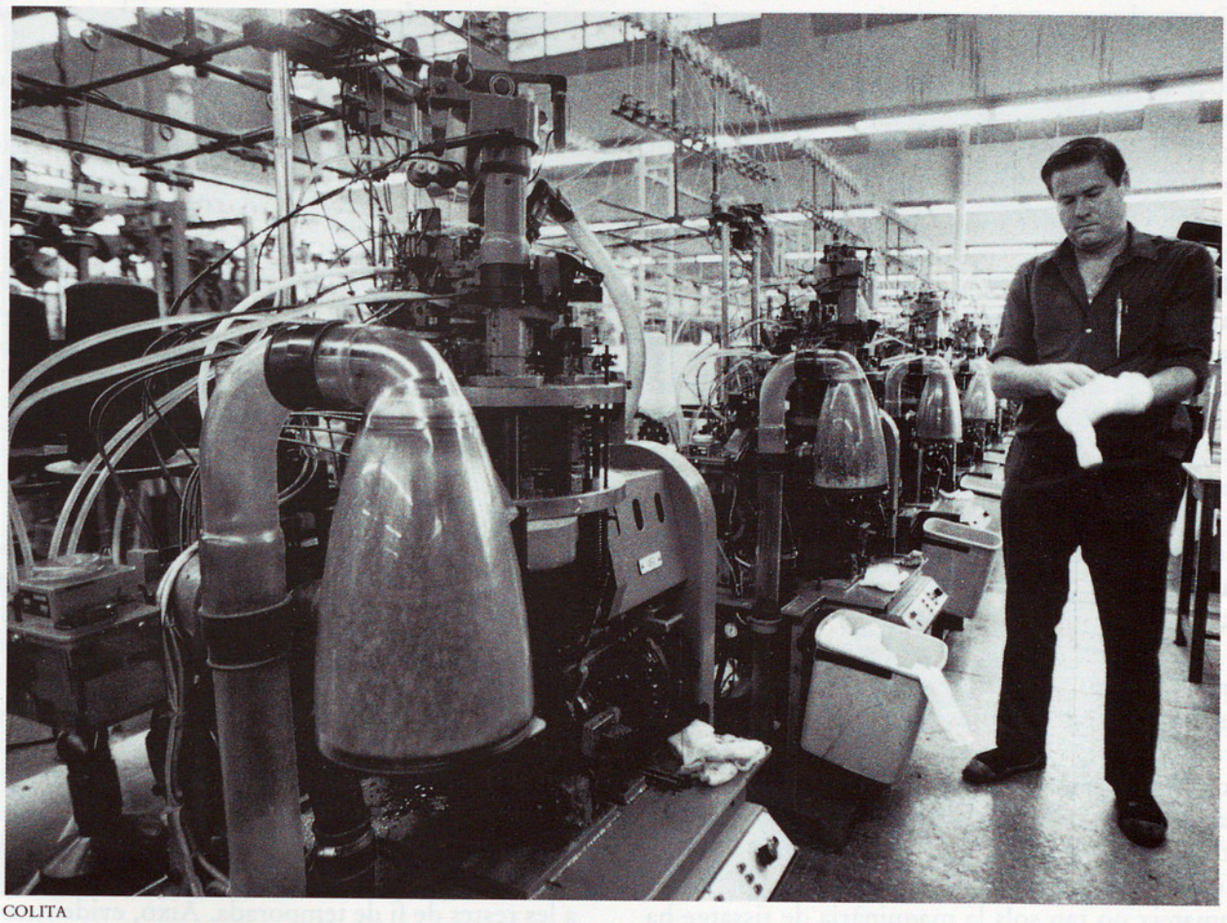
Font: FAGEPI.

Malgrat la visió parcial que presenta aquest quadre —no inclou una part significativa de les empreses— s'hi pot apreciar la disminució registrada com a producte de la crisi dels darrers anys.

Per analitzar les raons d'aquesta evolució, cal separar la indústria en dues grans branques: el gènere de punt interior i mitjons i el gènere de punt exterior.

a) Pel que fa al gènere de punt interior i mitjons, la reducció dels llocs de treball registrats ha tingut lloc essencialment per quatre motius:

1. Reducció de la demanda, conseqüència d'uns temps econòmicament difícils.
2. Competència de noves fàbriques (Andalusia i Galícia especialment) amb productes de baix preu i baixa qualitat.
3. Automatització dels processos.
4. Treballs subcontractats a domicili i en petits tallers.

COLITA

COLITA

b) Quant al punt exterior, que té un pes específic en el sector del gènere de punt, els motius de la reducció dels llocs de treball han estat, a més dels esmentats en l'apartat anterior, les variacions en la moda, que han deixat una bona part del parc de màquines inadequat per produir allò que el mercat demanava.

Els productes que els dissenyadors anaven creant, d'acord amb els dictats de la moda, han exigit determinades màquines i matèries, diferents de les que tradicionalment s'havien utilitzat.

La moda dels últims vint-i-cinc anys ha tingut una evolució que podríem qualificar de cíclica, en el sentit que els models s'han anat presentant alternativament: els articles anomenats *clàssics*, fabricats amb unes màquines determinades, essencialment de tipus *cotton*, i els de *fantasia*, que requereixen una maquinària totalment diferent, sobretot tricotoses. De totes maneres, el volum de producció de tots dos grups mai no havia estat tan desproporcionat com ara.

Els dibuixos grans i els fils gruixuts han fet necessari un gran esforç en la renovació de maquinària. Noves màquines (tricotoses i, fins i tot, circulars), d'elevada productivitat i amb sistemes electrònics de control que permeten els canvis de disseny amb més facilitat que els sistemes mecànics tradicionals, han deixat una bona part del parc de màquines tècnicament obsolet.

Tanmateix no tan sols la maquinària de tissatge ha sofert canvis tecnològics radicals. Els nous articles que la moda demana tenen un procés de confecció completament diferent del que tenien els jerseis fabricats fa deu anys, especialment perquè aquests tenien moltes parts remallades que els actuals no tenen. Per això també ha calgut reciclar el personal de tissatge i el de confecció i acabats, cosa que s'ha aconseguit amb dificultat.

La renovació de la maquinària s'ha produït de maneres diferents. D'una banda, algunes de les empreses, sobretot les grans, amb l'ajut en alguns casos del Pla de Reconversió Tèxtil, han fet importants renovacions d'equip. Però, malgrat la dificultat de disposar d'estadístiques, probablement sigui més important la gran quantitat de màquines comprades per instal·larles a domicilis particulars i en tallers petits, que formen part, en molts casos, de l'economia submergida. És típic el cas de treballadors acomiadats que amb la indemnització corresponent han comprat alguna màquina per continuar treballant, algunes vegades fins i tot per a la mateixa empresa on havien treballat abans.

Això ha permès a moltes empreses reduir la càrrega de costos fixos (personal) i substituir-la per costos variables (treballs subcontractats), cosa que els permet superar millor l'estacionalitat de la producció i redueix el risc de conflictivitat laboral.

D'altra banda, les empreses s'han transformat reduint el que en podríem dir el component industrial i augmentant el component comercial, com a lògica conseqüència de la subcontractació de treballs. En aquesta transformació, a les marques pròpies de les indústries locals (Escorpion, Jim, Miss, Morgat, Ocean, Punto Blanco, Torrades, Vincit, etc.) s'hi han afegit d'altres que treballen sota llicència o exclusivament per encàrrec (Ted Lapidus, Benetton, Pierre Cardin, Levi's, Burberrys, etc.).

Actualment Igualada, l'indret on hi ha la major part de la indústria del gènere de punt dins la comarca, ha completat en bona part la seva transformació i està en un lloc capdavanter quant a moda i a creació. Fins i tot s'hi han creat empreses de disseny que es dediquen a crear models per a altres empreses que no tenen un departament propi de creació o que, si el tenen, necessiten reforçar-lo d'aquesta manera.

El gènere de punt igualadí també és als mercats internacionals, en alguns dels millors establiments de les principals capitals d'arreu d'Europa i fins i tot de fora del continent. En alguns casos, clarament identificables per la marca (Escorpion, Jim, Punto Blanco, etc.) i en altres casos no tan reconeixedors perquè els productes han estat fabricats amb marques pròpies de clients o de les cadenes de distribució.

Malgrat la regularitat amb què s'efectuen les operacions d'exportació, una part important del volum de gènere exportat correspon a l'excedent de producció i a les restes de fi de temporada. Això, evidentment, no és res més que una fórmula per situar fora del país articles que aquí podien perjudicar la normal comercialització de les col·leccions.

conclusions

Com a comarca de llarga tradició industrial, la situació d'Anoia continua depenent en bona mesura de les perspectives de la indústria.

Amb els comentaris i les xifres que ofereix aquest article hem intentat explicar sobretot què ha passat aquests darrers anys. Potser ho podríem resumir dient que, de sobte, les empreses, acostumades a les regles del joc, les van trobar canviades: els clients van esdevenir més mal pagadors, la situació social va acabar amb l'època paternalista que el règim anterior havia propiciat i el finançament bancari es tornà més car i més difícil. Tot plegat, això fou força ben «digerit» pels nostres empresaris industrials que, tot i que veien ben sovint com el termòmetre dels resultats dels seus negocis baixava fins i tot sota zero, van anar cercant en general els mitjans per resistir la situació i a poc a poc trobar sortides a la crisi, quasi mai simples.

Probablement a la comarca d'Anoia, com quasi a tot arreu del país, el fet que els empresaris adoptessin en general una actitud que podem qualificar de defensiva davant del canvi de les regles de joc de l'economia va fer que la recuperació econòmica no arribés tan aviat com hauria estat desitjable. Cal tenir en compte,

COLITA

COLITA

però, que la manca de claredat i seguretat en les noves regles del joc i la manca de capacitat humana i tècnica per assumir-les expliquen que pràcticament fins l'any en curs no s'hagi observat una dinàmica de creixement important, amb l'aparició de noves iniciatives de les quals ens ofereix una bona mesura el polígon industrial. La tradició industrial d'Anoia i l'aparició de noves generacions empresarials, molt més adaptades a la nova situació econòmica, ens fan ser moderadament optimistes cara al futur per poc que hi ajudin les condicions de l'entorn.

Albert Mensa i Rosich
Jaume Carles i Freixes
Llorenç Tusal i Rota
Economistes

COLITA

JAUME ORTÍNEZ VIVES

L'ECONOMIA SUBMERGIDA COM A PRETEXT

La premsa i els altres mitjans de comunicació —i potser una mica tots plegats— han i hem anat creant un tòpic sobre la importància de l'economia submergida a Igualada. La cosa ja pot quedar com una frase feta, com una sentència, i és que, quan a Catalunya parlem d'economia submergida, parlem invariablement i exclusivament de Sabadell, Terrassa, Mataró i Igualada.

Ignorem les característiques i la intensitat d'aquest tipus d'economia a les altres ciutats esmentades. No obstant això, podem afirmar que si algunes de les coses que es comenten en aquestes ratlles poden ser comunes a tots quatre llocs, d'altres, les més importants, són específiques i personalíssimes d'Igualada i d'Anoia.

Perquè, diguem-ho d'entrada, d'economia submergida a Igualada, n'hi ha. N'hi ha en algun ram molt concret, n'hi ha en unes circumstàncies molt concretes, i n'hi ha, sobretot, bastant menys del que diu la gent. Precisament, una de les paradoxes de l'activitat industrial submergida a Igualada és que és visible per a tothom.

Hem d'aclarir que aquest escrit hauria estat ben diferent si hagués estat redactat l'any 1985 i no pas ara, a final de 1986. Durant l'any 1986 s'han produït o consolidat una colla de fets que han capgirat el panorama d'anys anteriors: la implantació de l'IVA, la recuperació o l'augment de les vendes al mercat del gènere de punt i la confecció, i la presència activa d'una Delegació d'Hisenda a Igualada. Aquests tres factors han incidit fortament, i en la mateixa direcció, en la legalització de les situacions irregulars que hi havia. Aquesta obligació de «fer papers» la corroboren gestors, notaris i altres agents administratius.

En sentit contrari, és a dir, afavorint determinades situacions submergides en el sector del gènere de punt i la confecció ha aparegut un fenomen de caire italianitzant: la *prontomoda*, i potser també hi han incidit algunes tendències molt extremes de la moda.

Sense adonar-nos-en, doncs, hem anat a parar i a parlar del sector tèxtil (gènere de punt i confecció), l'únic ram industrial d'Anoia en què podem trobar situacions més o menys irregulars. Però, ¿quina importància té aquest segment industrial en el context industrial de la ciutat d'Igualada i de la comarca d'Anoia?.

Hi ha tres respostes possibles:

—Un igualadí contestarà que el ram del punt i la confecció és vital per a la ciutat i la comarca.

—Un comarcà us dirà —amb més o menys èmfasi, segons la distància quilomètrica que el separi de la capital— que sí, que a Igualada es fan molts jerseis.

—La tercera resposta, la numèrica, intentarà una aproximació comparativa entre les xifres de facturació d'aquest ram i les dels altres rams industrials de la ciutat d'Igualada i de tota la comarca, per demostrar la polarització que hi ha.

Perquè a la comarca d'Anoia hi ha quatre grans sectors industrials, a més del tèxtil que comentem, per bé que no cap de tan vistós i que afecti tanta gent com el del punt i confecció. Són els següents:

ADOBS: adob, tenyida i acabat de pells; empreses instal·lades quasi exclusivament a Igualada.

METAL·LÚRGIA: construcció de maquinària per a la fabricació de ceràmica, utillatge agrícola, caixes de cabals, material elèctric i electrònic, maquinària diversa, etc.; empreses instal·lades a prop d'Igualada, però, també n'hi ha d'importants a Capellades, Vallbona, Calaf, Piera, etc.

PAPER I ARTS GRÀFIQUES: les papereres de

COLITA

Capellades, la Pobla de Claramunt, la Torre de Claramunt, Carme, etc., i també les indústries d'arts gràfiques situades a Igualada i encontorns; s'hi fabrica paper, cel·lulosa i derivats, i tota mena d'impresos, capses, llibres, etc.

CERÀMICA: fabricació de totxos, gres, ceràmica decorativa, terracota, etc.; nuclis industrials a Jorba, Calonge de Segarra, Calaf, el Bruc, Piera, Vilanova del Camí.

Finalment, dintre d'un capítol d'ACTIVITATS DIVERSES, podem incloure: fàbriques de teixits de calada, tints i acabats de teixits, fàbriques de guix i de ciment, productes químics i adobs, una incipient però cada cop més important indústria alimentària, calçat esportiu, teixits industrials, textures, auxiliars de l'automòbil, etc., i només se citen les indústries amb prou entitat.

La simple enumeració de tota aquesta activitat industrial aliena el sector del gènere de punt i confecció fa que relativitzem una mica la importància que sovint hi donem. Potser les xifres que exposem tot seguit la situaran en un punt més exacte.

Són xifres d'elaboració pròpia —donada la inexistència de dades reals i actuals per sectors i àmbits geogràfics—, que hem pogut contrastar en medis industrials, administratius i bancaris. Aquestes xifres ens diuen que de cada 100 pessetes facturades des d'Igualada (la Igualada real en termes industrials: Igualada, Jorba, Montbui, Òdena, la Pobla de Claramunt, Sant Martí de Tous i Vilanova del Camí) cap a altres comarques catalanes, la resta de l'Estat i l'estranger, 29 corresponen al sector del gènere de punt i confecció, 22 al ram dels adobs, 15 al metal·lúrgic, 10 al ram del paper i arts gràfiques, 4 a la indústria ceràmica i 20 a indústries diverses.

Però aquesta distribució canvia força si en lloc de parlar d'Igualada parlem de tota la comarca d'Anoia. En efecte, l'activitat industrial dels altres tres municipis importants de la comarca és ben diferent de la de la capital i dels municipis adjacents. Així, mentre que a Capellades la facturació del paper i indústries diverses és molt important, i a Calaf ho és la de les indústries ceràmiques, l'activitat dels sectors de gèneres de punt i adobs és gairebé nul·la, i Piera té una activitat industrial molt diversa. Tot plegat, això faria que, per a tota la comarca, d'aquelles 100 pessetes facturades 25 haurien estat generades per empreses de punt i confecció, 19 pels adobs de pells, 14 per empreses metal·lúrgiques i mecàniques, 13 per papereres i empreses d'arts gràfiques, 7 per les bòbiles i 22 per indústries diverses.

Tot això ratifica, per un cantó, la condició capdavantera de la indústria del tèxtil (punt i confecció) dins la comarca d'Anoia, però per l'altre situa aquest liderat en termes inferiors al 29 % de l'activitat industrial igualadina i al 25 % de la anoienca. Sobre aquests percentatges exposats cal doncs emmarcar una activitat submergida o, com ho explicarem més endavant, una activitat que es pot submergir en determinades fases del procés. *Per important que sigui quantitativament aquest treball submergit, les xifres comparades amb el conjunt del sector són minoritàries*, i, per tant, en el conjunt industrial d'Igualada i Anoia se situen en cotes força baixes. També cal dir, per contrapesar l'argument anterior, que el producte final de l'activitat tèxtil és dels que contenen més «valor afegit». Seria molt llarg d'estendre's en aquest punt, però en podem posar un exemple: si per facturar 100 pessetes en el ram dels adobs cal una persona, per facturar aquestes mateixes 100 pessetes en el sector del punt i confecció en calen cinc en termes generals. És a dir, si en una facturació de 100 pessetes en el ram dels adobs, 85 retribueixen la matèria primera vinguda de fora i 15 la mà d'obra, o valor afegit a Igualada i comarca, en el ram del gènere de punt i confecció 30 pessetes retribueixen la matèria primera i 70 la mà d'obra o valor afegit. Per tant, els percentatges de distribució de la renda generada per l'activitat industrial de la comarca d'Anoia caldria matisar-los considerablement.

Un cop feta aquesta aproximació intentarem descriure unes situacions que es donen en el procés de fabricació d'una peça de vestir des que el fil o el teixit arriben a Igualada fins que en surt la peça acabada. En molts casos el lector haurà de jutjar on comença i on acaba la submersió del procés.

Exemple primer: el més generalitzat, el més visible i vistós, la confecció domèstica.
Aquest fet ha provocat que es parli de treball submergit quan es tracta de tota una activitat laboral que va de furgoneta en furgoneta o de cotxe en cotxe per carrers, escales o ascensors i que tothom pot veure a qualsevol hora del dia i a qualsevol lloc.

¿Vol dir que tots aquests jerseis a mig fer que volten per la ciutat i comarca es poden considerar confeccionats per una indústria submergida? Doncs no, ni de bon tros. Els processos industrials, fins i tot a les grans empreses, han sofert importants transformacions des de la crisi dels anys 1983 i 1984. Moltes fàbriques han alleugerit les plantilles, millorat la maquinària de tissatge i han resolt la confecció (muntar mànigues, els davants, clavar les butxaques, atacar, fer els traus, cosir els botons, posar etiquetes, etc.) encarregant-la a tallers auxiliars forans. És ben possible, a més, que aquests tallers donin la major part de la feina a particulars. També les grans i mitjanes empreses, en alguns casos, recorren directament al treball domiciliari. Una peça pot passar, doncs, de les grans naus de filatura o tissatge de la indústria més moderna al racó més insospitat de qualsevol habitacle on la repassaran, la remallaran o qui sap què, per tornar en poques hores a les naus industrials d'on havia sortit.

¿Quina consideració legal té tota aquesta feina feta

COLITA

a casa? Com sempre, hi ha de tot i força, però si tenim en compte que aquestes màquines (*overlooker*, remalloses, màquines de cosir, etc.) no fan gaire soroll, tenen un consum elèctric semblant al d'un electrodomèstic, i que, sobretot, solen estar parades o amb poca activitat quan la feina baixa i durant els canvis de temporada, no ens ha d'estranyar que en molts casos no hi hagi cap empara legal per a aquestes activitats domiciliàries.

Per altra banda, tal com hem anat dient, tota aquesta activitat és molt visible. Però, ¿és també econòmicament important? La resposta és simple: *menys del que sembla*.

En l'escandall d'un jersei o d'una peça, el muntatge té, en termes generals, una importància relativa. Comparada amb els capítols de compra de fil, tissatge, despeses de finançament, comercialització, acabats, distribució, comissions, amortitzacions, etc., la incidència del cost de confecció és ben petita, prop del 15 % del cost total.

Aquesta incidència, *petita* en termes monetaris, del treball de confecció no vol dir, en canvi, que aquestes pessetonetes no siguin molt ben rebudes per aquella mare de família, aquella senyora o aquella noia que les guanyen sense sortir de casa, mentre els nens són a escola, tot escoltant la ràdio, o en qualsevol altra circumstància. Unes pessetes que arrodoneixen el pressupost familiar. Per a moltes economies familiars aquests ingressos són, malgrat la seva justesa, força importants, i aquesta importància encara és més gran si l'economia familiar es basa en ingressos irregulars: les famílies pageses, per exemple.

Exemple segon: la moda dels jerseis amb dibuixos jacquard.

Aquesta moda, tan cridanera i vistosa, ningú no sap del cert quant pot durar. Simultàniament, si fa no fa, han sortit al mercat unes màquines tricotoses rectilínies, de fabricació catalana, que fan el dibuix amb l'ajut d'un ordinador que porten incorporat. Aquestes màquines permeten una gran producció, però tenen un inconvenient: el preu. El cost, entre deu i quinze milions, no seria un problema insalvable si la moda hagués de durar molts anys, però això no ho pot assegurar ningú i els gustos avui són tan mudables que més aviat cal pensar el contrari. Aquestes tricotoses queden molt infrautilitzades si no s'utilitzen per al jacquard i la inversió es justifica en pocs casos.

La solució és, doncs, que aquestes màquines treballin nit i dia, i que, a més, la incidència del cost de la mà d'obra sigui ben reduïda, ja que són màquines automàtiques que gairebé no requereixen la presència física constant de l'operari. ¿Com s'aconsegueix això? Doncs, per exemple, de la manera següent:

Un possible personatge és un petit industrial del punt amb la fabriqueta perfectament legalitzada als baixos de casa seva. Durant les vuit, deu, dotze o més hores de feina diària, vigila, entre altres coses la màquina en qüestió. Quan la jornada acaba puja a casa a sopar, però la màquina continua treballant. En els intermedis de la pel·lícula que fan a la televisió, ell mateix, o la muller, o algun dels fills (persones alienes a l'empresa) baixen un moment al taller per veure si tot va com cal i si la màquina té prou fil. Durant la nit la màquina continuarà teixint i, si cal, un timbre instal·lat al dormitori advertirà que la màquina s'ha aturat. Els dissabtes i els diumenges tota la família, ben coordinada, podrà anar a futbol, al cinema o al restaurant amb la condició que cada dues o tres hores algú passi a controlar la producció i la reserva de fil.

Només d'aquesta manera, i de cap altra, es pot pagar la lletra de quatre o cinc-centes mil pessetes que mensualment gira el venedor de la tricotosa.

Aquest exemple, amb totes les varietats que es vulguin i amb les suposicions que calgui fer, és real i freqüent. La moda jacquard, que ha tingut tanta força el 1985 i el 1986 sembla que les properes temporades anirà de baixa. Algunes màquines quedaran infrautilitzades i potser no tothom haurà tingut prou temps per amortitzar-les.

Exemple tercer: cap als anys 1984 i 1985 eren moda els jerseis amb lluentons i efectes brodats.

No sé si recordareu aquelles jaquetes amb petits elements brillants clavats més o menys abundosament i simètricament o no, alternats, a vegades, amb motius brodats sobre el teixit base del jersei. Aquella moda portava una feinada, i era, a més, una moda de jerseis complicadíssims i vistosos, provocada per la proliferació de la confecció particular, artesanal i domèstica (àvies, mares, filles, tietes amb les agulles de fer mitja sota el braç).

Les indústries podien respondre a aquest repte llogant, temporalment, força gent, però això hauria encarit el producte fins a fer-lo no competitiu. La majoria d'empreses optà per buscar gent que, a casa, volgués clavar lluentons i perletes, o brodar, per pocs diners i a tant la peça.

Els tres exemples comentats es donen segons les èpoques i segons el mercat ho demani amb més o menys intensitat. Hi ha un quart exemple que pot ser una mica el compendi de tot plegat, un exemple que encara és incipient: la *prontomoda*.

La *prontomoda*, ho hem dit al principi, té un cert aire italià, però de fet és tot el gènere de punt exterior, tot el que és moda, influït per la indústria italiana del sector. Els italians surten a vendre marcant la moda i ho fan a preus competitius. Preus fins i tot inexplicables, si prenem com a base dels costos els salaris que han de percebre els treballadors tèxtils d'un país fundador de la CEE, però d'aquesta suposició a la realitat industrial i laboral italiana hi ha molta diferència, una diferència que podem anomenar el treball submergit, i

COLITA

que arrossega els països competidors a buscar fórmules italianes per poder vendre.

I amb tot això, ¿què és la *prontomoda*?.

La *prontomoda*, que presenta situacions variadíssimes, podria ser en algun cas el que segueix:

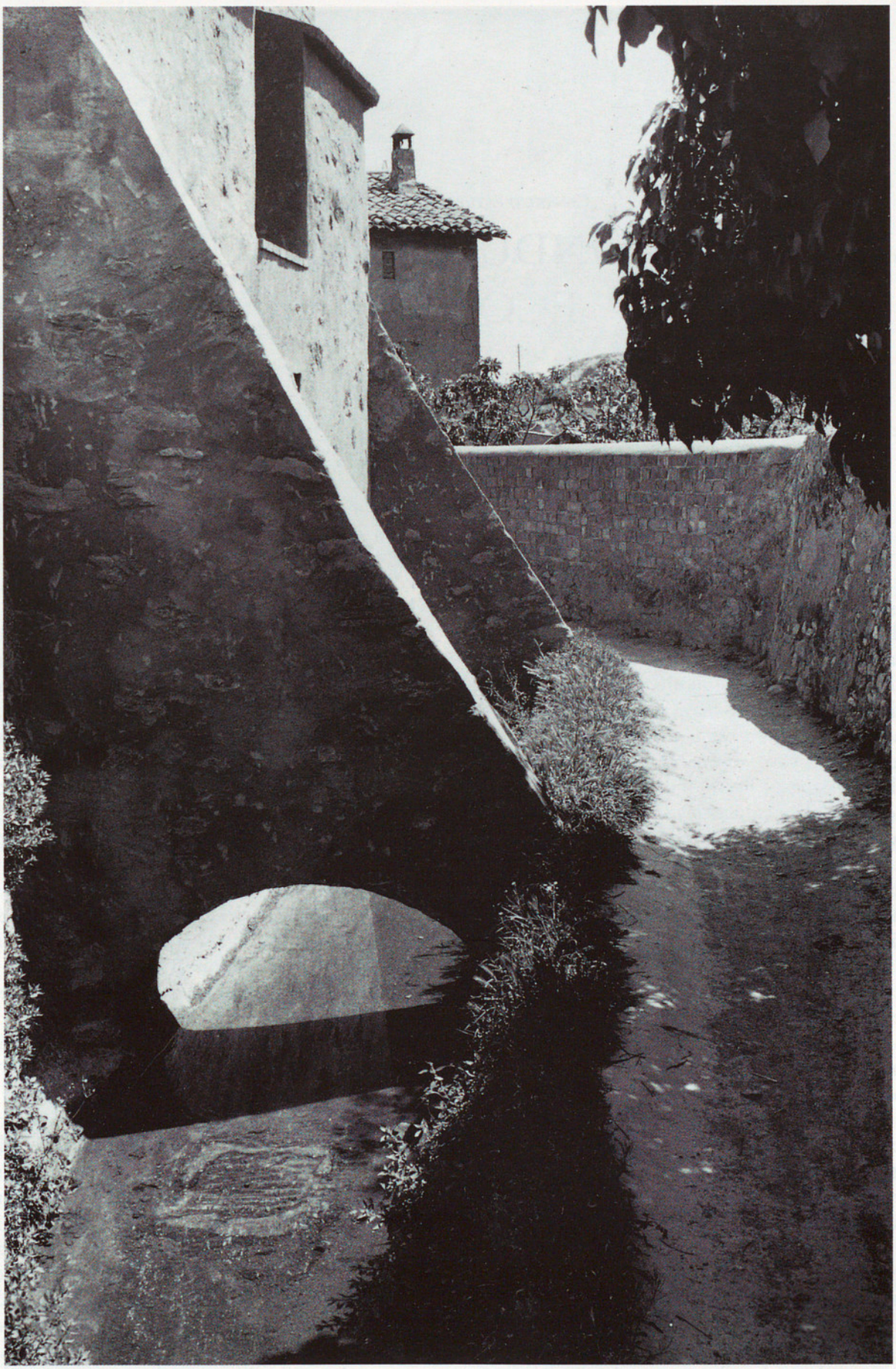
Una primera firma o marca del sector, pel que fa a disseny i qualitat, llança al mercat el mostrari de la temporada. Mostrari a l'avantguarda de la moda i a preus proporcionats a la categoria del producte ofert. Els viatjants el presenten a les millors botigues de l'Estat.

Al cap d'uns dies algú ha detectat el mostrari (dissenys, colors, matèries, etc.) i fa teixir i confeccionar, potser submergidament, unes quantes peces ben semblants a les presentades. Aquesta manufacturació ha de ser rapidíssima. El tercer pas és agafar el cotxe, carregar-lo de peces, presentar-se a les botigues i oferir uns jerseis com els que han vist als millors mostraris però a preus força més baixos. Sembla que en molts casos és condició de la venda cobrar el gènere llavors mateix, en metàl·lic i sense factura.

Cal dir, però, que això de la *prontomoda* no és exclusiu d'Igualada ni de la nostra comarca. Sembla, més aviat, que guanya força en llocs i comarques fins ara verges en la fabricació de gèneres de punt i que en el conjunt de peces fabricades per aquest sistema Igualada sovint en surt perjudicada. La venda per aquest sistema fa mal al producte de gran categoria que és el que sempre s'ha fabricat a Anoia, i el que ha acreditat Igualada gràcies a la qualitat de les seves marques.

JAUME ORTÍNEZ VIVES

Economista

COLITA

CENTRE D'ESTUDIS DE PLANIFICACIÓ

PERSPECTIVES INDUSTRIALS I CREIXEMENT ECONÒMIC

En analitzar l'economia d'Anoia cal tenir present, d'entrada, l'existència d'una estructura territorial amb tres zones força ben definides i amb gran cohesió interna en les dues primeres: la conca d'Òdena o comarca d'Igualada, situada al centre de la comarca i amb forta tradició industrial; l'altiplà de Calaf al nord-oest, amb una economia bàsicament agrícola dedicada al conreu de cereals, i la subcomarca de Piera al sud-est, no tan ben delimitada, amb un predomini creixent del cultiu de la vinya per a vins i cava de qualitat.

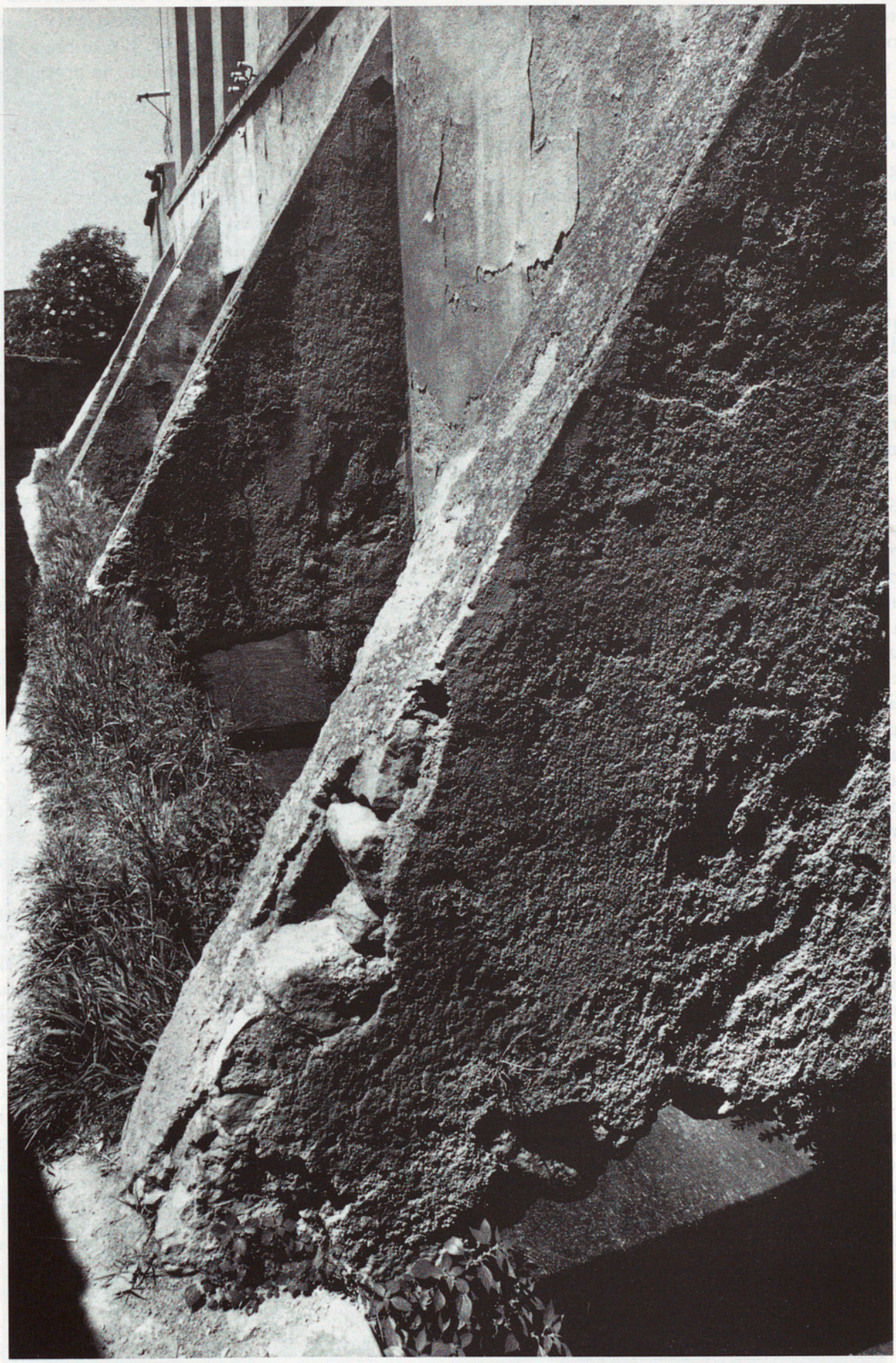
Tot i la diversitat de l'economia anoienca, el creixement econòmic de les dues dècades més recents, fortament concentrat a Igualada i la rodalia, ha suposat una certa modificació d'aquesta realitat. Així, la capitalitat econòmica de la Igualada actual ha conferit a la comarca més cohesió territorial en generar més homogeneïtat en la base econòmica d'Anoia.

sectors econòmics i crisi industrial

El sector primari d'Anoia està molt lligat a la seva estructura territorial. Així, trobem el monocultiu de cereals a la zona de Calaf, majoritàriament de secà i amb finques relativament grans que permeten la mecanització. A la conca d'Òdena també predominen les explotacions de cereals, tot i que amb finques més petites, sovint conreades a temps parcial i combinades amb jornals a la indústria. Pel que fa a la zona de Piera, es tendeix al monocultiu de vinya per a la fabricació de vins i cava de qualitat. Quant a la ramaderia, no té una importància quantitativa gaire gran; la comarca sempre ha estat molt lligada a la cria de bestiar per a l'autoconsum i per als mercats locals. La mecanització del camp ha deixat més hores lliures que han fet augmentar el nombre de granges de porcs i d'aviram, en règim d'integració amb les fàbriques de pinso.

El creixement industrial dels anys seixanta va provocar l'estancament relatiu del producte generat a les zones agrícoles d'Anoia i alhora el creixement d'Igualada i rodalia, amb molta tradició industrial. El desenvolupament industrial es va produir bàsicament en els subsectors amb un cert arrelament a la comarca: el gènere de punt, l'adobament de pells, el paper i les arts gràfiques, i el metall. Paral·lelament a la davallada dels teixits de cotó s'ha anat desenvolupant la indústria del gènere de punt amb molt de dinamisme i una producció de gran qualitat. Aquest sector, per la seva naturalesa, necessita molta mà d'obra i poca maquinària, per això molta de la producció d'aquest sector es fa a domicili, a temps parcial i com a complement d'una altra feina. El gènere de punt ha anat absorbint els excedents de mà d'obra dels teixits de cotó, que progressivament han perdut tota la importància que havien tingut durant el segle XIX, i ha esdevingut el sector punta quant a ocupació, especialment a Igualada.

Aquests darrers anys, tanmateix, el gènere de punt ha sofert els problemes generals del sector i s'ha enfrontat amb una crisi estructural de difícil sortida. L'excés de capacitat i els baixos nivells de productivitat, com també la competència dels països del tercer món són les causes bàsiques de la crisi. Al nostre país, a causa del proteccionisme vigent en el sector, la crisi va entrar amb molt de retard, coincidint amb la disminució del consum intern a partir de 1982. La crisi de 1983-1984 del gènere de punt posà de manifest la sobredimensió de part de les empreses comarcals i alhora les dificultats del sector per competir en els mercats europeus, bàsicament. La competència exterior en els anys vuitanta és d'una gran intensitat i se centra en els

COLITA

ràpids ritmes d'evolució de fenòmens intangibles, és a dir, en els canvis continus de la moda. Imposats des de l'exterior per països com Itàlia o França, obliguen a fer constants variacions en les dotacions de maquinària i tecnologia de les empreses anoienques, o bé a la subcontractació de petits tallers submergits, més flexibles, que permeten descarregar els comptes d'explotació de les elevades amortitzacions que la primera opció generaria.

El metall ha estat un sector lligat tradicionalment a la reparació i fabricació de maquinària per a les altres indústries.

El dinamisme i l'especialització creixent d'aquest sector, però, es produeix en la fabricació i instal·lació de maquinària per a fàbriques de ceràmica amb un alt nivell d'exportació. Els tallers instal·lats a la comarca per a la reparació de maquinària de gènere de punt i adobament de pell no s'han expansionat gaire, ja que aquesta especialització cada vegada és més complexa.

Quant a les adoberies, podem dir que el seu creixement ha estat contingut però sòlid. La diversificació aconseguida en l'adobament de pells, especialment de vacum, és molt important. La dimensió de les empreses és petita quant al nombre de treballadors, encara que la producció i el grau de mecanització aconseguit per aquestes empreses és força important, ja que l'activitat a què es dediquen requereix poca mà d'obra, el treball a domicili no és factible i en èpoques de molta feina es lloga personal amb contractes temporals. Als anys seixanta les adoberies d'Anoia aconseguiren un major nivell d'exportació, tanmateix les crisis cícliques que afecten el sector es deixaren notar durant els anys setanta i no han recuperat els seus nivells d'activitat fins a l'any 1982.

L'altre sector tradicional és el paper i les arts gràfiques. És un sector poc important pel seu volum, però té un cert dinamisme i una producció de qualitat. Les empreses del sector, en els últims anys, han experimentat una forta mecanització i han incrementat el nombre de personal.

L'economia d'Anoia és bàsicament industrial i els subsectors més importants són els que en un futur immediat hauran de fer el paper principal. No s'ha d'oblidar, per això, el sector dels serveis, que sempre ha estat relegat a un segon terme. Igualada no ha tingut mai una gran vocació comercial ni gaudeix de les estructures comercials característiques d'una capital de comarca. Això s'agreuja si observem la xarxa de comunicacions d'Anoia tant amb l'exterior com amb l'interior, que dificulta el desenvolupament comercial dels productes tant de la indústria com de l'agricultura.

perspectives de l'economia anoienca

Tot i que la crisi econòmica industrial a Anoia ha estat relativament tardana, els seus efectes s'han deixat sentir significativament a la comarca a causa de la limitada diversificació de la seva economia i de l'alt grau d'especialització de la indústria tèxtil, en particular de la del gènere de punt. L'economia submergida ha permès, tanmateix, mantenir la producció del sector, malgrat que algunes de les empreses van tancar les seves portes o van fer suspensió de pagaments en el període 1983-84. L'auge de l'economia oculta ha fet possible augmentar l'excedent i flexibilitzar la realitat de les empreses, però, d'altra banda, ha reduït la renda comarcal global i en general les expectatives de creixement econòmic. Aquest fet s'ha palesat en l'estabilització de la població d'Anoia entre 1981 i 1986. Els altres sectors industrials, adoberies, metall, paper, han suportat relativament bé la crisi, en part pel paper fet per l'exportació. Encara que moltes empreses han desaparegut i en altres empreses d'aquests sectors s'han fet importants reestructuracions, el volum d'ocupació s'ha mantingut en els últims anys.

Les actuacions a potenciar per al desenvolupament de les activitats productives anoienques poden classificar-se en dos grans grups. D'una banda, és important esperonar aquells sectors menys dinàmics en els darrers decennis o amb menor importància en el conjunt de l'economia comarcal, com és l'agrari i el sector comercial i de serveis. En segon lloc, cal afrontar la consolidació real de les capacitats industrials d'Anoia i en particular del sector del gènere de punt.

Quant al sector primari, les possibilitats d'incrementar el seu producte global passen, en bona part, per la millora de les condicions contractuals al camp. Cal assegurar més estabilitat als pagesos perquè puguin afrontar les necessàries inversions en noves tècniques i material productiu. L'horitzó ja proper que indica la fi del proteccionisme respecte als altres països membres de la CEE és un punt de referència a tenir en compte.

El sector terciari assoleix tradicionalment un pes relativament reduït dins el conjunt de l'activitat i el producte comarcal. Això és essencialment el resultat de la menor cohesió d'Anoia, en comparació amb d'altres comarques de característiques semblants, fet que ha generat una menor capacitat d'atracció comercial de la capital, Igualada. En aquest sentit, tant la relació de la zona de Calaf amb Manresa com la de la zona de Piera amb l'Alt Penedès i Vilafranca han minvat tradicionalment el potencial igualadí per constituir-se com a centre comercial d'Anoia. No obstant això, el desenvolupament de la comarca en els darrers temps s'ha produït de forma força acusada a l'entorn de les activitats industrials de la zona d'Igualada i la rodalia, les quals s'han estès cap a les altres dues zones interiors d'Anoia. Aquest fenomen de taca d'oli que ha caracteritzat l'economia anoienca produeix uns efectes d'atracció de les àrees perifèriques cap al centre comarcal d'intensitat creixent. La potenciació, per

COLITA

tant, d'aquesta tendència d'Igualada a ser el centre és un element a considerar respecte a la consolidació d'una activitat terciària forta que situï la ciutat dins el segon cinturó de ciutats mitjanes a l'entorn de Barcelona.

Les possibilitats i perspectives de desenvolupament que el sector industrial presenta a Anoia, cal centrar-les en primer lloc en les indústries del gènere de punt, tant per la seva importància dins el conjunt industrial de la comarca com per la forta incidència de la crisi de 1983 en els nivells d'ocupació.

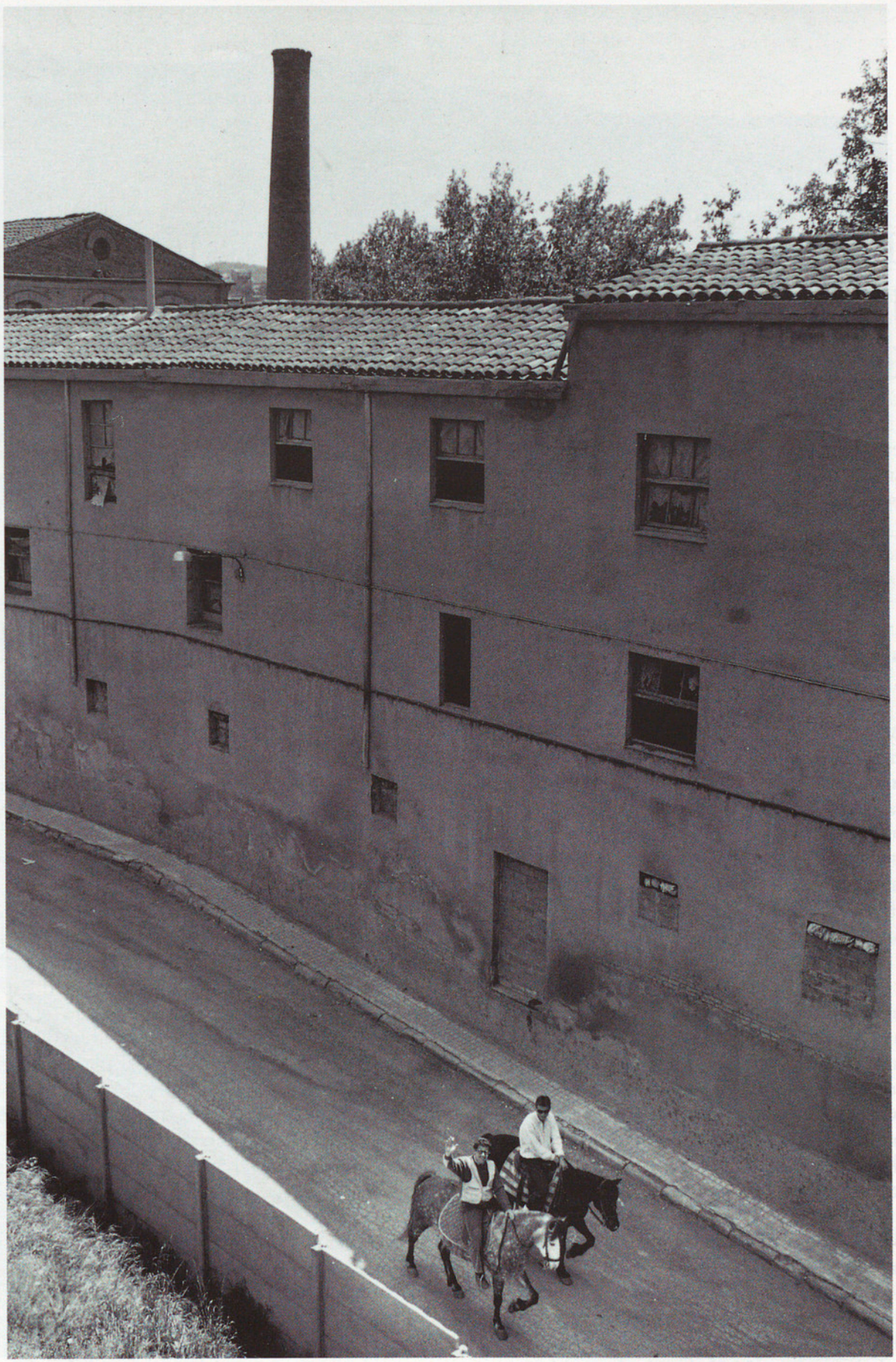
L'element clau de la crisi del sector ha estat la intensificació de l'evolució cíclica de la moda a partir dels darrers anys setanta, que ha comportat canvis absoluts en la maquinària a emprar en els processos productius. Així, en passar d'un període a un altre, les exigències del mercat varien absolutament i com a conseqüència exigeixen renovacions de maquinària per poder confeccionar els nous productes. Aquest fenomen, afegit als ràpids ritmes del canvi tecnològic, ha exigit una adaptació ràpida també de les empreses anoienques, la qual s'ha realitzat adoptant els mecanismes més flexibles de l'economia submergida, reduint les plantilles fixes i subcontractant la producció de manera que els canvis en la moda poguessin ser absorbits ràpidament.

En un futur immediat les línies a seguir es mouen bàsicament a l'entorn de la potenciació d'una estratègia comercial autòctona. Quant a aquest eix d'actuació, la promoció d'intangibles i de marques comercials de la comarca esdevé imprescindible a mitjà termini, si hom vol imposar de forma creixent la moda i la capacitat de penetració en el mercat dels productes anoiencs. Aquest eix és, d'altra banda, complementari al de renovació de capital fix, per tal com la força de penetració dels seus productes en els mercats espanyol i europeu donarà més o menys garanties per fer-hi les inversions importants que calen. En aquest sentit, caldria considerar una política d'ajuts al sector des de les administracions públiques, que atorgués, així mateix, un nou element de confiança per afrontar aquesta etapa inversora. L'endarreriment, efecte de la crisi, del gènere de punt en relació amb la resta dels sectors tèxtils i de la confecció suggereix la possible conveniència d'una segona onada reconversora i d'ajust intern de les empreses.

Pel que fa als altres sectors industrials, és important fer esment que cal potenciar les capacitats del sector metal·lúrgic per adaptar-hi la nova maquinària, tecnològicament més avançada.

En definitiva, l'economia anoienca actualment es concentra en més mesura que dos decennis endarrere en el sector industrial igualadí i, en particular, en la indústria del gènere de punt. Aquest fet, si bé ha comportat una integració territorial més gran de la comarca, alhora n'ha desequilibrat sectorialment l'economia. En aquest sentit, la problemàtica del gènere de punt condiciona de manera cabdal l'evolució futura del conjunt de l'activitat econòmica comarcal. Tanmateix, cal no oblidar la consolidació dels altres sectors industrials ni la necessària potenciació del sector agrari i de les activitats terciàries per tal d'aconseguir un desenvolupament integral d'Anoia.

CENTRE D'ESTUDIS DE PLANIFICACIÓ

COLITA

ANTONI OLIVER I TOMÀS

ELS TRANSPORTS I LES COMUNICACIONS: UN PASSAT D'OPORTUNITATS PERDUDES, UN PRESENT DE DEFICIÈNCIES I UN FUTUR D'INCÒGNITES

les carreteres: aïllament de Barcelona i comunicacions interiors deficients

Una primera anàlisi del mapa de carreteres d'Anoia indica que, deixant de banda la carretera N-II, que ve de Lleida i travessa la comarca en direcció a Barcelona, la resta de les vies configuren una xarxa radial amb centre a Igualada. És a dir, a Igualada s'inicien les principals carreteres que transcorren pels municipis d'Anoia.

Un estudi més aprofundit posa de manifest que hi ha tres problemes: l'aïllament de la comarca respecte a Barcelona, motivat per la pèrdua d'importància de la carretera N-II; l'aïllament de la comarca respecte a les comarques veïnes, especialment el Bages i l'Alt Penedès, i les deficients comunicacions entre els pobles de la comarca, i entre aquests i Igualada, cosa que contribueix a fer més difícil el contacte entre alguns municipis i la capital.

l'accés a Barcelona

Després de l'obertura del túnel dels Brucs l'any 1975, es confirmà l'orientació d'Anoia cap a Barcelona, i sembla que s'intensificà la utilització de la carretera en detriment del ferrocarril. La construcció d'aquest pas, a més de fer més còmode el desplaçament a Barcelona per carretera, va permetre reduir uns vint minuts la durada del viatge, i va coincidir en el temps amb el deteriorament de la qualitat del transport ferroviari, tal com exposem en l'epígraf dedicat a la línia de ferrocarril Igualada-Barcelona.

La carretera N-II, i a partir de Martorell l'autopista A-2, és, doncs, la via utilitzada pels anoiencs per accedir a Barcelona. Unes dades del *Pla de Carreteres de Catalunya* (1983), referides a l'any 1980, revelen la lentitud de la carretera N-II: la velocitat mitjana, que permet deduir l'amplada, el traçat i l'estat en què es troba una carretera, és de setanta quilòmetres per hora en el tram comprès entre Igualada i Martorell.

A més, dues actuacions efectuades en la xarxa viària catalana han jugat en contra d'aquest tram. D'una banda, la construcció de l'autopista A-2, de Barcelona a Lleida, que ha desplaçat lluny d'Anoia una part important del trànsit de la carretera N-II i ha descongestionat aquesta via i, de l'altra, la recent obertura del túnel del Cadí i les obres de millora de l'eix del Llobregat, que atrauen molts vehicles que abans passaven per Calaf en direcció a Andorra. Aquests dos factors han fet disminuir el trànsit per la carretera N-II i, en conseqüència, no s'han realitzat esforços per tenir-la al dia i permetre un accés a Barcelona progressivament més ràpid i còmode.

Actualment (octubre de 1986) el MOPU té en fase de contractació les obres per convertir en autovia el tram de la carretera N-II entre Igualada i Martorell. Del projecte, cal destacar-ne la variant d'Esparreguera, que evitarà el pas per dintre de la ciutat, i un nou túnel dels Brucs. Encara s'ha de decidir si també es construirà una variant al nord d'Igualada i es deixarà el traçat interior actual com a via ciutadana. Hom preveu que l'autovia estarà enllestida el 1991 i que permetrà reduir en un 20 % la durada del trajecte Igualada-Barcelona, que actualment és de gairebé una hora. El cost de les obres serà d'uns 6.000 milions de pessetes.

Tanmateix, la Generalitat de Catalunya preveia la realització de millores a la carretera N-II en el *Pla de Carreteres*. El pla considera que transformar en autovia el tram d'Igualada a Martorell de la carretera N-II no és una solució tan satisfactòria com construir una autopista que permeti l'accés ràpid des d'Igualada a

COLITA

l'autopista A-2, una autopista que aniria de Martorell a Jorba, que passaria per Piera i Capellades i milloraria la comunicació entre els municipis situats al llarg d'Anoia.

No obstant això, l'opinió generalitzada és que el *Pla de Carreteres de Catalunya* només serà viable a llarg termini, i que a curt termini cal considerar com a única alternativa el projecte del MOPU de transformar en autovia la carretera N-II.

les comunicacions entre els municipis de la comarca

Advertim que les comunicacions per carretera entre els municipis d'Anoia i amb les capitals de les comarques veïnes són deficients segons la velocitat mitjana que el pla assigna a cada via, d'acord amb els càlculs referits a 1980 esmentats anteriorment. Deixant de banda la carretera N-II, a les quatre vies més importants —la carretera C-241 (d'Igualada a Manresa), la B-213 (d'Igualada a Valls), la C-244 (d'Igualada a Vilafranca del Penedès) i la C-1412 (Ponts-Calaf-Jorba)—, hi corresponen velocitats mitjanes que oscillen entre els cinquanta i els cinquanta-cinc quilòmetres per hora. Tan sols el tram d'Igualada a Santa Coloma de Queralt de la carretera C-241 supera els seixanta quilòmetres per hora.

La necessitat de millorar aquestes carreteres es fa palesa tenint present que en depèn no solament l'obertura de la comarca a l'exterior —sobretot cap a les comarques veïnes del Bages i l'Alt Penedès—, sinó també la intensificació de les relacions entre els municipis d'Anoia i Igualada, requisit indispensable per a una major integració dels anoiencs.

Preocupen especialment les comunicacions amb Manresa i amb Vilafranca del Penedès, capitals de dues comarques veïnes amb les quals Anoia té o podria tenir força relació. Els anoiencs s'han hagut de desplaçar sovint a Manresa per resoldre determinats assumptes administratius, docents i sanitaris. La capital del Bages també ha estat tradicionalment un mercat on la gent d'Anoia hi ha trobat alguns articles relacionats amb el vestir —sobretot confeccions i complements— a més bon preu.

Tanmateix, el desplaçament a Manresa planteja el problema d'haver de cobrir una trentena de quilòmetres per la carretera C-241, en mal estat i plena de revolts. Actualment, molts igualadins arriben a Manresa per la carretera N-II, utilitzant un itinerari alternatiu que passa pels Brucs i can Massana. Aquest trajecte és sis quilòmetres més llarg, però és més còmode perquè només hi ha un tram de revolts.

El *Pla de Carreteres de Catalunya* preveu la realització de millores a la carretera C-241. Dels 30 quilòmetres del tram d'Igualada a Manresa sobre els quals s'actuaria, 10 es posarien en condicions, se'n farien 12 de carretera nova i se n'obririen 8 de via lenta per a avançaments. El resultat d'aquestes millores fóra que la velocitat mitjana se situaria al voltant dels vuitanta quilòmetres per hora. Però és clar que la inclusió d'aquest projecte en el pla no serà urgent ni immediata. I com que l'autovia ja està en marxa i, per tant, serà difícil que la Generalitat construeixi l'autopista planificada, es creu que aquesta institució hauria de centrar els esforços a millorar la C-241, d'acord amb el pla. I les autoritats anoienques haurien de fer pressió en aquest sentit.

Del tram d'Igualada a Vilafranca, al pla també se'n parla i s'hi preveu la reparació de 22 quilòmetres de la carretera actual.

També centren l'atenció dels estudiosos les comunicacions per carretera d'Igualada amb les zones nord i sud-est de la comarca. Pel que fa a la zona de Calaf i els pobles de la rodalia, s'hi pot accedir des d'Igualada a través de la carretera C-1412, que passa per Copons, i a través de la carretera BV-1031, que passa per les Maioles i travessa la serra de Rubió. Totes dues vies, estretes i amb molts revolts, han estat tradicionalment un punt de pas per a aquells vehicles procedents de Barcelona que es dirigien cap a Andorra. I avui encara ho és per a aquells que no se senten temptats pel túnel del Cadí. Fa poc que s'ha eixamplat un tram de la carretera de les Maioles.

La carretera B-224, que comunica Igualada amb la zona sud-est, configurada fonamentalment pels municipis de Vallbona, Piera i Masquefa, s'inicia a Capellades i segueix el curs del riu Anoia i de la línia ferroviària Igualada-Barcelona. Molts dels habitants d'aquests municipis treballen o estudien a Igualada i tant aquesta carretera com el ferrocarril compleixen un important servei. Actualment es construeix una variant a l'alçada de Masquefa que permetrà arribar a Martorell amb més comoditat.

el futur: la difícil materialització del pla de carreteres

¿Com quedarà en el futur el mapa de carreteres d'Anoia? La resposta està en funció de si serà possible o no fer realitat els projectes del *Pla de Carreteres de Catalunya*. Fins a l'any 2001, es preveia la construcció a Anoia de 175 quilòmetres de carretera, amb un pressupost de 14.000 milions de pessetes. Però d'ençà del pla ja han passat tres anys...

El projecte més ambiciós fóra el del tram d'autopista de Martorell a Igualada, de 38 quilòmetres, que s'enduria la meitat del pressupost esmentat. El pas per Calaf d'un tram de 19 quilòmetres de l'Eix Transversal, la transformació del tram de Lleida a Igualada de la carretera N-II en una carretera de calçada doble i diverses actuacions d'habilitació i construcció d'un traçat nou a la carretera C-244 (d'Igualada a Vilafranca del Penedès) i a la carretera C-241 (d'Igualada a Manresa) serien les altres millores previstes.

COLITA

COLITA

Solé i Vilanova, en analitzar les propostes del pla, considera que «tot i l'encert de la majoria de propostes que el pla conté per a l'Anoia, s'hi troba a faltar el projecte de millorament de la carretera que uneix Igualada amb Calaf per Copons. (...) Amb els renovaments esmentats, les comunicacions amb Barcelona i amb les capitals de comarques veïnes, i d'Igualada amb els pobles veïns poden arribar a ser força satisfactòries. Queden, però, per resoldre algunes comunicacions entre municipis».[1]

Dalmau i Ribalta es mostra molt escèptic a l'hora de valorar la viabilitat del pla a termini mitjà, tot i que reconeix que tant el projecte de fer passar un tram de l'Eix Transversal per Calaf com el de l'autopista de Martorell a Igualada són prou suggeridors. Manifesta que «són certes també tres coses: primera, que el pla de carreteres encara no ha estat aprovat definitivament; segona, que en el passat hi ha hagut altres plans de carreteres no executats, i tercera, que avui per avui aquest projecte de pla és un treball importantíssim de planificació futura, però requerirà molts i molts anys per ser dut a terme i, per altra banda, no té assegurades les fonts de finançament». Dalmau esmenta com a causes d'un «col·lapse important en les inversions en la xarxa viària de Catalunya» l'esforç inversor fet per la Generalitat en l'Eix del Llobregat i la precària situació financera de la institució. Fent referència a les oportunitats perdudes, manifesta que cal «aconseguir una progressiva millora dels nostres enllaços viaris amb les comarques veïnes i, principalment, amb Manresa, ciutat cridada a esdevenir el gran centre de comunicacions de la Catalunya central».[2]

l'ocupació de les carreteres

Solé i Vilanova compara dades d'elaboració pròpia relatives a les carreteres anoienques amb les que apareixen en el pla referides a Catalunya, Espanya, França, Gran Bretanya i Itàlia. La relació km de carretera/km² de superfície revela que la xarxa anoienca és més densa que la catalana i l'espanyola, similar a la francesa i a la italiana, però molt menys que la britànica. L'índex de motorització (vehicles/1.000 habitants) més elevat correspon a Anoia i, en segon terme, a França i és clarament superior al britànic, a l'italià, al català i, sobretot, a l'espanyol. L'índex d'ocupació (vehicles/km de carretera) més elevat correspon a Catalunya i, en segon lloc, a Itàlia. L'índex anoienc està molt per sota dels dos, però és clarament superior a l'espanyol, al francès i al britànic.

Anoia, doncs, té menys quilòmetres de carretera en relació amb la seva superfície que els estats europeus estudiats; en canvi, és el territori on hi ha més vehicles en relació amb els habitants i té un índex d'ocupació de les seves carreteres superior a França i a Gran Bretanya. D'aquestes dades es desprèn que, si s'ha de mantenir el mateix parc de vehicles, no solament s'ha de millorar el traçat de les vies existents perquè la circulació pugui ser més ràpida, sinó que s'han de construir nous quilòmetres de carretera per tal d'aproximar les xifres anoienques a les de les carreteres europees.[3]

el transport de mercaderies

Actualment, el transport de mercaderies de la comarca a l'exterior, i viceversa, únicament s'efectua per carretera, ja que el ferrocarril d'Igualada a Barcelona ja fa alguns anys que va deixar aquesta activitat, i ara és exclusivament un tren de viatgers. Tanmateix, per la línia de la RENFE que passa per Calaf circulen trens de mercaderies que permeten d'enviar o rebre paquets des de qualsevol punt cobert per la xarxa ferroviària estatal.

Per satisfer la demanda de transport de mercaderies a Anoia avui hi ha diverses opcions: empreses amb seu a Igualada que tenen prou dimensió com per realitzar encàrrecs a qualsevol punt de l'Estat espanyol amb mitjans propis; empreses d'àmbit estatal que disposen d'una agència o delegació a Igualada; empreses amb seu a Igualada que a causa de la seva dimensió s'han hagut de vincular contractualment amb empreses d'àmbit estatal; empreses individuals que realitzen transports a l'interior d'Igualada o de la comarca amb furgonetes o camions de poc tonatge; vehicles particulars utilitzats per les indústries per transportar gènere d'un centre de treball en un altre o pels comerciants majoristes per distribuir els seus productes, i empreses de transport de paquets petits i de missatgeria.

Si bé els transports i les comunicacions el 1975 només ocupaven el 3,4 % de la població activa d'Anoia (el 4 % en el cas de Catalunya), les furgonetes i els camions suposen, d'acord amb unes dades recollides per Solé i Vilanova el 1983 per a l'estudi esmentat anteriorment, el 7 % del parc de vehicles de la comarca. De les mateixes dades es desprèn que el 65 % d'aquests vehicles de transport es concentren a Igualada (38 %), Vilanova del Camí (21 %) i Calaf (6 %), les zones industrials i comercials més importants d'Anoia. Tot plegat confirma la impressió que bona part dels titulars de furgonetes i camions són indústries i comerços que els destinen a transportar mercaderies pròpies.[4]

el transport de viatgers

En relació amb el transport públic per carretera, cal parlar en primer lloc dels autobusos interurbans que realitzen el servei entre Igualada i Vilanova del Camí, Santa Margarida de Montbui i Òdena, municipis de la rodalia on resideix una part molt important de la població laboral d'Igualada. Juntament amb aquest servei, un d'urbà cobreix les necessitats internes d'Igualada. Aquests dos serveis actuen sobre una àrea d'A-

COLITA

noia que concentra el 65 % de la població de la comarca.

El transport públic per carretera entre Igualada i els pobles de la comarca se centra gairebé exclusivament en l'oferta proporcionada per la companyia La Hispano Igualadina, S.A., que cobreix el desplaçament a Calaf (5 serveis diaris), a Capellades (15 serveis diaris) i a Piera (6 serveis diaris). Aquesta darrera ruta forma part del trajecte Igualada-Barcelona. A més, alguns pobles de la comarca, com la Llacuna i Carme, disposen de petites companyies pròpies que efectuen desplaçaments a Igualada. Tanmateix, el transport privat és el mitjà més utilitzat pels anoiencs per desplaçar-se, si tenim present que, d'acord amb unes dades recollides el 1983 per Solé i Vilanova, a Anoia hi ha 404 vehicles/1.000 habitants, és a dir, gairebé un vehicle per cada dos anoiencs. I justament és en aquells municipis on no arriba el transport públic on se superen els 450 vehicles/1.000 habitants.[4]

El transport per carretera a Barcelona, actualment el cobreixen dues companyies concessionàries de la línia: La Hispano Igualadina, S.A. i Anónima Alsina-Graells de Auto-Transportes. La Hispano realitza 25 viatges diaris a Barcelona: 11 serveis directes (per l'autopista A-2), 6 passant per Piera i 8 amb parada a Martorell. La Hispano també efectua 1 servei diari a Manresa, 2 a Vilafranca del Penedès, 3 a Santa Coloma de Queralt, 2 a Tarragona, 3 a Reus, 2 a Gandesa, 2 a Guissona, etc. Convé destacar la insuficiència del servei amb Manresa i Vilafranca. Segurament, els anoiencs han optat decididament pel transport privat per desplaçar-se. L'Alsina-Graells, a més de cobrir el trajecte Igualada-Barcelona, posa en contacte Anoia amb les comarques lleidatanes, amb 4 serveis diaris a Lleida, 2 a Andorra i 1 a la Pobla de Segur.

Pel que fa al ferrocarril, per la comarca transcorren la línia de la RENFE, que passa per Calaf, i la dels Ferrocarrils de la Generalitat, que cobreix el trajecte Igualada-Barcelona.

La línia de Calaf comunica Barcelona i Lleida, i té l'atractiu de permetre el desplaçament per tren a dues poblacions amb molta relació amb Calaf: Manresa i Cervera.

L'evolució de la línia Igualada-Barcelona s'ha d'analitzar en relació amb el servei proporcionat per les empreses que realitzen el mateix trajecte per carretera. Fins als primers anys de la dècada dels setanta, sense el túnel dels Brucs ni l'autopista A-2, el desplaçament a Barcelona per carretera, a més de ser car, era llarg i pesat. En canvi, el tren tenia l'avantatge de ser barat. Tanmateix, l'obertura del túnel dels Brucs i el pas dels autocars per l'autopista A-2 va reduir la durada i la incomoditat del viatge per carretera. Aquesta circumstància coincidí amb la degradació de la qualitat del servei de la línia ferroviària, motivada per la deixadesa a què la tenia sotmesa la companyia FEVE. L'any 1977 s'elaborà un projecte de tancament de la línia molt contestat pels habitants dels municipis per on transcorre. Abans que els Ferrocarrils de la Generalitat es fessin càrrec de la línia, el trajecte durava més d'una hora i mitja, a causa de l'estretor de la via, la gran quantitat de revolts i passos a nivell, la manca d'electrificació i la inexistència de serveis directes entre Igualada i Barcelona. Recentment, la Generalitat ha realitzat inversions importants per millorar el traçat, suprimir alguns passos a nivell i actualitzar l'equip mòbil. El setembre de 1986 van entrar en funcionament unes unitats mòbils transformades amb les quals el desplaçament a Barcelona es podrà reduir a una hora i escaig. La darrera fase d'aquest projecte serà l'electrificació de la línia, que potser esdevindrà realitat durant la dècada dels noranta.

Malgrat les reformes efectuades i les que es preveuen, desplaçar-se a Barcelona amb el ferrocarril, tot i que continua sent gairebé un 20 % més barat que fer-ho amb el transport públic per carretera, suposa mitja hora més de viatge, a causa del nombre de parades que fa el ferrocarril al llarg de la línia. És necessari, en definitiva, que alguns trens siguin directes o semidirectes (Igualada-Capellades-Piera-Martorell-Barcelona).

En relació amb la funció sòcio-econòmica que fa la línia Igualada-Barcelona de comunicar els pobles situats al curs de l'Anoia amb Igualada, sovint s'ha plantejat la conveniència de substituir una línia ferroviària deficitària per un bon servei d'autobusos, la qual cosa equival a dir que el ferrocarril no és imprescindible per tenir aquella zona de la comarca ben comunicada.

De tota manera, la millora de la línia Igualada-Barcelona no exclou la reivindicació per a Anoia d'un ferrocarril de via ampla que permeti un accés més ràpid i còmode a Barcelona, que pugui competir amb el transport per carretera, i que gràcies a la possibilitat d'enllaçar amb la xarxa ferroviària estatal pugui rellançar el transport de mercaderies per ferrocarril. En aquest sentit, s'ha parlat de construir una línia de via ampla entre Martorell i Sant Guim, que segons alguns experts és el trajecte més curt entre Barcelona i Saragossa.

Aquesta línia formaria part d'un projecte ferroviari per a trens de gran velocitat entre Barcelona i Madrid. Sembla que de moment, però, només es tracta d'un projecte.

Caldrà de tota manera que des d'Anoia s'impulsin iniciatives com aquesta per evitar que la història de les comunicacions a Anoia continuï sent, en bona part, l'anàlisi d'una munió de projectes que mai no van arribar a cristal·litzar. Els excessivament optimistes quant a projectes ferroviaris a Anoia haurien de rellegir de tant en tant l'excel·lent estudi de Miquel Térmens sobre el conjunt de projectes frustrats de comu-

COMARCA D'ANOIA

nicar per tren Igualada i Barcelona durant la segona meitat del segle XIX. És segur que reduirien les seves expectatives.[5]

Antoni Olivé i Tomás

Estudiant de Ciències Econòmiques i Empresarials

NOTES

1. SOLÉ I VILANOVA, JOAQUIM, *Visió econòmica de l'Anoia. Dinàmica industrial pròpia i estabilitat agrària*, Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1984, pàg. 236.
2. DALMAU I RIBALTA, ANTONI, *Pregó de la Fira d'Igualada 1984*, Ajuntament d'Igualada, Igualada, 1984.
3. SOLÉ I VILANOVA, JOAQUIM, *Visió...*, pàg. 232, quadre 5.10.
4. SOLÉ I VILANOVA, JOAQUIM, *Visió...*, pàg. 237, quadre 5.12.
5. TERMENS I GRAELLS, MIQUEL, «El ferrocarril a Igualada: la lluita pel progrés (1852-1893)». *Miscellanea Aqualatensia*/3, CECI, Igualada, 1983.

Maria Antònia Bisbal i Maria Teresa Miret

Els personatges de la comarca

Sovint hem sentit a dir que la gent d'Anoia només pensa a treballar i que la domina més el seny que no pas la rauxa. Hi ha personatges nostrats que ho desmenteixen, però de tota manera, com en gairebé tots els tòpics, cal reconèixer-hi una certa part de veritat.

Els trets dels homes de la comarca són la constància, la tenacitat, el treball i la dedicació. Per això hem de parlar més d'investigadors, d'historiadors o de filòlegs que no pas d'artistes o d'aventurers, tot i que també n'hi ha.

En aquest recull de petites biografies, forçosament breu i per tant amb anècdotes i personatges que s'hauran de quedar al tinter, volem donar una visió de la influència d'anoiencs en diversos camps de la vida cultural, social, econòmica i política del nostre país i també d'altres terres més llunyanes.

S'han fet uns apartats temàtics i, seguint un ordre cronològic, s'hi han inclòs personalitats destacades, excepte les nascudes després del primer quart d'aquest segle.

Anoia és una comarca industrial i aquest article comença recordant alguns empresaris dels sectors més característics. Per l'estructura familiar que hi ha predominat, més aviat caldria parlar de nissagues que no pas de personatges, però n'hem remarcat un de cada família per tal de respectar la unitat del treball.

industrials

En la indústria paperera cal remarcar els Romaní i totes les seves branques, des que Joan Romaní, resident a Capellades, adquirí un molí l'any 1621. Els seus descendents continuaren i ampliaren el negoci i al segle XVIII començaren a aplicar en el seu paper la característica filigrana d'un dibuix de la planta del romaní. Els reis Felip V i Ferran VI els afavoriren amb exempcions i llibertat de compra i venda i els seus papers aconseguiren gran anomenada tant al país com a Amèrica del Sud. Un membre destacat de la família fou Ramon Romaní i Puigdengolas (Capellades, 1846-1898) que introduí la màquina italiana *Picardo* a la comarca quan la fabricació de paper encara era exclusivament manual. També féu altres millores a l'empresa i fabricà una nova mena de cartó molt utilitzat en la indústria tèxtil i que fins aleshores calia comprar a l'estranger. Sense abandonar la direcció de la fàbrica, ocupà el càrrec de president del Foment del Treball Nacional i de la Lliga Nacional de Productors i fou membre de l'Ateneu Barcelonès, de la junta directiva del Museu de les Arts Industrials i del Consell de Duanes i Aranzels. És autor d'una inacabada *Monografia de Capellades*.

Els Guarro començaren a dedicar-se a la papereria a principi del segle XVIII a la Torre de Claramunt i assoliren un gran prestigi en temps de Francesc Guarro i Milà (1701-1774) i, especialment, del seu fill Francesc Guarro i Fontanelles que, amb l'ajuda del seu germà Pere, que anà a viure a Madrid, introduí el seu paper a la cort reial i influí en la liberalització de les exportacions a Amèrica del Sud. La seva empresa fou la primera i la que més es va beneficiar de la política proteccionista del rei Carles III, que també li permeté posar l'escut i el nom de fàbrica reial als portals dels seus molins. L'any 1776 la Reial Junta de Comerç de Barcelona el nomenà inspector oficial de la fabricació de paper de tot el Principat. Ell mateix i els Romaní impulsaren l'associacionisme dels paperers de la comarca i aconseguiren el monopoli dels subministraments oficials i també dels que es destinaven a la Reial Fàbrica de Nueva España.

COLITA

En l'apartat del tèxtil destaquen els Muntadas, que ja consten com a paraires l'any 1812. Josep Antoni Muntadas i Campeny (Igualada, 1816—Barcelona, 1880) fundà junt amb els seus germans una petita empresa que més endavant es va convertir en La España Industrial, amb una fàbrica a Sants, on es produïen teixits, filats i estampats de cotó. En fou director quan va succeir al seu germà Pau. Participà en la vida política defensant el proteccionisme i fou elegit dues vegades diputat provincial. Contribuí a l'organització de l'Exposició General Catalana de 1871 i formà part dels consells del Banc de Barcelona, de la Companyia de Ferrocarrils del Nord d'Espanya i d'altres entitats econòmiques.

Nicolau Tous i Soler (Igualada, 1795—Barcelona, 1870) creà una fàbrica de filats i teixits que fou la segona de Barcelona que va començar a emprar maquinària de vapor (1833). Posteriorment, fou un dels fundadors de La Barcelonesa, dedicada a la foneria i a la construcció d'aparells tèxtils que més tard es convertí en La Maquinista Terrestre y Marítima. Intervingué en la creació de l'Institut Industrial de Catalunya i en fou director. També ocupà càrrecs rellevants en altres associacions: Junta de Fàbriques de Catalunya, Económica de Amigos del País, Asociación Protectora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera, Junta Consultiva de Barcelona, etc. L'any 1862 fou elegit diputat provincial.

La família Godó sobresortí durant molts anys, tant econòmicament com políticament. En destaquem, aquí, l'aspecte industrial en la figura de Joan Godó i Llucià (Igualada, 1851—1935) que dirigí l'empresa familiar, fundada l'any 1815 i considerada una de les principals factories tèxtils cotoneres de Catalunya. S'anomenava La Igualadina, tenia més de cinc-cents treballadors i s'hi féu la primera instal·lació d'enllumenat elèctric amb producció pròpia de la ciutat. Joan Godó fou, a més, alcalde i diputat provincial i rebé diverses condecoracions.

La indústria de pells adobades, que ens consta que ja estava establerta a Igualada l'any 1340, ha estat la més representativa de l'economia local; només cal recordar que el 1926 hi havia dues-centes cinquanta adoberies a la ciutat. Destaquem l'industrial Joan Esteve i Llucià (Igualada, 1859—1941) que l'any 1900 fou un dels fundadors de la societat mercantil Biosca, Esteve i companyia, formada per industrials igualadins i dedicada a la importació de cuiros americans amb destinació a les adoberies igualadines. També fou membre de la Dena, organisme dirigent del gremi de blanquers.

Ramon Puiggròs i Sala (Igualada, 1899—1978) era també descendent de blanquers i durant molts anys en fou president del gremi. Formà part dels fundadors de l'Escola Superior d'Adoberia (1949) i col·laborà a la premsa local. L'any 1965 publicà la biografia *En Ramon Queralt i Gili (1899-1963).*

advocats i polítics

L'advocat Pere Dalmases i Vallès (Igualada, 1815—Barcelona, 1871) fou elegit diputat pel districte d'Igualada (1844) i més tard exercí la presidència de la Diputació de Barcelona (1863-1868). Fou un dels fundadors de la Sociedad Económica de Amigos del País i de l'Ateneu Català. Col·laborà a la premsa especialment a *La Región Española* de Madrid, i publicà *Catálogo de algunos libros útiles al legista que quiera ejercer regularmente su profesión.*

El jurisconsult Laureà Figuerola i Ballester (Calaf, 1816—Madrid, 1904) participà en la Junta Revolucionària de Barcelona el 1842. Fundà l'Escola Normal d'aquesta ciutat (1846) i ocupà les càtedres de Dret Administratiu (en fou el primer doctor sortit d'una universitat espanyola) i Economia Política a la Universitat de Barcelona i les de Dret Polític i Legislació Mercantil a la de Madrid. Fou membre de l'Asociación para la Reforma de Aranceles i presidí l'Academia de Ciencias Morales y Políticas de Madrid. Ocupà el càrrec de president del Senat (1872) i el de ministre d'Hisenda (1868-1870). De la seva actuació modernitzadora destaca la creació de la unitat monetària, la pesseta, la reforma aranzelària i la defensa de les idees del lliurecanvisme. Publicà, entre altres obres, *Estadística de Barcelona en 1849* (1849, 1868), *La reforma arancelaria de 1869* (1879), *Manual completo de enseñanza de instrucción humana* (1841), *El socialismo en Suiza y Francia* i *Guía legislativa e inspectiva de enseñanza primaria.*

Contemporani dels anteriors fou Celestí Mas i Abad (Igualada, 1819—1883) que també es llicencià en lleis a la Universitat de Barcelona. Fou governador civil de Granada, intendent de Filipines, diputat a Corts i alcalde d'Igualada. Publicà *El consultor de los alcaldes y ayuntamientos* (1853), *El poder municipal* (1856) i *Legislación de la época revolucionaria de España* (1871).

Un altre conegut jurisconsult i polític fou Francesc Romaní i Puigdengolas (Capellades, 1831—Barcelona, 1914), republicà catòlic, defensà la nació catalana dins d'una organització confederada. Va ser diputat provincial i a Corts i conseller de la reina Maria Cristina. Presidí l'Associació Catòlica, els Jocs Florals de Barcelona (1898) i la Comissió Codificadora del Dret Civil Català (1899). Fundà la *Revista Regional* (1884-1893) i, entre altres, escriví *El federalismo en España* (1869) i *Antigüedad del regionalismo español* (1890).

En Joan Serra i Constansó (Igualada, 1864—Barcelona, 1924) fou el cap dels republicans de la seva ciutat, president de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, alcalde i diputat provincial (1907). Participà activament en la premsa: fundà i dirigí *El Igualadino* (1893-1895, 1904-1909), fou director de *L'Igualadí*

COLITA

COLITA

(1911-1914) i, amb el pseudònim *Jep de Jespús*, col·laborà a *Lo Frare Mostén*, *Quatre Gats*, *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*. Publicà *Del viure alegre*, *Mig segle de vida igualadina* (1924), *Quan jo tenia vint anys* i dos volums de versos, *Tonterias* i *La Barricada*.

El dirigent sindicalista Joan Ferrer i Farriol (Igualada, 1896—1978) participà en l'organització de moviments obrers, en les polèmiques entre el sindicat únic i els lliures i en les lluites socials de Barcelona (1917-1923). Formà part del Comitè Revolucionari d'Igualada i s'encarregà d'algunes col·lectivitzacions. Fou redactor de *Catalunya* i *El Frente* i corresponsal al front de *Solidaridad Obrera*. Després de la guerra civil visqué exiliat a Toulouse i a París i fou dirigent de la CNT (1947-1954). Col·laborà a les revistes *Le combat syndicaliste*, *Umbral* i *Terra Lliure*; dirigí *Solidaridad Obrera*, *Solidaridad* i *Boletín CNT* i és autor, entre altres llibres, de *Vida sindicalista* (1957) i *Costa amunt* (1975). Baltasar Porcel publicà *La revuelta permanente* (1978) amb un recull de converses que tingueren tots dos.

historiadors

Un important representant de la historiografia catalana és Jaume Caresmar i Alemany (Igualada, 1717—Barcelona, 1791) que professà en l'orde de sant Norbart i fou nomenat, dues vegades (1754, 1766), abat del monestir de Santa Maria de les Avellanes on visqué vint-i-cinc anys treballant en l'ordenació de l'arxiu. Consultà també altres fonts documentals d'arreu de Catalunya: Poblet, Montserrat, Sant Cugat del Vallès, etc. L'any 1772 es traslladà a Barcelona on ordenà l'arxiu de la catedral i posteriorment l'episcopal. Residí un temps a París estudiant alguns aspectes de la història de França relacionats amb Catalunya. Tingué forts enfrontaments amb l'estament eclesiàstic a causa d'un informe que qüestionava uns fets miraculosos atribuïts a santa Eulàlia. En vida només publicà *Sanctus Severus episcopus et martyr* (1764) i després s'editaren *Disertación histórica sobre la antigua población de Cataluña en la Edad Media*, coneguda per *Carta al Barón de La Linde* (1821, 1979), i *Sobre el primado de la iglesia de Tarragona*. També escriví alguns textos sobre cases religioses catalanes a *España sagrada* del P. Flórez, però bona part de la seva obra és inèdita.

Un altre conegut historiador del segle XVIII és Roc d'Olzinelles i de Miquel (Igualada, 1784—Osseja, 1835). Ingressà a l'orde benedictina i residí molts anys al monestir de Santa Maria de Ripoll on feia d'arxiver i tenia la dignitat de paborde d'Aja. A causa de la revolta de 1835 hagué d'emigrar i es refugià a la Cerdanya francesa. Fou un estudiós de la teologia, el dret canònic i les ciències naturals, però la seva anomenada ve de la tasca d'ordenació de l'arxiu de Ripoll, dels seus escrits històrics (conservats en part a l'Arxiu Episcopal de Vic i al de la Corona d'Aragó) i del seu carteig sobre temes d'història amb La Caxal, Pròsper de Bofarull i altres erudits. Aquests textos són inèdits.

En l'àmbit d'estudiosos de temes comarcals no podem oblidar Gabriel Castellà i Raich (Igualada, 1876—1959) que dirigí els arxius històric i fotogràfic municipals i investigà sobre la història i el folklore locals. Fou membre de l'Acadèmia Mariana de Lleida i de la de Bones Lletres de Barcelona. Publicà una gran quantitat d'articles a la premsa igualadina i també col·laborà a *Revista Musical Catalana*, *Butlletí de Dialectologia Catalana* i *Estudis Universitaris Catalans*. Algunes de les seves obres són: *Efemèrides igualadines* (1906), *Sor Rita Mercader... bosquejo biográfico* (1932), *Índice onomástico de la «Història d'Igualada» de Mn. Joan Segura* (1952), *Llibre de la Mostassaferia d'Igualada* (transcripció) (1954) i les ressenyes històriques d'esglésies i capelles d'Igualada. També col·laborà en l'*Atles Lingüístic* de Griera i en el *Diccionari Català-Valencià-Balear* de Moll.

L'historiador Joan Mercader i Riba (Igualada, 1917) estudià magisteri i després filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona on també fou professor. Residí posteriorment a Madrid, on va fer d'investigador a l'Instituto Jerónimo Zurita del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. L'any 1945 creà Annabis, entitat precursora del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada que també fundà. Fou un dels iniciadors i organitzadors de les primeres assemblees intercomarcals d'estudiosos que s'iniciaren a Martorell l'any 1950. Especialitzat en la història catalana i hispànica dels segles XVIII i XIX, cal destacar-ne els següents treballs: *Un igualadí del segle XVIII: Jaume Caresmar* (1947), *La ideologia dels catalans de 1808* (1952), *La ciutat d'Igualada* (1953), *El segle XVIII. Els capitans generals* (1957), *El siglo XIX* (1957), *Felip V i Catalunya* (1968), *José Bonaparte, rey de España* (1971) i *Catalunya i l'imperi napoleònic* (1978). També col·laborà a *Historia social y económica de España y América*, dirigida per Vicens i Vives, i a les revistes *Arbor*, *Hispania*, *Índice Histórico Español* i *Serra d'Or*.

lingüistes i literats

En Josep Melcior Prat i Solà (els Prats de Rei, 1781—Sant Sebastià, 1855) fou redactor del *Diario de las Sesiones de las Cortes de Cádiz* durant la guerra del Francès. L'any 1823 es traslladà a Gran Bretanya on traduí, per encàrrec de la Societat Bíblica Britànica i Estrangera, part de l'*Antic Testament* i tot el *Nou Testament*, dels quals es feren quatre edicions (Londres, 1832 i 1835, Barcelona, 1836 i Madrid, 1888). Ocupà el càrrec de governador civil de Barcelona (1835) i fou president de la Societat d'Amics del País i de l'Acadèmia de Bones Lletres.

El filòleg Emili Vallès i Vidal (Igualada, 1878—Bar-

COLITA

COLITA

celona, 1950) era llicenciat en ciències físico-químiques i exactes, però es dedicà a l'ensenyament i a la divulgació de les teories gramaticals i lingüístiques de l'Institut d'Estudis Catalans, entitat en la qual fou secretari de la Secció de Ciències i de la Filològica (1916). Fou professor de gramàtica catalana a l'Escola Normal, director de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic i de l'Escola Nocturna de l'Ajuntament de Barcelona i secretari d'Instrucció Pública i de les Biblioteques Populars de la Mancomunitat. Formà part de la redacció de *La Renaixença* i la *Revista Montserrat*, fou crític musical del *Diario del Comercio* i *El Matí* i col·laborador de *La Revista*. Publicà, entre altres obres, *Lliçons de gramàtica catalana* (1915, 1931), *Vocabulari castellà-català* (1935) i el diccionari *Pal·las* (1934, 1952, 1962). Juntament amb Artur Martorell i amb el pseudònim de Jeroni Marvà, publicà *Curs pràctic de gramàtica catalana (grau elemental)* (1933, 1937), *Exercicis de gramàtica catalana* (1936, 1937, 1956, 1979) i *Curs superior de gramàtica catalana* (1934, 1968, 1978).

En Joan Llacuna i Carbonell (Igualada, 1905—Burzet, França, 1974) era un poeta autodidacta i col·laborà a *La Revista* i a *Ariel*. La seva obra és breu: *Ònix i níquel* (1934), amb elements superrealistes, i *L'aurora de l'Aragall* (1946, 1961), plena d'impressions i evocacions de la seva ciutat nadiua, amb pròleg de Salvador Espriu. La primera edició fou il·lustrada amb aiguaforts de Grau-Sala. La seva poesia és inspirada per la infantesa, Déu i l'amor. L'any 1977 aparegué un recull de les seves poesies editades per l'Abadia de Montserrat, però encara resta inèdit *Pregàries* del qual només ha estat publicat algun fragment.

Ramon Sugranyes i de Franch (Capellades, 1911) es llicencià en dret i en filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona; amplià estudis a Milà durant la guerra civil i es mantingué a l'exili. Des del 1944 resideix a Friburg (Suïssa) on és professor de llengua i literatura hispàniques a la Universitat Catòlica. Fou president de Pax Romana i de la Conferència de les Organitzacions Internacionals Catòliques (OIC) i auditor laic del Concili Vaticà II, nomenat per Pau VI.

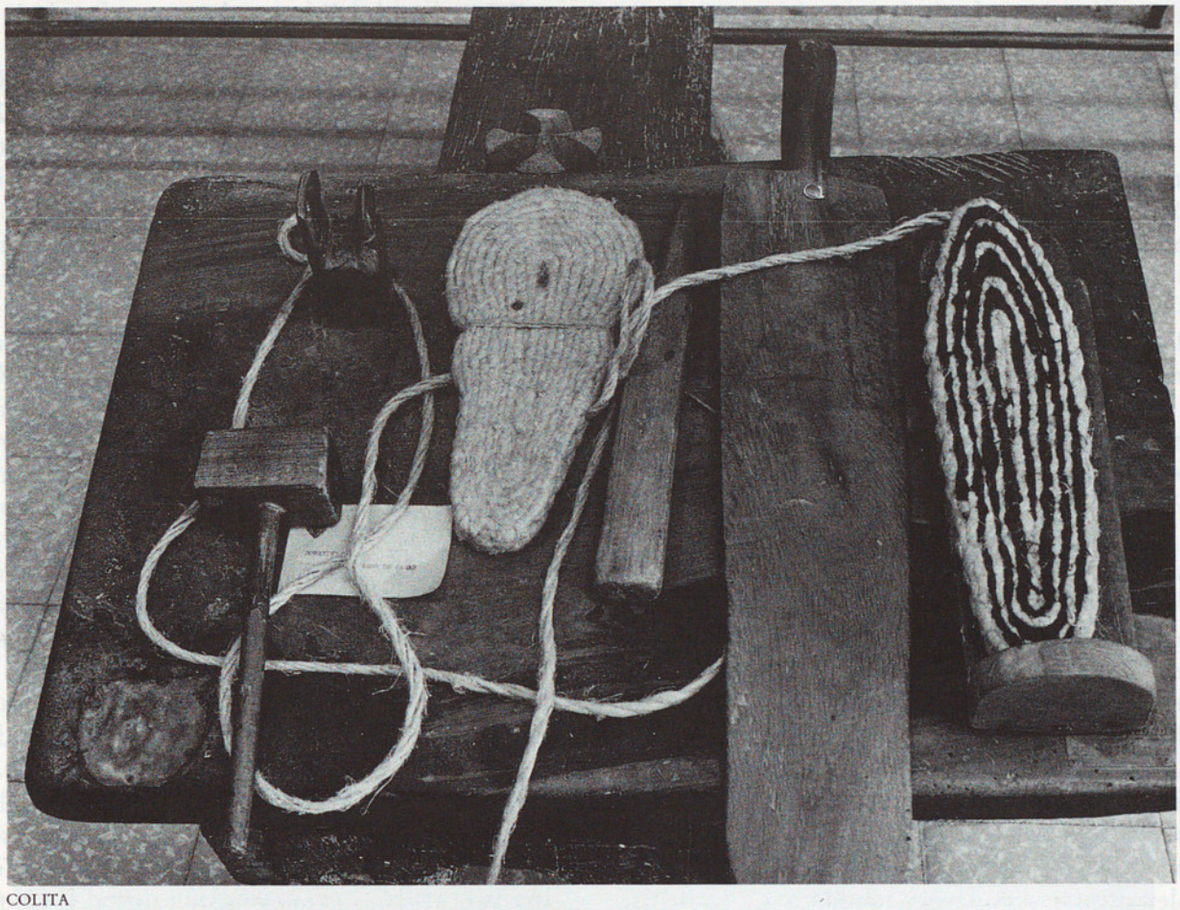
El sacerdot escolapi Ramon Maria Castelltort i Miralda (Igualada, 1915—Barcelona, 1965) traduí diverses obres del francès i de l'italià i col·laborà en revistes literàries. L'any 1962 fou nomenat membre d'honor de l'Acadèmia Internacional de Ciències, Lletres i Arts Artis Templum de Roma. Conreà la poesia de contingut religiós amb un llenguatge de simbolisme místic i a voltes pedagògic en *Breviario espiritual* (1944), *Poema del ciego que vió a Cristo* (1944), del qual es feren vint-i-cinc edicions, i *Señor yo no soy digno* (1953). Escriví peces de teatre, *José de Calasanz* (1949) i *Farsa transfigurada* (1962), assaigs de crítica literària, *La poesía lírica española del siglo XX* (1957), i estudis sobre Lope, Quevedo, Tagore i especialment sobre el P. Arolas. L'any 1974 es publicà *Antología: poesía i prosa (1932-1965)*.

El doctor Josep Romeu i Figueras (Òdena, 1917) és escriptor i investigador. Fou un dels fundadors del grup cultural Annabis —que també dirigí—, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (1946), del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i de la revista *Ariel*, de la qual fou director. Fou investigador del Consejo Superior de Investigaciones Científicas i professor a la Universitat Autònoma. La seva obra crítica versa especialment sobre literatura catalana modernista i contemporània i estudià també la poesia tradicional i de cançoner, el teatre medieval i el popular. Ha publicat entre altres obres: *El mito de «El comte Arnau» en la canción popular, la tradición legendaria y la literatura* (1948), *Cançons nadalenques del segle XV* (1949), *Teatre hagiogràfic* (1957), *Teatre profà* (1962), *El Cancionero Musical de Palacio* (1965), *Obra poètica* (1951) i *Sobre Maragall, Foix i altres poetes* (1984). Fa poc s'han editat els *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras* (1986).

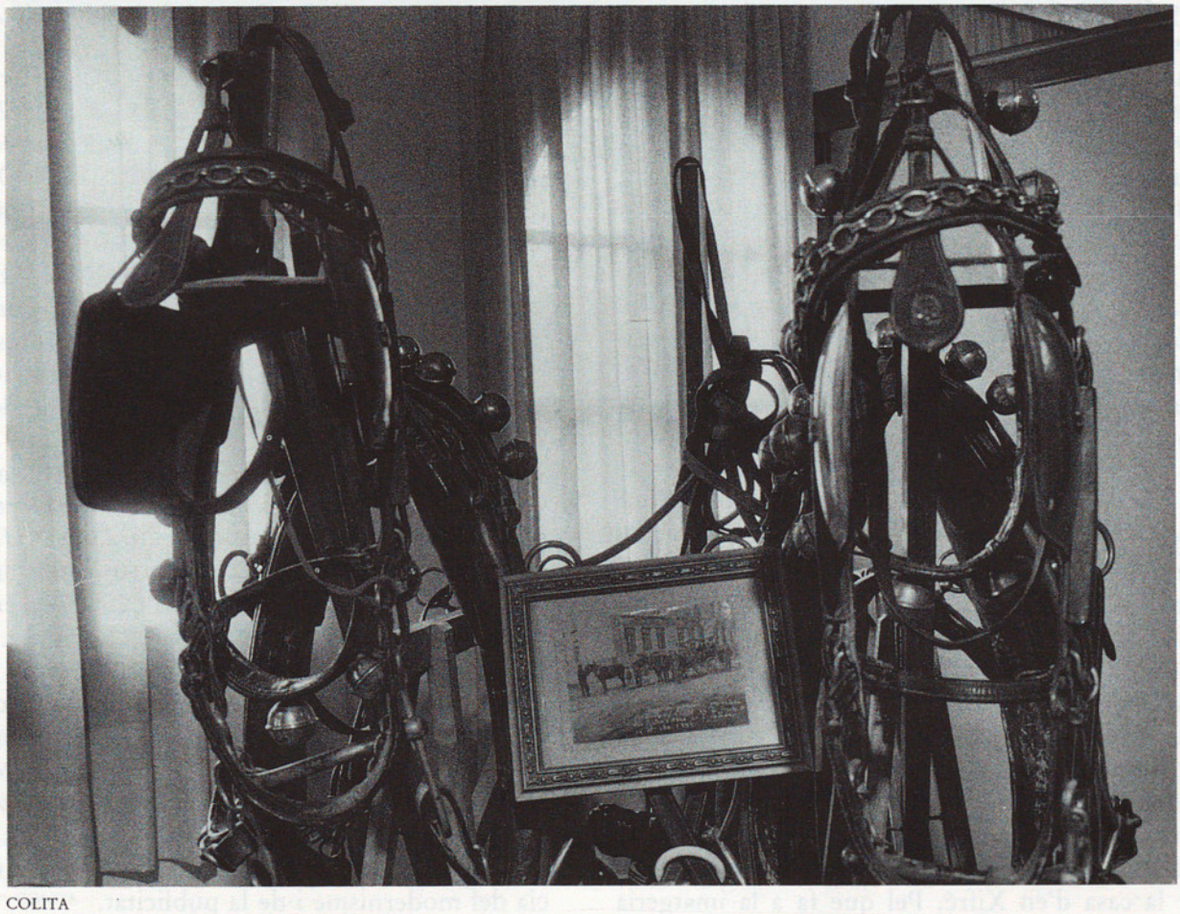
El semitista Josep M. Solà i Solé (Igualada, 1924) estudià a la Universitat de Barcelona i amplià estudis a París. Després fou lector d'espanyol a Tübingen i seguidament es traslladà a Washington, on ara és professor de la Universitat Catòlica. Fou un dels fundadors del grup Annabis i promotor de *Miscelanea Aqualatensia*. És especialista en epigrafia semítica i residí un temps a Tunísia per estudiar la possible relació entre el fenici i el púnic i les llengües ibèriques. Algunes obres seves són: *L'infinitif semitique* (1961), *Corpus de poesia mozárabe* (1973), *La danza general de la muerte* (1981), *Sobre árabes, judíos y marranos y su impacto en la lengua y literatura españolas* (1983) i *Jo i els anys...* (1984). L'any 1984 fou coordinador del IV Col·loqui de la North American Catalan Society i aparegué *Josep Maria Solà-Solé: Homage, Homenaje, Homenatge (Miscelánea de estudios de amigos y discípulos)*.

metges

Una de les figures més destacades és la d'Antoni Pujadas i Mayans (Igualada 1812—Barcelona, 1881) que, després de la revolució de 1835, es va traslladar a París i a Londres on estudià les malalties mentals. En tornar a Catalunya obtingué diversos càrrecs polítics, però els abandonà per dedicar-se plenament a la psiquiatria. L'interès per la hidroteràpia el féu dirigir un establiment de banys medicinals a Barcelona, on publicà el setmanari *El Bañista* (1848). També tenia una casa de salut al centre de la ciutat, però per ordre de l'autoritat civil, l'hagué de traslladar en un antic convent de Sant Boi que modificà i l'any 1854 fou inaugurat com a manicomi. Renovà l'assistència psiquiàtrica introduint la terapèutica del treball i la música, un règim de convivència familiar per a certs malalts i

COLITA

COLITA

la seva participació en festivals que celebraven al centre. Fundà la revista *La Razón de la Sin razón* (1862, 1879) i publicà, entre altres obres: *La hidroterapia o curación de todas las enfermedades sin medicina con solo el aquatría* (1852), *Lecciones frenopáticas* (1858) i *Suscinta historia de la ciencia mental y grupos sintomatológicos de las enfermedades del espíritu* (1872).

També es pot incloure en l'apartat de ciències mèdiques l'investigador Josep Vidal i Munné (Piera, 1896—Barcelona, 1958). S'especialitzà en bacteriologia al Laboratori Municipal de Barcelona on descobrí nous vaccins per a les malalties contagioses del bestiar. A Madrid, dirigí l'Instituto de Biología Animal i fou catedràtic de la facultat de Veterinària. De retorn a Barcelona fou nomenat primer president del Col·legi de Veterinaris de Catalunya. Investigà sobre immunologia i microbiologia; fundà i dirigí *La Veterinària Catalana* (1934-1936) i publicà *Divulgaciones inmunológicas* (1941) i *La psicología de los animales domésticos a través de los fabulistas* (1951).

Pere Gabarró i Garcia (Igualada, 1899—Barcelona, 1980) es llicencià en farmàcia i medicina a la Universitat de Barcelona, on fou professor d'Anatomia i Patologia Quirúrgica. L'any 1939 s'exilià a la Gran Bretanya i fou cap del servei de cirurgia plàstica de diversos hospitals. S'especialitzà en reparacions facials i aconseguí un nou tipus d'empelt de teixits anomenat en tauler d'escacs. Fou soci fundador de la British Society of Plastic Surgery i col·laborà en els Congressos de Metges de Llengua Catalana i en la Societat Catalana de Biologia. Presentà treballs i donà conferències a diverses universitats europees i col·laborà al *British Medical Journal Surgery* dels Estats Units i a altres revistes mèdiques. Fou també un gran viatger i excursionista i va descriure una nova ruta d'accés, la *via Gabarró*, a la pica d'Estats. Retornà a Catalunya l'any 1947. És autor de *Pel país dels fiords* (1930), *Com cal auxiliar un ferit* (1931), *Les publicacions científiques en llengua catalana* (1931), *Una plàstia important de la cara* (1933), *La cirugía plástica en el tratamiento de los cánceres faciales i estado actual de la cirugía plástica* (1955).

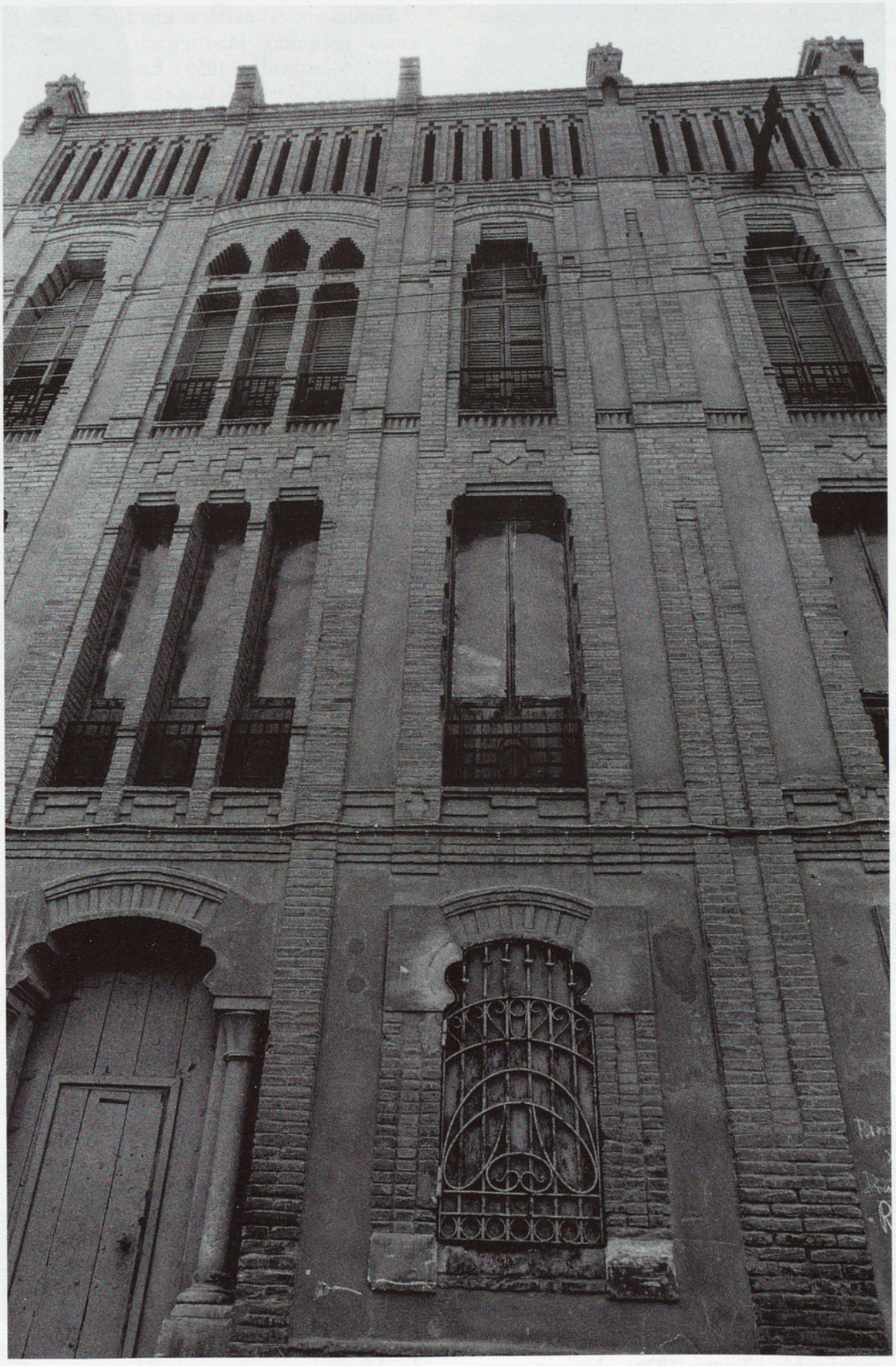
arts plàstiques

Els principals artistes anoiencs són del segle XIX. El primer que cal destacar és Celdoni Guixà i Alsina (Igualada, 1787—Barcelona, 1848), el qual estudià a Llotja on després fou professor de gravat. Es dedicà a l'escultura i seguí l'estil neoclàssic. Malauradament, moltes de les seves obres ja no es conserven. Entre les escultures profanes féu la font monumental de Ceres (1825), instal·lada avui al parc de Montjuïc, i una estàtua de Flora per al parc de la Ciutadella. Col·laborà en una font monumental de Neptú per encàrrec de la Junta de Comerç de Barcelona i en els relleus de l'edifici de la casa d'en Xifré. Pel que fa a la imatgeria religiosa, esculpí diverses obres per a l'església de Santa Maria del Mar, la del Pi i altres.

El més conegut, però, és Alexandre de Riquer i Inglada (Calaf, 1856—Ciutat de Mallorca, 1920). Inicià els estudis d'enginyeria, però els abandonà per anar a Llotja. Viatjà a Roma, París i Londres i rebé la influència del pre-rafaelisme, que introduí a Catalunya. Amant de les arts industrials, fundà un taller de mobles i dissenyà objectes decoratius. Destacà en els aiguaforts i n'ensenyà la tècnica a diversos artistes. Començà l'art dels ex-libris al nostre país i l'any 1930 en publicà un recull, amb estil plenament modernista, titulat *Ex-Libris Riquer*. Sobresortí com a bibliòfil i creà artístiques enquadernacions. Il·lustrà llibres, com ara alguns volums de la Biblioteca Arte y Letras; col·laborà en revistes com *La Ilustració Catalana*, *L'Avenç*, *Catalònia* i *Pèl i ploma*; dissenyà els cartells més representatius de l'*Art Nouveau* a Catalunya i decorà el presbiteri de Montserrat i l'Institut Industrial de Terrassa. El seu estil comença amb un decorativisme senzill, realisme poètic, que evoluciona cap a una temàtica simbolista de formes més complicades i ornamentades. Cap al final de la seva vida abandonà les arts decoratives i es dedicà a la pintura de paisatges i a la poesia. És autor de diversos llibres que ell mateix il·lustrà: *Quan jo era noi* (1897), *Crisantemes* (1898), *Anyoranses* (1902), *Aplech de sonets* (1906), *El poema del bosc* (1910) i *Petons*, inèdita fins al 1978 que s'inclogué en l'obra *Alexandre de Riquer l'Home, l'Artista, el Poeta*.

Un altre escultor important és Josep Campeny i Santamaria (Igualada, 1858—Barcelona, 1922), que amplià estudis a París i posteriorment fou professor de l'Escola d'Arts i Oficis de Barcelona. Obtingué diversos premis en exposicions nacionals i també en les de Viena (1904) i Atenes (1908). El seu estil és realista i s'especialitzà en temes animalístics. Entre les seves obres destaquem el grup de bronze *Primer misteri de dolor* que es troba a la muntanya de Montserrat, el monument al poeta Cabanyes per al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i diverses fonts de Barcelona instal·lades a la plaça d'Urquinaona, a la plaça Universitat i a l'encreuament dels carrers de la Diagonal i de Còrsega. A Igualada es conserven *Cèrvol escomès per una àguila*, *Prometeu encadenat* i *Hèrcules*.

El pintor Gaspar Camps i Junyent (Igualada, 1874; Barcelona, 1942) estudià a Llotja i a París. Féu diverses exposicions a la Sala Parés i a la Busquets. Col·laborà a la revista *Album Salón* i fundà *Pluma y lápiz*. Treballà per a la casa de publicitat Sirvent de París fent obres comercials que posteriorment compaginà amb la creació lliure. El govern francès li atorgà algunes *palmes académiques*. La seva obra pictòrica es pot classificar en èpoques força delimitades, de les quals destaquen especialment les que reben la influència del modernisme i de la publicitat.

COLITA

músics i compositors

El mestre Miquel Jordana i Puig (Igualada, 1875—1940) estudià amb els mestres Millet i Lamotte de Grignon. L'any 1902 fou nomenat mestre municipal de música d'Igualada i poc després obrí una acadèmia de música. Dirigí els grups següents: Quintet Artístic, Orfeó d'Anoia, del qual fou el fundador, Orquestra Ceciliana, Cor de la Llàntia i la Secció Coral de la cooperativa La Económica. Juntament amb Josep M. Vàzquez va publicar *Prontuario Moderno de Música* (1902). Compongué una gran quantitat de peces musicals, de les quals destaquen: *L'himne de la senyera*, a sis veus mixtes; *Toc de vespres*; *Fulles d'àlbum*, miniatures per a piano; *Maig*, per a cor de quatre veus mixtes; *Cançó de setembre*, per a barítón i piano, etc. També harmonitzà cançons populars a quatre veus i instrumentà sardanes i obres per a caramelles.

El pare Anselm Ferrer i Bargalló (Josep) (Capellades, 1882—Montserrat, 1969) començà els seus estudis musicals a l'Escolania de Montserrat i en aquest monestir vestí l'hàbit benedictí. L'any 1907 anà a Roma per tal de cursar la carrera eclesiàstica i alhora fer estudis musicals que continuà a Nàpols. Tornà a Montserrat per dirigir la Capella de Música i l'Escolania (1911-1933). Organitzà l'ensenyament de la música i dels instruments d'una manera totalment nova i donà una gran importància a l'educació de la veu. Participà en el Congrés Litúrgic de Montserrat de 1915 i publicà molts articles a la revista *Vida Cristiana*. Dirigí les primeres impressions de discos amb cants de l'Escolania (1919) i també una gravació que recollia les seves obres, que són fonamentalment de música religiosa coral basada en el cant gregorià i la polifonia. També va compondre peces per a orgue, piano i violí: *Al·leluia pastoral* (1914), *Missa Abatialis* (1920), *Lamentacions per Setmana Santa* (1934), *Himne de la Mare de Déu de Montserrat* (1935), *Sant Benet* (1941), *Te Deum* (1942), *Salve Montserratina* (1943), *Ave Maria* (1947) i *O Sacrum convivium* (1957).

Josep Muset i Ferrer (Igualada, 1889—Barcelona, 1957) estudià a Montserrat i fou mestre de capella i organista a Vic. A Sabadell, on fou ordenat sacerdot, fundà la Schola Cantorum, l'Associació de Música i el Sindicat Musical. Visqué set anys a París on col·laborà amb l'organista de Nôtre-Dame. Quan tornà a Barcelona fou organista de la catedral i professor d'orgue al conservatori. Féu un centenar de concerts per Espanya i l'any 1939 es traslladà a Austràlia on en continuà fent, com també a Europa central, Canadà i els Estats Units. En retornar a Catalunya rebé un homenatge al Palau de la Música Catalana. Són obres seves: *Cançons populars*, harmonitzades a tres veus; *Paisatges*, tres cançons per a piano i cant, deu a una veu; *Cants religiosos per el poble*, i *Tríptic* (1933), obra per a gran orquestra que guanyà el Premi Granados del Concurs Nacional de la Generalitat.

Finalment, cal destacar una figura femenina, Francesca (Paquita) Madriguera i Rodon (Igualada, 1900—Montevideo, 1965). Estudià amb Enric Granados i Frank Marshall; després anà a estudiar a París. A dotze anys fou admesa com a concertista al Palau de la Música Catalana i contractada a Madrid i als tretze debutà al Royal Albert Hall de Londres. Acompanyà l'Orfeó Català en actuacions a l'estranger i féu concerts a Nova York, a Amèrica del Sud i a les principals capitals europees. També actuà com a solista amb l'orquestra de Pau Casals. Entre les seves composicions per a piano i cant trobem: *Capvespre d'estiu*, *Non-non*, *La boda índia*, *El canto del grillo*, *Pastoral*, *Atalaya*, *Serenata aragonesa*, *El petit regiment*, *Enyorant en Patufet*, etc.

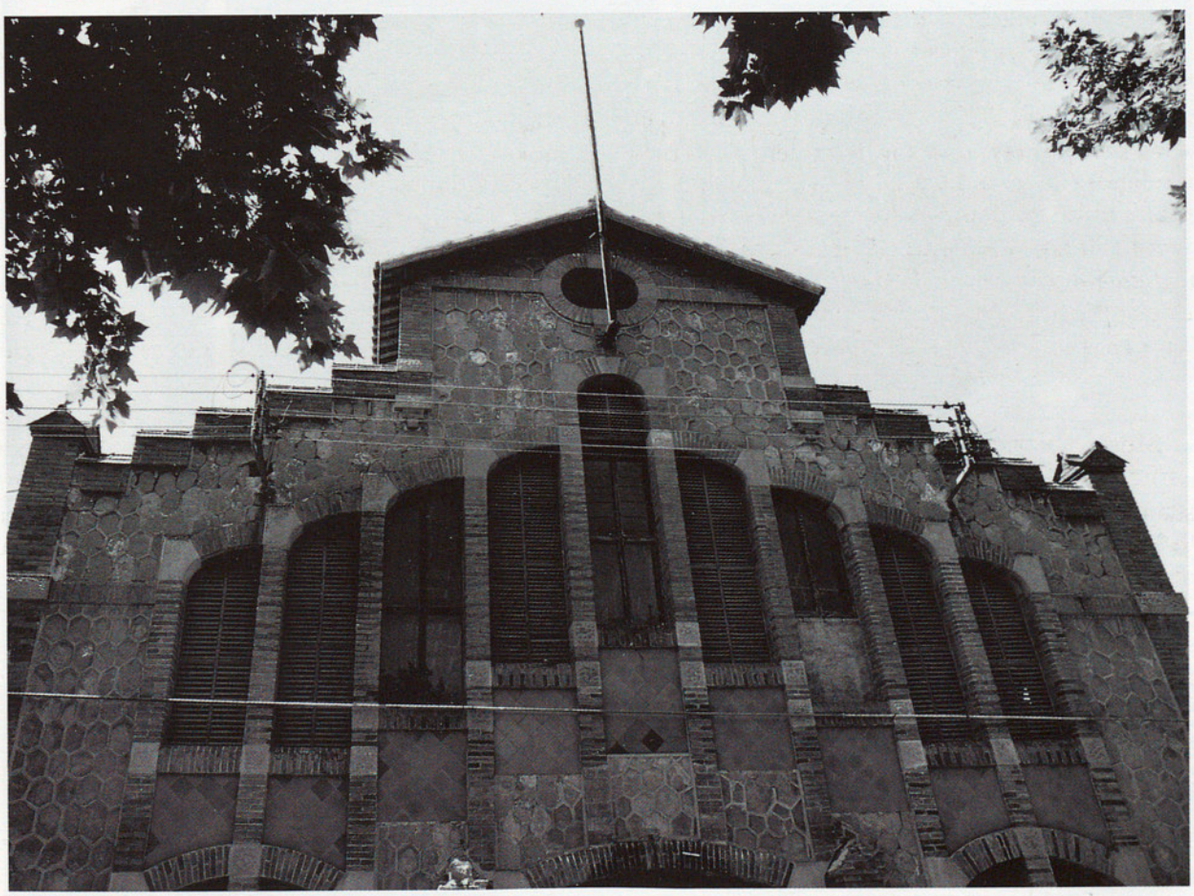
colonitzadors i militars

Un dels personatges de la comarca que ha portat una vida més inquieta i aventurera és Joan Orpí (Piera 1593—Nova Barcelona, Veneçuela, 1645). Es llicencià en dret civil però, com que no aconseguí treballar d'advocat, embarcà cap a Mèxic com a soldat amb el pseudònim de *Gregorio Izquierdo*. Expulsat d'aquest país, s'uní a una expedició militar enviada a la Veneçuela Oriental. A Cumanà se'l reconegué com a advocat i fou nomenat tinent de governador. Sabé tractar amb els indis i la seva jurisdicció s'estenia des del Carib fins a l'Orinoco. A Caracas assolí el càrrec de governador i capità general de la província dels cumanagots, però fou suspès del càrrec acusat de falsificacions. Per tal de defensar els seus drets retornà a Piera, on vengué les terres familiars i amb una gran expedició es dirigí novament a Veneçuela, a través de terres poblades d'indígenes, fins que l'any 1683 s'establí vora el riu Neverí i fundà Nova Barcelona, que avui és capital de l'estat veneçolà d'Anzoátegui. Es conserven tres memorials seus impresos a Madrid entre els anys 1639 i 1642.

L'enginyer militar Pere Vives i Vich (Igualada, 1858—Madrid, 1938) fou nomenat, l'any 1896, primer cap del nou servei d'aerostació; intervingué en diversos congressos internacionals d'aquesta especialitat i l'any 1906 fou nomenat vice-president de la Societat Aeronàutica Internacional. Introduí el dirigible a Espanya i proposà a l'exèrcit espanyol l'aviació com a instrument bèl·lic. En fundar-se el Servei d'Aeronàutica, amb les branques d'aerostació i aviació, en fou nomenat responsable i creà el primer aeròdrom militar. A la guerra del Marroc organitzà, per primera vegada a la història, un bombardeig aeri. Difongué també la hidroaviació i en fundà una escola de pilots. Ocupà els càrrecs de comandant general d'enginyers de la IV Regió, inspector dels Servicios de Ingenieros de África i vice-secretari del ministre de Foment

COLITA

COLITA

(1923-1925). Era aficionat a la columbofília i fou vicepresident de la Federació Internacional Columbòfila. Publicà molts treballs: *Instalación y régimen de los palomares de mensajeras* (1891), *La aerostación aplicada al progreso de la meteorología* (1912), *Instrucciones para las ascensiones libres* (1912), *Los ingenieros militares en la campaña de África de 1921 a 1922* (1923), etc.; també col·laborà en diverses revistes.

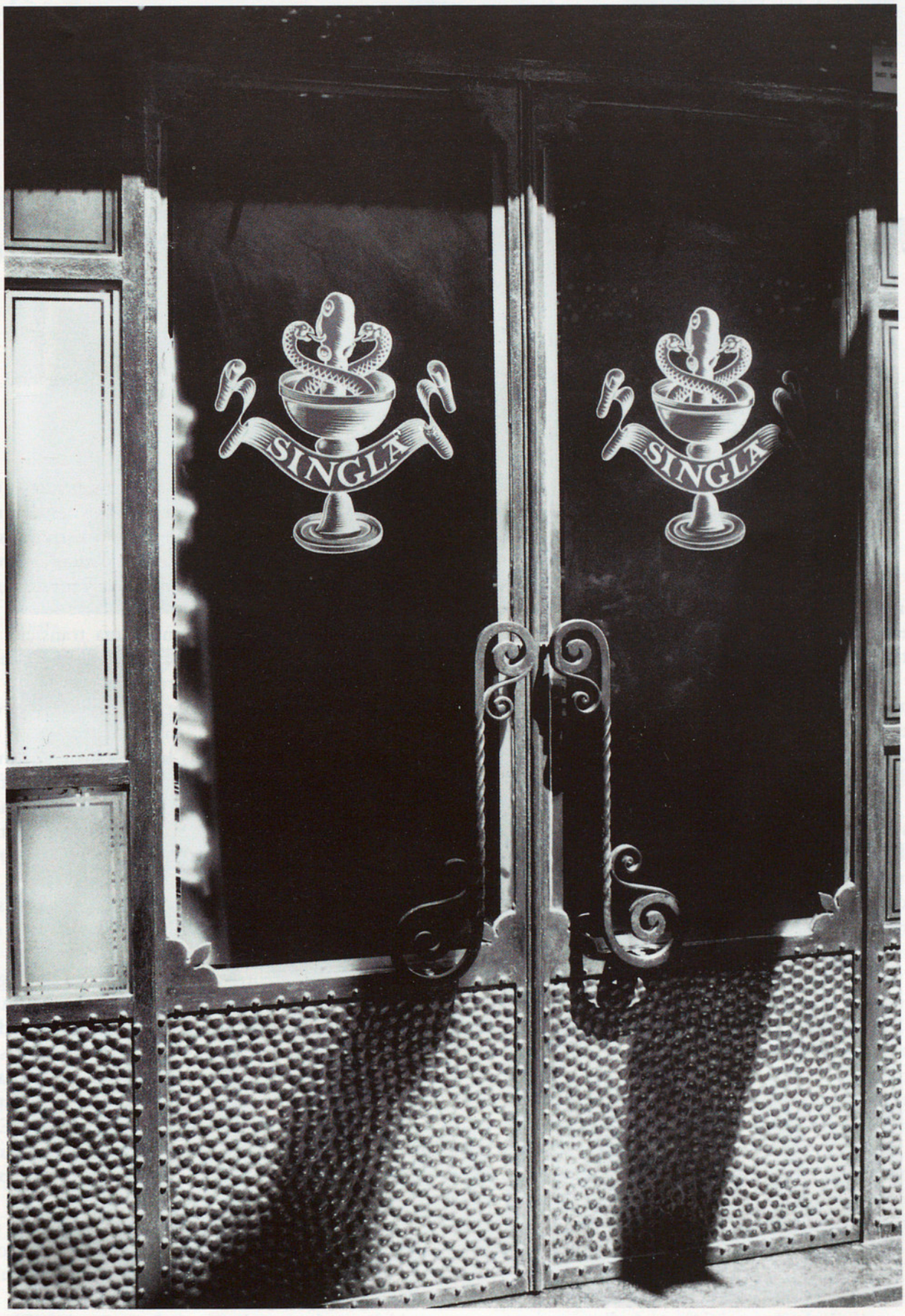
fundadors religiosos

A la nostra comarca hi ha hagut diversos religiosos que han ocupat alts càrrecs dins l'estament eclesiàstic, però en destaquem dos per la seva labor fundacional.

Josep Tous i Soler (Josep d'Igualada) (Igualada, 1811—Barcelona, 1871) vestí l'hàbit franciscà i després fou ordenat sacerdot. L'any 1835 fou exclaustrat i anà a França. Retornà el 1843 i fou destinat a la parròquia d'Esparreguera i després en una de Barcelona. L'any 1850, aconsellat pel pare Claret, fundà a Ripoll un institut dedicat a l'ensenyament i educació de noies sota l'advocació de la Divina Pastora, que dirigí un grup de religioses terciàries caputxines. Més endavant fundà els col·legis de Capellades, Sant Quirze de Besora, Barcelona i Madrid.

Josep Maria Vilaseca i Aguilera (Igualada, 1831—Tacubaya, Mèxic, 1910) estudià al seminari de Barcelona, però aviat es traslladà a Mèxic, on vestí l'hàbit de paül i fou ordenat sacerdot. Durant la revolució mexicana (1857) va muntar en la clandestinitat una petita impremta i començà a publicar la *Biblioteca Religiosa*. Fou enviat a Monterrey per fundar i dirigir un col·legi que més tard havia de ser el fonament del seminari dels josefins. A la ciutat de Mèxic creà una escola de nenes, nucli de la futura institució de les germanes josefines i fundà la revista *El Propagador de la devoción del Señor San José*. Viatjà a Roma i s'entrevistà amb el papa Pius IX. De retorn a Mèxic fundà la congregació de missioners josefins que avui té cases obertes als Estats Units, Nicaragua i altres països.

Maria Antònia Bisbal i Sendra
Maria Teresa Miret i Solé
Bibliotecàries

COLITA

JAUME FARRÉS I SALVADOR JUAN

UNA COMUNITAT DE CULTURA INDECISA

introducció

La vida dels pobles, com la dels homes, es defineix a partir de dos aspectes fonamentals: un aspecte material, que permet una progressiva consolidació de les estructures econòmiques i socials, i un altre aspecte que podríem anomenar cultural, segons el qual cada comunitat va teixint al llarg del temps una xarxa de tradicions i valors que defineixen la seva identitat. Només amb l'acurada harmonia d'aquests dos elements es pot aconseguir una perfecta identificació entre els habitants d'una zona determinada i el marc físic que defineix el seu radi d'acció.

Un poble sense vida material és un poble sense recursos ni possibilitats de progressar. D'altra banda, un poble sense ànima col·lectiva, sense vida cultural, és com una mena de cadàver vivent, els moviments del qual són els d'un autèntic autòmat. Per això els pobles que estimen la seva vida, alhora que procuren assolir un nivell important de progrés i civilització, procuren servar amb fervent delit l'herència psíquica que els defineix com a ciutadans d'un mateix territori. Destriar i analitzar minuciosament aquestes dues possibilitats ha estat, en tot moment, el nostre repte, un repte que emprenem amb el rigor d'aquells que se saben deutors del territori que ha segellat impecablement el nostre esdevenir.

No pretenem pas fer un inventari detallat de tot allò que s'ha fet o es fa en el camp cultural, sinó donar una visió global de l'estat de la cultura; una visió que —sense voler-ho— pot ser subjectiva.

les lletres

Dels diversos àmbits culturals, les lletres han estat un camp privilegiat i prestigiós, però alhora —i paradoxalment— minoritari. Els esforços per fer que les lletres siguin populars cauen moltes vegades en fracassos sonats o en «descafeïnaments» estrepitosos.

Dins el camp de les lletres, hi podem incloure literatura, història, erudició, estudis (fins i tot de caràcter científic).

Igualada i Anoia viuen una llarga transició cap a unes formes noves de treballar les lletres i fer-les més atractives, modernes i agosarades.

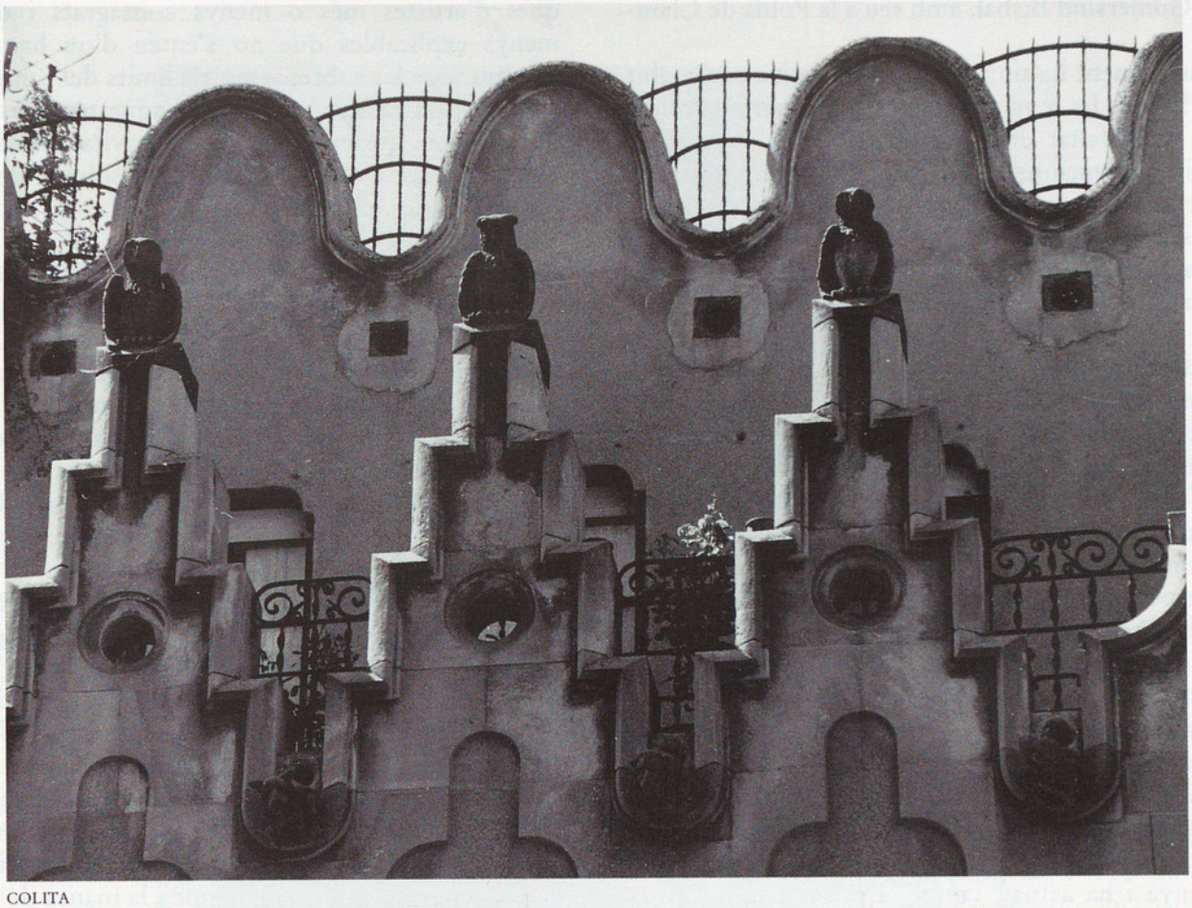
Les transicions comporten contradiccions profundes, tensions, desconcerts. Així, mentre per un cantó els tradicionals Jocs Florals han adquirit una importància gran, els *fanzines* moderns han aparegut també amb força, no tan sols a Igualada. De fet, aquesta transició no porta enlloc i és una tensió constant entre unes lletres establertes i tradicionals (les de sempre) i unes lletres modernes, joves i agressives.

Les dues entitats més actives en aquest camp són el CECI i Òmnium Cultural, totes dues amb seu a Igualada.

— El CECI (Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada) és una entitat antiga, amb prestigi, que capitalitza el treball en l'àmbit de «l'alta cultura» que, d'altra banda, no és abundant. La finalitat de l'entitat és promoure i realitzar estudis sobre temes locals i comarcals. Els seus òrgans d'expressió són diversos: la revista *Estudis*, publicacions, conferències, cursets, etc. Entitat important, doncs, però no mancada d'un cert elitisme que la distancia en bona mesura del gruix de la població.

—L'altra entitat, Òmnium Cultural, té un camp d'actuació més restringit. Fa cursets de català, correcció de textos, promou la publicació de llibres d'autors anoiencs, etc.

Altres entitats poden ser la Jove Cambra o la Fun-

COLITA

COLITA

dació Gumersind Bisbal, amb seu a la Pobla de Claramunt.

L'ajuntament ha tingut alguna iniciativa en l'àmbit de les lletres. La seva actuació ha estat, però, precipitada i li ha faltat una planificació clara. A part de repartir subvencions d'una manera absolutament incoherent, ha promogut una tertúlia literària, ha publicat pasquins sobre el patrimoni cultural igualadí, un llibre amb fragments literaris d'autors joves, *Aqualata literària,* ha organitzat concursos literaris i poca cosa més.

L'edició de llibres d'autors o temes anoiencs ha estat constant. N'esmentarem alguns. De literatura: Carles M. Balsells, Santi Mas, Ignasi Castelltort i Josep Ferrer. Sobre temes històrics: Raimon Galí, Miquel Térmens, Josep M. Torres i Antoni Dalmau. Finalment, pel que fa al camp de l'assaig, cal esmentar Joaquim Solé, M. Teresa Miret i Josep M. Solà. Esment especial mereix la tasca duta a terme per Celdoni Fonoll, autèntic portaveu de la poesia catalana arreu del nostre territori.

Celdoni Fonoll, que es defineix com un «ciutadà dels Països Catalans, però molt arrelat a Calaf, aquest petit racó d'Anoia on he tingut la sort de néixer», va començar el seu ofici de recitador i cantant l'any 1974. En aquests dotze anys d'ofici ha portat l'obra dels poetes catalans a moltíssims racons del Principat de Catalunya i ha actuat, també, a la resta dels Països Catalans. S'ha ficat a tot arreu: pobles, ciutats, barris, escoles, instituts, teatres, envelats, places, carrers, palaus d'esports, actes literaris, festes populars..., i ha fet de la poesia la seva eina d'expressió.

Fent un balanç global de l'àmbit de les lletres direm que es veu un panorama incomplet i dispers, s'hi detecten mancances importants i llacunes per omplir. Som conscients que les lletres són un sector minoritari, però també sabem que són importants.

art, teatre, cinema, dansa

Aquest àmbit cultural, caracteritzat pel color, la forma i el moviment com a eixos que l'uneixen, és difícil de descriure i explicar per la complexitat del fet en si, i per les nostres mancances. Malgrat tot, ho intentarem.

Es detecta a la comarca una inquietud en aquest camp i una activitat notable, activitat que, ben conduïda i amb el suport necessari, podria donar fruits interessants. Almenys la base hi és.

Art

Les bases per donar mostra de l'activitat artística cal cercar-les a les sales d'exposicions. Val a dir en aquest sentit que de sales —municipals i privades—, n'hi ha, i d'artistes —aprenents i consagrats—, també. El que potser no es veu tan clar és la utilització d'aquestes sales. S'intueix que hi ha un intent de promoció d'artistes joves, que hi ha exposicions periòdiques d'artistes més o menys consagrats i d'altres menys explicables que no s'entén d'on han sortit (moltes vegades sobrepassen els límits del camp plàstic). Caldria racionalitzar l'ús d'aquestes sales i caldria, a més, promocionar una activitat paral·lela a l'art, com ara escoles d'art, cursets sobre tècniques, estudis teòrics, crítica seriosa.

Teatre

Cal distingir entre el teatre que veiem fet a l'exterior (les companyies que vénen a fer *bolos*) i el teatre autòcton fet per gent del país. A Igualada es veu aproximadament un 30 % del teatre que es pot veure a Barcelona. El promou en gran part una entitat privada, per la qual cosa es programa amb criteris comercials (no sempre de qualitat). El teatre que veiem és car. Diguem, de passada, que Igualada no disposa de cap local en condicions. La gent, però, hi va sovint, i això és una premissa a tenir en compte.

D'altra banda, el teatre fet aquí és tot un altre món. És abundant. Gairebé cada poble té un grup (Agrupació Teatral i Pigmalió a Calaf, Grup de Teatre Jardí a la Pobla de Claramunt, Talia 78 als Hostalets de Pierola, L'Esplai a Piera, agrupacions locals a Vallbona i Capellades, Casal Familiar al Bruc i d'altres també força importants a Carme, Jorba o Copons), que acostuma a fer representacions esporàdiques en funció de les seves possibilitats. El problema principal d'aquests grups és l'amateurisme i la manca de recursos, que es tradueix en una manca d'ambició a l'hora d'escollir les obres a representar (encara que no en tots els casos).

Paral·lelament s'organitzen cursets de teatre, teatre infantil (Rialles), representacions escolars, congressos, concursos de guions i concursos de grups. En aquest punt, cal esmentar de forma significativa el Concurs de Teatre Amateur Vila de Piera que cada any es porta a terme a l'esmentada vila i que enguany ha arribat a l'onzena edició. Grups de teatre d'arreu del nostre territori s'apleguen cada tardor a Piera i donen suport a una iniciativa que va prenent forma dins dels cercles teatrals del nostre país. Els Pastorets de Calaf, coneguts arreu per la seva tradició i qualitat, també formen una peça destacada de l'activitat teatral de la nostra comarca.

Cinema

L'activitat cinematogràfica de la nostra ciutat i comarca és, a hores d'ara, força important; ha experimentat un progressiu augment des del seu inici a començament dels anys vuitanta. Dues entitats centren aquesta activitat. D'una banda, el Cine-Club, fundat l'any 1980 per tal de difondre un tipus de cinema interessant però alhora poc comercial i, per tant, de difícil accés per als cinèfils. A tal efecte, s'han anat programant de forma reiterada sessions de cinema al carrer, programacions especials, fins i tot cicles especials dedicats a personatges destacats (Fassbinder, Bo-

COLITA

gart, etc.), i l'any 84 es va promoure, amb el suport de l'ajuntament, un taller de cinema. D'altra banda, tenim la secció de cinema amateur del Club Natació Igualada, la qual, a més de realitzar alguns curtmetratges interessants (*Les arrels i les fulles*, *Lapsus*) i promoure sessions especials de cinema amateur, ha organitzat amb èxit certàmens nacionals d'aquesta modalitat; la seva brillant trajectòria ha culminat amb l'organització, l'any 1984, del I Certamen Internacional.

A part d'això, també cal fer esment de la tasca portada a terme per algunes empreses comercials, sobretot pel que fa a l'emissió de cicles de cinema interessants. El Rovi Cinema a Vilanova del Camí i el Savoy a Piera són, en aquest sentit, entitats capdavanteres.

Dansa

Pel que fa a la dansa, ha seguit una evolució semblant al teatre. Es veu molt poca dansa de qualitat, però se'n fa molta als nostres pobles. Això es pot constatar amb l'augment progressiu d'esbarts dansaires arreu de la comarca (Calaf, Sant Martí Sesgueioles, Sant Martí de Tous, Jorba, etc.) que fan costat a l'Agrupació Folklòrica d'Igualada, entitat que encapçala amb gran brillantor aquesta activitat.

De sardanes, se'n fan i desfan arreu, potser, fins i tot, amb massa insistència. En contrapartida, també proliferen les acadèmies de dansa de caràcter modern.

música i cultura popular

Aquest és un dels camps de la cultura que ha tingut, aquests darrers anys, un creixement i una efervescència més considerable.

La música, com el teatre, ha tingut i té cultivadors a casa nostra (algun dels quals ha esdevingut una figura fora de l'àmbit local). El conreu de la música no se cenyeix solament a una disciplina, sinó que abraça un ampli ventall de modalitats.

El món del cant coral és ben viu: corals infantils (Els Verdums, Gatzara), juvenils (Xalest), adultes, mixtes i d'homes o dones (Schola Cantorum, La Llàntia, Noves Veus, Cor de Santa Maria...). Aquestes agrupacions corals tenen assignats un o dos concerts l'any a Igualada, a part de les actuacions a l'exterior. La qualitat mitjana de les corals és acceptable amb alguna excepció. El seu treball és seriós, la qual cosa garanteix la dignitat de les seves actuacions públiques.

Tenim dos centres on s'ensenya música (solfeig i instruments). Aquests centres són el planter de futurs cantaires i instrumentistes o, simplement, d'aficionats.

La Banda de Música d'Igualada és el fruit d'aquest treball, com també les petites agrupacions orquestrals que es formen per sortir algun diumenge a tocar pels carrers del barri antic. Parlem, és clar, de la Música al Carrer, germen d'un projecte d'abast molt més ambiciós, el Musicart, un projecte que encara creiem vàlid i que encara no s'ha fet. Pretenia omplir de música durant uns dies els carrers d'Igualada, amb actuacions al carrer de cantants, orquestres, corals, grups, etc.

Joventuts Musicals és una entitat que regularment promou concerts de qualitat i vetlla per mantenir viva una activitat musical a tots els nivells (infants, etc.).

La cultura popular, hi ha qui no la considera pròpiament cultura en el sentit estricte. Tant se val, el cert és que d'uns anys ençà han proliferat manifestacions d'aquest tipus: carnavals, correfocs, cercaviles, festes de barri i de carrer, gegants, dracs, grups d'animació, pessebres vivents, tradicions nadalenques i pasquals.

S'ha recuperat el carrer i la festa popular com a forma de cultura i això és positiu i no ens ho hauríem de deixar perdre, perquè, desenganyem-nos-en, aquesta és la forma més multitudinària i popular de fer cultura... i de viure-la (foto núm. 6).

les relacions entre entitats i ajuntaments

Ningú no negarà la importància històrica que han tingut les entitats en la promoció, conservació, creació i recreació de la nostra cultura. Els objectius d'aquestes entitats no necessàriament havien de tenir un caràcter específicament cultural. En els anys que no hi havia una cultura «normal» (quan la cultura en català no era oficial) més aviat omplien forats.

Durant molts anys les entitats van tenir en exclusiva la responsabilitat de mantenir viva i defensar una cultura i és cert que van fer-ho prou dignament.

Després, amb la democràcia, van ser els polítics (provinents, en gran nombre, de les mateixes entitats) els qui van agafar el relleu de portar el pes de la cultura. La cultura en català tornava a ser oficial (ja és més discutible si ha estat mai «normal»).

Sigui com sigui, les entitats s'han ressentit dels canvis sòcio-polítco-econòmics més recents. Algunes han desaparegut, d'altres s'han reconvertit i especialitzat (i es desentenen dels temes culturals) i les que han mantingut la dèria cultural han passat dificultats i han viscut o viuen en un estat de letargia.

Tenim des de fa un temps, doncs, unes institucions (els ajuntaments) amb les responsabilitats i els mitjans per organitzar la cultura i unes entitats que han perdut molta de la força que havien tingut.

Després d'un temps d'actuar per separat (i moltes vegades de forma antagònica) s'ha constatat que, per anar bé, entitats i administració han d'actuar conjuntament i han de col·laborar. Passa, però, que s'ha de trobar un equilibri per tal que la institució no vulgui tapar, aprofitar-se o manipular l'entitat, i a l'inrevés, exigir a l'entitat el treball constant i ben fet al qual s'ha compromès.

A Anoia passem per aquesta fase d'acostament i col·laboració (amb convenis, activitats conjuntes, subvencions), amb la qual cosa les entitats poden tor-

COLITA

COLITA

nar a actuar amb certes garanties i l'ajuntament pot justificar una activitat cultural al marge de la seva i a risc seu.

Aquest principi d'enteniment s'ha de polir i trobar la fórmula vàlida per «administrar cultura» correctament per part de les institucions, i per «treballar la cultura» de forma apassionada per part de les entitats (foto núm. 7).

El que és clar és que ningú no té el monopoli de la cultura, ni les entitats ni l'administració.

relació d'Igualada amb els pobles de la comarca

Una de les primeres conclusions que es poden treure de l'anàlisi de l'activitat cultural de la nostra comarca és que Igualada, tot i tenir la capitalitat, no assumeix amb fermesa i consciència la seva condició. Això vol dir, bàsicament, que no actua com a centre propulsor que difon i estimula la participació activa dels pobles del voltant, més limitats en les seves possibilitats. Una simple constatació: a Igualada no s'ha celebrat mai, per exemple, un certamen teatral en què participessin tots els grups de la comarca, que són prou importants, tal com hem dit en l'apartat corresponent. Aquesta iniciativa, i moltes altres que podríem anomenar, topa amb dos problemes fonamentals: la manca d'un local municipal en condicions per acollir manifestacions d'aquesta mena i l'actitud d'un ajuntament incapaç d'elaborar un pla de treball més ambiciós i amb perspectives de futur. Les coses es mesuren per la seva rendibilitat a curt termini, per tal de garantir l'èxit immediat de la gestió i la medalla corresponent.

Una de les primeres conseqüències d'aquesta situació és el caràcter autòcton i autosuficient que defineix les iniciatives culturals de cada poble de la comarca, sempre sotmeses a la voluntat d'aquells que encara creuen en la importància de la cultura en una societat tan tecnificada i materialista com la nostra. Piera i Calaf, en aquest sentit, encapçalen el gruix de l'activitat cultural de la comarca, sempre a redós d'una Igualada que encara assaboreix els primers efluvis de la més genuïna Renaixença.

En aquest sentit cal modernitzar la cultura, projectar un treball que doni fruits a llarg termini, harmonitzar l'esforç de tota la comarca en un projecte comú. En definitiva, cal que deixem de mirar-nos el melic per agafar el tren d'una cultura més dinàmica i activa. D'una vegada per sempre i sense embuts.

conclusions

A Igualada i comarca ha augmentat, els darrers anys, el nombre i —potser també la qualitat— de manifestacions culturals de tot tipus. Aquest fet ens demostra que hi ha una preocupació i un interès pels temes culturals. Per tant, el materialisme, la fàbrica, encara no ens ha devorat del tot.

Les formes culturals evolucionen amb el temps i ara —contràriament a fa un temps— tothom considera cultura manifestacions com un correfoc o la música al carrer o un còmic avantguardista.

La convivència d'activitats de caràcter renovador amb aquelles altres més tradicionals i conservadores és difícil. La convivència d'aquestes tendències ha de ser la garantia per anar endavant.

Tot i això, encara ens queda molt camí per arribar a anivellar-nos amb el que podríem arribar a ser culturalment parlant. Per justificar aquest estat, diguem-ne mediocre, no hem d'anar a cercar els culpables més enllà de nosaltres mateixos. Els anoiencs no hem sabut articular un projecte cultural engrescador, original o unitari. El comarcalisme, l'estretor de mires, la manca d'ambició i d'imaginació encara ens marquen massa (foto núm. 8).

Fa por tirar endavant iniciatives culturals modernes i innovadores i es prefereix continuar fent allò que sempre s'ha fet o, simplement, no fent res.

Fa por engegar una política cultural rendible a mitjà o llarg termini i es prefereix l'èxit immediat (que es mesura per l'assistència als actes).

Fa por dotar Igualada i la comarca d'una infrastructura cultural (auditòriums, teatres dignes, locals per a les entitats, mitjans de comunicació reals, etc.), i es prefereix la noteta al diari o col·locar cadires plegables a la fila 0 del Mercantil.

Falta una coordinació eficaç de totes les entitats culturals —molt tancades, d'altra banda— per tal que no es faci un treball inútil. Falta treure'ns la son de les orelles. Estem esperant un desvetllament.

A la comarca d'Anoia fa molta falta l'ambició i la imaginació.

JAUME FARRÉS

SALVADOR JUAN

Estudiants de Filologia Catalana

COLITA

JOSEP ELIAS

CALENDARI DE FESTES I TRADICIONS D'UNA TERRA

Al llarg de l'any l'home necessita de l'esplai. Commemoracions, efemèrides, celebracions festives emplenen el calendari de la nostra terra. Motius pagans, religiosos, cívics i populars donen peu a l'organització d'actes festius per l'ampla i llarga geografia d'aquesta comarca del cor de Catalunya, que té per cap i casal Igualada. Una zona on la pagesia i la indústria es donen la mà.

El treball és, encara, signe de desenvolupament, signe de progrés, tot i que també el flagell de l'atur fa estralls en alguns sectors comarcals. L'esforç col·lectiu del camp i de les fàbriques, junt al del comerç, motiva que la gent cerqui uns jorns, necessaris, d'esbarjo i de gaudi, també comunitari: aplecs, festes de barri, festes majors, i un seguit de trobades alegroies i joliues entre veïns que es reuneixen en determinats llocs i determinades dates, més o menys fixes en els annals comarcals, i fan que l'esperit del poble conservi vives les tradicions arrelades al passat, heretades de les íntimes i anteriors generacions.

tradicions i tipismes reviscolats

Vivim dies de recerca del tipisme. Hom poua en arxius i escolta amatent les experiències de la gent gran, ja que la saviesa popular ha documentat, verbalment, investigacions portades a terme sobre l'antic costumari. Records vius de temps reculats, explicacions contades pels avantpassats, testimonis gràfics d'altres èpoques reviscolen ancestrals danses, oblidats balls, velles melodies o cants de l'antigor, que conformen un ric i variat tresor folklòric.

Regirar per les golfes, espolsar baguls, unes solfes arraconades, una llibreta dels avis, un retrat..., unes ganes de recrear, tot pot servir. Tot és necessari en aquesta tasca de retornar a les essències pròpies de cada lloc i fer-ne reviure tota la bellesa i encant.

És un renéixer, un tornar a la vida, una recuperació que pot enriquir el tarannà de la gent d'avui amb les joies d'ahir. Capdavanters dels nostres temps s'esforcen a recollir la torxa que flameja, encara, i fan foc nou sobre les cendres no esventades per les onades de modernismes, que també passaran a la història. Els resultats són positius. Aquestes perles, mal endreçades, tornen a lluir amb tota la seva esplendor al costat de les que sempre han mantigut la seva nacrada presència entre nosaltres. Les unes i les altres tenen el seu pes específic dintre la vida comarcal anoienca.

Malauradament, però, quelcom s'ha perdut. Gloriosos passats, el vent se'ls endugué per sempre. Han quedat arraconats irreversiblement. El túnel del temps ha engolit algunes manifestacions del poble i sols en queden algunes relíquies o indefinits vestigis. Un lapsus massa llarg de temps les ha desconnectades de la societat actual i les fa pràcticament irrecuperables en els nostres dies.

Afortunadament, hom s'adona de la importància ètnica i sociològica que tenen les expressions d'alegria del nostre poble, junt a les actituds de pregària o d'acció de gràcies, que també configuren l'entorn humà de la nostra gent, i això fa que tradicions i tipismes reviscolin.

El sentit pejoratiu que s'havia donat al folklore (ciència del poble) va desapareixent. El folklore va recuperant el seu prestigi i espais més notables dintre del món de la cultura i de l'espectacle. Es noten engrescadores actituds de promotors, responsables que donen una valoració més justa a les variades formes de demostració d'uns sentiments, ja sigui amb unes coreografies, unes comparses, o en altres detalls festius. També és notori l'enriquiment que experimenta el

COLITA

COLITA

bestiari fantàstic, i la família gegantera creix dia a dia.

Els amants, doncs, del tipisme tradicional sortit de la cleda comarcal i del protagonista popular estem d'enhorabona.

antecedents igualadins

En tenim de documentats de les festes populars de la capital anoienca l'any 1340, ja que consta l'existència de trompadors. De 1399 tenim notícies escrites que la Universitat d'Igualada va llogar per cinc anys (80 sous i pagant-se ells els vestits) dos trompadors i un joglar timbaler-flabiolaire (Antoni Querol, Bernat Matoses i Pericó Steve) per «sonar» a les festes de Corpus, sant Bartomeu i les fires.

L'any 1419, en un altre contracte, s'assenyala «... per a tocar les festes de Jesu Christ, de sant Joan, de sent Barthomeu, de fira Dagualada, é de festes de Nadal, de Ninou, Daparici, de Pasqua, Quincuagema, é en totes professons, é en tota host o cavalcada reyal é venhial».

Trenta anys després, el 1449, els trompadors i timbalers havien de «sonar» a les festes següents: «De la Concepció de la Verge Maria, Nativitat del Senyor, Epifania, Circumcisió, Santa Maria de Febrer, Pasqua de Resurrecció, Pascua de Pentecostès, Ascensió del Senyor, Corpus Christi, Santa Maria d'Agost, Sant Bartomeu, en les fires i Tots Sants».

L'any 1468, durant la guerra contra Joan II, es varen suspendre les alegries de Carnestoltes. El 3 de febrer de 1566 va publicar-se una crida de Carnestoltes, si bé les festes no es van fer a causa d'una gran sequera.

El Consell Municipal d'Igualada, el 22 d'agost de 1610, «prohibeix de ballar sardanes a la plaça, però de cap manera en divendres perquè en dit dia tingué lloc la mort —passió de Nostre Senyor Jesucrist— i que no se balli sinó de dia i no de nit».

De 1852 trobem en lletra impresa a Igualada una àmplia referència a la festa dels sants Innocents, avui totalment desapareguda del costumari local.

Això pot donar-nos una idea del calendari festiu igualadí en els segles passats.

balls, comparses, dracs, entremesos

Normalment, tots els pobles de la comarca celebren les festes tradicionals de Catalunya, amb més o menys solemnitat, i segueixen els cicles propis de l'any: Cap d'Any, Reis, Carnestoltes, Setmana Santa, Sant Jordi, Roser de Maig, Sant Joan, Corpus, festes majors (juliol i agost), Tots Sants i Nadal.

Resulta però, difícil fer-ne una relació puntual i extensa de totes i cada una. Volem deixar constància dels principals elements folklòrics que configuren el tresor tradicional de la comarca d'Anoia, molts es reuneixen en una cercavila que té lloc per la Festa Major d'Igualada, acte que dóna més relleu típic a la festa de Sant Bartomeu.

Tot i que hem intentat posar-la al dia, la relació pot ésser incompleta. En tot cas, pot pecar més per defecte que no pas per excés.

Dracs: drac d'Igualada (1981), drac de Gralla (1983), dracs de Pal de la Font Vella (1983), drac de Colònies (1985), drac de Santa Margarida de Montbui, nucli antic (1984), drac de Vilanova del Camí, drac de la Llacuna (1982), drac de Gresca Fresca, de Capellades (1983), drac de la Pera amb Patinet (Capellades), drac de Sant Martí Sesgueioles.

Altre bestiari: gall boig de Bolic-Bullanga (1984), elefant dels Montserratins (1982), cuques del Col·legi Mestral (1986), cuques del Casal d'Estiu, barri de Montserrat (1983), cuca de Copons (1978).

Diables: d'Igualada, de Santa Margarida de Montbui.

Nans: d'Igualada, «víkings» (Igualada), nans de Capellades.

Gegants: d'Igualada (Ciutat, Poble Sec, barri Font Vella, carrer de Sant Ignasi, dels Maristes, dels Escolapis), Vilanova del Camí, de Sant Maure (Santa Margarida de Montbui), de la Pobla de Claramunt, de Capellades, de Vallbona, de Sant Martí Sesgueioles, de Copons.

Bastoners: de Masquefa, de Copons.

Grallers: d'Igualada.

Tunes: Col·legi Jesús i Maria, Escola d'Adoberia.

Majorettes: de Calaf, de la Llacuna, de Vilanova del Camí.

Esbarts folklòrics: Agrupació Folklòrica Igualadina, La Cèrvola de Sant Martí de Tous, de Jorba, de Santa Margarida de Montbui, de Calaf, de Capellades.

Danses populars: cercolets (Igualada), ball de crespelles (Òdena), ball de faixes (Sant Martí de Tous), mestradansa calafina (Calaf), ballet de Déu (els Prats de Rei), ball del roser (Vallbona).

calendari actual

Diada de Cap d'Any

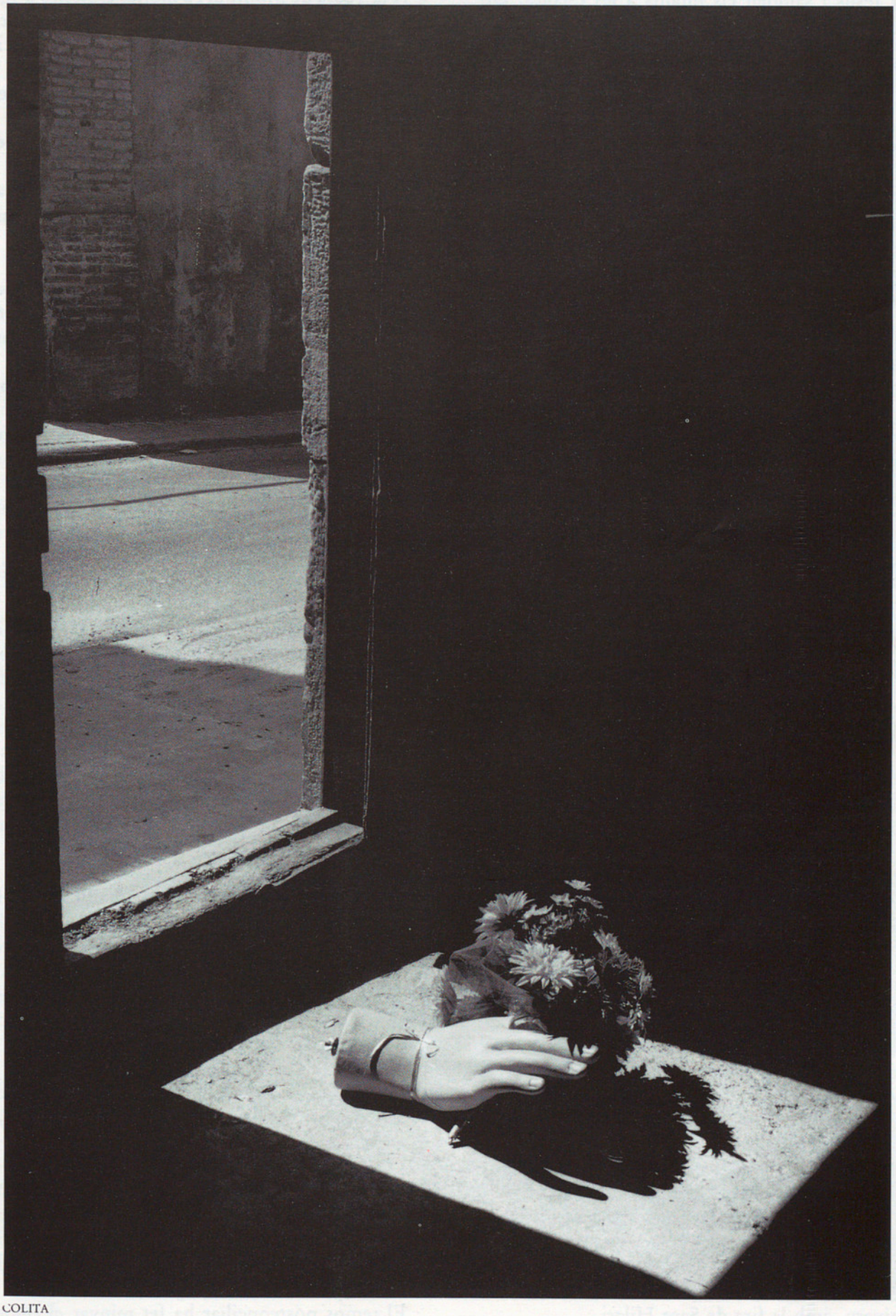
També coneguda per Ninou. A Igualada se celebra amb àpats familiars, després d'haver acompanyat la quitxalla a portar la carta als Reis Mags d'Orient que en nom seu rep el patge Faruk.

A la Tossa de Santa Margarida de Montbui, a la nit, se celebra la missa de Cap d'Any.

Reis

Des de la vigília és jornada de màxima il·lusió per a xics i grans. A Igualada, amb l'arribada i cavalcada dels personatges reials i tot el llarg seguici que, de forma espectacular i potser única, lliuren personalment pujant per balcons i finestres milers de paquets, joguines i regals. Nota típica de la festa és el llançament d'una gran quantitat de quilos de caramels.

A la Torre de Claramunt, els Reis arriben a la Torre Baixa i a Vilanova d'Espoia.

COLITA

A Sant Martí Sesgueioles, els Mags fan l'adoració de l'infant Jesús i saluden els infants a les escoles. Un costum que s'havia deixat de banda fa més de vint anys.

A la Llacuna, els Reis van acompanyats de *majorettes*, timbals, pastorets i torxes.

A Carme, els senyors d'Orient, reparteixen les joguines que els nens han demanat al patge Faruk el dia de sant Esteve.

La festa dels Reis també se celebra a Capellades.

A Santa Margarida de Montbui, els reials personatges arriben a l'església parroquial, on fan l'adoració de l'Infant, saluden els nens, i després reparteixen les joguines i els obsequis.

El dia 6, a Igualada, mentre la quitxalla gaudeix dels jocs i regals, al passeig Verdaguer té lloc la fira de Reis, datada l'any 1373, segons una institució feta per Pere III. Aquesta solemnitat dóna pas a l'acostumat concert de cant coral.

Setmana dels Barbuts

Dedicada als sants ermitans. A Santa Margarida de Montbui honoren el seu copatró, sant Maure.

A la Llacuna, fan la festa de sant Antoni abat, amb la benedicció de cavalleries i tortell de la diada. A Piera celebren els Tres Tombs.

A Igualada, l'antic gremi dels traginers celebra la festa del seu patró, sant Antoni del porquet, assistint a l'ofici solemne a la basílica de Santa Maria. Els típics Tres Tombs, que és l'acte amb més poder de convocatòria popular, actualment no tenen data fixada, ja que depèn de l'acord pres amb altres gremis d'altres poblacions per tal d'intercanviar participacions més espectaculars.

Els Tonis donen a la seva festa un tipisme molt arrelat entre la gent de la tralla que l'ha sabut conservar al llarg dels segles i que l'ha mantinguda fins i tot en èpoques de persecució religiosa. Cal esmentar el toc de la música de la Patera en la cerimònia de portar les banderes al balcó mentre es reparteix coca i mistela. Des de fa pocs anys, ha sorgit la figura de la pubilla i les seves dames d'honor.

La cavalcada dels Tres Tombs segueix un itinerari fix que acaba a la plaça de l'Ajuntament, on tenen lloc la benedicció i el repartiment de pa beneït als animals. Tot seguit es fa la clàssica rifa d'un porc. La diada es completa amb altres actes populars, entre els quals destaca el ball de crespelles.

El dia 20, els veïns del carrer de Sant Sebastià, d'Igualada, honoren el seu patró amb una celebració eucarística. El sant també és honorat a Capellades, Òdena i a Sant Martí de Tous, on es balla el ball de faixes.

A Copons se celebra la festa major d'hivern, amb el vot del poble a sant Sebastià, que es renova cada any. També hi té lloc el ball de crespelles.

A Vilanova del Camí se celebra també la festa major d'hivern, amb la fira de Sant Hilari.

La Candelera

A la Tossa de Montbui i a moltes esglésies d'Igualada i comarca, té lloc la benedicció de les candeles, i l'endemà, diada de sant Blai, es fa la benedicció de fruites.

A la Pobla de Claramunt se celebra l'anomenada fira de la Candelera.

El dia 5, feste de santa Calamanda, patrona de Calaf, hi té lloc la festa major d'hivern.

Per sant Valentí es fa un aplec a la capella, a dos quilòmetres de Sant Martí Sesgueioles, amb missa i cant dels goigs.

Carnestoltes

El dijous gras se celebra a les escoles amb sortides al camp i també per grups, famílies que fan la típica menjada de truites, botifarres i coques, com a començament del cicle de Carnaval.

A Igualada s'ha reviscolat la rua i el ritual propi de la concentració de disfresses.

A Capellades fan xocolatada. A Carme, l'Ajuntament rep Pompis III. A Copons hi ha una desfilada de disfresses i el ball de la patacada, celebrat en el món rural des del segle XVIII. A la Pobla de Claramunt, el Carnestoltes té caire escolar, amb cercavila i cremada del personatge. A Vallbona, la colla Dic, Duc, Fac, geganters, fan cercavila, xocolatada, arribada del Carnestoltes amb carrilet, ball, concurs de disfresses i cremada de tan popular personatge. A Vilanova d'Espoia, el Carnestoltes és a càrrec del Centre Recreatiu i Cultural. A l'Espelt fan concurs de disfresses i rifes de sorpresa amb la cremada del Carnestoltes. El barri de Sant Genís, de Jorba, fa la cremada de la figura, un suca-mulla, i ball. A Calaf, el Carnestoltes es fa a l'escola. El Grup d'Infants del Casal també celebra la diada. El ninot fet pels escolars és jutjat i cremat i es reparteix xocolata i coca. A la Llacuna es fa un pregó i la quitxalla es disfressa.

Festes de l'arbre

Per aquest temps tenen lloc les anomenades festes de l'arbre, que se celebren a Igualada amb la participació de totes les escoles, i també a Santa Margarida de Montbui (nucli antic), a Vilanova d'Espoia i a Sant Martí Sesgueioles. Amb aquest motiu es planten arbres arreu i se celebren altres actes dins la campanya de «Catalunya, cara neta».

Festa de sant Gabriel

A Veciana celebren la diada del patró del poble amb actes a l'esplanada de l'església: sardanes, danses, missa i cant dels goigs.

Quaresma

La festa de sant Josep esta molt arrelada a Catalunya, encara que per l'actual calendari laboral, sofreix intermitències en la seva celebració. Amb tot, el plat típic de la diada se segueix fent a les pastisseries i a les cases, ja que la crema sol agradar a tothom.

El temps postconciliar ha fet minvar el rigor d'a-

COLITA

quests dies que comencen el Dimecres de Cendra amb la cerimònia de la imposició de la cendra, que té lloc a moltes esglésies de la comarca. Divendres, a Igualada, hi ha la funció del Miserere, en honor del Sant Crist.

Les cerimònies de diumenge de Rams, dijous i divendres sant, es continuen celebrant a totes les parròquies, junt amb les de la vetlla pasqual i la cerimònia del foc nou.

Per Pasqua, al toc de l'Al·leluia, surten les carametlles que durant uns dies fan sentir les seves veus. Tenim constància de les d'Igualada, la Llacuna (Cor la Cuitora), Santa Margarida de Montbui, Piera (barri dels Gats), Vilanova d'Espoia (masies la Serra), Jorba, Santa Maria del Camí, Argençola, Porquerisses, Rubió, l'Espelt i Òdena. Al barri de Sant Pere d'aquesta vila, el grup de MIJAC fa unes representacions de la Passió durant el temps de Quaresma.

El dilluns de Pasqua és dia de sortides al camp i aplecs. El de la sardana té lloc a can Macià, Òdena, organitzat per l'Agrupació Sardanista d'Igualada. A la Pobla de Claramunt es fa l'aplec del Xaró.

Dimarts de Pasqua se celebra la festa del Sant Crist d'Igualada, festa local que commemora un fet miraculós del 20 d'abril del 1590: ofici i processó.

Sant Jordi i primavera

El 23 d'abril és la festa gran de Catalunya. Festa del llibre, de commemoracions arreu de la comarca, que s'allarguen fins a la festa de la Mare de Déu de Montserrat.

En aquests mesos primaverals tenen lloc la festa major d'Òdena, la festa major de primavera a Massana (repartiment del pa de Sant Marc), la segona festa major de Piera (Sant Crist), l'aplec de Bonnans, l'arrossada a la plaça Major de Santa Margarida de Montbui. A Calaf tothom va a l'ermita de Sant Sebastià. A Castellolí és festa major. En honor de sant Isidre es fa la festa major de Sant Pere de Vims (Veciana). Durant el mes de maig es fan les festes del Roser a l'Espelt, a la Tossa de Montbui i a Vallbona. Per l'Ascensió fan festa major a Rubió, on es reparteixen panets beneïts. Anotem també la festa dels caçadors a Calaf, l'aplec de la Sala (Jorba), l'aplec del castell de Sant Pere de Màger (la Llacuna), l'aplec de Pierola a la plaça del Roure (els Hostalets de Pierola), les festes del barri de les Arpies (Piera), amb garlandes, cercavila, ofici i benedicció de coques. El Bruc celebra la festa del Timbaler.

Corpus i Sant Joan

Per aquestes dates se celebra una festa religiosa des de 1350. En molts llocs és temps de primeres comunions. Les celebracions han perdut molt del seu contingut, ja que la diada acostuma de ser laboral. Es feien oficis, processons, catifes de flors. A Igualada, des de fa uns anys, es fa ballar l'ou al brollador de la plaça de Pius XII.

A Piera tenen lloc les festes del barri dels Gats i del barri Unificat (ases i podrits). A Santa Margarida de Montbui fan festa al barri de Vista Alegre.

La flama del Canigó es distribueix a molts pobles de la comarca on es fan focs i revetlles populars. A Igualada té lloc un espectacular correfoc.

Anotem per aquestes diades les festes del carrer de Santa Teresa i del Bruc del Mig. La Setmana de Joventut dels Hostalets, la festa del barri de Sant Pere a Òdena, les festes de carrer dels barris de Capellades (Bledes, Ruc, Gegant, Ninot i les Places).

Dintre d'aquest cicle cal parlar també de la festa de sant Antoni de Pàdua, patró del gremi dels blanquers d'Igualada. Es fan actes organitzats per la Dena.

Cicle d'estiu

Podem dir que comença amb la festa de sant Cristòfol, que inclou la benedicció de cotxes a Igualada i a Calaf.

Durant els mesos d'estiu la comarca viu el temps de les festes majors. Carrers, barris i viles fan festa grossa: festes del barri de la Pau, a Vilanova del Camí; festes del passatge de la Tossa i carrer Bruc, del barri dels Set Camins i del barri de Fàtima, a Igualada; a Piera, festes del barri de les Guineus; a Carme, antigament es ballava el ball dels càntirs; a Masquefa, festa major en honor de santa Magdalena, la coral L'Alzinar canta els goigs i també hi ha gegants, grallers, bastoners i sardanes; per sant Jaume, festa major als Hostalets de Pierola; festes majors a Santa Margarida de Montbui (Mudi antic), a Santa Maria del Camí, a can Claramunt (Piera), a la Llacuna (aplec Font Cuitora), a Jorba (cursa popular), a Vilanova d'Espoia (ball de rams), els Prats de Rei, Castellfollit de Riubregós, Santa Margarida de Montbui (gegants), a Capellades, a Copons, Rofes, el Bruc, Veciana, Sant Martí Sesgueioles (diada de la bicicleta), Vallbona i Igualada (exhibició castellera), el barri del Poble Sec (Igualada), Sant Genís (Jorba), Vilanova del Camí, la Pobla de Claramunt, Collbató (en honor de sant Corneli), Piera.

També cal fer esment de les commemoracions de la Diada de Catalunya, l'Onze de Setembre.

Durant la tercera setmana d'aquest mes té lloc a Igualada la tradicional i molt concorreguda Fira de Setembre, amb un reguitzell d'actes: ofrena dels fruits del camp; hereus i pubilles dels pobles de tota la comarca; una personalitat fa el pregó, pronunciat l'any 1984 per l'igualadí Antoni Dalmau i Ribalta, president de la Diputació.

Sant Miquel és el patró d'Orpí: festa major pels verals de Santa Càndia.

Tardor

Un cop feta la verema entrem en el temps de tardor. La festa de la Mare de Déu del Roser, venerada a la capella d'Igualada, enceta aquest cicle.

Festa de la Mare de Déu del Pilar, patrona de la

COLITA

Guàrdia Civil. El barri de la Font Vella d'Igualada, des de l'any 1854 la té per advocada. Festes en honor seu. Després d'un reviscolament han tornat a quedar sols en una celebració religiosa.

El 18 d'octubre és la festa de sant Lluc, patró dels artistes. A Igualada s'ha retrobat el costum de celebrar anualment la seva diada.

Per sant Antoni M. Claret, teixidor que treballà a Igualada, en celebren la festa el gremi tèxtil i el del gènere de punt.

El primer de novembre, festa de Tots Sants, és la típica diada de les castanyades, venda de panellets i visita als cementiris, és avançada de la diada dels Difunts (dia 2).

El dia de sant Martí fan festa a Albarells, Carme, Sant Martí Sesgueioles i a Sant Martí de Tous. En aquesta localitat és el dia que se sol fer el guardonat i original ball de faixes.

Els músics i cantors honoren la seva patrona, santa Cecília, el dia 22.

Les modistes i els cecs lloen, el dia 13 de desembre, la seva patrona santa Llúcia. A Igualada se'n venera una imatge a l'església del Roser.

Cicle nadalenc

Comença amb la fira de pessebres, arbres i ornaments, i continua amb l'emoció de la rifa del dia 22. Recepció d'estrenes i missa del Gall, que se celebra a les parròquies i a moltes ermites. En sortint, se solen fer moltes torronades.

El dia de Nadal és la festa religiosa i familiar per antonomàsia, dia d'àpats, bona taula, torrons, neules i cava. La quitxalla diu la dècima i fa cagar el tió. Representacions dels tradicionals *Pastorets* a Igualada (més de vint-i-cinc anys seguits) i els espectaculars de Calaf.

Es paren pessebres a les llars, i pessebres vivents a Òdena, els Prats del Rei, etc. Sant Esteve, els sants Innocents i Sant Silvestre tenen també un caire propi.

El dia 26 solen fer-se concerts de nadales. El dia 28 és per a la quitxalla, amb l'arribada del patge Faruk a la capital d'Anoia. I el darrer dia de l'any és nit de gran esplendor social a l'entorn del toc de les dotze campanades.

Aquest és, a grans trets, el calendari festiu de la comarca anoienca, que si bé té un esperit treballador, també sap dedicar uns dies a l'esplai i la gatzara.

Josep Elias i Farré
Co-director Revista «VIDA...»

Bibliografia consultada
SEGURA, JOAN, Pvre., *Història d'Igualada*, dos volums, E. Subirana, Barcelona, 1908.
VICTORI I AGUILERA, FRANCESC, *Calendari folklòric d'Igualada i la seva comarca*, CECI, Igualada, 1965.
ELIAS FARRÉ, JOSEP i MIRAMUNT CAMPS, EMILI, *Ponència Cultural*, núm. 3, Ajuntament d'Igualada, 1984.
La Veu de l'Anoia, setmanari, Publicacions Anoia, S.A., Igualada, 1985.
Fotografies: arxiu de la *La Veu de l'Anoia*

COLITA

JORDI ENRICH I HOJA

ELS MUSEUS, ESPAIS ON MOSTRAR LA REALITAT DE L'ENTORN NATURAL I L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA

L'any 1982, amb motiu d'un conveni signat entre el Departament de Cultura de la Generalitat i el M. Iltre. Ajuntament d'Igualada, fou una fita important per al patrimoni museístic d'Igualada i la seva comarca, patrimoni que havia estat recollit, organitzat, gestionat i administrat pel Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Aquesta entitat va propiciar el pacte entre tots dos organismes, conscient que s'havia entrat en una nova etapa, en la qual les institucions públiques i autonòmiques havien d'assumir la responsabilitat de la reorganització de la infrastructura cultural del país. Es va crear una Fundació Pública Municipal anomenada Museu Comarcal d'Anoia, que està regida i regulada per un patronat amb representació de totes les forces polítiques municipals, delegats dels museus de la comarca, del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, de la Diputació de Barcelona i del Servei de Museus de la Generalitat.

el museu comarcal i les seves seccions

Cal Boyer, la seu central del museu comarcal, és un edifici de final del segle XIX i principi del XX que, pel seu interès, ha estat tractat en l'obra *Arquitectura Industrial en Cataluña* (del 1732 al 1929) a càrrec de Josep Corredor-Matheos i Josep-Maria Montaner. Les voltes són fetes a l'estil català i descansen sobre pilars de fosa a la planta baixa; a la primera planta hi ha una coberta amb encavallades de fusta (pi melis). L'estructura i la fusteria de les finestres són d'influència anglesa i els baixants eren de ferro fos amb canals perimetrals a la coberta. Cal destacar la xemeneia de totxo vist, d'una elegància especial.

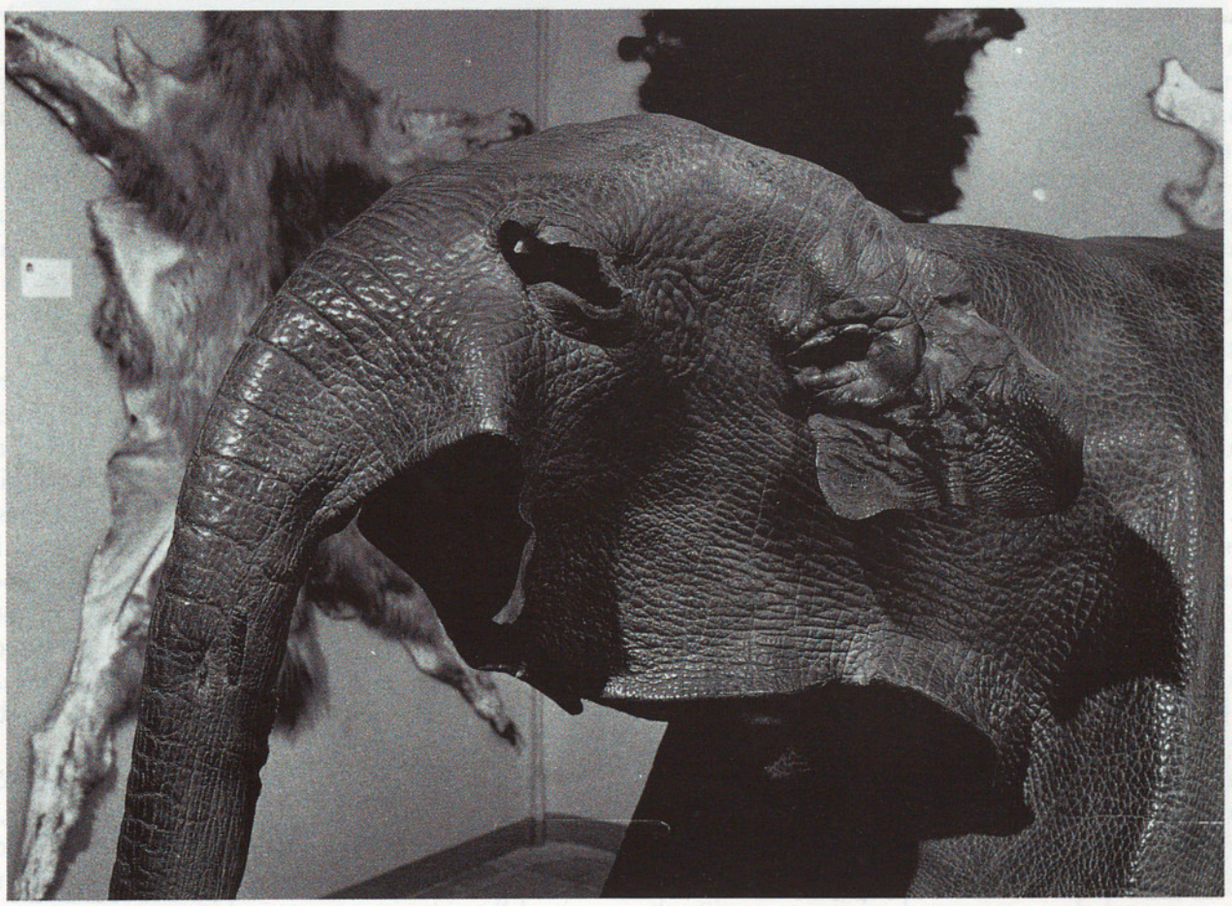
El museu comarcal constarà fonamentalment de dues seccions de síntesi: la històrica i la del medi natural de la comarca; i de dues seccions monogràfiques: la del Museu de la Pell i la del Museu de l'Aigua, als quals resten vinculats altres museus de la comarca, com el Museu Molí Paperer de Capellades, el Museu de l'Aigua de Vilanova del Camí, i el Museu Municipal dels Prats de Rei (pel que fa a aquests tres museus, ja tenen un representant al patronat del museu comarcal). Està integrat a la xarxa de museus comarcals i al Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya com a secció descentralitzada pel que fa a la pell, i, en el seu moment, a l'aigua. La seu principal del Museu de la Ciència i de la Tècnica és al Vapor Aymerich i Amat, a Terrassa, obra mestra de l'arquitectura industrial modernista edificada l'any 1909 per l'arquitecte Muncunill.

Així doncs, cal que mostri dos aspectes de la realitat de la comarca, diferents però relacionats: el seu marc natural i l'acció de l'home en la fauna, la vegetació, la geologia, el clima, etc., i en segon lloc, l'home i la seva evolució històrica des de la prehistòria fins als nostres dies. Cal, doncs, que atengui els trets que li són propis i que distingeixen la seva àrea de les veïnes.

La secció monogràfica de la pell, amb l'antiga adoberia de Cal Granotes, constitueix el pilar fonamental d'aquest plantejament museològic pel que fa a la indústria amb més tradició de la nostra comarca: la de la pell per a soles de sabata. El Museu de la Pell —actualment obert al públic— consta fonamentalment de tres apartats: la pell i la seva procedència, amb els animals productors, els defectes i les tares, l'estudi i obtenció de la pell; l'assaonament, amb els seus processos i fases, els acabats i tints, les matèries adoberes, els subproductes, etc., i les aplicacions de la pell en l'art, en la indústria i en la vida quotidiana, amb les seccions de: pells adobades, artesania del cuir, calçat, guanteria, marroquineria, vestuari, tapisseria,

COLITA

COLITA

guarniments, pelleteria, la pell a la indústria, etc.

Per tal d'acomplir els objectius que li són propis, el museu comarcal ja compta amb algunes dependències com: la sala d'exposicions temporals, una sala de conferències o auditori apte per a audicions musicals i projeccions de cinema, magatzems, taller de manteniment, taller de restauració, laboratoris físico-químic i fotogràfic i el servei de documentació. En aquest servei de documentació, que ja és obert al públic en horaris regulars, es pot consultar tota la bibliografia publicada de la comarca; al servei es recull tot el material imprès referent a les diferents temàtiques comarcals, destinat a la resta dels museus, als estudiosos, als investigadors i als escolars en general. Està previst l'equipament d'una sala per a activitats pedagògiques, i als espais oberts de què disposa el museu està prevista la celebració de sessions de teatre a l'aire lliure i recitals de música a l'estiu.

Cal entendre el museu comarcal com un centre cultural en el sentit ampli de la paraula, amb les funcions i activitats que li són pròpies, col·laborador de les institucions, entitats, grups, etc., de la ciutat, de la comarca i foranes, obert a tota mena d'activitat cultural i connectat amb els diferents moviments o tendències. Els trets característics han de ser la participació i la pedagogia i no tan sols per a un determinat sector d'èlite de la societat.

una determinada política museística

Una política activa culturalment parlant a càrrec del museu comarcal implica altres serveis públics que els pròpiament museístics. Cal potenciar les activitats culturals de tota mena, des d'audicions musicals i recitals de música a sessions de teatre a l'aire lliure, passant per projeccions de cinema, exposicions, cursets, convencions sobre la pell, etc. Es procurarà que sigui un estímul dins l'oferta turística que fomenti la visita a la comarca i potenciï Igualada com a principal centre productor de soles de sabata de l'Estat espanyol, així com també impulsar la relació entre el museu i la indústria. Per tal d'evitar duplicitat d'esforços ha de coordinar l'activitat museística comarcal, impulsar els altres museus i difondre el patrimoni cultural de la zona. Un altre objectiu és documentar, conservar i fomentar l'estudi dels materials museístics de la comarca, com també del patrimoni històrico-arquitectònic. Cal no oblidar el museu com a eina de treball en el camp de les activitats escolars i pedagògiques, amb un servei d'assessorament per a mestres i professors. Cal, doncs, enfocar el programa de museus vers una política cultural dinàmica i actual al servei de la societat, amb uns museus encarrilats a una autèntica comunicació cultural i un vertader rendiment social.

la tríade aigua, paper i pell

Tot visitant de la comarca trobarà en un espai molt reduït tres museus monogràfics, el de l'Aigua, el del Paper i el de la Pell, i dos edificis, el Museu Molí Paperer de Capellades i Cal Granotes d'Igualada, on podrà contemplar la fabricació artesanal del paper i de la sola de cuir, dues de les activitats cabdals del període de pre-industrial comarcal i català.

El Museu de l'Aigua, actualment de propietat privada i instal·lat al molí de Rigat, a Vilanova del Camí, està integrat per diversos estris, d'un excepcional interès, relacionats amb el món de l'aigua. Aquesta secció monogràfica també s'instal·laria a Cal Boyer, seu central del Museu Comarcal, amb el fil conductor següent: l'aigua al planeta Terra; estructura i propietats químiques; el canvi d'estat; el cicle hidrològic; la vida a l'aigua; l'extracció de l'aigua; la distribució de l'aigua; l'aigua com a font d'energia; l'aigua i el transport; l'aigua dintre de casa; la depuració de l'aigua; l'aigua com a element lúdic; el mesurament de cabals, i l'aigua a la comarca d'Anoia.

El Museu Molí Paperer de Capellades es va integrar a la xarxa de museus comarcals l'any 1982 i també està vinculat al Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. És un molí paperer que data del segle XVIII i al soterrani podem admirar el procés artesanal de la fabricació d'un paper d'alta qualitat fet a mà. A la planta baixa, hi figura exposada amb un disseny acurat la història del paper a l'antiguitat i a Catalunya, i també la fabricació artesanal i la industrialització del paper.

El Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona es fa càrrec de les obres d'adaptació i d'agençament museogràfic de l'antiga adoberia de Cal Granotes; es refà l'ambient, a la manera d'un *musée site*, per mostrar els tres sistemes totalment manuals i artesans d'adobar pells per fer-ne soles, tal com es feia abans de la mecanització: adobar pel sistema de cosir els cuirs, pel sistema marroquí antic i pel marroquí modern. Es tracta d'un edifici industrial que data del segle XVIII, ubicat en un medi dur i en ple barri adober a tocar del Rec o Sèquia. L'edifici conserva la seva distribució primitiva per portar a terme els diversos processos esmentats. La inauguració està prevista per als primers mesos d'aquest any. Cal entendre la recuperació i ubicació d'aquesta adoberia, situada a un centenar de metres a sol ixent de la fàbrica tèxtil de Cal Boyer, que és la seu central del museu comarcal, des d'una perspectiva més àmplia, ja que, a part de l'interès purament museístic i de patrimoni cultural, rehabilitem uns edificis del «casc antic industrial d'Igualada» i especialment recuperem per a la ciutat una zona degradada urbanísticament com és el Rec.

Remarquem també altres museus o col·leccions d'Anoia: el Museu Municipal dels Prats de Rei, bàsicament arqueològic, el municipal del Bruc i la col·lecció d'eines del camp de la Tossa de Montbui, que seria el lloc idoni per muntar-hi un museu monogràfic

COLITA

referent al repoblament i reconquesta alt-medieval.

l'ecomuseu d'Anoia

Una iniciativa força interessant, que a França i a d'altres països ja està en un estat avançat d'elaboració però encara no elaborada del tot, és la de l'ecomuseu. Es tracta d'un experiment museogràfic que pretén la interpretació, per part d'una determinada comunitat, del seu territori, a fi que la comunitat prengui consciència social de l'espai vital, a partir dels trets fonamentals que han caracteritzat la zona i que la particularitzen. O sigui, és un nou concepte de museu a l'aire lliure, que fa un paper d'anàlisi crítica, però no d'instrument de decisió; l'home hi és interpretat vinculat al seu medi natural, tant en l'estat primitiu o tradicional com en la forma que li ha donat la societat industrial del present. És interdisciplinari, però s'hi destaca més l'aspecte social per tal que es pugui reconstruir la identitat cultural d'una determinada comunitat i examinar el fenomen cultural en el sentit ampli de la paraula. La comunitat pot participar en diverses activitats com: pedagogia escolar; salvaguarda del patrimoni industrial, rural i històric; promoció de la cultura camperola o obrera; estudi de les diverses cultures dels grups ètnics d'immigrats, etc.

És clar que el desenvolupament de l'ecomuseu obre noves perspectives en el camp de la museologia i en l'acció cultural en concret i també que el patrimoni cultural és un instrument més per incidir en la societat.

A la vall mitjana de l'Anoia és possible portar a terme una experiència pilot d'aquest tipus, ja que ho permeten els béns arquitectònics patrimonials, la seva activitat museística, l'arrelada tradició pre-industrial i industrial i les seves destacades característiques geogràfiques. En principi podria acollir deu termes municipals: Igualada, Vilanova del Camí, Òdena, la Pobla de Claramunt, Capellades, la Torre de Claramunt, Carme, Orpí, Santa Margarida de Montbui i Rubió. Es tracta de reflectir al museu comarcal diversos aspectes com el paisatge, el patrimoni artístic, industrial i cultural, presentats al llarg d'uns itineraris que complementin les realitats museogràfiques, tot en un sistema articulat que ressaltés els valors de la zona: lloc de pas natural entre la costa i l'interior; marca fronterera i lloc del repoblament alt-medieval; el circuit de la natura del Mas del Tronc (Rubió) i l'aula de la natura del Molí de la Roda (Veciana); les activitats pre-industrials a partir de l'aprofitament de la força hidràulica mitjançant molins (fariners, paperers, drapers), o en l'adoberia i en la manufactura tèxtil; i també l'evolució d'una ciutat, Igualada, a partir d'un mercat i una cruïlla de camins, entre altres aspectes. Aquest ecomuseu estaria potenciat pel Museu Comarcal de Cal Boyer, centre d'una indústria tèxtil, l'antiga adoberia de Cal Granotes, el Museu de l'Aigua Ròmul Gavarró, el castell de la Pobla de Claramunt, el Museu Molí Paperer de Capellades, el jaciment del paleolític mitjà de l'Abric Romaní, el castell i l'església pre-romànica de la Tossa de Montbui, la vil·la romana de l'Espelt i el castell d'Òdena, edificis amb un determinat valor en el camp de l'arqueologia industrial, cases modernistes, etc.

L'ecomuseu aprofita la comunitat com a laboratori viu en el qual treballen grups que no tenen costum de realitzar tasques en comú: tècnics, universitaris, pedagogs, associacions locals, sindicats obrers, empreses industrials, representants de la població, professionals de totes les categories, etc. La comunitat l'utilitza com a instrument per tal de conèixer-se.

Jordi Enrich i Hoja
Director del Museu Comarcal d'Anoia
Llicenciat en la historia

COLITA

JOAN VALLS I PIQUÉ

ANOIA: LA COMUNICACIÓ

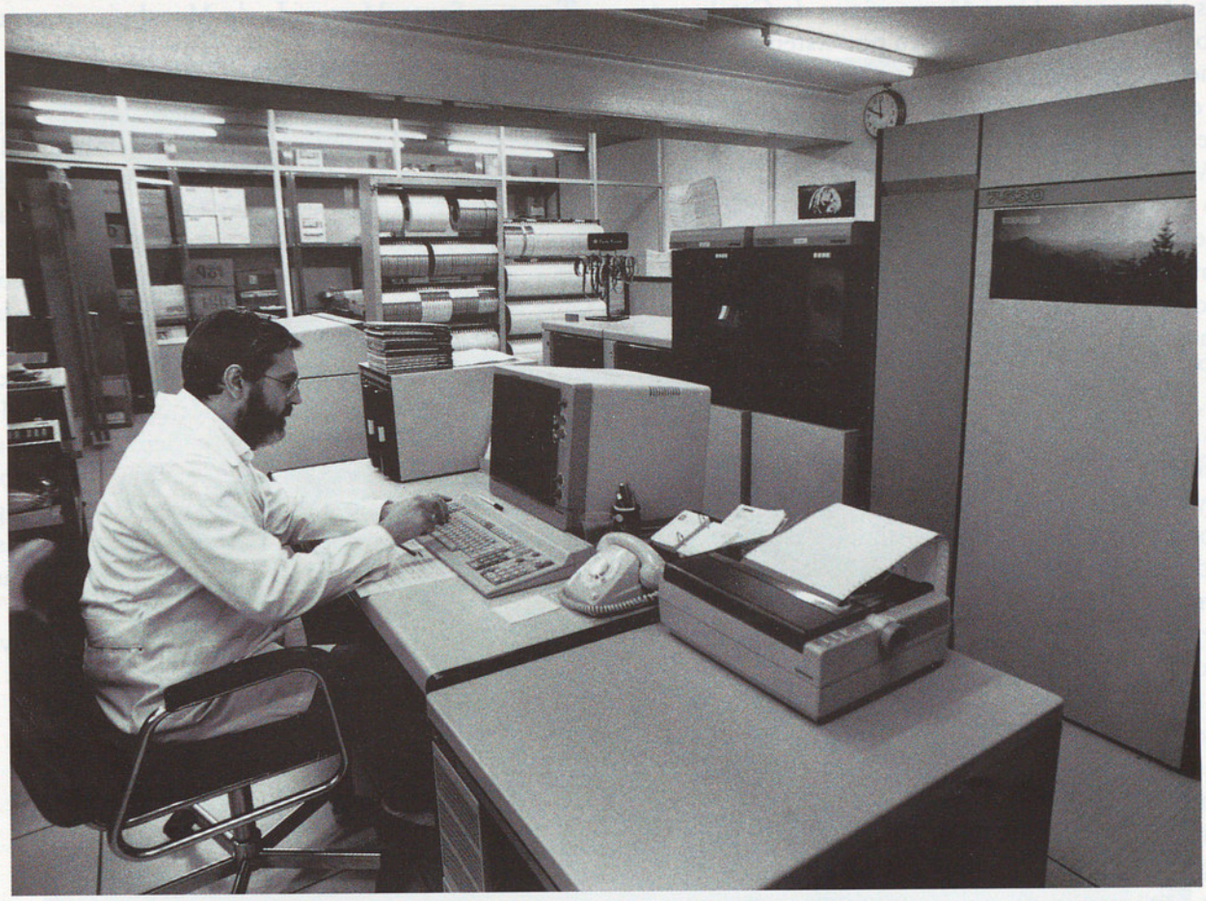
La relativa concentració de població a la conca d'Òdena, al voltant d'Igualada, i la baixa demografia de les principals viles de la comarca d'Anoia, algunes d'elles amb escassa vinculació amb la capital, són factors a tenir presents a l'hora d'aproximar-se al present i al passat dels mitjans de comunicació de casa nostra. En aquest sentit, i això s'ha dit altres vegades, la realitat informativa de la comarca ha de ser, és, diferent de la que viuen i han viscut d'altres comarques, com per exemple el Bages o Osona, amb molta més vitalitat comarcal.

premsa

Igualada disposa avui de tres mitjans de comunicació escrits d'informació general, amb periodicitat fixa, més tota una munió de butlletins editats per entitats diverses, partits polítics i escoles públiques i privades. *Igualada, periòdic de l'Anoia és* el degà d'aquestes tres publicacions, superat en antiguitat únicament pel *Full dominical d'Igualada*, que apareix setmanalment des de l'any 1903. *Igualada* neix el 3 de gener de 1942, editat per la Delegación Local de Prensa y Propaganda de FET y de las JONS. La Red Catalana de Prensa en fou l'editora a partir del número 888, i una societat anònima, Gràfiques Anoia, formada bàsicament per redactors i col·laboradors, ho és a partir del número 2.455. Inicialment setmanal, passa a publicar-se dues vegades per setmana —dimecres i dissabte— a partir del número 1.519, periodicitat que manté encara avui. *Igualada, periòdic de l'Anoia* —el director del qual és qui signa aquesta referència, i creiem necessària la precisió per òbvies raons d'honestedat— és una publicació que es defineix independent i que vol ser-ho, ambició afavorida per què compta entre els seus redactors i col·laboradors amb un ampli ventall ideològic. Ha publicat ja més de 3.300 números. L'any 1965 va rebre la medalla de la Ciutat al mèrit cultural, i el 1984, un diploma del Departament de Cultura de la Generalitat, «en reconeixement de la tasca que durant més de 42 anys ha portat a terme en el camp de la cultura i de la informació comarcal».

L'any 1946 va néixer *Vida...*, subtitulada «Revista de la família igualadina», mensual inicialment, i setmanal a partir del número 109. L'editava l'Acció Catòlica, després la Federació de Cristians de Catalunya i actualment la Delegació de la Comissió Diocesana dels Mitjans de Comunicació Social. Sempre ha servat una línia religiosa, ampliada, en determinades èpoques més que en d'altres, a aspectes socials i culturals de la ciutat i la comarca.

El tercer dels mitjans escrits i periòdics abans esmentats és *La veu de l'Anoia*. Neix, com a setmanari, l'any 1982, sota la capçalera «El periòdic de la comarca de l'Anoia». Pocs números després es transforma en *Anoia*, per adoptar finalment la capçalera actual. L'aparició d'aquest nou setmanari coincideix en el temps amb l'aparició de setmanaris semblants en altres ciutats catalanes, com Vic, Granollers, Vilafranca del Penedès... Tenien i tenen en comú la vinculació dels seus editors amb Convergència Democràtica de Catalunya. En el cas de la publicació igualadina, el seu editor és el marit de la regidora de Cultura de l'Ajuntament d'Igualada, per aquell mateix partit, i actual secretària tercera de la Mesa del Parlament de Catalunya. Però si la vinculació inicial era clara, en l'actualitat certs sectors de l'esmentat partit, majoritari a l'Ajuntament d'Igualada, no ho entenen així. En les darreres edicions —segons diuen aquests sectors— s'aprecia una superior vinculació a interessos més par-

COLITA

COLITA

ticulars i fins i tot a Unió Democràtica de Catalunya.

Amb periodicitat diversa i ben poc sistemàtica, l'Ajuntament d'Igualada edita un butlletí municipal, com també el de Vilanova del Camí. D'altres ajuntaments, com per exemple el de Santa Margarida de Montbui i el de Masquefa, han utilitzat també aquest mitjà de difusió de les tasques municipals, que han distribuït tots plegats per mitjà de la tradicional «bustiada», i, per tant, de forma gratuïta.

Pel que fa a butlletins de partits polítics, avui és únicament el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) el que edita a Igualada, amb format «diari», *El Ciutadà*. La seva periodicitat, però, tampoc no és fixa.

Gràfiques Anoia, S.A., edita també a Igualada, des de l'any 1980, un anuari —*Anuari Igualadí*—, recull, amb text i fotografies, de l'activitat de l'any. L'Agrupació d'Entitats de la Pobla de Claramunt n'edita també un altre des de fa tres anys.

I parlar de l'activitat periodística de la comarca és parlar d'història i no de present. Ressenyem només, per les seves connotacions, la publicació a Sant Martí de Tous del periòdic *El Sol*, que va aparèixer des de la festa major de l'any 1914 fins al juliol de l'any 1933. Amb motiu del mil·lenari de la vila, el 1980, es tornà a editar al llarg de l'any. Deien els de Tous que allà feien sortir «el sol» quan volien, i l'editor, el popular Camilo Riba i Compte, «el Camilo dels diaris», presumia en el sentit que a Madrid tenien «sol» gràcies a ell. De fet, és rigorosament cert que el prestigiós *El Sol* de Madrid hagué de demanar autorització per sortir a *El Sol* de Tous.

ràdio

L'emissora degana d'Igualada és Ràdiocadena Igualada, fundada l'any 1950 com a «Estación escuela núm. 4 del Frente de Juventudes». Després fou Radio Juventud, en ona mitjana, per emetre en freqüència modulada a partir de l'any 1965.

Des de l'any 1984 emet també regularment Ràdio Anoia, pertanyent a la Cadena 13, ràdio i cadena vinculades pel que fa al capital a sectors propers també al partit majoritari en el govern de la Generalitat. Tant el periòdic *La veu de l'Anoia* com l'esmentada emissora, i també Televisió Anoia, que emet de forma molt irregular, pertanyen en principi al mateix sector ideològic, fetes les excepcions que comentàvem anteriorment.

Anoia disposa també de ràdios municipals, per bé que totes en precari per manca de legalització. No emeten cada dia. N'hi ha al Bruc, Capellades, Castellolí, Piera, els Prats de Rei i Vilanova del Camí.

A partir d'un conveni entre l'ens Ràdio Televisió Espanyola i la Diputació de Barcelona, s'ha instal·lat, i ja ha entrat en funcionament, també al cimal de la Tossa, a Santa Margarida de Montbui, un repetidor per ampliar Ràdio 4, i se'n preveuen d'altres per a Ràdio 2 i Ràdio 3.

Cal fer esment, per acabar, de l'existència a Igualada d'un rigorós estudi de les publicacions locals que han existit. Es tracta de *La premsa a Igualada (1808? - 1982)*, dos volums editats l'any 1983 pel departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, dels quals és autora Maria Teresa Miret i Solé. Aquest treball és una font imprescindible per beure en la deu de la història de la premsa igualadina.

L'interrogant afegit a l'any 1808 es deu al fet que la primera notícia que es té d'un periòdic local —el *Diari d'Igualada*— és d'aquell any. Sembla que fou imprès fora de la vila o bé per un impressor ambulant durant la Guerra del Francès, ja que el taller tipogràfic de Joaquim Abadal, el primer de la vila, no s'instal·là fins l'any 1832. El primer periòdic realment igualadí —*El Eco de Igualada*— no aparegué fins el 1863. Amb ell s'iniciava un conreu que, amb els anys, ha tingut molts llauradors en aquestes dures terres de la Catalunya interior.

JOAN VALLS I PIQUÉ
Periodista

COLITA

Pau Llacuna i Ortínez

Aproximació a la història de l'art

introducció

A questa aproximació a una història de l'art de la comarca d'Anoia, arrenca de l'edat mitjana, ja que analitzar-ne els estadis anteriors seria més propi d'un article arqueològic.

Un cop fet aquest advertiment, l'article s'ha dividit en cinc parts, des dels inicis, al romànic, fins avui. Aquestes cinc parts s'expliquen també, paral·lelament al creixement demogràfic i als canvis que implica en l'estructura de la comarca, si observem que hi ha una línia descendent de nord a sud, lligada sempre als processos econòmics.

Per realitzar el treball s'han utilitzat bàsicament els textos de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, i de l'*Evolució Demogràfica de la Comarca d'Igualada*, de Josep Iglésies.

També cal esmentar que molta de la informació s'ha tret del treball que fem Teresa Mascó i jo, que consisteix en uns itineraris històrico-artístics de la comarca.

Evidentment, no hi esmentem tots els monuments i obres de la comarca, sinó que s'ha fet una selecció dels que poden ser més representatius de cada època.

els inicis, el romànic

L'actual comarca de Anoia, potser respectant una divisió territorial que tenia abans del segle x durant l'ocupació àrab, es dividia en l'alta edat mitjana principalment en dos comtats: el de Barcelona, que tenia influència en la zona de la conca d'Òdena (Piera), i el d'Osona i Manresa que ocupà la zona alta (Calaf). Un petit sector va pertànyer al comtat de Berga i Cerdanya.

Durant aquesta època la part de Catalunya que ara comentem formava part de la Marca Hispànica, línia de fortificació que es construí per contenir als atacs sarraïns que al segle ix arribava al Llobregat.

Per tant, era una zona fronterera, inestable, sotmesa a ràtzies com la d'Almansor, circumstàncies que en frenaren el repoblament i condicionaren els llocs on es construïa.

Si bé no coneixem la demografia d'aquesta època, sí que podem parlar dels cinquanta-tres punts fortificats que hi havia a la comarca entre el segle ix i el segle xi: els castells, exponents d'un procés i d'una organització social, situats als cims de les muntanyes, el lloc ideal per protegir-se i defensar-se dels possibles enemics.

Així, Tous, Clariana, Miralles, Castellolí, Calonge, Calaf, la Molsosa, Òdena, Claramunt, etc. eren punts fortificats i habitats, dels quals es té notícia entre el 960 i el 1020, període del repoblament definitiu (al segle x la comarca va passar una època de gran sequera i, per tant, de despoblament); una època durant la qual l'Església de Vic i el monestir de Sant Cugat del Vallès tenien un paper molt important.

De les construccions d'aquesta primera etapa, en comentarem tres, l'estructura de les quals encara es conserva i que, per tant, són les més característiques: Boixadors, la Manresana i la Tossa de Montbui.

Boixadors

El conjunt arquitectònic de Boixadors pertany al municipi de Sant Pere Sallavinera. Els Boixadors eren una família important que va tenir dominis en gran part de la comarca. Les primeres referències són del 1014.

A Boixadors hi ha tres construccions diferenciades: la torre d'homenatge, el castell i l'església.

La torre és cilíndrica i s'assembla molt a la de la

COLITA

Manresana, de la qual parlarem més endavant. Del castell, se'n conserva una sala coberta amb un arc de diafragma, i també altres dependències i alguns finestrals gòtics.

L'església, dedicada a sant Pere, és un edifici d'una sola nau amb capelles laterals, que corresponen a dues fases de construcció diferents.

De la primera època, segle XI, es conserven part de la nau amb la seva volta, arcuacions llombardes a la cara sud i un portal amb arquivolta amb fris de dent de serra. En la fase d'ampliació s'hi edificaren les capelles laterals. Alguns anys més tard s'aixecà part de la volta i també es va bastir un campanar d'espadanya amb dos ulls.

la Manresana

Pertany actualment al municipi dels Prats de Rei. La seva història data del segle X, tot i que cal creure que es va reformar al segle XII.

Del conjunt fortificat, en queda només la torre d'homenatge, element significatiu gràcies al qual es coneix el conjunt.

La torre és una construcció cilíndrica d'uns vint metres d'altura, amb una entrada al primer pis. La reconstrucció actual permet visitar-ne l'interior fàcilment. Hi podem observar les parets gruixudes i la volta que la cobreix.

Si pugem al terrat entendrem millor com era d'estratègic el lloc de la Manresana, ja que albirarem el castell de Boixadors, el poble de Segur (un dels indrets més alts de la comarca) i l'alineació amb els campanars dels Prats de Rei i de Calaf.

Prop de la torre hi ha una església dedicada a sant Andreu que consta en documents del segle XII, tot i que la construcció actual data del segle XVIII i va ser restaurada el 1931.

la Tossa de Montbui

La història de la Tossa, nom amb què es coneix popularment, està molt lligada a la de la reconquesta, i concretament a la creació de la Marca Hispànica.

Primerament era del comte de Barcelona, que fortificà el cim. A final del segle X cedí el territori al bisbe de Vic que, després de la incursió d'Almansor, hi bastí la fortificació definitiva.

Al segle XI, en l'època de l'abat bisbe Oliba, s'arranjà el castell i s'acabà l'església.

El castell de la Tossa, que probablement data del segle X, és l'origen del nucli habitat actual. La planta és rectangular, d'uns dotze metres d'amplada per uns set de llargada, i una paret de dos metres de gruix. Els angles són arrodonits. Dintre hi ha dues sales, una de construïda fa poc, durant l'última reconstrucció, i una altra, coberta amb volta, que encara es conserva de la construcció primitiva. Actualment totes dues estan convertides en museu.

Com a fet significatiu, que marca realment l'època en què es va construir la torre o castell, hi ha l'*Opus Spicatum* que es pot veure a la part superior de la façana, propi de les construccions pre-romàniques.

Fins al 1614 la parròquia de Montbui era l'església de la Mare de Déu de Gràcia de la Tossa. Aquell any es construí al pla la parròquia actual i l'església de la Tossa esdevé una església de segon ordre dins el municipi, perd importància i fins i tot sofreix èpoques d'abandó.

Exteriorment l'església de la Tossa de Montbui té una forma rectangular i la teulada està feta amb lloses.

A la testera de l'església hi ha tres absis i al peu un campanar d'espadanya de dos ulls. A la paret nord hi ha adossada una capella.

Segons el que acabem de dir, en aquesta construcció podem distingir tres moments: el primer, la nau, que correspon a l'època pre-romànica; el segon, els absis, del temps de l'abat Oliba, i per últim els elements adossats al segle XVI.

La nau pre-romànica és del segle X, tal com es pot observar a les parets, de pedres petites i col·locades irregularment. Els absis són del segle XI; corresponen com ja hem dit a l'època de l'abat Oliba. Hi podem observar la decoració d'arcs llombards i lesenes, elements que ens indiquen la influència llombarda sobre el ròmanic català en aquest període.

Al centre de cada absis hi ha una finestra amb esqueixada.

La porta adovellada està formada per un arc de mig punt que descansa sobre unes cornises decorades amb temes geomètrics molt simples.

La capella adossada, en altres èpoques capella del Roser, té una forma quadrada i actualment és la sagristia.

Interiorment l'església de la Tossa és de tres naus, separades per columnes, 8 d'exemptes a la nau, dues d'adossades al presbiteri i dues pilastres al final de l'església i cobertes amb volta.

Les columnes són massisses, formades per un capitell i una base sense decoració, i suporten uns arcs gairebé de mig punt que separen les naus.

L'església de la Tossa, tot i ser una construcció preromànica, està coberta amb una volta que apunta lleugerament un arc de ferradura. Més tard devia tendir a obrir-se i això va exigir la construcció d'uns contraforts que avui encara podem veure.

Dins de l'església cal citar, com a mobiliari de l'època, la pica baptismal d'immersió, molt arcaica, l'únic motiu ornamental de la qual és una sanefa de doble dent de serra.

La imatge de la Mare de Déu de Gràcia és una talla policroma, sedent, d'uns noranta centímetres d'alçada. Cronològicament és una peça de transició dels segles XIV-XV.

Per acabar aquest primer període no podem deixar

2
PROPIETAT DE PERE
LES PORTES D' AQUEST SANT LLOCH
JO LES OBRÍA Y TANCABA;
ARREGLABA SOS JARDINS
SOS PASSEIGS TAMBE CUYDABA;
SEPULTURA DABA LS MORTS;
ENTRE ELLS TENIA MA ESTADA.
Y PER XÓ SEN GUARDÁ
I
PROPIEDAD

COLITA

de fer menció del conjunt de Castellfollit de Riubregós (el priorat i el castell, dues construccions monumentals en una mateixa població), ni tampoc les nombroses esglésies, cinquanta-tres, de les quals esmentarem Calonge de Segarra; la Sala, amb una portalada d'influència lleidatana; Sant Pere de la Llacuna; Sant Miquel d'Òdena; Roqueta a Sant Martí de Tous; Sant Pere de Masquefa; Sant Nicolau de Piera, i Santa Maria del Camí, Sant Puvim i Montfalcó Gros, a Veciana.

Pel que fa a la imatgeria, a la comarca podem citar: la maredeu de la Llet de la Pobla de Claramunt, del segle XIII; la de Veciana, que avui es troba al Museu Episcopal de Vic, i la de la Tossa, que ja hem comentat.

el gòtic, un estil urbà que a Anoia és rural

Al segle XII, quan el perill sarraí era lluny, i el camí ral que unia Barcelona (Catalunya litoral) amb Lleida (Catalunya interior) ja era el més important, ens trobem amb un moment de canvi, i els governants dediquen els seus esforços a la protecció dels nuclis de població. Una mostra d'aquest fet són les cartes de població atorgades en aquells segles: Clariana l'obté el 1114, la Torre de Claramunt el 1147, els Prats de Rei el 1118 i Igualada el 1235.

Es conforma, doncs, una primera divisió territorial de Catalunya i l'actual comarca d'Anoia queda dividida: una part, a la vegueria de Vilafranca, de la qual depenia la sots-vegueria dels Prats de Rei.

És, doncs, un moment de transició en l'organització de la societat, que es reflectirà també en el món de l'art.

El pas del ròmanic (el vell estil) al gòtic (el nou estil) el podem exemplificar a la comarca amb les pintures murals de l'església parroquial del Bruc. Daten molt probablement de final del segle XIII i començament del segle XIV.

Aquestes pintures, que formen part de l'estil anomenat protogòtic o gòtic primer, introdueixen en l'esquema romànic una nova concepció, tant narrativa, ja que substitueix els símbols pel relat d'històries (la dormició i la coronació de la Verge), com estilística, ja que l'autor es basa en el naturalisme i els personatges han anat perdent el hieratisme romànic.

En aquesta època es refermen les velles jurisdiccions feudals. El domini dels Cardones creix a tota la comarca, i Igualada obté del rei el privilegi de carrer de Barcelona l'any 1385.

L'element que delimitava les jurisdiccions en aquella època eren les creus de terme.

A Anoia les creus de terme són gairebé sempre gòtiques o renaixentistes. Cal destacar-ne les de Miralles, la Llacuna, els Prats de Rei, totes amb un esquema molt semblant: el Crist en una cara de la creu i la Verge a l'altra, el basament esglaonat i una columna amb capitell esculpit, ja sigui amb figures de sants o amb els escuts dels senyors o de la població de la qual marca el terme jurisdiccional.

Les primeres dades de poblament comarcal són del segle XIV: Igualada, Piera, els Prats de Rei eren poblacions amb més de cent focs. La comarca tenia 2.140 focs.

En una comarca dominada pel poder dels senyors de Cardona, amb unes poblacions relativament petites, situació agreujada per la pèrdua demogràfica causada per la guerra de Joan II, el gòtic (manifestació artística burgesa) hi tingué ben poca presència històrica: Rubió, Santa Càndia i Castellfollit de Riubregós.

Tot i això, en aquest període es fortificaren moltes poblacions (Igualada encara conserva dos portals del segle XIV), es construïren places porticades a fi d'aprofitar l'espai dins la ciutat emmurallada (com la plaça Major de Calaf) i també s'arranjaren o ampliaren amb altars laterals algunes esglésies (Piera, la Llacuna, Igualada i Castellfollit de Ribregós).

Rubió

L'església de Rubió és un exemple del gòtic de la primera època. El conjunt és important per dos elements: l'església i el retaule. Les primeres dades de Rubió són del segle XI. Més endavant formà part de les possessions dels Boixadors dins la comarca.

L'església actual data del segle XIV; és d'una sola nau rectangular amb volta de creueria.

Exteriorment té un aspecte de fortalesa, gràcies, en part, als merlets construïts posteriorment sobre els contraforts i al campanar massís i quadrat situat a l'angle SO.

En tot el conjunt, la massa predomina sobre els buits, característica pròpia de les construccions catalanes de l'època gòtica.

L'església té dues portes: la del sud és senzilla i adovellada; la principal, situada a la cara nord, està coronada per unes arquivoltes concèntriques que arrenquen dels capitells situats als brancals. Si analitzem estilísticament el relleu dels capitells podem observar que, tot i que segueixen els esquemes propis del segle XIII, pertanyen al segle XIV, època en què s'edificà l'església.

Per dintre el mur és llis, propi de les naus úniques i configura un espai volumètric que tendeix a les formes cúbiques, sense decoracions, que busca l'aprofitament màxim de l'espai interior.

El retaule, una peça trescentista, està pintat al tremp en una gamma de colors viva i variada i amb marcs i talles daurades amb or fi. Per les seves característiques, aquest retaule correspondria al període italo-gòtic. No se'n coneixen l'autor ni la data de construcció, però sembla que és del segle XIV, i que està molt influenciat per l'escola de Ramon Destorrents.

La part més important del retaule és a l'església,

COLITA

però el bancal es conserva al Museu Episcopal de Vic.

Aquest retaule està dedicat a la Verge, és del tipus anomenat dels set goigs, que n'ocupen els set compartiments principals.

Al bancal i al pinacle del cos central hi ha representades set escenes de la Passió.

El retaule està format per un cos central i dos de laterals. Al cos central, la taula principal està dedicada a la Coronació de la Verge, i el pinacle a la representació del Calvari.

Al cos de l'esquerra hi ha la Coronació, l'Adoració dels pastors i la Visita dels Mags.

Al cos dret hi ha la Resurrecció, l'Ascensió i la Pentecosta.

Entre els cossos laterals i el guardapols i el cos central hi ha un total de quatre muntants, cadascun amb cinc petits compartiments que contenen figures d'apòstols i profetes.

El bancal està partit en dues peces amb les seqüències següents: l'Oració a l'hort, el Bes de Judes, Jesús acusat pels jueus, la Flagel·lació, Jesús camí del Calvari, Pietat.

El guardapols està decorat amb escuts amb el cérvol dels Boixadors, que en tenien un a l'escut nobiliari, roses daurades de talla semblant a les que decoren el camper del retaule damunt dels pinacles.

A la comarca trobem el gòtic ple en dues manifestacions, l'església de Santa Càndia i el retaule de Castellfollit de Riubregós.

Santa Càndia

És una petita església rural que pertany al municipi d'Orpí. L'església de Santa Càndia és al veïnat del mateix nom, al costat de la riera de Carme.

Si el comparem amb les cases que l'envolten, l'edifici té una presència important tant pel volum com per la construcció.

Segons els estudis fets amb motiu de l'última restauració, l'església ocupa un turó on hi havia un camp de sitges per a cereals, d'origen molt probablement ibèric. Aquest camp s'abandonà cap al segle XI o XII i s'hi començà a construir un temple romànic, però d'aquesta construcció, que hi dóna la forma i l'orientació, sols se'n feren els fonaments.

Durant el segle XIV es féu la capçalera de l'església i a final del segle XV el primer tram de la nau i la porta. Fins a final del segle XVI el temple no es completà amb el segon tram, el mur de ponent, l'escala de cargol i el campanar de cadireta.

La porta d'accés està resolta amb un arc agut molt tancat i seguit per un trencaaigües esculpit amb motius florals perfectament treballats. Aquest trencaaigües descansa sobre unes mènsules laterals on hi ha la representació d'un àngel amb les ales obertes que sosté un llibre. Segueixen l'arc unes arquivoltes degradades que se sostenen en unes columnes de capitell floral on podem veure clarament la representació de glans d'una alzina. En el timpà hi ha una figura que representa santa Càndia. Si bé la imatge encara té un cert hieratisme arcaic, la complexitat dels plecs de la roba ja és d'estil gòtic pur.

L'església és una construcció de nau única coberta amb volta de creueria. La part més antiga correspon a l'altar major. Té un absis poligonal de set panys, separats per arcs. A la clau de volta hi ha la representació de l'Anyell (aquesta mateixa estructura i simbologia es repeteix a l'església de Sant Pere de Màger, a la Llacuna).

El primer tram de l'església és el més ric des del punt de vista escultòric. La clau de volta té una imatge de la Mare de Déu, que en una mà porta un pomell, i a l'altre cantó hi ha l'Infant que la mira. El medalló central, el ressegueix una filigrana del més pur estil gòtic del segle XV.

Aquest tram de nau correspon a la porta i, per tant, podem dir que tant l'interior com l'exterior tenen una certa coherència formal.

L'últim tram de l'església té una clau de volta amb una representació d'un sant que per la iconografia tan aviat pot ser sant Martí com sant Pau.

el retaule de Castellfollit de Riubregós

Aquest retaule, que avui es troba al Museu d'Art de Catalunya (Barcelona), pertany al segle XV i està dedicat a sant Pere i sant Andreu. És d'estil internacional.

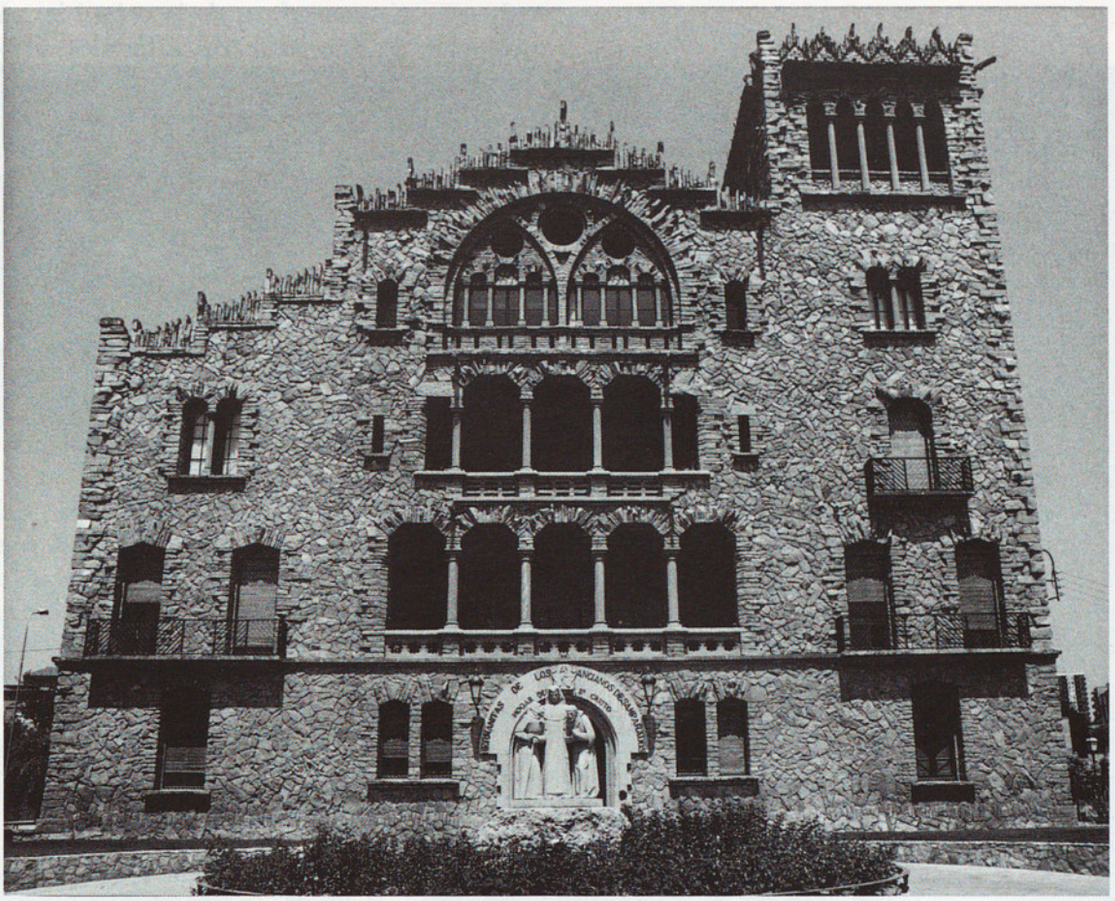
Com en el cas del retaule de Rubió, se'n desconeix l'autor però sembla que pertany al taller dels germans Serra; les referències, però, no són gaire precises.

El retaule té tres cossos. Al central, la taula principal reprodueix les figures de sant Pere i sant Andreu; el pinacle, triangular, representa l'escena del Calvari. Cada un dels dos cossos laterals té tres quadres: a l'esquerra hi ha escenes de la vida de sant Pere —la Negació, l'Aparició de Jesús i el Deslliurament de la presó, la Mort, etc.; a la dreta, les escenes corresponen a la vida de sant Andreu— la Vocació de sant Andreu i sant Pere, pescadors, la Crucifixió de sant Andreu, etc.

El bancal del retaule representa una escena del *Vir dolorum*.

Dins el capítol del gòtic esmentarem finalment la imatge del Sant Crist d'Igualada, que assolí la seva importància al segle XVI amb el miracle de la suor de sang, que va trasbalsar la vila d'Igualada, i la de la Mare de Déu del portal dels Prats de Rei.

Pel que fa a les construccions civils que es conserven en bon estat, hem d'esmentar el castell de Piera, el de la Torre de Claramunt, i el de Sant Martí de Tous, tot i que han estat reformats amb la introducció d'elements no propis de l'època originària i que responen als usos que han tingut al llarg dels anys.

COLITA

COLITA

el creixement demogràfic, les ciutats, el renaixement

Una de les característiques del període que s'inicia al segle XVI és el creixement demogràfic que, com la resta de Catalunya, experimentà la nostra comarca.

Aquest creixement tingué com a conseqüència un eixamplament de les viles, que depassaren les muralles i crearen nous ravals, moltes vegades més importants que la població antiga: per exemple, Copons, la Llacuna, Calaf, Piera, etc. Poblacions on, a més, es formaren places porticades, nous centres neuràlgics de la vila.

En aquest segle Igualada comença a desequilibrar-se demogràficament respecte a la comarca, desequilibri que es consolidà en el segle XVIII, però hi ha altres poblacions que es perfilen com a centres d'atracció de les diferents parts de la comarca: a la zona nord, Calaf esdevé la segona població en habitants, i Piera, al sud, entre els segles XVI i XVII arriba a ser la tercera població de la comarca, amb molta diferència respecte a Capellades, nucli urbà de la mateixa zona que en aquest segle comença a despuntar amb la indústria del paper.

Cal afegir a aquesta empenta demogràfica el redreçament econòmic, que s'accentua i experimenta un gran increment. Una mostra n'és la compra per part del municipi d'Igualada de la jurisdicció que l'abat del monestir de Sant Cugat del Vallès hi tenia des de l'any 1185. S'ha d'afegir a tot aquest ambient esperançador la influència del nou clima religiós generat com a conseqüència del Concili de Trento que potencià la renovació dels edificis de culte i convents.

Fruit d'aquest moment en què coincideixen població, diners i ideologia són les esglésies parroquials d'Igualada i de Calaf, dues construccions renaixentistes on perdura la força de les solucions del gòtic però també hi intervenen les noves tendències italianitzants.

l'església parroquial de Santa Maria d'Igualada

L'església actual està edificada sobre la primitiva que era probablement d'estil romànic.

La construcció data de 1617 i és obra de Rafael Plansó. S'ha de recordar, amb tot, que el 1606 el pare Blai havia fet un projecte, que no es dugué a terme, de l'esmentat edifici.

L'església es beneí l'any 1627.

L'edifici conserva el campanar del segle XVI i la capella dedicada al Sant Crist d'Igualada, construïda al segle XVIII.

L'aspecte exterior és compacte i hi predomina la fàbrica. A la façana, d'una gran simplicitat formal, l'element únic és la rosassa. Això coincideix amb la tradició catalana de fer d'aquest finestral el complement de la porta de l'església.

A la part superior de les parets laterals, hi podem observar els contraforts de la volta i les gàrgoles esculpides, d'un regust gòtic. L'interior de l'església és una sala de nau única amb sis capelles laterals, una per cada tram de l'església, un absis a la testera i un cor alt al final.

Com ja hem dit, s'hi combinen dos estils: el gòtic de la volta de creueria i la influència clàssica de la resta. Els altars laterals i els arcs faixons empren arcs de mig punt i motllures greco-romanes als capitells i al basament de les pilastres.

Santa Maria, igual com moltes esglésies construïdes en aquella època a Catalunya, manté l'ús de la pedra en nervis, motllures, reforços, pilastres, i el combina amb l'arrebossat a la resta dels paraments, que havia de ser blanc.

Aquesta església i la de Calaf, de la qual parlarem seguidament, tot i que pertanyen a un primer estadi del renaixement català ja participen d'uns arquetipus evolucionats i d'una utilització coherent de la influència romana.

l'església parroquial de Sant Jaume de Calaf

L'actual església de Sant Jaume es va construir en el mateix lloc on hi havia una capella dedicada a sant Miquel.

El nou edifici, que fou beneït l'any 1639, substituïa el que hi havia dins el primitiu recinte emmurallat, prop del castell.

L'església té els mateixos elements que la d'Igualada i combina igualment el gòtic amb la innovació clàssica.

Les diferències entre l'església d'Igualada i la de Calaf són que aquesta última té una cripta de l'època, mentre que a Igualada es va fer després de 1939, i que la testera té forma poligonal.

Les altres diferències són conseqüència dels arranjaments i afegitons d'èpoques posteriors.

Aquestes dues esglésies influenciaren altres construccions com les de la Llacuna, els Prats de Rei i Carme.

El Renaixement també tingué dos exponents importants al claustre dels agustins, d'Igualada, i al convent de Sant Francesc, de Calaf.

El claustre del convent dels agustins, avui col·legi dels pares escolapis, s'edificà al segle XVII, entre 1612 i 1670. La planta és trapezoïdal i el ritme de les columnes irregular. Els arcs són de mig punt i les columnes, toscanes.

El convent de Sant Francesc de Calaf és més tardà. Es construí al segle XVIII i pertany al moment influït pels gustos clàssics de transició entre el Renaixement i el Barroc.

Per últim, esmentarem dins aquest capítol una important peça renaixentista. Es tracta de la pica baptismal de la parròquia d'Igualada. Una peça de ceràmica policroma que s'atribueix a Lorenzo de Madrid, artis-

COLITA

ta que s'instal·là a Manresa i que és autor, entre altres, del paviment de la Sala de Mapes del Palau de la Generalitat.

Els colors emprats són el groc i el blau i al fons hi ha dibuixat l'escut de la ciutat amb la inscripció 1598.

Actualment, la pica és al Museu Episcopal de Vic.

l'arquitectura industrial - el barroc - el neoclàssic

L'anàlisi dels segles XVIII i XIX fa que ens adonem que, per primera vegada en el procés històric, les solucions emprades en les construccions sumptuàries o de prestigi i les d'ús industrial són força diferents. Les primeres recorren als estils de moda, les segones, en canvi, busquen les solucions pràctiques que coneixem amb el nom d'arquitectura industrial.

Aquesta arquitectura nova surt, en part, condicionada pels canvis que es produeixen en el procés de manufacturació i en la mentalitat industrial, juntament amb la nova concepció del planejament urbanístic i sanitari. Però tot aquest desplegament i eufòria industrials no haurien estat possibles sense el procés d'alça demogràfica que s'inicià en l'etapa anterior i es consolidà en aquesta època.

Així, durant el segle XVIII, la comarca arribà als vint mil habitants. Ciutats com Igualada i Capellades creixeren un 200 % i un 360 %, respectivament, i altres poblacions, com Piera i la Pobla de Claramunt, superaren el cent per cent de creixement. Totes aquestes poblacions pertanyien a l'òrbita industrial, ja que altres ciutats com Calaf, d'àmbit agrícola, sols experimentaren una puja del 26 %, i algunes fins i tot perderen població.

Aquesta eufòria demogràfica té el punt d'inflexió el 1857, any en què la comarca arriba quasi als 50 habitants per km^2. A partir d'aquest any hi ha un retrocés i estancament, i el nivell no es recuperà fins a mitjan segle XX.

Les indústries amb més empenta foren tres: el cotó, la pell i el paper. El centre de la pell i el cotó va ser Igualada, mentre que el paper es fabricava principalment a Capellades, però també a Carme, la Pobla de Claramunt, Vallbona, etc., a la zona sud de la comarca.

el paper

Els molins de paper se solen situar prop dels corrents fluvials o al costat d'un rec, ja que l'aigua és un component necessari en el procés de fabricació.

Exteriorment, els molins es caracteritzen per les seves dimensions i comparats amb les construccions del costat, per la forma regular de la construcció i per la quantitat de finestres petites que hi ha als pisos superiors.

Generalment, el molí paperer es distribuïa en tres blocs d'estances: els soterranis, on es fabricava el paper; els pisos del mig, on vivien el propietari i la seva família, i els pisos alts, que coincideixen amb les finestres petites que es veuen a la façana, on s'assecava el paper.

El molí paperer més ben conservat de la comarca és, sens dubte, l'actual Museu del Paper de Capellades.

L'edifici del Museu del Paper de Capellades, ja existia al segle XVI però l'estructura actual és conseqüència de les reformes i ampliacions dels segles XVIII i XIX. Avui encara hi podem veure la fabricació manual de paper.

A Capellades també hi ha altres molins característics, com el de ca l'Anton, cal Farreras, cal Romaní, etc. També podem citar el Molí Major, de Carme, i cal Guarro, de la Pobla de Claramunt.

la pell

La indústria de la pell se centralitza principalment a Igualada. Dins la ciutat, el barri dels adobers és al voltant del Rec.

El Rec, que és una desviació del riu Anoia, es va construir per portar l'aigua al molí que era propietat de Sant Cugat del Vallès.

Fins al segle XVIII la producció de pell a la ciutat es feia dins de les muralles, sobretot als carrers de Sant Bartomeu i Sant Jaume. Generalment s'aprofitaven els baixos de les cases.

A partir del segle XVIII, a causa de les prohibicions d'estendre pells dins de la ciutat, o potser també de la nova manera d'entendre la producció, aquesta manufacturació es va traslladar fora de la muralla i prop del Rec, ja que per adobar pells l'aigua és totalment necessària.

En el *Real Apeo* de 1765, trobem al costat del Rec set construccions anomenades «Casas Adoberies».

Durant el primer terç del segle XIX una ordenança municipal prohibia assecar i estendre pells dins de la població. És el moment del creixement i la formació definitius del barri dels adobers d'Igualada.

Els edificis bastits a prop del Rec tenen exteriorment unes particularitats que caracteritzen el barri: les indústries es fan al costat mateix del Rec, per tal de tenir l'aigua més a prop. Això feia que les façanes fossin insegures i obligà a fer-hi contraforts, que tenien un petit arc a la seva base a fi de deixar passar l'aigua del Rec; tota una particularitat arquitectònica pròpia i exclusiva de la ciutat.

La distribució interior d'una adoberia consta de dos estatges: als baixos, l'espai per blanquejar les pells i, al primer pis, l'estenedor.

Per fora, aquesta distribució es reflecteix en una planta baixa quasi sense obertures i un primer pis amb uns finestrals allargats i amb persianes. Aquesta estructura es conserva pràcticament fins a l'actualitat, quan s'incorporen els nous mètodes d'adobatge.

COLITA

COLITA

La mecanització d'aquesta indústria va ser molt lenta, ja que el primer gran pas, la bóta, no s'introduí fins el segle xx.

Per tant, els espais creats en un primer moment es conservaren i avui encara els podem veure al barri dels adobers.

Si hi ha cap adoberia antiga que podem citar és cal Granotes, que actualment s'habilita com a Museu de la Pell.

el cotó - el tèxtil

El tèxtil és una altra de les indústries característiques de la comarca. El centre més important també és Igualada.

Si bé aquesta indústria era potent abans de la revolució industrial, el fet de no adaptar-se a les noves formes de producció la va portar en una davallada de la qual li costà molt de sortir-se. Amb tot, la indústria no va desaparèixer i després de la crisi va incorporar la nova tecnologia.

Les construccions industrials tèxtils són de dues menes: les que recorden les colònies industrials del Llobregat i les fàbriques urbanes de pisos. A Igualada, població més concentrada, estan situades de forma molt dispersa, tot i que la zona de l'eixampla va ser el lloc on es van instal·lar més.

La diferència bàsica entre totes dues tipologies és que les naus de les primeres estan aïllades, construïdes en un espai voltat per un pati, mentre que les altres s'incorporen a la ciutat i formen illa amb les cases del costat. Són exemples del primer tipus les fàbriques de cal Godo, cal Boyer —ara Museu Comarcal de l'Anoia— o la desapareguda cal Baliu. De las segones en són cal Truco, cal Pau Durant, ca l'Ortínez i fins i tot cal Pascual. Tant les unes com les altres tenien una mateixa estructura i aprofitaven els nous elements, com la columna de ferro, per obtenir grans naus on col·locar els telers, els ordits, etc. També n'era un punt constant la llarga xemeneia que les caracteritzava i que a la vegada donava personalitat al conjunt.

el Barroc

El Barroc a Anoia no fa grans edificis sinó que es limita a les decoracions, als retaules, tot i que d'aquesta època cal esmentar el campanar de Calaf i la capella del Sant Crist d'Igualada, adossada a l'església de Santa Maria, la cúpula de la qual fou decorada pel pintor Tramulles. Pel que fa als retaules el més característic és el de Santa Maria d'Igualada, potser perquè és l'únic que es conserva, tot i que l'actual és una reconstrucció de després de 1939.

Moltes esglésies de la comarca tenien, abans de la revolució del 1936, un retaule barroc: Sant Jaume de Calaf, Santa Margarida de Montbui, Jorba, etc. Poques són avui les esglésies que el conserven, però encara hi podem trobar els de Sant Ponç de la Molsosa, el de Calonge de Segarra i el de la Puríssima a Pujalt.

retaule de Santa Maria d'Igualada

El retaule d'Igualada va ser realitzat per Josep Sunyer i Jacint Morató. L'obra s'inicià l'any 1718. El 1786 es va decidir daurar-la, procés que acabà l'any 1793. El retaule es considerà finalitzat l'any 1795.

En el període 1936-1939 el retaule es va desmuntar, i una part es va destruir. Un cop acabada la guerra, l'any 1939, es reconstruí seguint el model anterior; l'obra fou dirigida per l'arquitecte Cèsar Martinell i feta pel constructor de Manresa Antoni Perramon. S'acabà l'any 1954.

Estilísticament, la part arquitectònica s'atribueix a Jacint Morató i l'escultura és de Josep Sunyer.

La figura central representa la Mare de Déu portada per cinc àngels, al voltant seu les representacions de santa Anna i sant Joaquim, sant Faust i sant Roc i en un extrem del retaule sant Bartomeu.

Els àngels músics són força interessants, sobretot el que toca la guitarra. També els dos medallons laterals amb el Naixement i l'Adoració dels Reis.

Els atlants del sòcol són escultures de marbre que representen les quatre estacions de l'any.

el neoclàssic

El creixement demogràfic de la ciutat, la política d'ordenació urbanística i l'envelliment dels serveis fan que durant el segle xix es realitzin a Igualada un seguit d'obres públiques d'estil neoclàssic: per exemple, el cementiri construït l'any 1819, obra de l'arquitecte Josep Bofarull i de l'escultor igualadí Celdoni Guixà que en dissenyà la porta. Com en moltes altres poblacions de Catalunya, aquesta obra respon a la necessitat de treure els cementiris de les poblacions.

Una segona construcció acabada en aquest segle és el monument escultòric de la font del Rei Neptú, que representa històricament la culminació del gran esforç que el poble d'Igualada féu per portar l'aigua des de l'Espelt. És obra de Damià Campeny i es va inaugurar l'any 1832. La part més destacada és l'estàtua del Rei Neptú, coronat i amb trident, dret i en una postura arrogant.

L'Ajuntament d'Igualada és el tercer edifici neoclàssic. Construït a final del segle xix, es va inaugurar l'any 1883 i és obra de l'arquitecte Antoni Rovires i Tries. Aquest edifici és una mostra equilibrada de l'arquitectura del neoclàssic català.

Dins el segle xix parlarem per primera vegada d'artistes que sobresurten en el panorama català. Es tracta de l'escultor neoclàssic Josep Campeny Santamaria, que va néixer a Igualada l'any 1858 i va morir a Barcelona el 1922, i d'Alexandre de Riquer, pintor, poeta i dissenyador modernista que va néixer a Calaf l'any 1856 i va morir a Mallorca el 1920.

COLITA

el segle XX

La baixa demogràfica que experimentà la comarca a partir de la segona meitat del segle XIX (en la qual féu un paper molt important la fil·loxera per l'èxode dels camperols cap a les ciutats industrials que va provocar) s'estroncà a partir de 1900 amb una recuperació lenta que augmentava a mesura que avançava el segle, sobretot als municipis amb més força industrial o amb una destacada influència sobre la zona on eren.

La situació industrial a principi de segle estava marcada principalment per tres factors: l'estancament i retrocés del tèxtil; la introducció d'una nova indústria, el gènere de punt, i el manteniment i augment de la indústria de la pell, sobretot en el segon decenni amb els guanys derivats de la Primera Guerra Mundial. S'ha d'afegir a tot aquest procés la nova vida associativa que s'inicià a final del segle passat, i que trobà el seu desenvolupament en el primer terç del segle, truncat per la revolució de 1936-1939.

Així, als diversos pobles de la comarca es creen ateneus, centres, orfeons, grups teatrals, alguns de molt lligats a una ideologia o formació política, però d'altres amb una clara definició apolítica i aconfessional. Dins aquest marc cultural, paral·lel a tota la Renaixença catalana, és lògic que un moviment artístic com el modernisme, de clares connotacions polítiques, també s'introduís a Anoia amb una certa força.

el modernisme

Representa la incorporació d'un estil amb una vessant popular, si entenem com a popular el fet que l'estil fugi de ser monopolitzat pels organismes oficials (Església, Estat) i també trobi suport en la vida d'entitats i de particulars.

També podem constatar que la manifestació més característica d'aquest estil, l'arquitectura, té una presència més destacada al sud de la comarca, és a dir, a la zona més industrial, a causa de la mateixa ideologia de l'estil.

Comentarem principalment les manifestacions del modernisme a Igualada (ciutat que ja sofria un fort desequilibri demogràfic i industrial respecte a la comarca) tot i que també podem trobar edificis representatius d'aquest estil a Piera i Masquefa.

Si ens centrem en els àmbits en què s'hi desenvolupà el modernisme, podem dir que quasi ho féu únicament en l'arquitectura i en les arts gràfiques, dos sectors d'aspectes econòmics molt diferenciats: és evident que imprimir un pasquí, un cartell o un programa és més barat que fer un edifici; és lògic, també, que cada sector tingués promotors distints. Així, mentre que la burgesia i en segons quins moments els ajuntaments incidiren en tots dos camps, les entitats populars i algun sector comercial sols utilitzaren les arts gràfiques.

l'arquitectura

L'arquitectura modernista tingué les seves primeres manifestacions el 1900 i visqué dos períodes diferents: de 1900 a 1908 i de 1911 a 1919.

Durant el primer, la impulsaren els professionals liberals i els comerciants; és el moment de l'estil més eufòric i carregat. Durant el segon els animadors foren principalment els adobers enriquits per la guerra del 14, que renovaven les seves cases i indústries aplicant-hi un modernisme més racional i auster.

Com a edifici més destacat de la primera època citarem cal Ratés, obra de l'arquitecte Isidre Gili Moncunill, que es projectà l'any 1908.

Es un edifici entre mitgeres que presenta dues façanes. La principal, carreuada amb clares ressonàncies neogòtiques i caracteritzada pels arcs rampants i de ceràmica vidriada que coronen la torre que la flanqueja. La façana del darrere és de totxo, material característic del modernisme, i recorda les idees proposades per Domènech i Montaner.

D'aquest primer període hem de citar també: l'escorxador, obra municipal de Pau Salvat i Espasa i Isidre Gili i Moncunill; cal Sabater, construïda l'any 1902, obra d'Alsina Arús i de Pedrol Oller amb una influència clara de Puig i Cadafalch, i els esgrafiats de l'edifici de la rambla del General Vives, 3 i 5.

Les construccions més destacades del segon període són: l'adoberia de cal Sabater de J. Ros i Ros de l'any 1912, ampliada els anys 1913 i 1919, i la impremta Poncell, construïda l'any 1917 per Ignasi Colomer. A l'adoberia de cal Sabater, Ros i Ros hi utilitzà el totxo com a únic element constructiu i decoratiu, i n'aprofità totes les possibilitats expressives que recorden el neomudèjar o la fàbrica Casarramona de Puig i Cadafalch, projectada un any abans.

Ignasi Colomer, arquitecte local, construí diverses obres a la ciutat. La més significativa és la impremta Poncell, edifici que té una gran similitud, tant per la decoració com per la composició general, amb la casa Macaya de Barcelona. L'arquitecte hi utilitzà el totxo solament com a decoració i deixà els grans paraments de la façana pintats de blanc encaminant l'obra cap al racionalisme.

També són d'aquest segon període les nombroses adoberies que es construïren a partir de l'any 1919, quasi totes obra de J. Pausas Coll, i l'edifici de Cal Borrasset, de l'any 1916, del mateix autor.

les arts gràfiques modernistes

La vida de les arts gràfiques igualadines comença l'any 1832 amb la instal·lació de la Impremta Abadal. La producció cobria les necessitats d'entitats o de particulars de l'àmbit local i comarcal.

Durant l'època que comentem la impremta més destacada fou la de Nicolau Poncell, el taller d'on sortiran els impresos més importants.

Arrel – Abril 1987

COLITA

Per mitjà de l'imprès el modernisme entrà en tots els aspectes de la vida pública i privada, des dels programes de festa major, a les targes de visita o el recordatori de primera comunió i el calendari de la botiga de queviures. És en aquest camp, més efímer que l'arquitectura, on més popularment va arrelar l'estil.

Als anys trenta, cap estil no assolí la presència que havia aconseguit el modernisme. L'arquitectura es tornà molt més eclèctica i indefinida, mentre que les arts gràfiques s'adaptaven als nous corrents artístics amb un bon nivell de qualitat. En aquest període destacà la impremta Bas.

Es creà Les Arts del Dibuix, aula de formació plàstica d'on sortiren els pintors dels períodes posteriors.

L'edifici més important és l'asil del Sant Crist d'Igualada, construït encara segons els models modernistes.

Aquest edifici va ser construït gràcies al llegat de les germanes Castells i Reixachs. L'arquitecte fou Joan Rubió i Bellver, deixeble d'Antoni Gaudí. Es va començar l'any 1931, però no es va inaugurar fins el 1941.

La principal característica de l'edifici és la monumentalitat. La construcció és tota de pedra. A la façana hi ha unes grans balconades que a manera de galeries n'ocupen el cos central; al lateral hi ha una torre.

Per dintre, la part més destacada és l'església, que té forma de creu grega, amb un ampli creuer cobert amb cúpula. Els arcs parabòlics i les petxines dels angles són força interessants.

La revolució de 1936-1939 trencà la vida del país i començà una nova dinàmica.

Entre 1950 i 1970, època d'eufòria econòmica, la comarca va rebre una gran quantitat d'immigrats, que es concentraren principalment a Igualada i a les poblacions que l'envolten, com Vilanova del Camí, Òdena i Montbui. Les altres ciutats industrials també creixeren encara que no amb tanta força. Així, mentre que la població de Vilanova augmentarà un 757 % i Montbui un 561 %, Capellades solament ho féu en un 67 % i la Pobla de Claramunt en un 44 %.

Aquest creixement provocà l'aparició d'uns barris dormitori amb l'urbanisme marginal propi de l'especulació.

Així, l'arquitectura d'aquesta època generalment és pobra. A tot això, cal afegir-hi una altra causa de degradació: les urbanitzacions, on es pot veure un tipus despersonalitzat i *naïf* de construcció.

Ben altrament, l'arquitectura oficial, amb idees aristocràtiques i imperialistes, buscava una decoració clàssica que retornés als esquemes del passat. Paral·lelament a aquesta mena de construccions sorgeixen els nous arquitectes que incorporen les noves tendències als seus edificis.

Un exemple d'arquitectura oficial és l'Escola de Blanqueria d'Igualada, de l'arquitecte Bonaventura Bassegoda. Els edificis construïts pels arquitectes de les noves tendències són el de Punto Blanco, a Igualada, i el de Polifibra, a Vilanova del Camí, tots dos de R. Terradas Via, i l'església de la Sagrada Família d'Igualada, dels arquitectes Josep M. Martorell, Oriol Bohigas i David Mackay. La construcció de l'església de la Sagrada Família va ser dirigida per David Mackay, arquitecte que pertany a l'anomenada escola de Barcelona, que bàsicament utilitza el totxo, la uralita i el formigó.

Formen el conjunt dos edificis: la rectoria i el temple.

El temple té tres cossos —la nau o sala principal, l'altar del Santíssim i la sagristia—, units per un distribuïdor en forma de torre que recorda un campanar. Aquesta distribució conserva la tipologia de les esglésies tradicionals.

És notable l'austeritat de l'edifici, que té com a únics elements decoratius l'estructura interior de la coberta i les talles de l'altar major, obra de l'escultor Mainé.

Altres construccions que pretenen estar dins la mateixa línia són: el col·legi de les germanes dominiques, de Calaf; el col·legi Mont-clar, de Jorba; Santa Maria de Fortesa, de Piera, i l'església de Sant Sebastià de Bedorc, també a Piera.

Pel que fa a les arts plàstiques, la comarca no ha tingut gaires artistes de primera línia, ni ha estat tampoc capdavantera a organitzar manifestacions d'aquesta mena. Tot i això podem citar artistes com Gaspar Camps, que va desenvolupar la seva activitat principalment en el camp de la publicitat i que va treballar durant molts anys a París. També Camps Dalmases, Freixas Vivó i Miquel Llacuna, representants d'un estil academicista i d'una gran professionalitat.

Els nous corrents, els trobem representats en el grup 03 COLOR que els va introduir en un moment difícil i que li va comportar més d'un conflicte. Dins d'aquestes noves tendències, avui ja clàssiques, hi figura Amadeu Font, l'evolució del qual va des de les obres més matèriques a un realisme abstracte, i Codina Corona, escultor expressionista que té moltes obres a la ciutat d'Igualada.

Avui l'estat de les arts plàstiques és mediocre, però es veu esperonat per les noves generacions que intenten nous llenguatges amb uns plantejaments més professionals.

PAU LLACUNA I ORTÍNEZ

Filòsof

BIBLIOGRAFIA

Gran Geografia Comarcal de Catalunya, volum 5 (Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf, Anoia), Barcelona, 1982.
IGLÉSIES, JOSEP, *Evolució Demogràfica de la Comarca d'Igualada*, CECI, Igualada, 1972.
MERCADER, JOAN, *La Ciutat d'Igualada*, Barcelona, 1953.
SEGURA, JOAN, *Història d'Igualada*, volum 2, Barcelona, 1908.
Miscellanea Aqualatensia, 3, CECI, Igualada, 1983.

COLITA

Antoni González i Moreno Navarro

Conservació del patrimoni: recerca, disseny, ús (10 exemples a Anoia)

Per raons històriques, polítiques i culturals, durant prop d'un segle els catalans hem viscut el tema del tractament del patrimoni monumental des de la nostàlgia i la reivindicació.

Prenent com a paradigma l'actitud col·lectiva, ara fa un segle, davant les restes del monestir de Santa Maria de Ripoll, els catalans hem tingut tirada a veure els monuments malmesos com a símbols de la nostra identitat deteriorada i la seva reconstrucció com a símbol de l'afirmació col·lectiva de la voluntat de reconstruir el país. Així, durant un segle, s'ha anat consolidant una concepció de l'actuació en els monuments que s'ha definit com a «reconstrucció patriòtica».

La paradoxa ha estat que molt sovint —gairebé sempre— aquesta aparent voluntat de recuperació històrica s'ha fet d'esquena a la història, entenent la història com l'estudi científic del passat i com a testimoni fidel del moment present.

En nom de la recuperació històrica s'han destruït i alterat —sens dubte per ignorància— aspectes testimonials i documentals de gran valor i s'ha mixtificat la presència de la cultura contemporània, introduint en els monuments elements històrics de cronologia confusa.

També és cert que durant aquests cent anys, hi ha hagut científics i dissenyadors que han superat aquesta utilització política de l'actuació en els monuments i hi han aportat altres aspectes culturalment més enriquidors. L'arquitecte Jeroni Martorell n'és un exemple.

Amb tot, no és fins a final de la dècada dels anys setanta del nostre segle que alguns professionals atents als corrents de la cultura universal van començar a exigir l'alliberament necessari de la feixuga càrrega emocional i redemptora que els monuments tenien a casa nostra. Van reivindicar que els monuments fossin tractats únicament com allò que són: elements significatius heretats del passat, amb dues potencialitats fonamentals: la seva rendibilitat com a document històric i com a objectes útils per a la col·lectivitat.

A començament de la nostra dècada es palesarà a través d'algunes actuacions —primer aïllades, després més generalitzades— aquesta nova concepció de l'actuació en el patrimoni cultural edificat, que recolza en tres pilars bàsics: la *recerca científica* prèvia a l'actuació en el monument, que permet garantir l'explotació en bones condicions de la seva capacitat de subministrament d'informació; el *disseny contemporani* com a millor camí per garantir l'eficàcia de la utilització del monument i la no mixtificació de l'aportació de la generació actual, i un *ús col·lectiu* eficaç i compatible amb el monument que faci rendible socialment l'actuació de l'administració pública.

Des del servei especialitzat que la Diputació de Barcelona va crear l'any 1914, un equip de dissenyadors i científics hem treballat de valent, durant els darrers sis anys, per aportar una reflexió teòrica nostra que pugui avalar una metodologia d'actuació en el monument considerat com a document històric i com a objecte arquitectònic. D'altres professionals i institucions públiques també s'han esforçat per tirar endavant aquesta revisió conceptual de l'actuació en els monuments.

De les actuacions en què s'ha assajat aquesta meto-

dologia, un bon grapat s'han desenvolupat al territori de la comarca d'Anoia. Hem triat uns exemples per explicar-ho.

Torre de la Manresana, els Prats de Rei

Torre d'època medieval dins el recinte del castell desaparegut. Actuació, 1979-1983. (Ministeri de Cultura i Generalitat de Catalunya). Consolidació, revaloració, accessos i agençament de l'entorn. Ús: talaia, objecte lúdic de lliure accés. Víctor Argentí, Antoni González, arquitectes. Joan Closa, constructor.

En estudiar l'actuació, bàsicament es van fixar dos objectius: la conservació i la valoració de l'element com a objecte arquitectònic de gran bellesa i com a testimoni històric, i la rehabilitació d'un element obsolet donant-hi un ús col·lectiu.

Quant a l'ús, la impossibilitat d'utilització per a una funció concreta va dur a tractar el monument com un «objecte lúdic dins el paisatge». Amb aquesta intenció se'n va afavorir l'accessibilitat i l'ús com a talaia.

En el tractament del volum exterior del monument es va evitar de mixtificar-lo amb possibles interpretacions especulatives sobre la seva forma primitiva i únicament es va procurar subratllar la bellesa mateixa de l'element. L'espai interior es va mantenir unitari per tal d'obtenir un efecte suggestiu que molt probablement s'hauria perdut amb la compartimentació per plantes, encara que aquesta disposició s'acostés més a la realitat primitiva. L'accés tant a l'interior com a la coberta es fa a través d'escales de material i disseny contemporanis. L'escala exterior, cilíndrica com la torre però formalment autònoma, vol expressar amb el seu llenguatge actual l'aprehensió d'aquest monument per part de la nostra època per a un ús col·lectiu nou i pacífic.

Quan es va iniciar l'actuació a la Manresana, encara no era habitual, com avui, la col·laboració estreta i enriquidora entre professionals de la història i l'arquitectura. En aquells moments fer una excavació arqueològica prèvia a la intervenció arquitectònica gairebé era impossible. L'obra de la Manresana, si més no, va donar un fruit important, palesar la necessitat de racionalitzar la col·laboració interprofessional.

TORRE DE LA MANRESANA A ELS PRATS DE REI (FOTO GMN)

Església de Santa Càndia, Orpí

Temple d'origen medieval. Actuació, 1983-1985. (Diputació de Barcelona). Recerca documental, excavació arqueològica, restauració, moblament interior, agençament de l'entorn. Ús: cultural i de culte. Antoni González, Pau Carbó, arquitectes. Alberto López, arqueòleg, M. José Sureda, historiadora. Lluís Preckler, aparellador. Joan Closa, constructor.

L'actuació a Santa Càndia, projectada abans que acabés l'obra de la Manresana, ja suposa un exemple de l'aplicació total del procés metodològic que hem

ESGLÉSIA DE SANTA CÀNDIA D'ORPÍ. NAU. (FOTO FERRAN FREIXA)

ESGLÉSIA DE SANTA CÀNDIA D'ORPÍ. PRESBITERI (FOTO FERRAN FREIXA)

explicat. En el coneixement de l'edifici van col·laborar diversos tècnics i historiadors del servei de la Diputació. Es va fer un estudi documental exhaustiu i diversos estudis comparats i treballs monogràfics sobre aspectes ornamentals, estilístics, iconogràfics i hagiogràfics.

L'exploració física va consistir, bàsicament, en l'excavació arqueològica de l'interior i part de l'entorn, i en el seguiment per part dels arqueòlegs del desmuntatge de la coberta, on, en aquest cas, no calgué excavar. La recerca arqueològica va aportar dades molt interessants per al coneixement de la història del lloc i de la construcció del temple, que van aclarir alguns enigmes derivats de l'estudi documental i de l'anàlisi visual de l'edifici tal com ens ha arribat.

El disseny de l'actuació arquitectònica va tenir present sobretot la revaloració i emfasització dels aspectes més significatius de l'edifici: l'espai, la puresa volumètrica, la riquesa ornamental de la portada, la recuperació tipològica d'alguns aspectes i l'adequació per a un ús liturgic actual i per a una utilització cultural. Els mecanismes de disseny van ser triats lliurement entre els recursos i els llenguatges del nostre temps. El sistema d'il·luminació permet dos usos

alternatius; d'una banda, contribueix a crear un espai interior mínim al voltant de la mesa, més adient per als assistents a les funcions litúrgiques, i, d'una altra, potencia l'espai total i en permet la contemplació i una activitat de tipus cultural. Tot aprofitant la reordenació necessària d'alguns edificis i espais contigus al temple, s'hi van bastir una nova plaça, unes escales i unes plataformes que milloren l'entorn del monument.

Una actuació a la comarca d'Anoia, a Santa Càndia d'Orpí, va iniciar, de fet, una nova concepció del tractament dels monuments per part del servei de la Diputació, i el primer esforç seriós de col·laboració entre professionals de la història i del disseny en la revaloració del nostre patrimoni arquitectònic.

Torre del Castell, Òdena

Torre medieval, restes del castell. Actuació, 1985-1986. (Diputació de Barcelona, Ajuntament d'Òdena). Recerca documental, excavació arqueològica, consolidació, restauració, accessos interiors, agençament de l'entorn. Ús: talaia d'accés restringit. Enric Solsona, Mariona Abelló, arquitectes. Xavier Fierro, arqueòleg. Joan Closa, constructor.

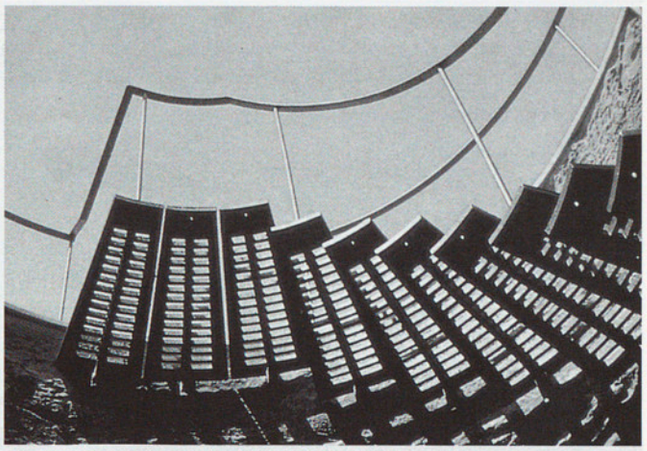
Aquesta actuació recent, cal considerar-la emparentada, tant per l'actitud com per les solucions formals, a l'actuació a la torre de la Manresana. En aquest cas, però, la recerca arqueològica ja es va incorporar com a fase prèvia a l'actuació constructiva.

També cal destacar que en aquest cas l'accessibilitat a la torre s'ha restringit per considerar no del tot satisfactòria l'experiència de la Manresana. Malauradament, un determinat tipus d'usuaris dels nostres monuments no sap fer ús de la llibertat d'accés. L'Ajuntament d'Òdena, però, pot facilitar als interessats l'accés a l'interior de la torre, cosa que recomanem, ja que les solucions dissenyades per a l'interior són de gran bellesa.

Conjunt de Sant Pere de Vilademàger, la Llacuna

Església d'origen medieval i restes del castell. Actuació, iniciada el 1983, en curs. (Diputació de Barcelona). Restauració, moblament interior, agençament dels espais exteriors. Ús: culte i aplecs. Joan Pascual, Eduard Calafell, arquitectes. Josep Ambròs, constructor.

L'actuació en edificis religiosos, com és el cas de l'església de Sant Pere de Vilademàger, la de Santa Càndia o la de Santa Maria de Rubió, normalment, té per objecte la restauració de l'edifici sense introduir grans canvis quant al seu ús. La utilització per al culte, sempre restringida, es compagina, però, amb una utilització cultural d'abast per a tota la col·lectivitat. La potenciació de l'entorn de l'edifici per a usos col·lectius també és un objectiu habitual. En el cas de Vilademàger, es tractava de completar una actuació feta a

TORRE DEL CASTELL D'ÒDENA. ESCALA INTERIOR (FOTO ENRIC SOLSONA)

SANT PERE DE VILADEMÀGER. LA LLACUNA. ENDEGAMENT DE L'ENTORN. (FOTO J. FRANCÉS)

l'església fa més de deu anys pel servei de la Diputació, i estendre-la ara a les restes de les fortificacions i a d'altres edificis del seu entorn.

El tractament de l'interior de l'edifici, especialment quant al mobiliari que s'hi ha introduït, ha estat polèmic, com sovint tota creació artística. Independentment de la valoració que cadascú en faci, el nou mobiliari de Vilademàger és un testimoni clar d'una concepció actual del disseny.

Església de Santa Maria, Rubió

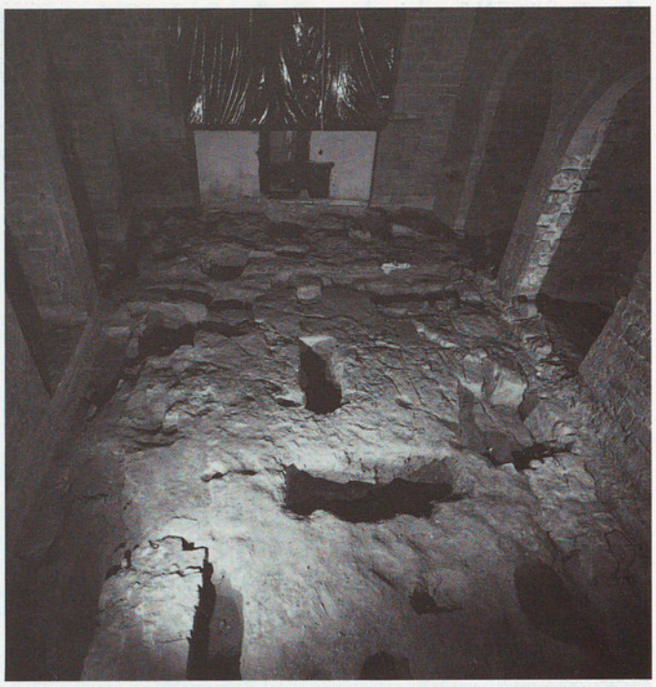
Temple d'origen medieval. Actuació en curs, iniciada el 1986, (Diputació de Barcelona). Recerca docu-

mental, excavació arqueològica, restauració arquitectònica, moblament. Ús: cultural i de culte. Javier Asarta, arquitecte. Alberto López, Mercedes Juan, arqueòlegs. Josep Maria Moreno, aparellador. Joan Closa constructor.

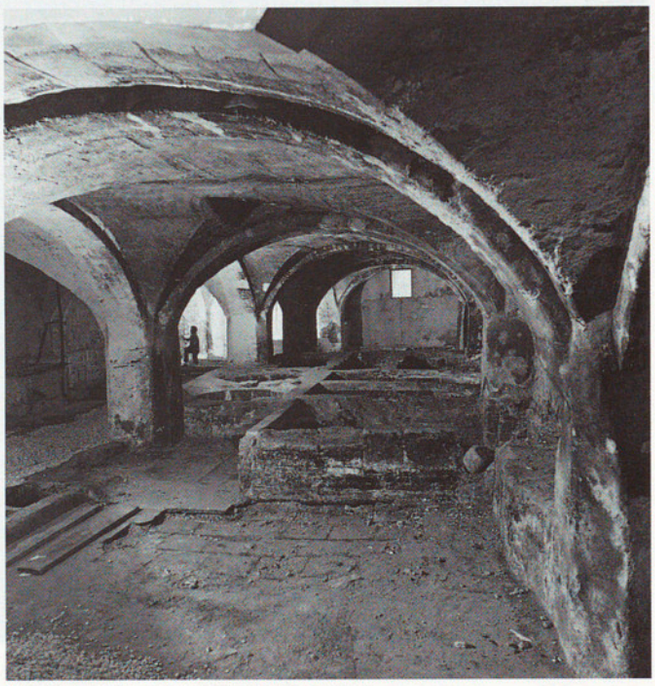
En aquest extraordinari edifici gòtic, els treballs de recerca arqueològica fets fins ara hi tenen una importància cabdal. Aquests treballs científics permeten un coneixement exacte de l'evolució de l'edifici actual i dels seus precedents, i aporten dades fonamentals per a la comprensió de la història del territori on és, dades que sovint contradiuen les hipòtesis llançades fins ara per alguns historiadors. Les excavacions que en aquests moments es fan a Rubió han palesat una ocupació de final del segle IX i la primera meitat del X, demostrada per la troballa d'un conjunt de sitges per emmagatzemar cereals, molt semblant al descobert a Santa Càndia d'Orpí. S'hi ha enregistrat, a més, la troballa de les restes de la primera església romànica, aixecada cap a mitjan segle XI, època en què la vida a Anoia ja s'havia normalitzat.

La recerca realitzada amb motiu de la restauració de Santa Càndia d'Orpí i de Santa Maria de Rubió ha confirmat que els edificis corresponen a una època de prosperitat, la segona meitat del segle XIII i la primera del XIV. A Rubió s'ha establert la data de construcció del temple gòtic al darrer quart del segle XIII, la qual cosa explica la presència de la portalada romànica a la façana de tramuntana, que en ocasions s'havia datat del segle XII.

També s'han descobert al subsòl del temple de Santa Maria uns sepulcres, encara en estudi, que podrien correspondre a membres de la família dels Boixadors, morts a final del segle XIV o començament del XV.

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE RUBIÓ. NAU DESPRÉS DE L'EXCAVACIÓ. (FOTO J. FRANCÈS)

CAL GRANOTES. IGUALADA. (FOTO J. SOLER)

Adoberia de Cal Granotes, Igualada

Antiga adoberia, origen segle XVIII o anterior. Actuació, iniciada el 1986, en curs, (Diputació de Barcelona). Exploració arqueològica, restauració, adaptació per a ús museístic. Pere Puig, arquitecte. Àlvar Caixal, Mercedes Juan, arqueòlegs. Salvador Pujalte, aparellador. Casimir Sala, constructor.

L'actuació a l'antiga adoberia de Cal Granotes, a la capital d'Anoia, és un exemple d'actuació en el patrimoni amb una finalitat didàctica. La Diputació de Barcelona restaura aquest edifici i l'adapta com a annex del Museu Comarcal d'Anoia, on es podran explicar d'una manera entenedora els processos de manipulació de la pell, activitat industrial fonamental en aquesta comarca.

La restauració fidel d'alguns edificis, amb les característiques ornamentals i formals exactes de quan estaven en ús, constitueix una possibilitat de restauració útil en el cas que l'edifici restaurat hagi de ser utilitzat per explicar una forma de vida, un sistema de producció o un tipus d'activitat del passat. No ha de confondre's aquesta actuació, ben legítima, amb l'historicisme acrític i acultural que ha presidit les actuacions en el patrimoni durant prop d'un segle.

Un aspecte de l'actuació a Cal Granotes d'Igualada a tenir en compte és el fet que s'ha realitzat una exploració arqueològica que, en aquest cas sí, podria incloure's dins d'aquell concepte tan ambigu i tan confús de l'arqueologia industrial, del qual tothom parla, però poca gent ha tingut possibilitat de realitzar.

PRIORAT DE SANTA MARIA DE CASTELLFOLLIT DE RIUBREGÓS ADAPTAT PER A CASA DE COLÒNIES (FOTO J. FRANCÉS)

Església i Priorat de Santa Maria. Castellfollit de Riubregós

Priorat d'origen medieval, reformat i ampliat al segle XVIII. Actuació, 1983-1987 (Diputació de Barcelona —priorat— i Generalitat de Catalunya —església—). Restauració i adaptació del priorat per a casa de colònies. Agençament de l'entorn. Enric Solsona (priorat), Carles Solsona (església), arquitectes. Eugeni Casas, aparellador. Joan Closa, (priorat), Joan Pujol (església), constructors.

En aquest conjunt monumental s'han superposat dues actuacions paral·leles de la Diputació i de la Generalitat sense una excessiva coordinació, tot s'ha de dir, i fins i tot potser amb criteris diferents. A l'actuació a l'església s'han assajat alguns tipus de mecanismes de disseny emprats en altres indrets, potser d'una forma més reeixida. L'actuació en el priorat fonamenta la seva importància sobretot en la utilitat que s'hi vol donar. Alguns veïns i historiadors havien expressat el criteri que les restes del priorat havien de ser enderrocades per facilitar una millor contemplació de l'església romànica des de la carretera. Era evident que una actuació socialment molt més útil era la restauració i reutilització de les restes del priorat que tenien possibilitat de ser refetes per a ús col·lectiu.

A les dependències baix-medievals i modernes del priorat s'ha practicat una important obra de consolidació i adaptació perquè puguin ser utilitzades com a dependències d'una casa de colònies per a infants i joves. La conservació i el manteniment de l'església medieval es garantiran millor si en el seu entorn hi ha una activitat viva al llarg de l'any.

Can Cases, el Bruc

Edifici residencial del darrer quart del segle XIX. Actuació programada (Diputació de Barcelona). Restauració i adaptació per a ús administratiu, representatiu i cultural. Jordi Rogent, Manuel Giralt, arquitectes.

L'arquitectura moderna no ha de ser menyspreada quant a les possibilitats d'utilització col.lectiva, tant des del punt de vista de l'ús pràctic com de la significació i la representativitat. Aquest és el cas de Can Cases, que, tot i ser un edifici de poc més de cent anys, assumeix dins el caseriu actual del Bruc un paper emergent i representatiu important.

CAN CASES. EL BRUC (FOTO R. LACUESTA)

L'Ajuntament del Bruc va tenir prou sensibilitat per adonar-se d'aquestes potencialitats de l'edifici i va engegar una actuació que permetés treure'n el màxim profit col·lectiu possible. No era fàcil per a un municipi de pocs habitants aconseguir la titularitat d'un patrimoni particular tan important. La imaginació a l'hora d'aprofitar tots els recursos de la legislació urbanística i la col·laboració de les institucions de caire supramunicipal permetran que aviat l'edifici projectat ara fa un segle per l'arquitecte Cristóbal Cascante, transformat en Casa de la Vila i dependències culturals, afegeixi la representativitat administrativa, política i cultural a la que ja té des d'un punt de vista arquitectònic.

Plaça Gran, Calaf

Conjunt urbà. Construccions actuals, del segle XVIII al XX. Actuació 1981-1985 (Generalitat de Catalunya). Andreu Bosch, Josep M. Botey, Lluís Cuspinera, arquitectes. Joan Pujol, constructor.

L'actuació de l'administració pública en l'agençament i revaloració dels espais urbans i d'aquells elements constructius que formalitzen aquests espais, com poden ser les façanes o els elements col·lectius i singulars dels edificis que els envolten, cada vegada és més freqüent.

PLAÇA GRAN DE CALAF (FOTO L. CUSPINERA)

PONT SOBRE LA RIERA DE RUBIÓ. JORBA (FOTO J. FRANCÉS)

L'espai urbà té un caràcter utilitari, representatiu i de relació de gran importància, la qual cosa fa que la seva revaloració tingui avui gairebé tanta importància com l'actuació en els monuments. Hem de ser conscients, però, que limitacions de tipus pressupostari i legal fan impossible plantejar aquestes actuacions amb la profunditat que seria de desitjar; (rehabilitació i millora dels habitatges i equipaments situats en aquests edificis, etc.). El fet d'actuar a l'espai urbà és prou important en si mateix pels valors de l'espai que abans assenyalava i per la repercussió indirecta que aquesta revaloració pot tenir en el conjunt del patrimoni edificat de titularitat particular. L'actuació a la plaça Gran de Calaf és un exemple d'actuació correcta des del punt de vista del disseny, que fuig dels criteris costumistes i populistes que sovint han presidit aquest tipus d'actuació als centres històrics.

Pont sobre la riera de Rubió, Jorba

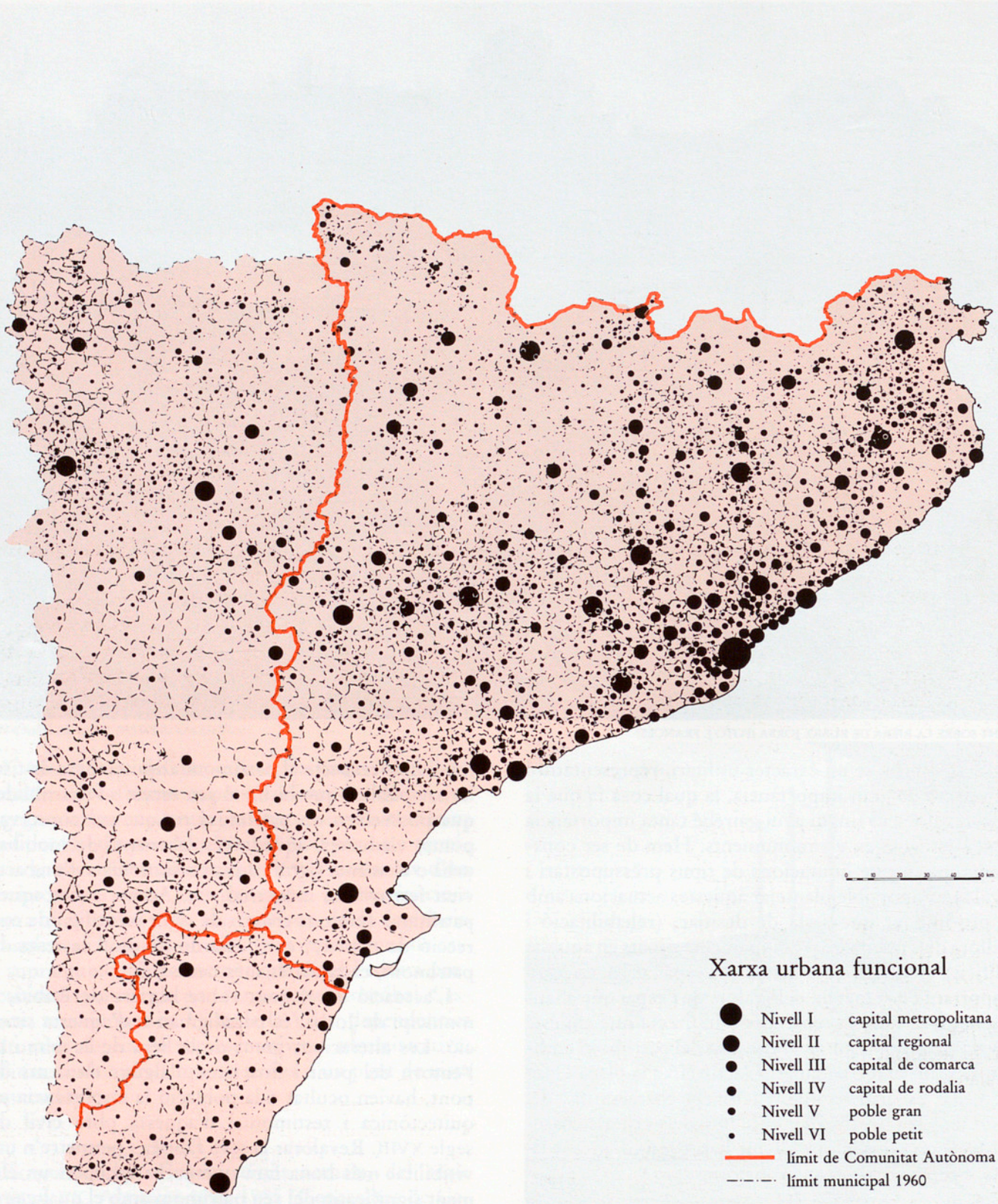
Pont del segle XVIII. Actuació en curs, iniciada el 1984 (Diputació de Barcelona). Consolidació, reparació, agençament de l'entorn. Ús: viaducte. Enric Solsona, arquitecte.

Cada dia creix la sensibilització davant la necessitat de conservar i revalorar un patrimoni col·lectiu del màxim interès: l'obra pública. Quan s'interroga els municipis respecte al patrimoni arquitectònic de titularitat pública que hi ha al seu terme sovint obliden que posseeixen un patrimoni ric que cal conservar: ponts, viaductes, aqüeductes, elements de mobiliari urbà o elements significatius i testimonials d'una activitat ferroviària, industrial, etc. Actuar sobre aquest patrimoni amb uns criteris de rigor científic i de correcció de disseny, com s'ha de fer amb la resta del patrimoni, cada dia és més necessari.

L'actuació en el pont sobre la riera de Rubió, al municipi de Jorba, és paradigmàtica d'aquesta situació. Les alteracions greus de la llera de la riera i de l'entorn del pont i fins i tot d'alguns elements del pont, havien ocultat a la població la importància arquitectònica i testimonial d'aquesta obra civil del segle XVIII. Revalorar la seva fàbrica i permetre'n una visibilitat més bona farà que Jorba recuperi un element significatiu del seu patrimoni amb el qual gairebé ja no comptava.

Antoni González

Arquitecte i cap del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona

Xarxa urbana funcional
Nivell I capital metropolitana
Nivell II capital regional
Nivell III capital de comarca
Nivell IV capital de rodalia
Nivell V poble gran
Nivell VI poble petit
límit de Comunitat Autònoma
límit municipal 1960

PILAR RIERA

LA XARXA URBANA DE CATALUNYA A PARTIR D'UNA ANÀLISI FUNCIONAL[1]

Una de les característiques de la trama urbana de Catalunya és l'existència d'un nombre important de localitats que exerceixen una indiscutible capitalitat sobre un territori. Ens referim no tan sols a ciutats com Manresa, Vic, Tortosa, Reus, etc., sinó també a ciutats més petites que tenen una forta influència sobre uns territoris encara que són de dimensions més reduïdes; en són exemples clars: Banyoles, Ponts, Camprodon, Molle-russa etc. Una gran part d'aquests espais s'han vist afectats per la profunda influència que el fenomen metropolità de Barcelona ha tingut sobre la totalitat de Catalunya, però, si bé l'intens procés de concentració que s'ha donat al voltant de Barcelona i la seva àrea n'ha destruït alguns, la gran majoria es mantenen i encara tenen uns forts vincles amb la seva capital. Aquest fenomen ha estat posat de manifest en molts treballs, la majoria dels quals es refereixen a la problemàtica de l'organització territorial de Catalunya; d'altres, potser no relacionats directament amb aquest debat, hi incideixen a l'hora d'analitzar la trama urbana catalana.

l'estudi de les àrees funcionals

L'anàlisi que presentem a continuació és una part dels resultats d'un treball més ampli sobre les àrees funcionals a Catalunya,[2] del qual ja s'han avançat alguns resultats parcials en d'altres llocs.[3] Seguint la teoria de les localitats centrals presentada pel geògraf alemany Walter Christaller l'any 1933, i tenint-ne en compte l'anàlisi i l'evolució, així com també les interessants aportacions crítiques que se n'han fet des de diferents enfocaments, el treball planteja l'anàlisi de les àrees d'influència resultants de funcions comercials, de serveis i administratives, i pretén aportar algún element nou al coneixement de la xarxa urbana catalana.

La font d'informació del treball consisteix primordialment en un qüestionari enviat a tots els pobles de l'àrea analitzada, en els quals comptàvem amb la col·laboració d'informadors qualificats, en què es demanava que es digués a quina localitat es dirigien els habitants de la població a l'hora d'adquirir un bé o un servei. Cal ressaltar d'una manera molt especial que sense la generositat d'aquests informadors locals hauria estat impossible recollir la informació de base del treball. El qüestionari representava dur a terme una petita investigació local que en molts casos va ser molt més àmplia del que es demanva.

El qüestionari comprenia els grans apartats següents: serveis sanitaris; serveis educatius, culturals i d'esplai; serveis professionals i personals; serveis financers i d'assegurances, i serveis comercials: compra-venda tradicional (mercats i fires), comercialització de productes agropecuaris i pesquers, compra d'elements de la producció i serveis, compres al detall d'articles de consum i compres a l'engròs. Constava de 314 preguntes i es completava amb un conjunt de funcions administratives que comprenien l'administració territorial de diferents organismes públics, per exemple: l'administració de justícia, els serveis de correus, els districtes notarials, els partits veterinaris i mèdics; diferents organismes dependents de ministeris: serveis d'extensió agrària, SENPA; i l'administració eclesiàstica: bisbats i arxiprestats, entre d'altres; el conjunt comprenia 23 serveis administratius. Aquesta informació s'obtingué mitjançant consultes amb cadascuna de les administracions i organismes corresponents. Després d'una anàlisi de fiabilitat de cadascuna de les funcions, que portà a suprimir-ne alguna, el

nombre de funcions a incloure en l'anàlisi quedà reduït a 219.

El procés de recollida d'informació —tramesa per correu dels qüestionaris, correspondència amb els informadors locals i consultes amb les diferents administracions i organismes públics— i la comprovació i verificació de la informació es van dur a terme entre 1973 i 1978.

L'àmbit de l'estudi és Catalunya, però per arribar a delimitar les àrees d'influència de les localitats pròximes a l'Aragó i al País Valencià es va ampliar amb l'establiment d'uns límits arbitraris formats pel paral·lel de Castelló de la Plana i el meridià d'Osca. L'objectiu d'aquesta ampliació era, com hem dit, arribar a delimitar l'àrea d'influència de localitats que, com Lleida, Tortosa, Pont de Suert, etc., segons dades aportades per altres treballs, superaven la frontera administrativa de Catalunya. Dins del conjunt d'aquesta àrea es van estudiar totes les localitats que eren capital municipal en el cens de 1960. L'arbitrarietat de moltes de les fusions municipals realitzades a final dels anys seixanta i principi dels setanta va portar a aquesta decisió. A la vegada es van incloure en l'univers d'estudi alguns agregats de població dels quals es podia deduir a partir de la xarxa de comunicacions, un comportament diferent del de la seva capital municipal a l'hora d'adquirir un bé o un servei. El total de localitats estudiades arribà amb aquests tres procediments a 1.690 localitats.

La informació recollida permet tres nivells consecutius d'anàlisi:

1) L'anàlisi de l'estructura funcional de les localitats estudiades i l'entramat urbà que en resulta. A partir de la informació recollida s'obté el tipus i nombre de funcions que ofereix cada localitat: la relació entre aquest nombre de funcions i la població corresponent permet la determinació d'uns nivells funcionals de les localitats. La metodologia utilitzada per establir aquests nivells ha estat l'anàlisi de correlació i de regressió lineal, mètode que ja s'havia aplicat en l'avançament del treball sobre la regió de Girona i que també ha estat utilitzat en d'altres treballs.[4] L'aplicació d'aquesta metodologia dóna com a resultat una jerarquia funcional de localitats en sis nivells.

2) Un cop establerta aquesta jerarquia de localitats, s'ha procedit a l'estudi de les funcions, analitzant la seva relació amb l'estructura funcional de les localitats i amb la jerarquia en sis nivells. Mitjançant uns índexs de concentració i d'intensitat, que permeten veure la incidència de cadascuna de les funcions en els sis nivells de localitats, s'ha assignat cada funció a un nivell de localitats, de tal manera que cadascun dels nivells té unes funcions concretes que hi són característiques. De les 219 funcions estudiades, 138 han quedat assignades als diferents nivells de localitats, i 88 no han quedat assignades a cap; aquestes funcions no assignades les podem anomenar funcions especialitzades o funcions no centrals, ja que el fet que es donin en una localitat no depèn de l'estructura jeràrquica de les localitats, sinó que pot respondre a característiques concretes, la configuració especial del medi físic, la localització d'una important infrastructura, etc.; també poden ser funcions que oscil·len entre dos nivells i que, per tant, no es poden assignar clarament a cap nivell.

3) El tercer nivell d'anàlisi comprèn l'estudi de les àrees d'influència de les localitats. Un cop establerta la jerarquia en sis nivells i determinades les funcions que en són característiques, l'anàlisi dels fluxos direccionals permet establir les àrees funcionals. És a dir, l'anàlisi dels fluxos direccionals de les funcions característiques del nivell x ens permet delimitar les àrees d'influència d'aquest nivell x. L'anàlisi d'aquests fluxos s'ha portat a terme mitjançant el mètode de mínims quadrats. Aquest mètode permet establir quins fluxos són significatius i quins no ho són; a la vegada, del conjunt de fluxos significatius, aquell que és de més intensitat és el flux dominant i indica la direcció dominant d'una localitat cap a una altra; així, es poden delimitar les àrees d'influència de cada localitat per a cada nivell jeràrquic.[5]

En el present article només analitzarem dos aspectes del conjunt de resultats obtinguts: a) l'estructura funcional de les localitats i l'entramat urbà que en resulta, i b) els fluxos dominants del nivell II, que correspon al nivell regional.

la xarxa urbana funcional de Catalunya

L'entremat urbà de Catalunya que es desprèn de la metodologia explicada configura un territori organitzat en sis nivells de localitats.[6] No sembla adequat utilitzar una terminologia numèrica per designar-los; sembla més oportú definir-los de la manera següent: el nivell I correspon a *capital metropolitana*; el nivell II al que entenem per *capital regional*; el nivell III es pot assignar al que s'entén per *capital de comarca*; el nivell IV correspon a *capital de rodalia*; els nivells V i VI, els dos nivells inferiors de l'entramat urbà, els podem anomenar *pobles grans* i *pobles petits* respectivament. La utilització d'aquesta terminologia pot ser més útil, però cal tenir present que fàcilment pot induir a errors d'interpretació, ja que, com que es tracta de conceptes espacials (regió, comarca, rodalia), pot donar fàcilment la idea que totes les localitats que pertanyen a un nivell concret tenen una àrea d'influència de les dimensions que corresponen al nivell; el que només indica aquesta terminologia és que la localitat d'un nivell concret té les funcions que caracteritzen aquest nivell, encara que no tingui cap àrea que hi graviti. Serà en l'estudi de les àrees d'influència quan podrem veure la importància espacial de cada localitat.

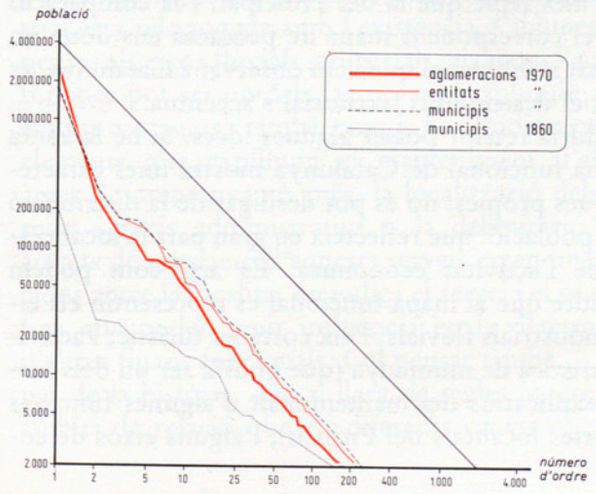
atlas socio economic de Catalunya

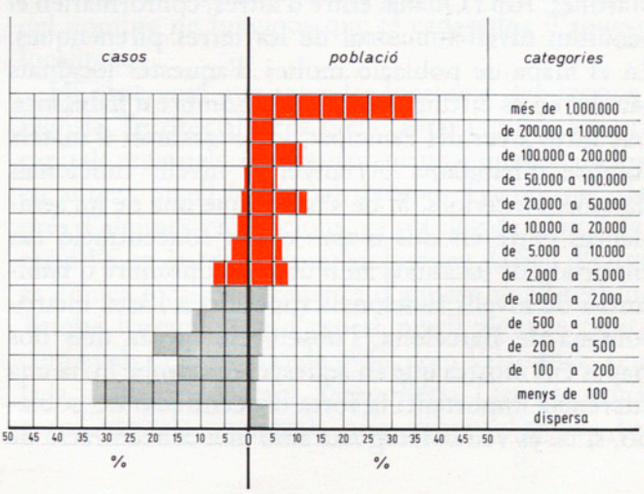
full número 1.02.01 **LOCALITZACIÓ DE LA POBLACIÓ 1970** autor T. Vidal

POBLAMENT DISPERS
- de 1 a 50 habitants

POBLAMENT CONCENTRAT
- menys de 100 habitants
- de 100 a 200 "
- de 200 a 500 "
- de 500 a 1.000 "
- de 1.000 a 2.000 "
- de 2.000 a 5.000 "
- de 5.000 a 10.000 "
- de 10.000 a 20.000 "
- de 20.000 a 50.000 "
- de 50.000 a 100.000 "
- de 100.000 a 200.000 "
- HOSPITALET: 242.000 "
- BARCELONA: 1.741.000 "

0 10 20 30 40 50 km

El quadre número 1 ens mostra el nombre de localitats de cada nivell i indica separadament les localitats de Catalunya i les que pertanyen a l'àrea de frontera, és a dir, la formada per les localitats d'Aragó i del País Valencià.

En el mapa número 1[7] veiem representada la distribució dels diferents nivells de localitats. El primer que es constata és la no homogeneïtat del territori; aquest fenomen no és nou, ja que sigui quin sigui el fenomen estudiat el resultat sempre posa de manifest el desequilibri del territori de Catalunya. La comparació d'aquest mapa amb el mapa de distribució de la població, elaborat per Tomàs Vidal (mapa 2)[8] posa de manifest un seguit de trets comuns: una concentració a l'àrea metropolitana de Barcelona. En tots dos mapes es dibuixa amb força claredat el «vuit català»; una forta concentració a tota la costa, des de Portbou fins a Alcanar; els eixos fluvials industrials del Llobregat/Cardener i el Ter; la concentració de nivells funcionals intermedis i de població al Baix Ebre i Montsià —sobretot a les terres del Delta, a la comarca de la Selva, a les terres del Segre mitjà i a l'àrea regada pel canal d'Urgell— i al trajecte de la carretera nacional II. La similitud dels dos mapes és en gran part lògica ja que, com hem explicat, en la confecció dels nivells funcionals s'ha relacionat el nombre de funcions de cada localitat amb la seva població. Ara bé, els dos mapes presenten una diferència important. El mapa funcional presenta un major equilibri territorial que es posa de manifest especialment en dues grans àrees: per un costat, les de muntanya, que, malgrat el fort despoblament que han sofert, mantenen uns nuclis funcionals importants, encara que alguns han perdut població o la tenen estancada. El més important de tots aquests nuclis és la Seu d'Urgell, localitat que pertany al nivell funcional de capitals regionals malgrat que té pocs milers d'habitants. Hi ha també un nombre significatiu de capitals de comarca: Tremp, la Pobla de Segur. Puigcerdà, Ripoll, Sort; capitals de rodalia: Bellver de Cerdanya, Organyà, Pont de Suert, Ribes de Freser, Camprodon, Isona, Viella, Sant Joan de les Abadesses; Esterri d'Àneu, Bossost, Martinet, Alp i Oliana, entre d'altres, conformarien el penúltim nivell funcional de les terres pirenenques. En el mapa de població moltes d'aquestes localitats gairebé no es distingeixen pel seu nombre d'habitants, i en altres àrees del Principat, localitats amb el mateix nombre d'habitants pertanyen a nivells funcionals clarament inferiors. Si bé s'ha dit que una de les semblances entre els dos mapes era la concentració tan important de localitats amb un elevat nombre d'habitants i de nivells funcionals superiors a l'àrea metropolitana de Barcelona, l'observació atenta dels dos mapes ens mostra que en aquesta àrea també hi ha una diferència important: la forta concentració de població, si bé es veu corresposta amb una concentració de localitats que pertanyen a nivells funcionals elevats, la majoria d'aquestes localitats no tenen el nivell funcional que caldria esperar tenint-ne en compte el nombre d'habitants. Localitats com Badalona, l'Hospitalet, Cornellà, Santa Coloma de Gramenet, Gavà, etc., d'una banda, i també Sabadell, Terrassa, etc., de l'altra, malgrat el seu elevat nombre d'habitants no ofereixen l'ampli ventall de funcions que les situaria entre les localitats capitals regionals; aquest fet probablement és degut a la proximitat de Barcelona, a la manca d'algunes funcions administratives a causa d'aquest veïnatge i potser més significativament, al fet de no oferir algunes funcions de comerç lligat al sector agrari com a conseqüència de l'entorn urbà i industrial on estan situades. En canvi, localitats de menys població poden oferir un ampli ventall de funcions si estan ubicades en una àrea on tant l'activitat agrària com la industrial són importants; en serien bons exemples Granollers i Vilafranca. Per tant: concentració de localitats funcionals de nivells superiors, però molt menys important del que caldria esperar pel nombre d'habitants.

La xarxa urbana funcional de l'àrea aragonesa i valenciana que comprèn l'àrea de frontera ens mostra un territori molt més desequilibrat que el de Catalunya. Al Pirineu i Pre-pirineu aragonès, inclòs en l'àrea d'estudi, no trobem un teixit urbà funcional com el del Pirineu català: només una capital regional, Osca; tres localitats de nivell comarcal, Jaca, Sabiñánigo i Graus, i dues capitals de rodalia, Boltaña i Aïnsa. El mateix trobem a la depressió de l'Ebre, on el teixit urbà sembla que només té com a punts de referència Barbastre, Fraga, Montsó, Tamarit de Llitera, Binèfar i Casp, a la província de Saragossa. Al Baix Aragó el fenomen és potser encara més accentuat; de fet, només Alcanyís i, en un nivell clarament inferior, Valldе-roures i Calanda. Pel que fa a Castelló, a més a més de la capital provincial, la línia de costa presenta la mateixa característica que hem apuntat per a Catalunya; a l'interior, només Morella, a la comarca dels Ports, és d'un nivell mínimament rellevant. En resum, la trama urbana de tota aquesta àrea de frontera és molt més feble que la del Principat, i la comparació amb el corresponent mapa de població ens dóna un resultat semblant al que hem observat a Catalunya, és a dir, el desequilibri territorial s'accentua.

Caldria retenir potser algunes idees. Si bé la xarxa urbana funcional de Catalunya mostra unes característiques pròpies, no es pot deslligar de la distribució de la població, que reflecteix en gran part la localització de l'activitat econòmica. És així com podem entendre que al mapa funcional es representin els eixos industrials fluvials; l'eix costaner turístic; l'activitat turística de muntanya (que podria ser un dels factors explicatius del manteniment d'algunes funcions en certes localitats del Pirineu), i alguns eixos de co-

municacions, com la carretera nacional II. Per tant, no es pot estudiar un fenomen, en el nostre cas l'activitat comercial, els serveis i l'administració, sense tenir present el conjunt de l'activitat econòmica del territori.

L'existència d'un entramat urbà funcional més equilibrat és segurament una de les característiques del nostre país. Aquest entramat més equilibrat, que ha resistit els intensos processos de concentració de la població i de la indústria, permet un lleuger optimisme sobre les possibilitats d'aconseguir un reequilibri del territori. L'entramat urbà, almenys des del punt de vista funcional, hi és.

les àrees funcionals

Cada nivell funcional de localitats estructura el territori al voltant de les localitats del nivell en uns àmbits o àrees d'influència diferents. Les capitals regionals dibuixen en principi unes àrees més grans que les capitals comarcals i les comarcals, unes de més grans que les capitals de rodalia, etc. Si bé cadascuna d'aquestes organitzacions territorials té unes característiques que li són pròpies, l'anàlisi dels fluxos significatius i dels dominants de cada nivell funcional en mostraria unes característiques comunes: una distribució molt desequilibrada de les àrees d'influència de les diferents localitats i una gran variació en la superfície, població, fluxos, etc. de les àrees. Els factors explicatius d'aquest desequilibri i d'aquestes variacions no són fàcils d'esbrinar. Sovint s'han relacionat amb variables de població, concretament amb les diferències de densitat de població: les àrees d'influències de les parts del territori que tinguessin una densitat de població molt baixa serien més grans que les d'un territori on la densitat fos molt elevada, que serien molt més reduïdes. A Catalunya no sembla que la població en sigui l'únic factor explicatiu; l'existència d'àrees no gaire grans en zones de densitats molt baixes contradiria la hipòtesi apuntada. La distribució de l'activitat econòmica és probablement un dels factors a tenir en compte a l'hora d'explicar les diferències observades a les àrees d'influència de les localitats: possiblement, la distribució espacial del teixit industrial està relacionada amb l'existència d'algunes àrees petites als eixos fluvials industrials, així com l'activitat turística pot ser un dels factors que expliquin alguns àmbits costaners i també, com ja hem indicat, un dels elements que expliquin el manteniment d'algunes àrees de muntanya. A més, la localització dels diferents serveis administratius o la delimitació d'uns àmbits de prestació d'aquests serveis creen unes relacions entre la localitat on radica el servei i el seu territori que poden tenir influència en la determinació d'altres fluxos funcionals. Cal pensar també en el paper de la història, que al llarg de segles ha creat uns àmbits de relació que els diferents canvis que s'han produït a la societat no destrueixen fàcilment; moltes vegades els lligams territorials són molt forts i presenten una inèrcia molt gran al canvi en el comportament espacial dels ciutadans. En alguns casos, aquesta inèrcia sembla que es resisteix a millorar les vies de comunicacions o a obrir-ne de noves. Serà interessant comprovar, per exemple, si les noves vies de comunicació signifiquen a curt o a llarg termini un canvi en les relacions espacials entre les localitats i, per tant, una modificació de les àrees d'influència funcionals. Per exemple, l'obertura del túnel del Cadí, ¿comportarà, o comporta ja, unes relacions més estretes entre la Cerdanya i el Berguedà i el Bages? Ja n'hi ha algun petit indici, però encara no sembla significatiu. La carretera del Doll, que uneix la conca de Tremp amb la Noguera, l'agençament del coll de Bracons entre l'alta vall del Ges i la vall d'en Bas, el nou traçat entre Cervera i Ponts, en serien altres exemples. L'eix de l'Ebre i l'eix transversal, promesos de fa temps, ¿canviaran substancialment les relacions funcionals entre les localitats? En un país tan muntanyós com Catalunya el medi físic també seria un factor a tenir-hi en compte. En resum, l'explicació dels àmbits espacials de relació funcional, les seves variacions i diferències, la seva permanència al llarg de la història, etc. no és fàcil. Un conjunt de factors fortament interrelacionats estan i han estat en joc. La complexitat del territori és fàcilment evidenciable, però explicar-la no és pas una tasca senzilla.

els espais regionals

El segon nivell funcional de localitats és el que anomenem nivell regional i les localitats que el formen constitueixen el primer punt de suport de la xarxa urbana funcional de Catalunya, immediatament per sota de Barcelona. Les localitats d'aquest nivell són 17 en el conjunt de l'àrea estudiada, 14 de les quals són localitats del Principat, i 3 de l'àrea de frontera. Cal tenir present que les localitats dels nivells superiors són també localitats dels nivells inferiors; així, Barcelona, única localitat del nivell I, també és capital regional. Al quadre 2 s'indiquen quines són aquestes localitats. L'ordre en que hi figuren és l'ordre a partir del nombre de funcions que té cadascuna d'aquestes localitats.

Hi observem que totes les localitats que segons la Divisió Territorial de la Generalitat republicana eren capitals regionals, exceptuant-ne una, queden incloses en aquest nivell funcional. Només Tremp que, després d'algunes vacil·lacions, va ser elegida capital de la regió IX en queda exclosa; en lloc seu, la Seu d'Urgell és l'única localitat pirenenca d'aquest nivell regional. També formen part d'aquest nivell algunes capitals comarcals de la divisió de 1936, com Vilafranca, Igualada, Figueres, Mataró, Granollers, Tàrrega; són les grans capitals comarcals que, segons l'anàlisi fun-

cional, presenten unes característiques regionals.

L'anàlisi dels fluxos de les funcions d'aquest nivell ens permet veure els espais de cadascuna d'aquestes localitats, com ja hem dit, però en aquest article només tractarem els fluxos dominants, és a dir, els de més intensitat. L'anàlisi de la resta de fluxos significatius ens donaria una visió més exhaustiva de la complexitat de relacions funcionals entre les localitats, tanmateix els fluxos dominants ens permeten veure quina és la direcció més intensa i a partir d'aquí es poden observar les àrees d'influència de cada capital regional.

Al mapa número 3 es representen tots els fluxos dominants del nivell regional. L'observació d'aquest mapa palesa:

1) Un desequilibri important en el nombre de fluxos. No totes les localitats tenen els mateixos fluxos funcionals; al contrari, hi ha localitats que tenen més de 100 fluxos i n'hi ha que no en tenen cap. Fins i tot hi ha localitats que presenten el flux dominant en aquest nivell dirigit cap a d'altres localitats capitals regionals; és el cas, per exemple, de Mataró, Vilafranca, Granollers, etc. La proximitat en una gran ciutat, sigui Barcelona o Lleida, o Osca a l'Aragó, sembla que desvia cap aquestes grans ciutats els fluxos dominants que, altrament, potser ho farien cap a les altres capitals regionals.

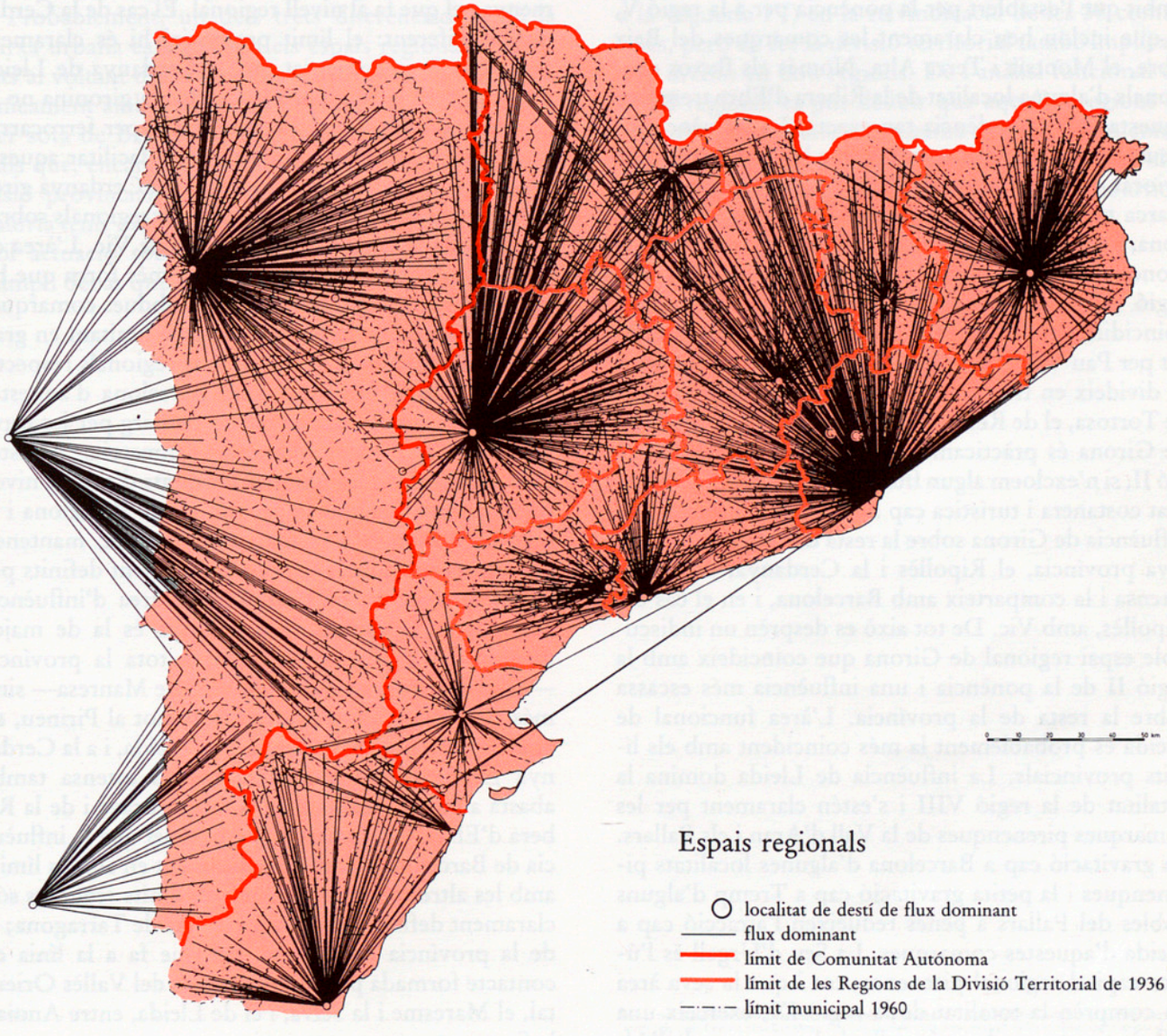
2) Algunes localitats de nivell inferior al regional també tenen algun flux funcional regional. Sovint, algunes localitats de nivells inferiors, amb la metodologia ja indicada, ofereixen alguna funció assignada a nivells superiors. Segons quina sigui la composició global dels fluxos de cada localitat, aquest fenomen pot generar algun flux dominant cap aquestes localitats de nivells inferiors; aquest és el cas en el nivell regional de Tremp, Jaca, Vinaròs, Solsona i Sabadell, entre d'altres. La característica general d'aquests espais és que no formen una àrea contínua al voltant de la capital, fenomen que no és fàcil d'observar al mapa de fluxos direccionals. En general, tant les localitats del nivell analitzat que no generen a penes fluxos dominants, com les localitats de nivell inferior que en generen alguns, són localitats que estan situades a la frontissa entre dos nivells. La falta d'una anàlisi temporal impedeix concretar si es tracta d'una situació estable o si, contràriament, hi ha una dinàmica que pot portar aquestes localitats a quedar clarament incloses en un dels dos nivells entre els quals oscil·len.

3) Les àrees d'algunes localitats inclouen àrees més petites. És el cas de les àrees de Vic i de Manresa, incloses en la gran àrea de Barcelona. Es podria plantejar la hipòtesi que en la mesura que la relació funcional entre la gran capital funcional i les capitals regionals és molt gran, les primeres atrauen el rerepaís de les capitals regionals, l'àmbit funcional de les quals disminueix.

4) Alguns fluxos dominants tenen la mateixa intensitat cap a dues o més localitats regionals. Aquest fenomen pot detectar l'existència d'un territori que oscil·la entre dos centres, per exemple, a la Ribera d'Ebre indicaria probablement un territori que bascula entre Tarragona/Reus i Tortosa. Però aquest fenomen es dóna amb una major intensitat al Pirineu, on els fluxos són compartits entre diverses localitats: Lleida, Barcelona, la Seu d'Urgell i també en alguns casos com Tremp, localitat que, com s'ha dit, tot i no ser capital de regió funcional, genera algun flux funcional d'aquest nivell. No sembla que es tracti d'un territori que oscil·li entre dos o més centres, més aviat és un territori poc estructurat, tal com apunten altres treballs. La inexistència d'una localitat capital regional forta als Pallars i la Vall d'Aran afavoreix aquesta múltiple relació funcional dominant. L'anàlisi dels fluxos significatius evidenciaria un entramat de relacions funcionals encara més complex.

Al Principat hi ha nou localitats que dibuixen uns espais funcionals regionals clarament diferenciats: Barcelona, Lleida, Girona, Tarragona, Reus, Tortosa, Manresa, Vic i la Seu d'Urgell. Són les nou capitals regionals de la Divisió Territorial de la Generalitat republicana, a excepció de Tremp que deixa el seu lloc a la Seu d'Urgell. D'aquestes nou localitats les que tenen una àrea d'influència més gran són les capitals provincials: Barcelona, Lleida i Girona. Tarragona se situa a una certa distància de les altres tres. Aquest paper predominant de les capitals provincials no és aliè a la funció administrativa que exerceixen. La comparació entre els fluxos dominants i els límits administratius provincials posa de manifest la vigència d'aquests límits en una part important del territori. Si n'excloem els fluxos cap a Barcelona, que sovint traspassen clarament els límits provincials, aquests límits es reflecteixen en el mapa amb força claredat. Els cent-cinquanta anys de vigència de la divisió provincial han deixat una forta empremta en el territori; que ja es manifestà en el mapa de mercats elaborat per la Ponència de la Divisió Territorial el 1932. Una observació atenta d'aquest mapa indica que els límits provincials es traspassaven excepcionalment. Caldria remuntar-nos més enllà per veure si els resultats de l'enquesta de 1932 ja eren fruit d'unes relacions induïdes per l'administració i la divisió provincial del territori imposada l'any 1833 o bé si responien a unes relacions forjades al llarg de la història.

A excepció de Barcelona, els límits provincials menys vigents són a l'àrea d'influència de Lleida que limita amb la província d'Osca: a les comarques del Baix Cinca, la Llitera i la Baixa Ribagorça la influència de Lleida és clarament preponderant en relació a la d'Osca i a la de Saragossa. Encara que no té tanta importància, l'àrea de Tortosa traspassa el límit provincial amb Castelló en direcció a les comarques del Maestrat i dels Ports.

Espais regionals

- localitat de destí de flux dominant
- flux dominant
- límit de Comunitat Autónoma
- límit de les Regions de la Divisió Territorial de 1936
- límit municipal 1960

Malgrat el predomini de les capitals provincials i dels seus límits administratius, els fluxos funcionals dominants de nivell regional dibuixen uns espais regionals al voltant d'altres localitats que no són capitals de província i que coincideixen, com hem dit, amb les altres capitals regionals de la Divisió Territorial de la ponència. En alguns casos, aquests espais regionals són clarament coincidents amb la divisió de la ponència; el cas més clar és el de l'àrea d'influència funcional de Tortosa, que dibuixa exactament el mateix àmbit que l'establert per la ponència per a la regió V, ja que inclou ben clarament les comarques del Baix Ebre, el Montsià i Terra Alta. Només els fluxos ocasionals d'alguna localitat de la Ribera d'Ebre trenquen aquesta correspondència tan exacta. La influència de Reus es projecta clarament sobre les comarques del Priorat, el Baix Camp i la Ribera d'Ebre (aquesta comarca també rep una influència important de Tarragona, i no tant de Barcelona i Tortosa); en canvi, la Conca de Barberà que la Ponència va assignar a la regió de Reus gravita clarament sobre Tarragona, coincidint amb el projecte de divisió comarcal proposat per Pau Vila.[10] Per tant, la província de Tarragona es divideix en tres espais regionals ben delimitats: el de Tortosa, el de Reus i el de Tarragona. La influència de Girona és pràcticament total en l'àmbit de la regió II, si n'excloem algun flux dominant d'alguna localitat costanera i turística cap a Barcelona. En canvi, la influència de Girona sobre la resta de comarques de la seva província, el Ripollès i la Cerdanya, és menys intensa i la comparteix amb Barcelona, i en el cas del Ripollès, amb Vic. De tot això es desprèn un indiscutible espai regional de Girona que coincideix amb la regió II de la ponència i una influència més escassa sobre la resta de la província. L'àrea funcional de Lleida és probablement la més coincident amb els límits provincials. La influència de Lleida domina la totalitat de la regió VIII i s'estén clarament per les comarques pirenenques de la Vall d'Aran i els Pallars. La gravitació cap a Barcelona d'algunes localitats pirenenques i la petita gravitació cap a Tremp d'alguns pobles del Pallars a penes redueixen l'atracció cap a Lleida d'aquestes comarques. La Seu d'Urgell és l'única capital regional pirenenca; tot i que la seva àrea no comprèn la totalitat de la regió IX, exerceix una influència que arriba més enllà de la comarca de l'Alt Urgell i s'estén per la Cerdanya de Lleida, el nord del Solsonès i part de les terres del Segre mitjà. El medi físic i la dificultat de les comunicacions frenen l'expansió de la influència dominant de la Seu cap a les altres comarques pirenenques. (L'anàlisi dels fluxos significatius mostraria la presència de la Seu en aquestes comarques.) Les àrees d'influència de Vic i de Manresa tenen unes característiques comunes: totes dues s'insereixen al bell mig de la gran àrea de Barcelona; són més petites que les de les regions VI i VII, respectivament, gairebé es limiten als àmbits comarcals d'Osona i del Bages. Algunes comarques que la divisió de la Ponència incloïa en els límits regionals s'escapen clarament de la seva influència: la comarca d'Anoia presenta una relació funcional amb Barcelona i no dirigeix cap flux dominant cap a Manresa, i la comarca del Solsonès, que gravita sobre Lleida, la Seu d'Urgell i Barcelona, no presenta, si més no per a aquest nivell, cap relació funcional amb Manresa. El Solsonès sembla que és un dels espais oscil·lants, almenys pel que fa al nivell regional. El cas de la Cerdanya és diferent: el límit provincial hi és clarament vigent; ja hem comentat que la Cerdanya de Lleida gravita sobre la Seu, però la Cerdanya gironina no té cap relació amb Vic. La comunicació per ferrocarril, que a priori semblaria que hauria de facilitar aquesta relació funcional, no ho ha fet així i la Cerdanya gironina estableix les relacions funcionals regionals sobretot amb Barcelona, passant de llarg de Vic. L'àrea de Manresa s'estén pel Berguedà amb més força que ho fa la de Vic pel Ripollès, però en ambdues comarques la forta presència de Barcelona actua limitant en gran manera la influència de les capitals regionals respectives. La relació funcional amb Barcelona d'aquestes comarques suposa també passar de llarg per les capitals regionals: Vic i Manresa. Tanmateix, aquestes dues capitals són les úniques localitats d'aquest nivell regional que, malgrat la proximitat de Barcelona i la seva permanència a la mateixa província, mantenen uns espais funcionals regionals clarament definits però de dimensions més reduïdes. L'àrea d'influència regional de la capital de Catalunya és la de major magnitud i arriba no solament a tota la província —exceptuant-ne els espais de Vic i de Manresa— sinó més enllà del límit provincial, sobretot al Pirineu, en aquells territoris més allunyats de Lleida, i a la Cerdanya gironina; d'una manera menys intensa també abasta algunes localitats de la Costa Brava i de la Ribera d'Ebre. Cal remarcar, però, el fet que la influència de Barcelona s'acaba dràsticament en alguns límits amb les altres províncies. Així, els límits següents són clarament definits: el de la província de Tarragona; el de la província de Girona, pel que fa a la línia de contacte formada per les comarques del Vallès Oriental, el Maresme i la Selva, i el de Lleida, entre Anoia i la Segarra.

Els espais regionals de l'àrea de frontera presenten alguna diferència clara amb els del Principat que s'han analitzat. L'observació del mapa ens mostra que en aquesta àrea únicament són clars els espais de les capitals provincials: Osca i Castelló de la Plana, amb unes àrees d'influència que no traspassen els límits provincials. Cap altra localitat regional no dibuixa una àrea dominant. Barbastre l'única localitat que pertany a aquest nivell, no té cap flux dominant en el territori que l'envolta; la proximitat a la capital provincial n'és

segurament la causa. Les petites àrees de Jaca i Vinaròs, localitats de nivell comarcal, no dibuixen una àrea contínuá de nivell regional al seu voltant. En resum, en aquesta àrea no hi ha espais regionals que no siguin els provincials i una part és atreta per ciutats que cauen fora de l'àmbit d'estudi, Terol i Saragossa. Aquesta ciutat presenta una forta influència sobre l'Aragó, que va més enllà dels límits provincials sobretot al Baix Aragó, amb la qual cosa perd influència Terol, l'altra capital provincial aragonesa.

Probablement, un dels trets diferenciadors de la xarxa urbana catalana són els espais regionals articulats al voltant d'unes localitats que no es corresponen únicament amb les capitals provincials. A Catalunya, per sota de Barcelona, es dibuixen uns espais regionals que, encara que fortament influenciats per la divisió provincial, tenen una vigència important que caldria tenir molt present a l'hora de pensar en qualsevol actuació sobre el territori. Sorprenentment, en l'ampli debat que ha tingut lloc al nostre país sobre la divisió territorial, que amb tanta exhaustivitat han recollit Enric Lluch i Oriol Nel·lo,[11] el nivell regional no hi ha tingut gaire protagonisme, sobretot si ho comparem amb l'extensa literatura que s'ha ocupat del nivell comarcal. Només en un terç aproximat dels documents que aplega el llibre esmentat es planteja l'espai regional. Durant tots aquests anys la reivindicació de la divisió territorial de la Generalitat republicana s'ha centrat gairebé exclusivament (llevat d'algunes excepcions; en seria un exemple Reus en relació a la vegueria IV) en la reivindicació de les 38 comarques, però de fet la divisió territorial també implicava una divisió en nou regions. De l'anàlisi funcional del nivell regional es pot deduir que aquelles regions no tan sols representaven una suma de comarques considerant la necessitat d'administració del territori, sinó que responien a uns espais regionals clarament articulats al voltant de les capitals regionals.

PILAR RIERA

NOTES

1. El contingut d'aquest article fou exposat en una comunicació al III Congrés de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori que va tenir lloc a Tarragona els 1, 2 i 3 de maig de 1987. El tema del Congrés era la localització d'equipaments i les desigualtats territorials.

2. El treball, el va iniciar, el 1973, el Grup d'Estudis Territorials, format per: Enric Lluch, Eugeni Giral, Pilar Riera i Joan Soler i Riber, mort la tardor de 1979, amb la col·laboració financera del Servei d'Estudis de Banca Catalana. Posteriorment, el 1978, l'equip inicial es va ampliar i es constituí l'Institut Universitari d'Estudis Territorials en el marc del departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Estava format per Pau Alegre, Rosa Ascón, Helena Estalella, M. Dolors García, Eugeni Giral, Carmen Gonzalo, Enric Lluch, Pilar Riera, Lluis Riudor, Anna Solà, Joan Soler i Riber, Montserrat Terradas i Antoni F. Tulla. L'equip va comptar amb el suport financer de la Comisión de Intercambio Cultural entre España y los Estados Unidos de América. Actualment, el treball constitueix el nucli central de la tesi doctoral de Pilar Riera.

3. Grup d'Estudis Territorials, «Estructura funcional del territorio: un análisis empírico», I Reunión General de Servicios de Estudios, Madrid, 1973.
Institut Universitari d'Estudis Territorials, «Estudi de delimitació de les àrees funcionals de Catalunya: un avenç del treball», *Col·loqui sobre la divisió territorial de Catalunya*, organitzat per la Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1979.
Institut Universitari d'Estudis Territorials, «Arees funcionals a la Vegueria de Girona: una primera aproximació», *Miscel·lània commemorativa del desè aniversari del Col·legi Universitari de Girona*, 1981.

4. Helena Estalella, a la seva tesi doctoral, *La propietat de la terra a les comarques gironines*, utilitza l'anàlisi de correlació i regressió mòbils per establir els nivells jeràrquics de localitats. Aquesta tesi ha estat publicada pel Col·legi Universitari de Girona l'any 1984.

5. Una exposició més detallada d'aquests procediments d'anàlisi es pot trobar en l'article esmentat a la nota 2, «Àrees funcionals a la Vegueria de Girona».

6. Al mateix resultat arriben altres estudis. Per exemple, Romà Pujadas en el capítol «Xarxa urbana de la regió de Lleida» de la tesi doctoral *La industria en un medi descentralitzat: història i perspectives de la industrialització en la regió de Lleida* (1986) aplica un índex de centralitat a un conjunt de variables referides a diferents equipaments comercials i estableix en aquesta regió cinc nivells de localitats, per sobre dels quals cal situar Barcelona. Aquesta tesi encara no s'ha publicat. En el treball d'Helena Estalella es determinen cinc nivells de localitats a la regió de Girona, per sobre dels quals l'autora situa Barcelona. Un altre exemple és la jerarquització de les localitats que s'apunta al treball «Evolució de les àrees de trànsit dels autobusos de línia a Catalunya (1934-1964)», publicat al núm. 8 de la revista *Banca Catalana. Publicación de información económica*, març de 1968. L'estudi fou realitzat per un equip dirigit per Enric Lluch i integrat per Eugeni Giral, Rosa Rexach, Pilar Riera i Jaume Torras. Aquest treball està reproduit a Enric Lluch i Oriol Nel·lo, *El debat de la Divisió Territorial de Catalunya, Edició d'estudis, proposta i documents (1939-1983)*, editat per la Diputació de Barcelona, el 1984 (vegeu Secció I, document 10). Un altre exemple és la classificació en categories comercials que fa l'*Atlas Comercial de España*, publicat per la Confederación de Cámaras de Comercio l'any 1963.

7. La cartografia dels mapes núm. 1 i núm. 3 ha estat realitzada per Rafael Jaime, llicenciat en Geografia per la Universitat Autònoma de Barcelona, i autor d'un gran nombre d'estudis sobre les estructures territorials dels Països Catalans, vegeu Enric Lluch i Oriol Nel·lo *El debat de la Divisió Territorial de Catalunya*, Diputació de Barcelona, 1984, documents 19, 36, 44, 54 de la Secció 5.

8. Agraïm l'autorització explícita de Tomàs Vidal per reproduir aquest mapa. El mapa forma part de l'*Atlas Sòcio-econòmic de Catalunya*, del qual Tomàs Vidal és el director científic. L'atlas va ser publicat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya, el Servei d'Estudis del Banco Urquijo i el Servei d'Estudis del Banco Occidental, amb la col·laboració del departament de Geografia de la Universitat de Barcelona. El volum en què s'inclou fou publicat l'any 1980.

9. En la publicació de l'any 1933 sobre els treballs de la Ponència de la Divisió Territorial, *Divisió Territorial: Estudis i Projectes.*, s'atribuia a la regió IX una doble capitalitat, compartida entre la Seu i Tremp (pàgines 77-79). Uns anys més tard, quan entrà en vigència la Divisió Territorial proposada per la ponència, un dels pocs retocs que es feren a la proposta va ser desfer la doble capitalitat d'aquesta regió i considerar Tremp capital de la regió IX. Vegeu *La Divisió Territorial de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Conselleria d'Economia, 1937, pàgina 65.

10. Ens referim al projecte de divisió comarcal de Catalunya que Pau Vila propugnà en les conferències a la Casa del Vallès l'any 1930, que es publicà a *El problema comarcal a Catalunya*, Granollers, Casa del Vallès, 1931. El mapa és reproduït a la carpeta de mapes de l'obra d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo, *Gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya*, Diputació de Barcelona, 1983.

11. Enric Lluch i Oriol Nel·lo, *El debat de la Divisió Territorial de Catalunya, Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)* Diputació de Barcelona, 1984.

RICARD PIÉ I NINOT

CATALUNYA, LA POR A LA «URBANITAT»

Un dels problemes pendents al nostre país és reconèixer «la urbanitat» de Catalunya. La urbanitat i la ruralitat s'han contraposat, no en la línia del que la urbanística clàssica definia com les contradiccions que generava la societat industrial entre el camp i la ciutat, sinó com dos formes antitètiques d'entendre el fet nacional.

Aquesta discussió, que és l'objecte de reflexió d'aquest article, no és nova dins del debat teòric català, ni patrimoni del pensament conservador, sinó que també forma part de la mala consciència de les esquerres. Un dels bons exemples d'això, el tenim en l'escàndol que provocà una intervenció que va fer Manuel Ribes Piera al Congrés de Cultura Catalana, a la Seu d'Urgell, sobre la divisió territorial de Catalunya, quan, enmig dels més aferrissats atacs contra la macrocefàlia de Barcelona, va assenyalar que difícilment podríem parlar de Catalunya si no hagués existit aquesta gran ciutat i per corroborar-ho va citar la dissolució del Llenguadoc per manca d'una gran capital.

La novetat d'avui dia és assistir a un nou episodi d'aquesta història i veure com al darrere de la *nova* divisió territorial i la *dissolució* de la C.M. de Barcelona s'amaguen els fantasmes d'aquesta discussió.

Estem davant d'un conflicte que s'ha anat repetint i que podem reconèixer en molts dels estudis i plans que s'han fet per al Principat, com ara la divisió territorial de Catalunya i la idea metropolitana de Barcelona.

la divisió territorial de Catalunya de 1932

La intel·lectualitat catalana, tan abocada als mites nacionals com el país mateix, encara ha de fer una lectura crítica de la Divisió Territorial de Catalunya de 1932 per rescatar-la dels llimbs irracionals dels quals forma part.

Admetent un seguit de reduccions que em simplifiquen la qüestió, crec que es pot afirmar que la Divisió Territorial de Catalunya que plantejà la Ponència Tècnica de 1932 és una reivindicació clara i rotunda del caràcter rural del Principat.

La proposta, tant per allò que va fer com per allò que no va investigar, va fer un retrat del que havia estat la Catalunya rural dels dos segles anteriors i del que en restava a principi del nostre. Els fenòmens urbans més capitals, com la industrialització de les conques dels rius i la formació de la conurbació barcelonina, amb prou feines s'hi van tenir en compte.

No voldria, amb aquesta afirmació, desmerèixer la proposta, sinó que voldria situar-la allí on té sentit, on és possible comprendre-la i des d'on és possible reivindicar-ne el valor científic i tècnic.

Des del punt de vista de l'estructura urbanística del territori català, la Divisió Territorial de 1932 no va assenyalar els canvis transcendentals que s'estaven donant en aquell moment, sinó que va significar exclusivament l'aixecament d'una acta notarial del territori construït des de les Guerres dels Remences fins a l'obertura del mercat americà per als catalans.

Tal com diu l'arquitecte Miquel Domingo i Clota, l'encàrrec de la ponència, no el va fer el Departament de Governació o de Foment amb la finalitat d'iniciar els nous projectes d'administració del territori, sinó que el va fer el Departament de Cultura, que volia modificar la concepció del país que li havien traspassat.

Per ser una nació es necessita un territori, es necessita una terra amb la qual identificar-se. Per tant, calia una nova lectura de Catalunya que substituís el canemàs provincial que havia institucionalitzat l'estat liberal per uniformitzar la península.

Així doncs, la discussió no consistia a augmentar l'eficàcia administrativa del país, sinó a descobrir els signes d'identitat que confirmessin el caràcter diferencial de Catalunya i en subratllessin la singularitat.

Els ponents, tot i parlar de la manca de directrius i continguts precisos per a la divisió territorial que preparaven, no es preguntaven sobre l'administració del país sinó com fer una radiografia exacta del territori per conèixer-ne l'estructura. La idea de subdividir-lo en sectors de grandàries semblants, la recerca de les capitals i sobretot la utilització de l'enquesta per definir les àrees de mercat, són les aportacions metodològiques i científiques més importants de la ponència.

El catalanisme del nou-cents i de principi de segle havia buscat, en algunes de les seves manifestacions, els signes i continguts del medievalisme català com una forma de reivindicació nacional. La nova concepció de Catalunya i, en especial, del seu territori podia haver caigut en un historicisme arcaïtzant, que no hauria fet altra cosa que portar-los al fracàs i demostrar la incapacitat d'un país per modernitzar-se i la ceguera per reconèixer una societat estructurada en altres paràmetres que no fossin els records.

A l'hora de fer l'anàlisi a partir de les àrees de mercat, la ponència de 1932 va sondejar la part més grisa de la història catalana, un període en què el país era feble, ja havia perdut l'hegemonia al Mediterrani, tenia una població afeblida i era al costat d'un país que tenia un gran imperi. La Catalunya rural no venia de les gestes de reconquesta, o de l'explotació d'unes colònies, sinó de la ruptura dels mals usos medievals i d'un esforç que va fer possible aixecar un país per sobre de les seves misèries i desastres.

Tal com ens explica Pierre Vilar, des de final del segle XIV fins al segle XVIII, Catalunya té una història sense noms propis, una crònica de mitges derrotes i sobretot un llarg període de recomposició sobre si mateixa. Aquest és el temps que els viatgers descriuen Catalunya com un país d'homes esforçats desterrossant la terra mancada de les mínimes infrastructures per progressar.

Catalunya desperta al segle XIX amb una Castella arruïnada i sense l'ambició o la capacitat per imposar-se dins de l'Estat espanyol, però amb una forta confiança en si mateixa que donarà ales al seu nacionalisme.

La Ponència Tècnica de la Divisió Territorial, quan es va preguntar com era Catalunya, va assenyalar quelcom únic i específic del nostre sòl que va descobrir a l'hora de delimitar les àrees del mercat agrícola: la xarxa de relacions econòmiques creades a partir de l'explotació agrícola del territori en els darrers segles.

La proposta de la ponència de 1932 va donar contingut territorial i cultural al poblament agrícola enquadrant-lo en unes col·lectivitats, les comarques, que mai no havien tingut cap reconeixement històric. Els comtats, els bisbats o les províncies sempre foren divisions del poder, mentre que les comarques, per la seva *naturalitat*, havien nascut de la terra i del treball dels homes, i es presentaven com una cosa diferent i arrelada a la població.

Per tant, si bé la proposta de divisió territorial suposava una ruptura total amb qualsevol intent de retorn al passat, no va ser capaç d'entendre el que passaria a la Catalunya del moment i especialment en el nou contingut urbà que s'estenia per tot el territori.

l'àrea metropolitana de Barcelona

La contraposició que es fa en aquest article entre urbanitat i ruralitat no consisteix que una negui les ciutats i l'altra no, sinó en la manera d'entendre el seu paper. La ciutat, per la idea de ruralitat, és una peça més del territori, que és el que s'articula amb els veïns. Per a la idea d'urbanitat, el territori s'articula per mitjà de la xarxa de ciutats i no a l'inrevés. El camp i la ciutat no són dues categories equivalents que es contraposen, sinó que tot plegat forma part d'un sistema més complex en què l'element rural n'és una part més.

La primera formulació urbana de Catalunya ve de la mà de Barcelona que, davant de la manca d'una visió urbana del Principat, es planteja una estratègia pròpia i un planejament autònom.

El Pla Cerdà havia estat una experiència urbanística única que no solament va servir per ordenar un creixement sinó també per establir la nova escala en què s'havia de formular l'eixamplament de la ciutat moderna. A final dels anys vint i principi dels trenta el problema tornava a estar sobre la taula, el Pla Cerdà es començava a exhaurir i calia fer un salt endavant.

La Barcelona Futura, exposada al pavelló de la ciutat de Barcelona a l'Exposició de l'any 1929, era una proposta que pretenia reconduir els esdeveniments urbanístics sense contradir-los. Si fins aleshores als plànols de Barcelona solament s'havien dibuixat el front marítim i, com a màxim, el delta del Llobregat amb Collserola al fons, en aquest projecte, per primer cop, apareix la banda del darrere d'aquesta muntanya.

El Pla Macià, de 1934, no traspassava la barrera de la muntanya i feia una proposta més reglada, argumentant l'ordenació de la ciutat entorn de l'eix de la Gran Via, des de les platges de Castelldefels fins al Besòs.

Tots dos plans aposten per Barcelona, però mentre que el primer solament intenta canalitzar el creixement de la ciutat en taca d'oli, l'altre, a cavall de la revolució que s'anuncia, basa bona part del seu plantejament en un canvi social que va estroncar la guerra civil.

El 1953, seguint els passos del projecte de la Barcelona més gran s'institueix la comarca de Barcelona, actualment anomenada Corporació Metropolitana, i

s'articulen una sèrie de serveis comuns i un òrgan de control urbanístic que havia de guiar el pla comarcal aprovat per decret.

Amb aquest nou organisme es produeix el reconeixement del nou sistema territorial que sorgeix a Catalunya. Ja feia un segle, que Barcelona, la ciutat industrial i terciària, i Reus, la segona ciutat del Principat i la capital agrícola de la Catalunya Nova havien competit com a capçaleres de la xarxa ferroviària catalana i Barcelona li havia passat al davant definitivament.

El Pla Comarcal s'havia plantejat tot just quan començava la gran expansió dels anys cinquanta i era un pla sense gaires ambicions. Més endavant, amb el *boom* de la construcció, se'n van veure les limitacions i el 1964 es creà la Comissió Tècnica per a la Revisió del Pla Comarcal de Barcelona on es plantejà una de les experiències més interessants de l'urbanisme català.

La idea de l'Àrea Metropolitana de Barcelona va néixer a partir de la revisió del Pla Comarcal i s'articulà en un anomenat Pla Director, l'àmbit del qual no solament incloïa la dita comarca de Barcelona, sinó també el Maresme, el Vallès, el Penedès i Garraf.

El Pla Director barreja propostes molt diferents: algunes que són continuació dels traçats reguladors del nou-cents i altres que proposen una articulació dinàmica del territori per mitjà d'un planejament processal i altres grans operacions arquitectòniques, com ara centres direccionals o noves ciutats que polaritzin l'espai. En qualsevol cas hi ha dues grans idees mares que inspiren tot el text: per un cantó *descongestionar* la comarca de Barcelona, i per l'altre plantejar-se una *ciutat-regió*. Si la primera idea es pot interpretar com un pas endavant d'aquesta necessitat d'expansió de la ciutat, amb la colonització de nous territoris, la segona, nascuda al seminari italià de Stressa, formula una idea absolutament nova en la planificació de la conurbació barcelonina.

S'entenia que Barcelona, que durant segles havia estat el punt d'acumulació econòmica, social i urbana de tot el país i, per tant, el resum i compendi de la seva història, a partir d'ara s'havia convertit en el motor del canvi i en el generador de les transformacions del territori. Per tant, ordenar la ciutat era ordenar el territori mateix.

La idea de la ciutat-regió és l'intent de superar les contradiccions històriques entre el camp i la ciutat, de definir una nova escala de l'urbà que incopori tot el territori. Amb unes altres paraules, es tracta de superar la mecànica depredadora de la ciutat i el fenomen constant d'expansió de l'urbà en contra del rural, que malmet l'espai. No es tracta, doncs, de definir un nou territori subsidiari de la gran urbs sinó d'establir-hi un nou equilibri.

La proposta tècnica d'articular un organisme administratiu capaç de conduir aquesta idea va fracassar. L'any 1974 es va dissoldre la Comissió Gestora de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i en una cabriola administrativa paradoxal es va canviar el nom de la Comissió d'Urbanisme i Serveis Comuns de la Comarca de Barcelona pel de Corporació Metropolitana. Així doncs, el que havia estat un dels projectes més lúcids sobre la urbanitat catalana va acabar en no res.

Ara, quan el govern de la Generalitat vol dissoldre la Corporació Metropolitana i reinstaurar la divisió territorial de 1932-36, ens trobem davant d'un nou despropòsit territorial. Tornem a veure com el fenomen urbà i Barcelona en concret resulten, per un cert nacionalisme anacrònic, culpables de la pèrdua de la identitat territorial i d'una societat passada que sembla que és l'única que legitima la reivindicació nacional.

La condició urbana del territori català és un fet incontestable. Per això podem dir que els nacionalismes que continuen negant-la estan abocats al fracàs o que hi aboquen el país. Esperem, però, que la realitat, molt més tossuda que les idees, farà inútils aquests anacronismes i ens permetrà reconstruir el país sobre el progrés i no sobre les enyorances.

Ricard Pié i Ninot
arquitecte i urbanista

Lliçons per a una introducció a la psicoanàlisi
Noves lliçons per a una introducció a la psicoanàlisi

SIGMUND FREUD

(Clàssics del pensament modern). Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1986

251 pàgines i 382 pàgines

Sense dogma, teoria

La teoria psicoanalítica és sistemàtica: sense la coherència del concepte no és possible de transmetre cap coneixement. Ara bé, l'objecte d'aquesta ciència no és com els altres; té característiques d'obert, d'impossible —d'impossible per al pensament.

Malgrat el caràcter fred i seductor de manual convincent que tenen aquestes lliçons per introduir en la psicoanàlisi, hom no pot deixar de trobar-hi el punt ardent d'un pensament que es busca. Primer de tot el veiem en l'esforç de Freud per no donar mai per llesta una edificació amb passos que no es justifiquin.

Entenedor, Freud ho volia ser. En aquestes lliçons ho trobem especialment, puix que eren adreçades, no solament a la posteritat, sinó també a un públic ben concret que ocupava les aules universitàries. Max Schur, que en fou deixeble i amic, i el metge que va curar Freud fins a l'últim dia, havia assistit, quan era estudiant, en aqueixes lliçons. «Veig encara Freud —recorda Schur— com si entrés en la sala de conferències de l'institut psiquiàtric... Freud parlava sempre sense cap nota; tot i així el que va dir ha estat publicat quasi paraula per paraula... El públic era molt barrejat; la gent anava a sentir les seves conferències per tota mena de raons. Freud, malgrat la seva celebritat assegurada, era encara molt controvertit. Alguns dels que hi anaven era perquè esperaven sentir punts de vista xocants sobre la sexualitat. D'altres, pocs, desapareixien després de les primeres conferències. La resta dels auditors, però, escoltaven Freud silenciosos i atents, cada dissabte, de set a nou del vespre.»

Freud: Living and Dying

Durant els anys de la Gran Guerra, Freud va anar disposant d'un temps lliure no desitjat. Fem una suposició: la baixa en el nombre de pacients es devia no solament a la gent que partia al front, ni al fet que els possibles pacients tinguessin més diners. Una guerra així té el poder d'oferir-se com l'oportunitat per subsumir les neurosis de cadascú en un discurs social extremadament gratificant. Solament el símptoma rebrota, per exemple, en les neurosis de guerra.

Sigui com sigui, Freud tenia temps per fer una cosa: terminar la seva obra. Estava convençut, per raons sobre les quals es podria parlar llargament, que havia de morir el 1918. Es tractava doncs de deixar un edifici acabat a la posteritat, i que hom pogués entendre-hi alguna cosa. Recordem que el 1914 s'havia produït la defecció de Jung, cosa que li demostrava que els esperits més capacitats podien arribar a no entendre-hi res, en la psicoanàlisi. El 1915 escrivia un conjunt d'articles que havien d'exposar la base més sòlida de la psicoanàlisi; però no els va acabar, i la resta és coneguda amb el nom que dedicava al conjunt i que indica prou bé les seves intencions: *Metapsicologia*. D'altra banda, intentava fer un tractat sistemàtic, que no s'ha sabut mai si va escriure. El 1914 també havia escrit una *Història del moviment psicoanalític*, en la qual aclaria les diferències amb els dissidents. Les *Lliçons* van en aquesta mateixa línia de posades a punt.

Tot preparava, doncs, una conclusió. Els esforços de Freud són ací els d'aquell que sap en quina frontera quedarà deturat. Però a la fi de tanta feina, la frontera es lleva, i tot un paisatge nou s'obre als ulls de l'explorador.

Un viratge conceptual —en termes de Lacan— es produeix tot seguit a partir de 1918, amb la introducció en l'estructura d'un concepte impensable, d'un abisme per al pensament: la pulsió de mort. Per al subjecte freudià, a més de les demandes bàsiques de supervivència (alimentació, sexualitat), en contra d'elles, coexistint-hi en conflicte, hi ha una altra demanda: d'anorreament, de mort. A partir d'això, Freud recompon tota la seva teoria amb el que se'n diu clàssicament la segona tòpica. Les *Noves Lliçons* justament ens porten les conseqüències inacabades de la introducció d'aquest impossible de la teoria.

És una obertura essencial el que queda així incorporada, i no és estrany que hagi donat lloc a totes les extravagàncies teòriques que han vingut. Però, per Freud, i per nosaltres, eliminar aquest element és perdre l'oportunitat de renovar l'oferta psicoanalítica. Freud, després de la Gran Guerra, havia de fer-ho: necessitava una eina aguda que permetés dissoldre —analitzar— els efectes sobre el símptoma de la circulació social de la mort.

Avui nosaltres tenim l'oportunitat de mantenir una teoria sense dogma, que avenci tot seguint els camins de l'impossible. Amb això, d'aquest impossible, en podem fer un càlcul. Només així podem, a aquell que ens demana l'oportunitat del nou amor i del nou sentit, no oferir-li l'ofec dels ideals de cap dels poders que pretenen fer-se amos de la mort només a base de dominar els homes.

Trobar la psicoanàlisi

L'existència de la psicoanàlisi interessa tothom. No com a adquisició cultural, tampoc com una terapèutica

que entra en competència amb totes les psicològiques, ni tan sols com una ciència nova. La psicoanàlisi és igualment indesitjable per a tothom —fins i tot per als mateixos psicoanalistes.

Del que es tracta, en la psicoanàlisi, és de crear, per la paraula, adquisicions permanents. I es tracta d'autoritzar-les amb alguna cosa que sigui diferent de la pura transmissió d'ideals —culturals, terapèutics, científics.

Els ideals, la psicoanàlisi deixa que se'ls creï aquell que en fa l'experiència, aquell que anomenem l'analitzant.

Una fidelitat a la paraula, fins al seu límit curatiu. En les seves conseqüències terminals, la paraula troba el cos.

La base de la psicoanàlisi és aquesta: el subjecte sempre respon. És a dir que no hi ha mai res que es digui fora de la paraula.

Si algú no troba el que és o no es reconeix en el que fa o no està d'acord amb el que diu, o no estima aquell que ama, la psicoanàlisi se la pot trobar. No cal que la recomanem. Però si se la troba, no se'n podrà desdir; haurà de fer la travessia de l'experiència psicoanalítica: el que en diem una cura.

La psicoanàlisi fa pagadora la culpa immarcessible, desordena l'armadura de la fòbia, desconvoca les fortificacions de l'obsessió, desencanta les intrigues de la histèria, procura la reintroducció de la psicosi en la dimensió de la pèrdua —i a tots retorna al sentit del desig.

Ningú no pot dir que el bé que la psicoanàlisi propugna valgui més que cap altra cosa. El sentit del desig és maledicció —i la psiconàlisi no pot seguirne un altre.

És a la mesura del subjecte: un inconscient, un espai entre el que és i el que diu, que fa que s'exerceixi un domini sobre la vida. L'amo no és el de la vida dels estats; és el cos el que crea uns límits en allò que, per cada subjecte, és vivible.

Aquests límits, només la paraula pot dir-los, en les formes del ser viu i del ser promès a la mort, del ser sexuat, del ser fidel. La dimensió ètica reoberta per la psicoanàlisi és la del tràgic: el que som passa a la paraula, tant com per la paraula es pot donar la vida o l'amor.

Maledicció doncs, amb noms propis: Sigmund Freud, Jacques Lacan. Un riu de foc que pren cos en l'heroi menys exuberant de l'Occident. Un trobador que ha pogut assenyalar amb el dit el descobridor de l'inconscient.

Però és sempre una mateixa obra la que es feineja en l'obrador de cada psicoanalista: l'encontre amb el que hom diu, quan és preferible el malencontre que la mentida. Però preferibles —fins i tot aquesta, se la pot dislocar— al mur del silenci.

ANTONI VICENS
psicoanalista

El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)

JOAN B. CULLA i CLARÀ

Barcelona, Curial (Documents de Cultura), 1986

493 pàgines

Lerroux i els lerrouxismes

Algú hauria d'estudiar, un dia o altre, la utilització de la Lliga i el lerrouxisme com a imatges per definir actituds polítiques contemporànies recents. Amb això vull dir que encara avui podem sentir expressions com «aquell partit X fa una política lerrouxista, de divisió del poble català», o «aquell grup X és hereu de la Lliga», «aquell senyor és tan demagog com en Lerroux», o «aquell polític fracassarà com en Cambó». Possiblement aquestes dues forces polítiques, lerrouxistes i lligaires, han estat les úniques que han passat de ser històriques a convertir-se en un element més del llenguatge polític del país. Evidentment, s'utilitzen per definir dos comportaments diferents i per determinar dues forces polítiques contraposades, però tenen el mèrit d'haver quedat gravades en el conscient polític col·lectiu d'aquest país.

Però, òbviament, lerrouxistes i lligaires no són referències equiparables en la seva utilització. En uns anys com aquests en què es confon cultura nacional amb cultura nacionalista, és clar que el fantasma de la Lliga té molta menys força i poquíssimes possibilitats de sobreviure davant la bandera de l'acusació lerrouxista aixecada contra certs partits d'esquerra.

Tot plegat està relacionat amb el treball, l'exhaustiu treball, de Joan B. Culla. Per una raó molt simple que l'autor mateix planteja a la introducció: la necessitat de saber què va ser exactament el lerrouxisme a Catalunya, més enllà dels tòpics de sempre (anticlericalisme, anticatalanisme, hipocresia política), i valorar la incidència d'aquesta opció política i, sobretot, qui en van ser els receptors i qui va participar a les files polítiques de don Alejandro. De fet, la cita inicial de Rovira i Virgili és una bona declaració d'intencions: «Els mals pastors no haurien aconseguit els seus propòsits si aquí no hi hagués terreny favorable, si no existissin causes més fondes...»

Culla decideix presentar l'estudi a partir d'una organització vertical o cronològica, marcant les grans etapes del republicanisme lerrouxista a Catalunya. Paral·lelament, es pot establir un criteri horitzontal o temàtic, i forçosament ha de parlar d'accidentalisme, espanyolisme, anticlericalisme, corrupcions, escàndols interns i externs, etc. Per tant no es tracta d'una descripció històrica d'un moviment polític, sinó d'una anàlisi més profunda d'una presència real i important en el segle XX català.

Lerroux no era un eixelebrat polític en el sentit d'un polític anàrquic, desorganitzat, que ho basava tot en l'espontaneïtat i l'atracció personal. Aquesta és potser la primera imatge que hem de retenir del treball de Culla. Al contrari, bona part dels gests, les declaracions, les actuacions, que van permetre Lerroux aterrir Barcelona amb èxit, formaven part d'una estratègia ben estudiada, la base de la qual havia de ser una organització ben muntada, amb un cap indiscutible: Lerroux.

Una segona imatge que el lector ha de retenir és el lerrouxisme com a pervertidor de la classe obrera catalana. En tenim una bona mostra, recollida per Culla, en les eleccions provincials del març de 1903. En aquest primer gran test per a Lerroux, la Lliga va ser pràcticament escombrada; les reaccions dels lligaires no es van fer esperar: «Per a la Lliga, la derrota fa d'espoleta a tensions internes, crítiques i desficis que l'estat major del partit vol silenciar. Com? Aquí entra en acció, de nou, la *teoria exògena del lerrouxisme*, que ja hem descrit abans: «El projecte d'entregar Catalunya a l'anarquia y al terror, ve de lluny y de molt alt», assevera «La Veu», i Lerroux n'és l'instrument: emparat per les autoritats, provocà la vaga general amb dany de l'«honrada massa obrera catala»; ara ha guanyat les eleccions amb l'auxili dels «traidors», «dels enemichs de Catalunya»...» (p. 68). Semblen confirmar-se certes hipò-

tesis segons les quals el binomi Lliga-republicanisme lerrouxista són els dos actors principals de l'obra. Certament, per a la Lliga el creixement i la implantació de Lerroux a Catalunya posava en perill la seva opció interclassista, ambigua, hegemònica, amb un discurs relativament indefinit, en el qual els interessos de classe quedaven amagats per la retòrica regionalista.

Una tercera imatge per al lector és que el lerrouxisme no va ser una invenció moretista, artificial, aliena al cos social català. Al contrari, a partir de tres components bàsics (obrerisme, anticlericalisme, anticatalanisme) es va anar aixecant l'edifici lerrouxista; no eren tres elements inamovibles, sinó que amb els anys la seva utilització es reforçà, es debilità, es modificà. En aquest sentit, l'accidentalisme de Lerroux fou proverbial. Passar de l'afirmació, prou coneguda i assumida per l'inconscient col·lectiu, d'elevar les monges a la categoria de mares, etc., a silenciar certes actituds eclesiàstiques, abans i després del 36, no significava mentir, falsejar una opció política; era, simplement, adaptar-se als canvis dels temps. Val a dir que Culla, un historiador seriós, ha aconseguit no caure en els judicis de valor i les qualificacions d'una conducta política complexa i heterogènia.

La primera etapa que recull l'estudi de Joan B. Culla (1903-1909) es podria definir com de formació dels elements d'identificació del lerrouxisme: un llenguatge propi («destruid los templos», «alzad el velo de las novicias», «aquella bendita semana de julio de 1909», «la semana más viril que registra la historia de España», etc.), una organització que volia ser rupturista amb les que es coneixien aquells anys (els «jóvenes bárbaros», grups d'agitació, etc.), un discurs polític fàcil i demagògic, un programa (?) accidentalista, etc.

A partir de 1909, després de la Setmana Tràgica, i quan Lerroux tornà de l'exili, es produí una certa transformació en les actuacions del «jefe». A partir d'aquell moment, Lerroux intentà plantejar-se un projecte que li permetés «desplaçar l'epicentre de la seva activitat política des de Barcelona a Madrid, inicia el salt —ja l'havia emprès el 1908, però l'exili avortà l'intent— des de la condició de líder polític local a la de líder polític estatal» (p. 222). Eren els anys de la configuració «definitiva» del Partit Republicà Radical, la plataforma definitiva i més consolidada de Lerroux.

La consolidació d'una plataforma política no significà una homogeneïtzació de la conducta del republicanisme radical, sinó tot el contrari. Poc temps després de la formació del partit ja es feien públiques les primeres discrepàncies i les crítiques per la moderació i l'aburgesament de la formació (p. 257). Tot i aquestes primeres crisis internes, Culla assenyala que el carisme del «jefe» es mantenia en tota la seva integritat (p. 260). Però les baralles internes d'aquells anys anunciaven les tempestes polítiques de després dels fracassos electorals del 1913 i 1914. Les joventuts i els membres més radicals passaven factura als lloctinents de Lerroux i els acusaven d'haver-se relaxat en els seus objectius i aspiracions revolucionàries.

Capítol a capítol el lector es troba amb una panoràmica complexa. Perquè no es tracta de la història d'un moviment amb una línia històrica relativament estable, amb uns inicis més o menys dubtosos, amb un ascens i després una caiguda. La qüestió no és tan simple, i la minuciositat mateixa de la investigació fa perdre una mica l'orientació al lector. Això no vol dir que la llarga tasca investigadora de Joan B. Culla sigui un impediment, al contrari. De fet, en un terreny històric com aquest, cap altra solució no hauria estat vàlida. Però, a vegades, les notes no deixen veure el text, i més d'un navegant no avisat es pot perdre en el laberint de l'erudició.

Però calia que es fes així. Davant la quantitat de tòpics i mites al voltant del lerrouxisme, era indispensable explorar els arxius i les hemeroteques; si no s'hagués fet d'aquesta manera, el treball no hauria reeixit.

Però queden les imatges. ¿El lector benevolent podrà desfer les imatges adquirides?, unes imatges que troba a la literatura, a la memòria col·lectiva, i fins i tot al cinema (¿qui no recorda la seqüència de *La ciutat cremada* en què Lerroux surt del tren portant un llonguet a la mà i proclamant que ell també menja com els obrers?). Potser hauria estat interessant haver recollit i estudiat tot allò que el lerrouxisme no va ser, però que s'hi va fer passar. L'experiència de Joan B. Culla en aquest sentit és àmplia. Només cal que recordi la seva participació en un programa radiofònic en directe, on la majoria de trucades van ser de persones que recordaven, que explicaven unes imatges adquirides de feia anys, transmeses de generació en generació. Potser queda pendent aquest estudi paral·lel sobre Lerroux i Catalunya.

Bona part d'aquestes imatges segurament ens han arribat a través dels romanents del lerrouxisme, la CNT i l'Esquerra Republicana (p. 462), i encara ara són utilitzades en campanyes electorals i en alguns col·loquis. Lerrouxisme com a antinacionalisme, sucursalisme, divisionisme, etc. En una cultura política com la catalana, en què nacional s'ha convertit en sinònim de nacionalista, el lerrouxisme com a tàctica anticatalana (abans havia estat antiregionalista) encara es considera que existeix en certes opcions polítiques. Potser el pitjor que pugui tenir el llibre de Joan B. Culla sigui (i no és pas culpa de l'autor) el que se'n treguin conclusions distorsionades. Hi ha certes conclusions que no són perilloses, són una mentida política.

FRANCESC VILANOVA i VILA-ABADAL

Los descubridores

D. J. BOORSTIN

Editorial Crítica, Barcelona, 1986

714 pàgines

Una biografia del món

«El meu heroi és l'Home Descobridor». Amb aquest encapçalament comença Daniel J. Boorstin la «nota personal al lector» que precedeix les pàgines d'aquest dens i didàctic volum de *Los Descubridores* (*The Discoverers*, Random House, New York, 1983), editat en versió castellana a final de l'any passat per Crítica i que inaugura una nova col·lecció dirigida per J. Fontana i G. Pontón, destinada a un públic no especialitzat. Uns descobridors són prou coneguts i molts d'altres totalment anònims, però tots han fet possible els nostres coneixements del món actual, i les idees i concepcions que en tenim, del món, del temps que el regeix, la terra i els mars que el componen, la galàxia de la qual forma part, els éssers orgànics que el poblen, i les societats i la història que s'hi han desenvolupat. Daniel J. Boorstin, professor a la Sorbona, Cambridge i Harvard, autor de *The Americans* i, des de 1975,

director de la Biblioteca del Congrés de Washington, evoca així els descobridors, no inventors, que poblen la història de la humanitat i que en el seu temps van adonar-se d'una sèrie de realitats amagades per la naturalesa mateixa o per la miopia de la tradició científica.

Utilitzant una gran quantitat de bibliografia de distinta procedència, i fent gala d'una amplíssima formació cultural, D.J. Boorstin s'acosta als descobridors com si junts constituïssin una gran biografia del món. Es tracta d'una biografia on els protagonistes són les transmissions culturals i no els inventors individuals i en la qual, metodològicament, utilitza molts dels propòsits de la «intellectual history» anglosaxona, una branca de la història de la cultura que, en paraules de S. Collini, enfoca l'estudi d'un aspecte de l'activitat humana de manera anàloga a com ho fa la història econòmica o la història política. És a dir, és un intent més per comprendre l'experiència humana del passat, en aquest cas realitzat a partir de la connexió entre les idees dels distints estrats culturals de cada període històric.

Del temps a la societat

El llibre està dividit en quatre grans apartats, ordenats cronològicament: el temps, «la més esquiva de les experiències» com el qualifica Boorstin; la terra i el mar vistos des de l'òptica occidental al llarg dels temps i a partir de les noves exploracions i progressius coneixements; la natura, i la societat, on l'home es descobreix ell mateix com un autèntic descobridor.

El concepte de temps i la seva utilització porten Boorstin a analitzar les distintes aplicacions dels fenòmens naturals per «descobrir» el temps, un temps que ha de regular les collites, el comerç i el conjunt de la vida de la comunitat. Des del calendari anual, basat en el sol a Grècia, en la lluna a Babilònia, o en les crescudes del Nil a Egipte, passant per les seves regulacions al llarg de la història, fins als rellotges mecànics moderns que controlen les dècimes de segon, l'home va anar descobrint i regulant les medicions del temps i les seves múltiples aplicacions.

Després de la divisió de l'any va venir la del dia i la de la setmana. El temps es podia distribuir, fraccionar i ordenar. Així van aparèixer els primers rellotges de sol que regulaven la jornada, els rellotges d'aigua i els d'olors que conquerien la nit, els de sorra, que no es congelaven com els seus antecessors; es van instal·lar rellotges mecànics als campanars de les esglésies; tots aquests avenços tècnics es van exportar a altres cultures, com la xinesa, sobretot a partir del moment que fou possible transportar els petits aparells de corda per medir el temps, la majoria dels quals eren elaborats a Ginebra i a Londres per artesans del segle XVI refugiats de les persecucions religioses de la Contrareforma.

En el segon i tercer capítol, dedicats a les terres i les mars incògnites i als misteris de la natura, el lector es veurà immers en detallades descripcions dels grans viatges comercials que van explorar i arrodonir el món, i dels avenços de molts dels investigadors que, a través del microscopi o del telescopi, van permetre a l'home penetrar lentament en els microcosmos orgànics i en els macrocosmos planetaris.

Pel que fa al darrer capítol del llibre, potser el més sorprenent juntament amb el primer, Boorstin conjuga el que fins ara havia tractat individualment: el temps i l'espai. És a dir, la societat i el descobriment de la seva pròpia història.

Reprenent el ritme del primer capítol —"L'extensió de les comunitats del coneixement", "Inaugurant el passat" i "Passant revista al present" els tres apartats que componen el capítol dedicat a la societat— Boorstin combina extraordinàriament les síntesis descriptives sobre els grans corrents culturals amb petites anècdotes i connexions arriscades, per tal d'explicar-nos, que a partir del descobriment d'Amèrica, apareixen a Occident una sèrie de ciències que palesen la necessitat d'aprendre la història de la humanitat per comprendre el seu present. Així, apareixen les primeres interpretacions del passat i les conseqüents legitimacions del narrador.

Constantment fa referències al món grec, una d'elles, potser la més significativa, és sobre els orígens de la curiositat històrica, atribuïda als metges grecs, els quals, en observar com el cos variava segons l'entorn, el clima i l'alimentació, van començar a interessar-se per les variacions de las comunitats. L'anàlisi del perquè de la història s'inicia amb un ràpid recorregut que va des de les transmissions culturals a través de la memòria i del seu domini —G. Bruno— fins a l'interès contemporani per la memòria latent i l'oblit —S. Freud—, per passar, tot seguit, a la nova visió de la vida, no cíclica sinó històrica, que van introduir el judaisme, l'Islam i el cristianisme; després vénen les revisions renaixentistes de Vico i les decisives aportacions de Ricardo, Marx i Darwin que van situar l'home i la societat en un llarg procés de lluita i supervivència. Finalment, l'exploració de les noves ciències socials sorgides arran d'aquesta nova visió dinàmica de la història i de les societats, permet a Boorstin descriure les característiques de l'antropologia, la demografia o l'economicisme, i analitzar així l'aparició del racisme, el naixement de l'estat modern i la creació de les economies nacionals.

Tanca el llibre una anàlisi de la física moderna i de la seva culminació en la figura i en l'obra d'A. Einstein, que amb la cèlebre frase «el misteri etern del món és la seva comprensibilitat», sintetitza extraordinàriament la voluntat de Boorstin de presentar-nos una història íntima de l'home i de la seva cultura, rica en interpretacions i capaç de connectar un fet amb un altre i amb les seves múltiples repercussions. En definitiva, és un interessant volum que ens presenta un món de descobridors en forma de piràmide invertida, perfectament estructurat, on, juntament amb les grans dosis d'amenitat esmentades, acompanyades de cites divertides —«un home sol està en mala companyia», P. Valéry—, s'expliquen moltes de les necessitats, inquietuds i mecàniques que han precedit i conformat el nostre món, i hi descobreix, una vegada més, que una de les lluites culturals dels homes ha estat la lluita contra la natura i contra els dogmes i poders dels seus pobladors.

JORDI BARRACHINA

Las metamorfosis de Europa

MICHAEL RICHONNIER

Traducció de Consuelo Vázquez de Parga

Espasa-Calpe, 1986

235 pàgines

Un futur per a Europa

¡Europa! Aquest és el crit que molts ciutadans llancen als quatre vents. I darrere aquest crit no s'amaga sinó un desig íntimament sentit: crear una Eu-

ropa unida, forta i competitiva que sigui capaç de disputar i conquerir l'hegemonia (econòmica, política i cultural) en un món avui dominat, o quasi, per aquestes superpotències que són els Estats Units i el Japó. Amb altres termes, es tracta que Europa vagi a la recerca del protagonisme perdut. I la qüestió, segons sembla (i segons se'ns repeteix contínuament), és greu i urgent, perquè, si Europa no s'espavila, corre el risc (correm el risc) de ser engolida (o "finlanditzada", com ara es diu) per unes superpotències que imposen la seva hegemonia arreu.

Las metamorfosis de Europa, de Michel Richonnier, és un «llibre-crit» que té un doble propòsit: diagnosticar els mals que Europa pateix avui, i proposar una alternativa de futur per tal que Europa recuperi, com dèiem més amunt, el protagonisme perdut.

¿Quina és la situació d'Europa? ¿Quin és el diagnòstic que en fa Richonnier? Pel nostre autor Europa va ser la indiscutible protagonista de la primera revolució industrial (la del carbó, la màquina de vapor i el treball de fàbrica), però va perdre terreny a la segona revolució industrial (la de l'electricitat, el petroli, el taylorisme i el fordisme) i, a hores d'ara, està desarmada i descol·locada («adormida en els llorers», diu Richonnier) davant la imminent tercera revolució industrial (la de la informàtica, la biotecnologia, etc.). A la vista de la «tecnofòbia», l'immobilisme i el retardament de què Europa fa gala, Richonnier es pregunta, tot parafrasejant Toynbee, si la civilització europea no entrarà a formar part d'una llarga llista de civilitzacions desaparegudes que els historiadors hauran d'establir a començament del tercer milenni. I el francès justifica la seva pregunta toynbiana recordant que per l'autor d'*Un estudi de la història* les civilitzacions s'enfonsen quan les seves forces creadores deixen de ser capaces d'imaginar respostes apropiades als desafiaments dels nous temps.

Si Europa no dóna una resposta adequada al desafiament que l'avui i el demà imposen (la tercera revolució industrial), el Vell Continent (i mai no haurà estat més ben emprat el terme) no farà sinó el paper de comparsa en el nou repartiment del món que ja s'està produint; un repartiment del món que, com si es tractés d'una altra Jalta, està consagrant l'hegemonia industrial, econòmica i cultural dels Estats Units i el Japó. Aquesta és, en resum, la tesi de Richonnier.

La pregunta que, òbviament, se'ns planteja és la següent: ¿pot Europa deturar el procés hegemònic dels Estats Units i el Japó?, ¿pot Europa convertir-se en la tercera (o en la primera) potència en discòrdia?, ¿pot Europa conquerir una nova hegemonia com la que, per exemple, tingué durant la primera revolució industrial? Les perspectives, per Richonnier, no són gaire falagueres. I això és així perquè Europa no és capdavantera (ni hi ha gaires indicis que ens facin pensar que ho arribarà a ser en un futur pròxim) en la majoria dels camps (informàtica, telecomunicacions, mecànica electrònica, biotecnologia, etc.) en què avui s'està jugant l'hegemonia.

En lloc de fomentar de forma valenta i decidida l'avenç en aquests camps amb futur, Europa —segons Richonnier, que fa una anàlisi de quin és l'estat actual del desenvolupament tècnic— s'entesta a viure «recordant velles glòries», creient que encara és el «melic del món» alhora que «subestima o menysté els seus rivals». Tant és així que Europa no sembla ni tan sols capaç d'adonar-se de la competència dels nous països industrialitzats del sud (Índia, Corea del Sud, Singapur, Taiwan, Hong-Kong, etc.), uns països que, fins i tot, ja van conquerint els nostres mercats. El present, pel nostre autor, és més aviat decebedor: Europa (subautomatitzada, subeducada, subinformada, desequilibrada i amb contínues picabaralles internes) s'està transformant en una entitat «miop» i «sorda» que cada dia compta una mica menys en el concert mundial.

¿Quina pot ser l'alternativa per a Europa? ¿Com pot recuperar Europa el protagonisme perdut? Michel Richonnier, al respecte, ofereix una sèrie de mesures i d'orientacions entre les quals destacarem les següents: mesures polítiques (fer d'Europa un «estat-continent», no fragmentat, que superi el marc dels estats-nació i que permeti de «pensar en europeu»); mesures demogràfiques (Richonnier està convençut que Europa, per reeixir, s'ha de recuperar de la davallada demogràfica que avui pateix); mesures financeres (Europa necessita autonomia econòmica i «capital risc» per poder finançar les inversions que la tercera revolució industrial exigeix); mesures tecnològiques (Europa ha de patrocinar i protagonitzar grans programes d'investigació i desenvolupament en els camps on avui es juga l'hegemonia); mesures laborals (convenis col·lectius per a tot Europa que reglamentin la reducció de la jornada laboral), i mesures educatives i culturals (adaptació dels programes d'educació, formació i investigació als nous temps i a les noves realitats).

El treball de Richonnier té les seves virtuts i els seus defectes. Quant als defectes, voldríem assenyalar-ne dos: l'optimisme tecnològic i el catastrofisme. L'optimisme tecnològic (al meu parer injustificat) arriba a l'extrem de creure que el futur depèn, gairebé exclusivament, de les innovacions en el sector punta. El catastrofisme, a l'estil Toynbee, lligat a l'optimisme tecnològic, sentencia qualsevol civilització que no estigui tecnològicament *a la page*. En aquest sentit, el treball de Richonnier té els mateixos defectes que el de Toynbee. També s'hi podrien afegir altres defectes, o més ben dit qüestions poc aclarides, com ara la manera (que l'autor no especifica) d'aconseguir la integració dels estats-nació en un estat-continent, o la manera de finançar la tercera revolució tecnològica (perquè un no acaba de confiar tant com Richonnier en el *venture capital*), o el com (i el perquè) de l'augment demogràfic, etc.

En qualsevol cas, però, *Las metamorfosis de Europa* té una doble i inqüestionable virtut: proposar un conjunt de mesures perquè Europa es «revifi», i ser un autèntic avís (i crit d'atenció) sobre la situació d'Europa. Un avís i un crit que ens diuen que Europa ja no és el que era i que corre el risc d'acabar sent una entitat indefinida, de segon ordre, satel·litzada per unes grans superpotències que imposen el seu domini. ¿Sabrem i podrem superar aquest risc? Aquesta és la qüestió, sens dubte.

MIQUEL PORTA PERALES

Visió de Catalunya

COORDINADOR: JOSEP M. ROTGER

Diputació de Barcelona, 1987

519 pàgines

Anàlisi de la societat catalana

Visió de Catalunya és un llibre que recull les conferències que al llarg del curs 1983-84 tingueren lloc a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans sota el lema «Visió de Catalunya: el canvi i la reconstrucció nacional des de la perspectiva sociològica». L'objectiu d'aquest curs de ponències i debats —organitzat per l'Associació Catalana de Sociologia, amb el suport de la Diputació de Barcelona i la Fundació Jaume Bofill— fou, com es diu a la presentació del volum que aplega el material a què donà lloc, «la realització d'un cicle de conferències en el qual sociòlegs i altres científics socials exposessin sistemàticament els trets principals de la societat catalana actual, les seves característiques estructurals i conjunturals, els seus nusos i conflictes més importants».

¿Quines són les forces socials avui en joc? ¿Quins són els seus interessos? ¿Quina és la realitat i la dinàmica de la immigració? ¿Quins són avui els valors dominants? ¿Quin és el grau de vertebració o desvertebració del territori? ¿Quin és l'estat de la qüestió llengua i societat? ¿Quines relacions es poden establir entre nació catalana i Estat espanyol? Aquestes són les qüestions que els organitzadors i els conferenciants es plantejaren. I, certament, el llibre hi dóna resposta. Vegem quina és, en resum, la realitat de Catalunya.

El bloc d'articles que tracten de les forces socials en joc (o classes socials, si voleu) i dels seus interessos palesa coses com ara les següents: que la burgesia catalana depèn cada dia més de l'europea (els burgesos catalans viuen «ben a la vora del Rin», diu Francesc Roca), que no té prou poder local ni sindical (Francesc Roca, Bernat Muniesa, Salvador Aguilar), i que ha elegit el centralisme (Salvador Aguilar); que va prenent cos una nova classe mitjana urbana —formada per funcionaris, tècnics, professionals qualificats, etc.— que manifesta fortes tendències modernitzadores i tecnocràtiques (Lluís Carreño, Oriol Homs, Marina Subirats); que la pagesia cada dia és més industrial i comercial (Andreu Peix); i que el món obrer està en procés de reestructuració (Oriol Homs) i manifesta inclinacions consumistes (Ignasi Riera), amb uns sindicats subordinats als partits (Jordi Estivill), i vota esquerra o dreta independentment dels interessos materials (Rosa Virós). En qualsevol cas, com recorda Salvador Giner, la nostra realitat social és «gairebé laberíntica», i no hi ha ni una sola classe dominant ni una sola classe subordinada.

Quant a la immigració cal destacar el treball de Lluís Recolons sobre les migracions (volum, procedència, evolució, etc.) a Catalunya, l'article de Faustino Miguélez sobre la immigració i la mobilitat social (on l'autor detecta la subordinació del món de la immigració a causa d'uns nivells educatius i lingüístics inferiors), l'article d'Àngels Pascual i Jordi Cardelús, que desmunta els tòpics que a Catalunya circulen sobre la immigració, i les consideracions de Carlota Solé sobre els nivells d'integració i inserció dels immigrants.

El problema del territori, sempre actual a casa nostra, no falta tampoc en la visió de Catalunya que ens ofereix aquest volum. Joan Eugeni Sánchez remarca la lògica capitalista que vertebra l'organització de l'espai a Catalunya; Jordi Borja s'entreté a analitzar el territori barceloní; Joaquim Clusa en fa una anàlisi global, i Joan Costa analitza la lògica residencial i funcional (l'especialització social) de l'espai. Llegint aquests articles un s'adona que vivim en un espai organitzat (o desorganitzat i jerarquitzat) d'acord amb una lògica —la capitalista— que sembla fer estralls a tot arreu.

Els valors i comportaments dominants al món d'avui no són, ni de bon tros, els mateixos que dominaven fa quatre dies. Catalunya, no cal dir-ho, no és cap excepció en aquest procés de canvi accelerat de valors i comportaments. Tot això ho reflecteix perfectament la *Visió de Catalunya* en un conjunt d'articles que analitzen les subcultures que hi ha a casa nostra (Oriol Romaní), les transformacions socials i de comportament induïdes per la crisi (Ignasi Pons), el comportament dels joves dels 80 (Joaquim Casal), l'evolució de les formes religioses (Joan Estruch), les relacions entre dona i treball (Teresa Torns, Pilar Carrasquer), la pèrdua de poder ideològic de l'escola davant els *media* (Josep M. Rotger), i la pervivència de la tradició a Catalunya (Joan Frigolé). Hem esmentat, sobre aquest tema, l'excel·lent treball de Jesús Contreras sobre la confrontació entre tradició i modernitat, treball que ens adverteix del creixent procés d'homogeneïtzació a què ens veiem sotmesos.

I, com no!, arribem a les qüestions de la llengua i la nació. Miquel Strubell, després de dur a terme un treball de camp, palesa el baix coneixement inicial de la llengua que tenen els immigrants, com també l'augment gradual del percentatge de persones que l'entenen, i l'abandó de l'ús del català quan sorgeixen problemes de comunicació amb no-catalanoparlants. Jordi Berrio, per la seva banda, evidencia que el redreçament de la cultura catalana sols és possible (i pensable) si es dóna «l'hegemonia dels mitjans catalans» de comunicació. Altrament, conclou Berrio, no farem sinó jugar «a favor de l'oferta cultural dominant, que no és la catalana».

Quant al tema de la nació convé destacar el treball de Francesc Hernández i Francesc Mercadé que, després de reflexionar sobre la identitat nacional, es mostren partidaris d'un «model d'organització política que sigui integrador, però que permeti la màxima expressió de tots els elements d'identificació col·lectiva». Josep M. Colomer, per la seva banda, preconitza —després d'analitzar intel·ligentment «l'essencialisme nacionalista»— l'Estat federal com un «model aplicable a Estats unitaris que no han aconseguit consolidar una unitat nacional». En fi, autonomia i federalisme, aquesta sembla ser la qüestió.

Una vegada fet el repàs de les aportacions del llibre s'imposa de valorar-lo. El que s'ha de dir de *Visió de Catalunya* és que és un llibre objectiu, farcit de dades, quadres, estadístiques, etc., cosa que el converteix en un autèntic manual d'estructura social de Catalunya. I aquesta objectivitat és molt important, perquè ens ofereix una cosa avui imprescindible: el fonament (o, millor, els fonaments) per poder parlar amb coneixement de causa sobre la Catalunya actual i la seva realitat.

¿Quina és la realitat de Catalunya? ¿Quins són els seus problemes? ¿Quin pot ser el seu futur? Aquestes qüestions, i altres de semblants, es plantegen sovint a casa nostra. I, pel que es veu, tothom (o gairebé tothom) hi té

una resposta, més ben dit, tothom té la seva resposta. Però, generalment, aquestes «respostes» fallen en un punt: acostumen a estar mancades de fonament, acostumen a ser massa literàries. *Visió de Catalunya* és una bona eina per corregir aquests errors i parlar seriosament sobre el present i el futur de Catalunya.

MIQUEL PORTA PERALES

Com Gertrudis educa els fills

JOHANN H. PESTALOZZI

Traducció de Jaume Tió
Introducció de Bernat Sureda

Eumo Editorial i Diputació de Barcelona, 1986

XLIII pàgines i 213 pàgines

Per una educació integral

El zuriquès Johann Pestalozzi (1746-1827) és, sense cap mena de dubte, un dels pares de la pedagogia contemporània. I sols cal llegir les catorze cartes que componen el llibre *Com Gertrudis educa els fills* —que ara ens ofereix Eumo Editorial— per adonar-se del que acabem de dir.

¿Per què considerar Pestalozzi com un dels pares —i com a punt de referència— de la pedagogia contemporània? Doncs, perquè a Pestalozzi es troben —en *status nascendi*, certament— una sèrie d'idees i preocupacions que han vertebrat (i encara vertebren) la reflexió pedagògica del nostre temps. D'aquestes idees i preocupacions, en parlarem i en farem després una valoració.

Abans de començar, però, convé fer una precisió: el discurs de Pestalozzi és confús i massa literari. Confús, perquè moltes idees apareixen (o s'intueixen) formant part d'un aiguabarreig del qual resulta un xic difícil destriar el que és essencial del que és accessori, i literari, perquè el zuriquès exposa les seves ideas en un estil que no aconsegueix altra cosa que disfressar el valor real de les aportacions (o intuïcions) d'aquest pioner de la pedagogia contemporània. Cal, doncs, separar el gra de la palla, cosa que no sempre resulta fàcil de fer.

¿Quines són les preocupacions —plenament contemporànies— de Pestalozzi? Fonamentalment les següents: la preocupació per trobar un mètode educatiu universalment vàlid; la introducció de plantejaments psicològico-evolutius en el procés d'aprenentatge; la preocupació per instaurar una educació activa, científica i integral, i el fet de definir la funció de l'educador i la família en l'educació de l'infant. Deturem-nos en aquestes idees i anem a pams.

Pestalozzi, com diu ell mateix, és un dels primers autors que s'adona de la necessitat de «teixir un mètode d'instrucció universal i psicològic». Aquest mètode —i aquí entra en joc el plantejament psicològic— es basa en la intuïció, una intuïció que, «elevada a la categoria d'art», és el «fonament absolut de tot coneixement» i «essència de l'ensenyament mateix». Pestalozzi, que no s'acontenta amb la mera enumeració de bones intencions, va una mica més enllà i assenyala les característiques d'aquest mètode d'ensenyament i aprenentatge: ordenar intuïcions; completar allò que és simple abans d'avançar cap a coses més complicades; construcció gradual dels coneixements de tal manera que cada nou concepte sigui el pas previ i necessari per construir-ne d'altres; subordinar les coses no essencials a les que sí que ho són; subordinar les pròpies impressions a la natura, que és on les coses «són realment» (i aquí es palesa el desig de «cientificitat» que Pestalozzi demana a l'ensenyament); tenir per absolutament necessàries totes les impressions de la natura física, etc.

En el si d'aquest procés educatiu —que té la virtut de conjuminar les preocupacions metodològiques amb les exigències de cientificitat—, ¿quin és el paper que el nostre autor reserva a l'alumne, a l'educador i a l'entorn familiar? Pestalozzi, i aquí trobem altres aportacions seves, assigna als elements integrants del procés educatiu els papers següents: l'alumne ha d'aprendre mitjançant la participació directa (això és, activa) en el procés educatiu, de fet, l'alumne és el protagonista per excel·lència de l'aprenentatge (ell és el que ha de buscar, ell és el que ha de trobar, ell és el que ha de valorar, etc.); l'educador, a l'estil socràtic, sols ha de guiar i orientar l'alumne tot respectant la seva autonomia, i la família, especialment la mare, ha «d'ensenyar el món al seu fill» (Pestalozzi, que creia que aquesta relació entre la mare i el fill era «el més bonic dels espectacles», arribà a redactar uns «llibres de les mares» que tenien l'objectiu de guiar-les a l'hora de començar a ensenyar la «forma, el número i la paraula» al seu fill).

Assenyalem, per acabar la sintètica exposició de la pedagogia pestalozziana que es desprèn de *Com Gertrudis educa els fills* (d'altra banda, el seu llibre més representatiu), que Pestalozzi no limita l'ensenyament a la dimensió intel·lectual (a la «ment» i a la «mà», com diu ell mateix), sinó que l'ensenyament i l'educació també ha d'abastar els camps de l'ètica, la moral, el comportament, la religió, etc. En resum, i com diu el nostre autor, es tracta d'educar també el «cor». I en l'educació del cor de l'alumne (és a dir, en l'educació del cor del nen, perquè aquesta educació ha de començar els primers anys de vida) la mare també hi té un paper essencial: ella és la que ha de despertar en el nen els sentiments d'amor, confiança, agraïment, lleialtat, moralitat, religiositat, etc., que han de guiar el comportament futur del seu fill. Però, si bé la mare ha de despertar aquests sentiments en el fill, és el fill mateix (l'alumne, en aquest cas) el que ha d'anar descobrint progressivament la necessitat d'una conducta basada en la «puresa de cor», la «benevolença», la «rectitud de la voluntat» i la «perfecció moral».

Al principi d'aquestes línies dèiem que, malgrat el to confús i l'estil literari, Pestalozzi es pot considerar un contemporani. ¿Per què? Doncs, perquè una vegada destriat el gra de la palla ens «queden» una sèrie d'idees (la preocupació metodològica, el recurs a l'experiència, l'ensenyament actiu i integral, etc.) que ja són patrimoni de la pedagogia.

Pestalozzi, certament, utilitzà un concepte curt d'intuïció i s'equivocà quan va sobrevalorar la intuïció (a la qual considerà «fonament absolut de tots els coneixements»), el paper de la mare, la funció de la religió, etc. Però, per exemple, ¿és lícit i just criticar Pestalozzi pel fet que la psicologia del seu temps no hagués progressat més? Pestalozzi, al cap i a la fi, es veié condicionat per les limitacions del seu temps. I ell mateix se n'adonà quan deia que no se sentia del tot «satisfet» del seu treball. Ara bé, les limitacions de Pestalozzi van tenir una virtut indubtable: foren molt productives, tan productives que inspiraren bona part de l'evolució pedagògica posterior. En altres termes, Pestalozzi fou superat, però en ser superat va ser realitzat i completat. Un punt de referència, ho dèiem al principi.

MIQUEL PORTA PERALES

Inauguració de

La Nova seu de la Diputació de Barcelona

Des del 22 d'abril, la Diputació de Barcelona disposa d'una nova residència. La clau d'aquest trasllat ha estat la voluntat política de la Corporació —ja manifestada pel seu president, Antoni Dalmau, en el moment de prendre possessió del càrrec, el 8 de juny de 1983— de deixar el Palau de la Generalitat a l'entera disposició de la primera institució del nostre país.

L'acte d'inauguració del nou domicili de la Diputació fou presidit pel comte de Barcelona, Joan de Borbó, i hi assistiren personalitats del món polític, cultural i econòmic, entre les quals cal destacar la del MH President de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol.

Els dos edificis que acullen els serveis centrals de la Diputació de Barcelona —el xalet de Puig i Cadafalch i la construcció nova que s'hi alça al darrere, obra de Correa, Milà, Garrido, Milà, i Ribas, arquitectes, i Ibáñez, enginyer— ja han merescut un llarg tractament en altres publicacions i han estat igualment objecte de l'actualitat pública. És per això que l'ARREL, que en aquest número vol limitar-se a deixar constància de l'acte inaugural, reprodueix el discurs que el president de la Diputació de Barcelona pronuncià en aquella diada ja històrica del 22 d'abril de 1987.

«Que les meves primeres paraules d'aquest vespre siguin de benvinguda a tots els que ens heu volgut acompanyar en aquests actes d'inauguració de la nova seu de la Diputació de Barcelona. En primer lloc, naturalment, a Sa Altesa Reial Joan de Borbó, comte de Barcelona, que ens honora amb la seva presència i que presidint-nos confereix a la nostra celebració una significació transcendent i històrica. Una vegada més, Senyor, havent acceptat de bon grat d'acompanyar-nos en un moment tan memorable per a la institució que presideixo, els vostres sentiments d'afecte i estima sincera per Barcelona i Catalunya es tornen a posar de manifest. Una vegada més, Senyor, ens sentim orgullosos de comptar amb la companyia sempre desitjada d'un tan digne representant de la Casa Reial i, si m'ho permeteu, d'una persona que per a diverses generacions d'espanyols va significar durant llargs anys un símbol de la vinculació necessària entre un poble i una institució que aspiraven a retrobar-se en un marc polític democràtic.

També voldria agrair la presència de les autoritats polítiques de Catalunya, encapçalades pel Molt Honorable President de la Generalitat i de tantes persones i representacions que, en algun cas des de molt lluny, s'han vingut a sumar a la nostra alegria pel fet d'inaugurar avui aquesta casa. La nostra salutació també s'adreça als qui, tot i voler-nos acompanyar, no han pogut assistir en aquesta sessió. És el cas, entre d'altres, del qui fou president de la Generalitat i president de la Diputació, el Molt Honorable senyor Josep Tarra-

dellas, encara convalescent de la seva malaltia, que aquest matí he tingut ocasió de saludar personalment i que m'ha demanat d'excusar la seva assistència. Al costat de la manifestació reiterada de l'afecte que ens mereix, estic segur de fer-me portaveu de tots vosaltres desitjant-li des d'aquí una ràpida i definitiva recuperació.

Ara fa cent seixanta-cinc anys, quan en l'ànim dels polítics de l'època encara sobrevivia l'esperit liberal de les Corts de Cadis, la Diputació va arribar al vell Palau de la Generalitat, l'antiga seu de la Diputació del General de Catalunya, llavors popularment coneguda amb el nom de «l'Audiència», pel fet que hi estava instal·lada la Reial Audiència, que, després de la Nova Planta, havia substituït les institucions públiques catalanes. Per aquells anys, el Palau estava en una situació lamentable, desfigurada la seva antiga esplendor a causa de decennis d'incúria i abandó. Durant més de cinquanta anys, la nova institució provincial va pugnar per aconseguir un guany d'espais que li permetessin de desplegar amb més comoditat les seves funcions creixents. Aquella aspiració es veié satisfeta el 1866 —ara, doncs, se'n compleix justament el centenari— quan l'Estat va cedir a la Diputació els drets de domini, usdefruit i aprofitament de tot l'edifici. Tanmateix, no va ser fins l'any 1908 que l'Audiència abandonà el Palau per instal·lar-se al nou Palau de Justícia, que la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona li havien construït pagant-ne les despeses.

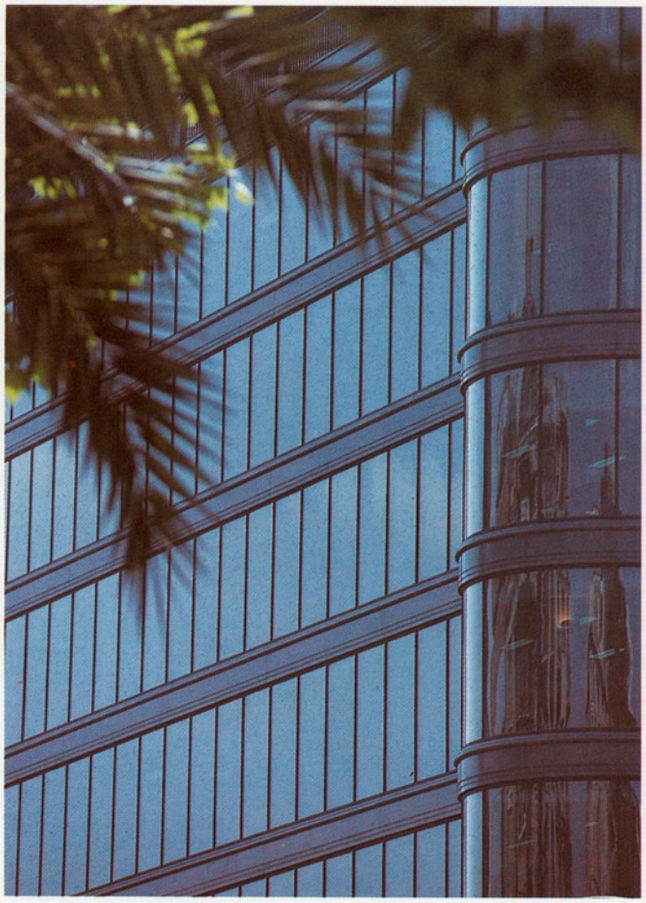
Per aquells anys ja era president de la Diputació Enric Prat de la Riba, un polític conservador que va saber traduir en la restauració del vell casal de la Generalitat el seu anhel de restituir a Catalunya la unitat administrativa que la divisió provincial havia fragmentat i de posar en marxa un model d'autogovern per al poble català. Així va néixer, sobre la base política, humana i material de la Diputació de Barcelona, la Mancomunitat de Catalunya, una institució que, tot i partir d'unes possibilitats escasses, va saber posar en marxa una plèiade d'iniciatives els beneficiosos efectes de les quals encara avui perduren intensament en la societat catalana.

A partir d'aquí, Senyor, tot ja és història més pròxima, viscuda i protagonitzada per algunes persones de les que avui ens acompanyen. Dos períodes de dictadura, una breu etapa republicana, una guerra, llargs anys d'espera i de lluita fins a assolir, sota la sàvia tutela i direcció del vostre fill, una Espanya democràtica que permetés als seus fills de viure en pau i llibertat, i als seus pobles, de dotar-se de l'autonomia política per la qual tant havien sospirat.

Durant tots aquests anys, de vegades protagonista, de vegades espectadora, amb el clar-obscur que sol acompanyar les institucions de vida llarga, la Diputació de Barcelona ha residit al Palau de la Generalitat: hi ha deixat una empremta notable, la seva obra restauradora, desplegada al llarg de decennis, hi continuarà i el Palau conservarà el testimoni del patrimoni artístic amb què ha anat enriquint el preciós present que havia estat dipositat a les seves mans.

Avui, Senyor, la Diputació de Barcelona acaba d'abandonar el Palau de la Generalitat i estrena aquesta casa nova. S'instal·la en un edifici doble: l'un, el més noble i antic, va ser construït per un arquitecte que després també fou membre de la Diputació de Barcelona, Josep Puig i Cadafalch, a instàncies d'una família barcelonina que no hi va arribar a viure mai. Després, va ser molts anys col·legi d'una congregació reli-

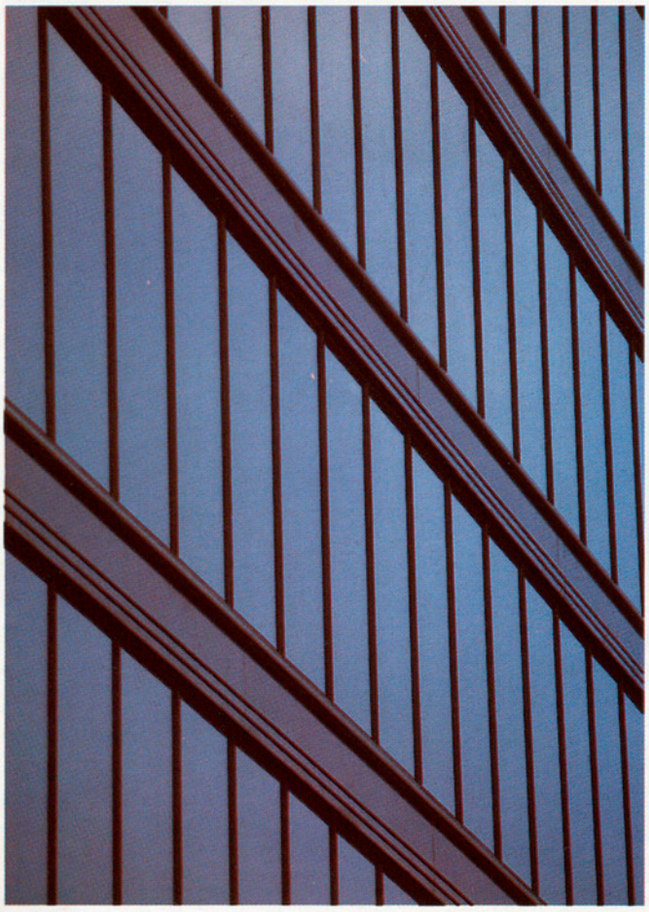

giosa, i només gràcies a la pressió de l'opinió pública se'n va evitar l'enderrocament als anys setanta. Avui la podeu veure recobrada, esperem que per sempre més. L'altre edifici, construït de cap i de nou, constitueix sens dubte una aportació suggeridora a la rica tradició arquitectònica de Barcelona i ha estat dissenyat amb un criteri de funcionalitat estricta, amb tota austeritat i amb la incorporació de tots els mitjans que ens ofereixen les noves tecnologies per garantir el millor servei possible als ajuntaments i els ciutadans.

*Aquesta nova seu respon, doncs, a una voluntat de servei. I com que aquest gest de voluntat s'integra en el marc específic de la política catalana, voldria dedicar a això darrer una breu atenció utilitzant la meva pròpia llengua, aquella llengua que, si no vaig errat, el comte de Barcelona va estudiar i practicar lluny del nostre país, guiat de la mà sàvia d'un català tan il·lustre com Carles Cardó.**

L'atzar ha volgut que un determini i un compromís que vàrem prendre fa més de quatre anys hagi coincidit precisament amb l'aprovació per part del Parlament de Catalunya de les lleis d'organització territorial, després d'esperar-les durant gairebé deu anys i després que la Diputació mateixa s'hagués pronunciat unànimement reclamant-les en més d'una ocasió. Seríem mesells si no fóssim capaços d'apreciar que alguns ciutadans poden veure una contradicció entre tots dos processos —la nova seu i la nova llei— i per això no vull de cap manera deixar de referir-m'hi.

Per això em sembla important i necessari de recordar una vegada més que sempre hem volgut concebre la tasca al front d'aquesta Corporació amb un caràcter instrumental, amb la voluntat d'anar fent en cada circumstància política allò que les lleis ens assenyalin, amb el desig de contribuir al reforçament institucional de la Generalitat i no afeblir-lo gens ni mica, amb l'actitud de col·laboració lleial i sincera i amb l'objectiu d'anar resituant el paper de la Diputació al lloc exacte que li escau i que li assigni.

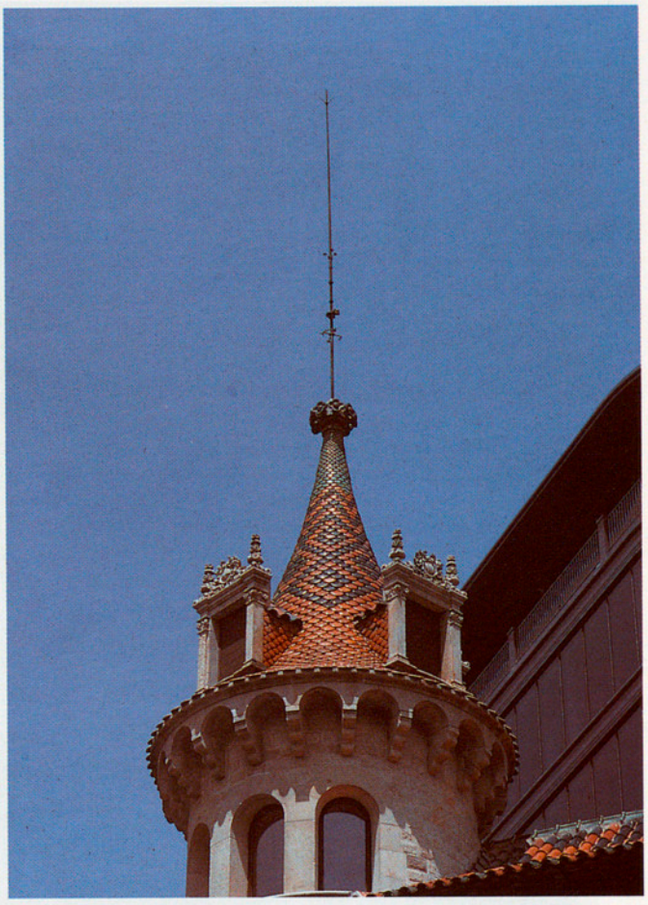
Aquesta voluntat política s'ha expressat en multitud de coses i de gestos que ara seria prolix de detallar i que, per altra banda, són a l'abast de qui les vulgui saber. Ara, avui, aquesta mateixa voluntat es concreta en el nostre trasllat i en el nostre canvi de seu. Jo no dic pas que a una institució pública no li sigui legítim de voler canviar d'aires o d'habilitar-se una casa nova, sempre que això estigui justificat pel desig de prestar un millor servei. Però històricament no és pas aquest el cas de l'obra que inaugurem, nascuda exclusivament de la necessitat d'habilitar els espais que la Diputació necessita pel fet de deixar el Palau de la Generalitat a la lliure i plena disposició de la nostra màxima institució nacional.

Així posem fi a una situació anòmala que ja començava a durar massa, així restituïm les coses on han de ser. Per primera vegada després de gairebé quatre

segles d'història convulsa i agitada, una institució que és l'expressió màxima de la voluntat d'autogovern del poble de Catalunya podrà ser propietària i fer ús lliurement de l'edifici civil més rellevant de Barcelona, aquell que porta darrere seu la càrrega simbòlica més elevada.

La resta, els altres factors que envolten les circumstàncies concretes del trasllat, és purament contingent i variable. Afirmem des d'aquí la voluntat de fer allò que ens pertoca, ni més ni menys. I això fer-ho sense complexos, sabent que, així, essent un organisme eficaç de suport als municipis, servim també des de la nostra posició la causa de Catalunya. Aquesta és la feina que la voluntat del poble expressada a través del poder legislatiu ens ha assignat en aquesta hora històrica: ser un instrument de suport allí on els recursos i les possibilitats dels municipis, per ells mateixos, no arribarien.

Per altra banda, així ha estat sempre en tota la trajectòria de la Diputació de Barcelona. Les vicissituds de la història del nostre poble li han conferit en moltes ocasions una responsabilitat molt més gran d'aquella que estrictament li pertocava. Quan Catalunya ha tingut institucions de govern, o bé ha desaparegut o bé ha replegat la seva activitat. Quan aquelles institucions mancaven o tenien encara una estructura fràgil, la Diputació acudia a fer les tasques de suplència que calia.

Per això aquesta nova seu no conté en ella mateixa cap paradoxa política, perquè tot allò que s'hi conté està només a la disposició de l'administració pública catalana, que n'anirà fent l'ús que cada circumstància històrica exigeixi. I per si fos poc, acabem d'afectar a un ús públic un solar de Barcelona d'història torturada, reivindicat des de sempre pels qui volien preservar-lo de l'especulació.

Per aquestes mateixes raons hem procurat no desaprofitar gens l'oportunitat que el trasllat ens brindava per tal de modernitzar al màxim els nostres mecanismes de funcionament. Hauria estat imperdonable de no fer-ho i la societat catalana, que té dret a exigir-nos el millor servei, ens hauria retret l'oportunitat perduda.

Volem, doncs, que aquesta casa sigui la casa dels ajuntaments, que tots hi trobin l'ajuda i el suport que necessiten. Tenim la convicció que ara podrem servir-los millor, que la funcionalitat amb què ha estat pensada aquesta casa contribuirà a anar convertint la Diputació de Barcelona en una administració cada cop més eficaç i més àgil.

No voldria acabar aquestes paraules sens un breu capítol d'agraïments, que, tot i ser obligats, no vull que siguin gens ni mica menys càlids i sincers. Aquesta obra, pel seu projecte mateix, comportava una greu dificultat de realització si volíem donar resposta a la integració de dos elements tan diferents com és ara la

casa d'en Puig i Cadafalch i l'edifici nou. Però, alhora, també exigia un temps d'execució extraordinàriament breu, amb un termini que, peremptori i tot com era, no podia sacrificar la qualitat imprescindible. Per això mateix crec que és just d'agrair a l'equip d'arquitectes i enginyers, a l'empresa constructora i als treballadors de la Diputació la part que cada un d'aquests col·lectius ha aportat al resultat final. Per parlar d'un sol nom, em vull referir a l'arquitecte Xavier Garrido, representant de la Diputació en aquesta construcció i persona sense l'aportació de la qual, us ho ben asseguro, aquesta obra no hauria arribat a bon port amb les característiques especials amb què ha hagut de ser executada. I darrere les cares conegudes, hi ha hagut una colla de persones que, anònimament, han treballat molt més que no els haguera estat exigible. A tots plegats, doncs, en nom de la Diputació de Barcelona, moltíssimes gràcies.

Fa una estona, quan celebràvem al Palau de la Generalitat la nostra darrera sessió plenària en aquella casa, jo recordava als senyors i les senyores diputats un fragment d'un text que l'Institut d'Estudis Catalans va deixar escrit quan, fa cosa de cinquanta anys, abandonà aquell edifici. Aquest text deia això: "L'abandó de la vella casa, al Palau de l'antiga Generalitat de Catalunya, no serà sense un tast d'amarguesa i enyorament, com són els del fill que abandona la casa pairal per anar a constituir una llar." Aquest és, precisament, l'estat d'ànim que ens domina a tots, polítics i funcionaris, en el moment just de deixar la nostra casa pairal per constituir una altra llar. Sentim, no cal dir-ho, una certa amargor i, ja des d'aquest moment, una certa enyorança. Tota la història de la Diputació s'havia produït i descabdellat al voltant del Pati dels Tarongers i tocant a la plaça de Sant Jaume. Molts funcionaris hi van passar tota la vida i molts polítics van veure clarejar en aquella casa els seus projectes millors i les il·lusions més fondes.

*Amargor i enyorança, doncs, i sensació d'un deure complert. Amb aquest afany i amb la millor hospitalitat de què som capaços posem aquesta nova casa a la vostra disposició i us agraïm, a vós, Senyor, i a tots vosaltres, d'haver-nos volgut acompanyar en l'inici d'una nova singladura que, qualssevol que siguin els avatars que ens hagi de deparar, serà presidida per la nostra voluntat sincera de servei a Catalunya.**

He dit».

* En cursiva, traduït de l'original en castellà.

L'ARREL va iniciar al número anterior una nova experiència en l'àmbit de la il·lustració gràfica. Per començar, es va creure adient d'oferir una mostra de l'obra del fotògraf mallorquí establert a Barcelona Toni Catany. Ara, continuant aquella primera experiència, hem cregut oportú de portar a les pàgines de la revista la manera de fer de la també fotògrafa Colita. En aquest cas, però, no es tracta de presentar una tria de la seva obra, sinó un treball expressament encarregat per la redacció de l'ARREL. L'encarrec s'adiu amb el contingut d'aquest número dedicat a l'ANOIA, comarca de la qual Colita, ens dóna la seva particularíssima visió.

COLITA va néixer a Barcelona l'any 1940. Va aprendre l'ofici de la fotografia amb gent tan prestigiosa dins la professió com Oriol Maspons i Xavier Miserachs, i va començar a exercir a partir de 1963. També ha col·laborat i col·labora pràcticament amb totes les revistes del país: *Destino, Siglo XX, Fotogramas, Interviu, Boccaccio, Primera Plana*, etc. Ha estat la fotògrafa «oficial» de l'anomenada Escola de Barcelona de cinema, de la Nova Cançó i de la tan celebrada «Gauche divine». Ha realitzat més de 40 exposicions, tant individuals com col·lectives, de les quals Colita té una especial predilecció per les següents:

—*La Gauche qui rit*. Aixelà 1971. Col·lecció de retrats de personatges del cinema, la moda, la cançó, les arts i les lletres de Barcelona.

—*Tarja d'identitat*, FAD, 1975. Retrats.

—*Confesiones de una diva* (Sala Vinçon, 1977), en col·laboració de Xavier Olivé.Tema: el transformista Pavlosky. Patrocinador: Ediciones Z.

—*Breve lección de zoología*. Encuentro internacional de Fotografía. Méxic, 1978.

—*A rose is rose...* Fundació Joan Miró. Amb Xavier Olivé. Retrats de la gent de la «moguda» barcelonina, amb escenografia d'objectes.

—*10 anys als escenaris de Catalunya*. Festival de Teatre de Carcassonna (França) 1980. Recorregut pel panorama del teatre català entre els anys 1970 i 1980.

—*Tots Sants*. Museu Marès, 1981. Sobre els cementiris de Barcelona, en col·laboració amb Pilar Aymerich, escenografia d'Isidre Prunés i Montse Amenós.

—*Situación límite*. Sobre la marginació de la dona. Exposició de caràcter itinerant patrocinada per l'Ajuntament de Barcelona.

—*Carmen Amaya*. 1984.

—*Cartón fantástico*. Imatgeria festiva catalana. Patrocinada per la Diputació de Barcelona, 1985.

—*La Pedrera, cara bruta*. En col·laboració amb Pilar Aymerich. Casa Elizalde, Ajuntament de Barcelona, 1986.

Colita també ha publicat diversos llibres, entre els quals cal esmentar aquests títols: *Una tumba*, amb text de Juan Benet, *Luces y sombras del flamenco*, amb text de José Caballero Bonald, *La antifémina*, amb text de Maria Aurèlia Capmany, *Els cementiris de Barcelona*, juntament amb Pilar Aymerich, sobre text de Carme Riera, *El Ensanche de Barcelona*, també la col·laboració de Pilar Aymerich i amb text de Josep Maria Carandell.

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ

AQUEST NÚMERO D'ARREL ES VA ACABAR D'IMPRIMIR A SABADELL EL MES D'ABRIL DE 1987. PER A LA COMPOSICIÓ TIPOGRÀFICA DE LES CAPLLETRES S'HAN EMPRAT EL TIPUS WASHINGTON.
LES FOTOGRAFIES QUE HI HA AL DOSSIER DEDICAT A ANOIA HAN ESTAT FETES ESPECIALMENT PER AQUESTA AVINENTESA PER COLITA EXCEPCIÓ FETA DE LES QUE IL·LUSTREN L'ARTICLE D'ANTONI GONZÁLEZ, QUE SÓN DE FERRAN FREIXA, ENRIC SOLSONA, J. FRANCÉS, J. SOLER, R. LACUESTA, L. CUSPINERA I DE L'ARXIU DEL SERVEI DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC.
PEL QUE FA A LES FOTOGRAFIES QUE APAREIXEN A L'APARTAT DEDICAT A LA INAUGURACIÓ DE LA NOVA SEU DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA CAL ASSENYALAR QUE HAN ESTAT FETES PER JORDI ISERN.

Fe d'errades:
En el número 17 de la revista ARREL corresponent al mes de febrer d'enguany i a la informació sobre els Premis Tasis Torrent i Rosalia Rovira, s'afirmava que «el senyor Antoni Dalmau» era «acompanyat de l'alcalde de Granollers, senyor Rafael Ballús i Molins». En realitat, el nom de l'alcalde present a l'acte de concessió dels esmentats premis és Josep Pujadas i Maspons.

